AZ IDŐ ROSTÁJÁBAN

A Katolikus Magyarok Vasárnapja 1981-es évkönyve

Szerkesztette

DUNAI ÁKOS

AZ IDŐ ROSTÁJÁBAN

AZ IDŐ ROSTÁJÁBAN

— A Katolikus Magyarok Vasárnapja 1981-es évkönyve —

Szerkesztette

DUNAI ÁKOS

Youngstown, Ohio
1980

DR. DEÁK ERNŐ

A tehetetlenség állapota

— A burgenlandi magyarok helyzete a századfordulótól napjainkig —

Minden test megtartja nyugalmi állapotát vagy egyenesen haladó egyenletes mozgását, mindaddig, amíg külső erő nem hat rá.

(Newton I. törvénye)

Habár a közös nyelvi ismertetőjegyek alapján beszélhetnénk az összes, Ausztriában élő magyarról, gyakorlatilag a burgenlandi magyarokat szokás kisebbségként jelölni, míg az egyéb osztrák honosságú magyarok általában kiesnek ebből a fogalomkörből. Ebben az értelmezésben nem a kulturális, hanem a territoriális elv érvényesül, ami szerint valamely etnikum meghatározása eleve bizonyos településterülethez kötődik.

LÉTSZÁM ÉS FÖLDRAJZI ELHELYEZKEDÉS 1900—1920

Induljunk ki már most a burgenlandi magyar népcsoportból, mint ahogy Ausztriában az egyes etnikai, nem német nyelvű közösségeket a kétségtelen negatív hangzású kisebbség helyett nevezik. Mint ismeretes, a mai 3965 km^2-t kitevő tartomány Moson, Sopron és Vas megye nyugati, túlnyomórészt németek által lakott területéből alakult, és az első világháborút követő Párizs környéki békeszerződések következményeként került Ausztriához 1921-ben. Látszatra a kisebbségek létrejöttének frappáns példáját szolgáltatja, vagyis elvesztett háború, területi megcsonkítás, és ezzel karöltve az államalkotó nép bizonyos része az anyaországtól leszakítva idegen állami fennhatóság alá jut. Ennyire leegyszerűsítve a kérdést, valóban csak a burgenlandi magyarok esetében áll fenn kisebbségi helyzet. A fogalmi szűkítés persze már elment odáig, hogy magyarként ki-

zárólag az őrségi településeket és legfeljebb Pulyát (Felső- és Középpulya/Ober- und Mitterpullendorf) tartja számon, ellenben a többi, Burgenlandban élő magyar származású egyén mindinkább kiszorul az érdeklődés köréből.

Ezzel szemben a valóság az, hogy — a XX. század elejéig visszatekintve — az említett két körzet 1900-ban a burgenlandi magyar anyanyelvűeknek 46%-át, 1920-ban, az utolsó magyar népszámláláskor pedig csupán 44%-át alkotta. Burgenland mai területén az 1920-as népszámlálás 24889 magyar anyanyelvű személyt mutatott ki, ami a tartomány összlakosságának (295137 lélek) 8,4%-a volt. Az 1910-es adatokkal szembeni szám szerinti (1336) és százalékos (5,09) csökkenés ellenére ez a létszám még mindig az 1900-as (20447) fölött volt. Ehhez a későbbi fejlődést tekintve — kedvező arányhoz elsősorban két járás magyar ajkú lakossága járult hozzá, mégpedig Nezsider/Neusiedl 14,3%-kal, valamint Felsőőr/Oberwart 12,2%-kal. Messze a 10% alatt maradtak a többi járások, annak ellenére, hogy Kismarton/Eisenstadt városának 30%-a, illetve a mai Nagy-Kismartont véve alapul 21,4%-a volt magyar anyanyelvű; ugyanakkor Felső- és Középpulya 93, illetve 97%-ában tekinthető magyarnak. Ennek ellenére a kismartoni járás aránya 4,8%, a felsőpulyaié 6,8% volt.

Ebből a néhány adatból is kiderül a magyar nyelvű lakosság állományának alakulása és területi megoszlása a magyar állami hovatartozás utolsó két évtizedében. Eltekintve a koncentráció fokától, a csoportosulás jelei figyelhetők meg Észak-Burgenlandban a Moson megyei részen, Kismartonban, a két Pulyán, valamint Felsőőrött és közvetlen környékén. Átlagon felüli számarányokat mutatnak a jelzett időben még némely mezővárosi, illetve uradalmi központok, így északról délnek haladva Lakompak/Lackenbach 13,9%, Rohonc/Rechnitz 10,2%, Városhodász/Markt Neuhodis 16,9%, Pinkafő/Pinkafeld 12,2%, Felsőlövő/Oberschützen 12,4%, Vasvörösvár/Rotenturm 20,2%, Monyorókerék/Eberau 16,2% és Németújvár/Güssing 28,5%, nem említve itt név szerint az inkább alacsony lakosságú falvakat. A felsorolt földrajzi elhelyezkedés háromfajta településtörténeti és egyben gazdasági-társadalmi rétegződésnek adja meg vetületét: a moson-hansági gócpontok, a mezővárosi-uradalmi központok és az őrségi magyar települések.

a) *Moson-Hanság.* Az ottani magyar ajkúak lakóhelyeit szemügyre véve látható, hogy jobbára az egyes községek külterületén található majorok, a lakosság foglalkozását tekintve cselédség. Mint ilyenek a majorsági gazdálkodás mondhatnánk nagyüzemi kiépítésével, telepítés útján kerültek oda Kapuvár környékéről és a Csallóközből a XIX. század második felében. Legmagasabb létszámuk nem áll összefüggésben jellegükkel, amennyiben nem képez-

tek zárt magyar településrendszert, hanem szórványokként helyezkedtek el a Fertő tó északi és keleti térségében. Hasonló jelenséggel állunk szemben több közép- és dél-burgenlandi magyar szórvány esetében is. Moson megye ezen részének körülményeit általánosítva egész Burgenlandra a magyar anyanyelvűek 1920-as összetételében 25—30% sorolható ebbe a kategóriába.

b) *Mezővárosi és uradalmi központok.* Mivel az ő esetükben nem kizárólag agrárjellegű településekről van szó, a magyar anyanyelvűeknek itt élő csoportja kiegészíthető a még nem említett magyar munkásokkal (Lajtaújfalu/Neufeld, Lajtaszentmiklós/Neudörfl), úgyszintén a határállomások magyar katonaságával, illetve vasúti személyzetével (Császárkőbánya/Kaisersteinbruch, Királyhida/Bruckneudorf). Nem érdektelen ebből a szempontból az 1908 óta önálló községként szereplő üdülőhely, Savanyúkút/Sauerbrunn a lakóinak 1/5-ét megközelítő magyarjaival. Az így kibővített réteg a burgenlandi magyar ajkúak mintegy 20—25%-ából tevődött össze. Számuk aránylag sok település között oszlott meg, és az egyes helységekben 10—30% között mozgott. Mind a majorsági cselédség, mind pedig ez a nem egységes összetételű réteg egy generáción belüli változások eredményének tekinthető. Ha az 1920-as, illetve 1910-es állapotokat összevetjük az 1880-i népszámlálás adataival, kiderül, hogy a felsorolt települések lakosságának mondhatnánk töredékét képezték a magyar anyanyelvűek. A feltűnő szaporodás okai részben bevándorlásként, részben a nem agrár lakosság fokozódó magyarosodásaként értelmezhető. A közigazgatás helyi szervei, a jószágigazgatóságok alkalmazottjai, tanítók, orvosok, ügyvédek, egyszóval az intelligencia iskolázottságánál és munkakörénél fogva népi hovatartozásától függetlenül a századfordulótól mindinkább magyarnak vallotta magát; számbelileg ilyen értelemben mesterségesen emelkedő tendenciát mutat.

c) *Az eddigiektől elütnek* a két Pulya, Felsőőr és a tőle délre fekvő magyar települések: Alsóőr/Unterwart, Őrisziget/Siget i. d. Wart, végül a Vasjobbágyi/Jabing részeként nyilvántartott Kisjobbágyi/Kleinjabing. Az újkori, sőt: a századfordulón felduzzadt gócpontokkal és rétegekkel ellentétben ez a csoport a középkori magyar határőrök szálláshelyeire vezethető vissza. 1848-ig kiváltságos, kisnemesi közösségek, foglalkozásukra nézve földművelők intenzív kézművességgel és részben kereskedelemmel. A nemesi összeírásokból a XVI. század közepétől a XIX. század közepéig páratlannak tűnő kontinuitás mutatható ki az egyes nemzetségeken belül. A bevándorló nem nemesek mellett az őslakosság 60—75%-ot ért el, és így nyelvi szempontból sikerült felszívnia az idegeneket.

A két előző csoport szórvány jellegétől, illetve esetlegességétől eltérően a volt határőrfalvak lakosságának zöme magyarokból vagy

elmagyarosodott idegenekből állt, és évszázadok óta nyelvszigetszerű zárt egységet alkotott német környezetében. A szinte teljesen magyar két Pulyához hasonlóan, bár részben kisebb százalékot öltött a magyarok számaránya, magyar többségű községnek mondható: Őrisziget 92%-ban, Alsóőr 87%-ban, Felsőőr 75%-ban az 1920-as népszámláláskor. Utóbbiban ugyan 1880 óta 70,5%-ról emelkedett erre a szintre a magyar ajkúak aránya, nem szabad azonban elfelejtenünk az 1840 óta mezőváros és 1855 óta járási székhely vonzását a bevándorlókra; amíg a túlnyomórészt agrártelepülések lakossága 1880—1890 óta állandóan fogyott, Felsőőr lakossága nőtt: az 1869-i 3214-ről 3471-re emelkedett a lélekszám 1900-ig (11,11%); 1920-ban már 4162 lelket számlált, ami 20%-os szaporodásnak felel meg húsz év alatt.

Amíg a magyarosodó polgárság a közigazgatáson és az iskolai oktatáson keresztül az államnyelv népiséget is átformáló hatása alá került, természetes adottságok közepette okvetlen a környezet többségi nyelvének befolyása érvényesült. Jellemző erre a horvátok népi-nyelvi fejlődése, akik a nacionalistának ismert magyar államon belül is német környezetben elnémetesedtek, nem pedig magyarrá váltak. Magyar vonatkozásban legyen elég két szomszédos község, Vörösvár és Vasjobbágyi különböző fejlődését felhozni 1880-tól 1920-ig. Az Erdődiek uradalmi központja, az Alsóőrrel összeépült Vasvörösvár — a már említett okok mellett — a nálánál jóval népesebb (1508:945) magyar kisnemesi falu hatása alatt erősen változó képet mutatott: amíg 1880-ban a magyar anyanyelvűek a lakosságnak csupán 7,62%-át tették ki, 1910-ig ez az arány majdnem megháromszorozódott, pontosabban 21,26%-ra emelkedett. Fordított volt a helyzet Jobbágyiban: habár az evangélikus kisnemesi réteg egyházilag Őriszigethez tartozott, a közigazgatásilag összevont községben Kisjobbágyi magyarjai jóval a németek alatt maradtak. Ennek következtében a magyarok aránya az 1880-as 15,79%-ról 1920-ig alig a felére, 8,7%-ra esett vissza.

A SZÁMBELI CSÖKKENÉS 1921 ÓTA ÉS GAZDASÁGI OKAI

A modern állam beavatkozási politikájának nyomai vehetők ki már az első, 1923-ban megtartott osztrák népszámlálásból. Amíg a továbbra is kisebbségi sorsban maradt horvátok számaránya az 1920-as 44988, vagyis 15,2%-ról csupán 42011 avagy 14,7%-ra csökkent, a magyar anyanyelvűek létszáma a három évvel korábbi állománynak csak 61,9%-át érte el: majdnem 25000-ről 15454-re apadt. Ennek megfelelően 8,4% helyett 5,3%-kal voltak képviselve. Magyarázatul két ok kínálkozik. Elhagyták az új tartomány területét mindazok az egyének, akik egyrészt átmenetileg tartózkodtak ott (katonaság, munkások), másrészt a megváltozott körülmények

között nem számíthattak megélhetésre (magyar származású közhivatalnokok, tanítók stb.). Nem hanyagolható el ebből a szempontból a helyi adatok tükrében megmutatkozó változás sem. Feltűnő, hogy a magyar anyanyelvűek száma éppen a városi-mezővárosi környezetben vált jelentéktelenné. Ennek igazolására álljon itt néhány jellegzetes példa: Kismartonban 6,0%, Rohoncon 1,9%, Pinkafőn 3,7%, Felsőlövőn 1,0%, Vasvörösvárott 7,6%, Németújvárott 10,4% magyar maradt. Eltekintve a mindenkori statisztika eleve tendenciózus eljárási módszereitől, az ezen a téren tapasztalható zuhanás nem utolsósorban a magukat előzőleg magyarnak vallott egyének beállítottságában előállt változásnak tudható be, amennyiben származásukat és anyanyelvüket tekintve valójában németek voltak, és most erről tettek tanúságot.

Megváltozott egyúttal a magyarok területi tagozódása is. Az új közigazgatási kerületek (volt járások) közül három magyar gócpont emelhető ki: Nezsider, itt élt a magyarok 24,22%-a, Pulya 15,34% és Felsőőr 42,13%, összesen 12460 személy, akik az egész tartomány magyarjainak 81,68%-át érték el, vagyis az 1920-as állapotokkal összevetve jelentős súlyponteltolódás, valójában akkor még a természetes szintre való redukálódás. Az 1923 óta lebonyolított népszámlálások közül elég, ha a legutóbbi, 1971-es eredményeit idézzük. A környezetükben magyarul beszélők száma 5673 lett, az összlakosság (272119 személy) 2,08%-a. Ez 1923-mal összehasonlítva 9581, azaz 62,81%-os, 1920-szal szemben viszont 19216, 77,21%-os veszteség. Ezek a számok már nem beszélnek természetes fejlődésről! A fenti átlagon felül a tartomány székhelyén, Kismartonban 3,78%, a nezsideri járás 7 községében 2,1—7,9%, a felsőpulyai járásban 3,09% és a felsőőriben 5,30% a magyar nyelvvel élők aránya. Eloszlásuk a következő képet mutatja: Kismarton 380 személy, a magyarok 6,70%-a, nezsideri járás 802 személy, 14,14%, felsőpulyai járás 971 személy, 17,11% és a felsőőri járás 2833 személy, 49,94%, emez az összlétszámnak majdnem a fele. A felsorolt csoportosulások a burgenlandi magyarok 87,89%-át foglalják magukban; a zsugorodásban további koncentrációt jelent ez a már 1923-ban is meglévő gócpontokból kiindulva.

A mezővárosi szórványok felszívódásától eltekintve a nezsideri járást érintette leginkább a magyarok háttérbe szorulása. 1923 óta az ottani magyarok 78,29%-a tűnt el, ami részben a monokulturális gazdálkodásból adódóan a majorok felszámolásából következik a hatvanas évek eleje óta; a visszaesés azonban már 1934-ben kimutatható. A felsőpulyai és felsőőri járás fogyatkozási aránya ugyan 58,50%-ot, illetve 55,91%-ot ért el, mégis nyilvánvaló, hogy a két, aránylag zárt tömbű egység sem bújhatott ki a kisebbségi sorsra annyira jellemző állandó számbeli csökkenés alól. Amíg a

nezsideri járásban a magyarok jelenléte szórványokban állapítható meg, Kismartontól eltekintve a magyarok zöme jelenleg az 1975-ben várossá nyilvánított két Pulyán, itt is inkább a volt Középpulyán, továbbá Felsőőrött, emitt a peremnek számító Fel- és Alszegen, valamint az említett környező falvakban összpontosul. A maradék 12,11% szinte az egész tartományban elszórtan élő magyarokból tevődik össze, akik a jelenlegi helyzetben legfeljebb statisztikailag jönnek számításba. Magyar többségű település kettő maradt; Őrisziget 255 lakosával 83,9%-ban és Alsóőr 858 lélekkel 81,0%-ban. Az 1958-ban egyesített két Pulyán 32,7%-ig, Felsőőrött 27,2%-ig szorultak kisebbségbe a magyarok.

Mint az eddigiekből kitűnik, az államnyelvhez való idomulás mindenekelőtt a városi-mezővárosi központokban éreztette már a magyar múltban is hatását. Sokkal nagyobb méretekben, ellenkező előjellel ugyanez vonatkozik az utóbbi évtizedek fejlődésére. Néhány jellegzetesnek tűnő adattal világítunk rá a továbbiakban azokra a tényezőkre, amik ezeket a kisebbségi szempontból kóros tüneteket előidézték.

Elsősorban strukturális változásokkal állunk szemben. Mint szó volt róla, a tisztán vagy túlnyomórészt agrár jellegű települések lakossága már a múlt század végén kezdett visszafejlődni. Ezt a folyamatot a jelenben sem sikerült megállítani. Nevezetesen Alsóőr lélekszáma az 1880-as 1603-ról 1971-ig 859-re csappant; egyedül az utolsó évtized (1961—1971) fogyása 6,22%-ra tehető. Elvándorlás, alacsony születésszám rejlik e számok mögött. Más a helyzet a városi központú Felsőpulyán és Felsőőrött. Mint járási székhelyek a közigazgatási szerveken keresztül 1921 előtt a magyarosodásnak kedveztek, azóta a németesítésnek nyújtanak táptalajt. Mindehhez Felsőőr 1939-ben, Felsőpulya — mint említettük — 1975-ben emelkedett városi rangra. Járási és városi funkcióikból kifolyólag környezetük központi helyeivé váltak, ami fokozottabb iparosítással és új kulturális intézmények létrehozásával járt. Mindez ajtót nyitott a bevándorlóknak, akik természetesen túlnyomó többségükben német nyelvűek. Felsőpulya lakossága 1900-tól 1971-ig 1242-ről 2323-ra emelkedett (87,04%-os szaporodás), Felsőőré a jelzett időben 3471-ről 5455-re (57,16%). Ez a szaporodás az egyes népszámlálások adatai alapján nem ugrásszerű, hanem fokozatosan emelkedő jellegű. Ez annyit jelent, hogy a hatvanas évek eleje óta erőteljesebben meginduló iparosítás az előző évtizedek fejlődéséhez mérten aritmetikusan kvantitatív, de ezzel fordított arányosságban a már jelzett strukturális változásokkal járt. Figyelembe véve a két világháború közti gazdasági válságot, majd a második világháború okozta megrázkódtatásokat, a fejlődés vektorai a századfordulón kialakult helyzetből erednek.

A kontinuitásra utalva megállapítható, hogy a helyhez kötött magyar réteget a földművesek alkották, akiknek Alsóőrött 84,76%-a, Felsőőrött 65,69%-a gazdálkodott tíz holdon aluli birtokon az 1910-es népszámlálás adatai szerint. A népességnek ezzel szembeni szaporodása Felsőőrött arra enged következtetni, hogy ez a számbeli többlet a nem őstermelésből élők létszámát növelte. A jelentősebb Felsőőr lakosságának 1900-ban még 51,57%-a, 1910-ben 42,25%-a tartozott az őstermelés köréhez, ugyanakkor az ipar 21,15%-ról 27,77%-ra, a kereskedelem és hitelügy a közlekedéssel együtt 7,11%-ról 11,84%-ra emelkedett a XX. század első évtizedében. 1951-ben a keresőknek 34,05%-a, 1971-ben már csak 5,22%-a került ki a mezőgazdasági népességből. Felsőpulya megfelelő adatai a sokkal nagyobb mértékben mezőgazdasági jellegű Középpulyával egyetemben: a mezőgazdasági arányszám 72,21%-ról 59,83%-ra redukálódott, ezzel szemben az ipar 12,24%-ról 12,96%-ra, a kereskedelem a hitelüggyel és a közlekedéssel karöltve 4,19%-ról 10,10%-ra szökött fel 1900—1910 között. A közlekedés forradalmasítása és a mezőgazdaság gépesítése végeredményben összességükben érintette a magyarokat, de a hatvanas évektől kétségtelen felgyorsult mobilitás sem egészen újkeletű. A törpebirtok válságát már a századfordulón részben kivándorlással, részben a településterületen kívüli munkavállalással igyekezett kiegyensúlyozni a helyi lakosság. Alsóőr lakosságának 21,44%-a tartózkodott külföldön az 1910-i népszámláláskor. Ugyanekkor a 333 lelket számláló Őriszigeten 23 munkavállaló dolgozott az építészetben (kőművesek, ácsok). Menynyire általános határvidéki problémákkal állunk itt szemben, mutatja a nagyobbrészt elnémetesedett Vasjobbágyi 1280 lakosával, akik közül 114-en tartoztak az építészet csoportjába szintén 1910-ben. Ez a kategória tudvalevőleg a legkisebb helyhezkötöttséget igénylő munkakörökhöz tartozik.

A NÉPI TUDAT TÉNYEZŐI

Az ábrázolt keretek között vonhatók meg az emberi tevékenység külső határai. A mindennapi életben kialakult mechanizmusokat így elsősorban a munkával, illetve foglalkozással járó tényezők szabják meg. Rajtuk keresztül kell tehát azt a komplex fogalmat is vizsgálni, amit népi tudatként ismerünk. Mint a nevéből következik, nem egyedi, hanem közösségi tudat jut benne kifejezésre, és mint ilyen, a csoport jegyeit hordja magán. Ezért is történt utalás a teljesen elszigetelten élő magyarokra olyan értelemben, hogy mivel ők legtöbb esetben alig tartanak kapcsolatot magyar közösségekkel, éppen ezért pusztán a létszámot emelik, de ezt is csak átmenetileg, hiszen a közösségtől elszakadt személyek aránylag gyorsan környezetükhöz alkalmazkodnak és beolvadnak. A népi tudat

megnyilvánulásai ily módon a közösségből indulnak ki, és az egyedeken keresztül erre utalnak. A kérdés persze úgy hangzik, melyik az a legkisebb természetes közösség, amelyiken belül a közösségi tulajdonságok első fokon kifejlődtek?

A földműves lakosság élete évszázadokon keresztül a faluközösségen belül játszódott le a munkarend által megszabott keretek között. Élményanyaga a kis közösség eseményeiből tevődött össze, a haza és nép fogalma így természetesen a szülőfaluhoz kötődött. Az őrségi településeknél azonban valamikori feladatkörüknek megfelelően eleve módosultak a kötöttségek. A föld, amit apáról fiúra örököltek, saját tulajdonukat képezte, semmilyen földesúrnak nem tartoztak utána beszolgáltatással és robottal. Mindezt a nagy közösség, a királyság védelmében teljesített szolgálataiknak köszönhették. Ennek legfőbb bizonyítéka Róbert Károly 1327-i kiváltságlevele. Mint volt határőrök, illetve fegyverfogásra kötelezett nemesek aztán ismételten erre hivatkoztak, amikor az őket szorongató nagybirtokkal szemben védekezésre szorultak. Szívós ellenállásuk eredményeképpen az 1547. évi pozsonyi országgyűlés ezzel a kitétellel ajánlja őket a király védelmébe: *cum nobiles sint regni Hungariae* (mert ők Magyarország nemesei). Az e körül kikristályosodott jogi és társadalmi állásuk egyrészt a *natio hungarica*, vagyis a politikai nemzethez kapcsolta őket, másrészt ebben a vonatkozásban nem lokális, hanem regionális jellegű volt. Mi sem támasztja alá jobban ezt a feltevést, mint a Belső- vagy Alsóőrségnek a Batthyányakkal folytatott viszályakor kinyilvánított együvé tartozás. Mivel az ottaniak kiváltságos helyzetéről szóló iratok eltűntek, bizonyságért a felsőőrségiekhez fordultak, akik 1679-ben 60 tanút vonultattak fel védelmükben. Közülük az akkor 53 éves Zámbó János a következőképpen nyilatkozott a szolgabírói kihallgatáson: „Hallotta az maga ides Attia szajjaból (az ki volt 83 esztendős ember) hozá mondotta az Eőrségiek felől hogi szintén ollian nemessek voltanak valamint az Fölső Eőriek, es mint hogi az szabadsagotis edgiüt obtinialták ezen Fölső Eőriekkel." Egyáltalán nem mondható véletlennek, hogy V. István a Belsőőrségben lévő mogyorósi őrállóknak 1270-ben kiállított és 1329-ben megújított privilégiumát, feltehetőleg XVII. századi magyar fordításban, éppenséggel az alsóőri agilisek, a félnemesek őrizték.

A közösségi tudat lényege a hűbéri függőségek világában számukra éppen a *szabadságban* rejlett, ami ábrázolt vonatkozásaiban az alapjában véve kis létszámú kuriális községek lakóit nagyobb egységbe fogta össze. Emennek élő gyökerei a tatárjárás előtti korra, a gyepűrendszeren alapuló határvédelem időszakába nyúltak vissza. A kisnemesi állapot évszázados joggyakorlata nemcsak a jobbágysorstól óvta meg az őrségi településeket, hanem legalább

ugyanilyen hatásfokon a vallásszabadságot, illetve a függetlenségi orientációt is lehetővé tette számukra. Veszélyeztetett helyzetükben ezért érthető módon a szabadságharcokban mindig a felkelők oldalán találjuk őket a császárpárti földesúri szomszédaikkal ellentétben. Mint közösségi tudatuk egyik fontos tényezőjét kell kiemelnünk a kuriális községek képviseleti jogát. 1848-ig az elöljárók közül legalább ketten rendszeresen látogatták a megyegyűléseket, és így politikai látókörük magasabb volt a jobbágyfalvakénál. A felzárkózás magas fokának megfelelően a Rákóczi-felkelés idején a maguk köréből fővajdát választottak, aki a „Felső Előri Seregnek" vezére volt. Ide kapcsolódik egy felsőőri családkrónika töredékének feljegyzése, ami szerint 1706. február 11-én Tölly János mintegy száz nemes férfival a felsőőri Sűrűerdőben a császáriakkal lezajlott csatában „az Őri Szabadság mellett holt meg". Ugyancsak a helyi hagyományok újjáéledését tapasztalhatjuk 1848-ban, amikor is a községek által kiállított nemzetőröket itt ország őr(i)ző katonáknak hívták. A kisnemesi községekből ekkor 67-en csatlakoztak a honvédsereghez, közülük többen egészen Világosig harcoltak, pedig tudvalevőleg Nyugat-Magyarország már 1848 végén császári fennhatóság alá került. Ki kell emelni ehelyütt, hogy Kossuth fegyverbe szólító felhívása a nyelvi hovatartozástól függetlenül visszhangra talált ezen a környéken, amiben persze nem egészen jelentéktelen szerepet játszott a Felsőlövőn működő bécsi származású Johann August Wimmer. Milyen hatóereje volt ennek a valóban történelminek nevezhető tudatnak az őrségiek körében, két dolog is jellemzi: Az általános hozzáférhetőség és közérthetőség céljából az alsóőriek a jobbágyfelszabadítás után, 1850-ben magyarra fordíttatták Mária Terézia 1746-ból származó birtoklevelét. Úgyszintén ebben az évben a jobbágyi katolikusok instanciával folyamodtak a szombathelyi püspökhöz „az magyar Isteni Szolgálat eránt".

Ilyen összefüggésekben lehet felvázolni az őrségi magyar tudat rugóit. Minden differenciáltsága, sőt: vallási és helyi megosztottsága ellenére kiforrott vonásokat mutat, amennyiben messzemenő azonosulás fedezhető fel a szülőföld és táj, de bizonyos fokig ország, család, nemzetség és nemesi közönség között is, ami a politikai nemzet felé mutat. Mégis eltúloznánk ennek a közösségi tudatnak valóságos aspektusait, ha nem határolnánk le azt a személyi és nemzetségi kört, amelyik e tudat hordozójaként a birtokelaprózódás hatására a XVIII. század közepétől ténylegesen még a hozzá vérségi szálakkal fűződő félnemesektől, az agilisektől is elkülönült. Attól való félelmében, hogy saját falujában idegenné válik, az őriszigeti nemes kommunitás 1838-ban megtiltotta, illetve szinte teljesíthetetlen feltételekhez szabta a nem nemes idegeneknek a beköltözést. Ha így nézzük a körülményeket, érthető, hogy az annyira

jellegzetes őrségi tudat egyik sajátossága a bizalmatlanságból táplálkozó zárkózottság, különösen olyan helyzetekben, amikor hordozójából hiányzik a biztonságérzet. Táji és történelmi alapelemekből táplálkozó hagyományai elszigetelték az Őrséget a többi magyar ajkútól, és Burgenland létrejöttekor sem találtak egymásra egy hasonló értékrendszerből kibontakozó tartományi tudat jegyében.

Az évszázados elzárkózásnak egyedüli pozitívuma a jelenig kiható sündisznó magatartás a nem helybeliekkel szemben, legyenek bár az illetők akár magyarok. Felsőőrött a betelepült magyarok ma is elkülönülnek az „őslakóktól". Bizonyos fokig így sikerült viszont megőriznie Alsóőrnek és Őriszigetnek magyar mivoltát. Ettől függetlenül kifelé soha nem volt olyan értelemben megtermékenyítő hatása, hogy aktívan bekapcsolódhatott volna környezete nemcsak nyelvi, de tudatbeli átformálásába is. Helytelen lenne azonban mindezért egyedül az őrségieket hibáztatni. Kétségtelen, ezt a fajta, a kizárólagosság elvén nyugvó történelmi és tájtudatot aligha lehetett volna átültetni azokra, akik társadalmi és népi hovatartozásuknál fogva soha nem alkottak közösséget a határőr kisnemesekkel. 1848 után mégis meglett volna a lehetősége egy integrált tájtudat kialakításának, hiszen a történelmi hűség jegyében egész Burgenland területe határőrvidéknek számított, ezután megszűntek a jogi megkülönböztető választóvonalak földműves magyar kisnemesek, horvát és német felszabadult jobbágyok között. A centralisztikusan berendezett magyar állam azonban nem kedvezett különösebben a táji jellegű elkülönüléseknek a kiegyezés korában. Mindaz, ami a millenniumi években magyar, az a többé-kevésbé beköltözött magyar értelmiségen és a Szombathelyről, illetve Budapestről befutó újságokon keresztül mindinkább idegen világot hozott az őrségi falvakba, de különösen Felsőőrbe. Ebben a légkörben elszegényedtek, tartalmukat elveszítették a hagyományok, az emberek gyökértelenné váltak. Aggódva nyilatkozik a kortársi megfigyelő már a XX. század elején:

„Semmi csodálni való nincs hát abban, hogy a fonóesték, melyek egypár évtized előtt nagyban divatoztak, manapság csak az öregebbek elbeszéléseiből ismeretesek, hogy a tollfosztók kimúlóban vannak, hogy a balázsjárások, szentiváni tüzek, az elpusztíthatatlannak látszó babonák, sőt: a lakodalmi szokások is ma már nevetséges ostobaságok az előtt a nép előtt, amely sokféle úton-módon érintkezésbe jutott az értelmiséggel, megismerte a világot a maga falujától egész Amerikáig, s részint nyomorúságból, részint úrhatnámságból siet a vasútra, gyárba, városokba. Az összes évszázados hagyományok pedig pusztulnak, a népköltészet régi termékei egy nemzedékkel feledésbe mennek, újabb termékei úgyszólván kizárólag

a szerelmi és katonanótákra szorítkoznak, maga a népnyelv pedig, a nép szellemi tartalmának ez a legfőbb letéteményese, gyorsan elveszti eredetiségét, zamatját, képletes kifejezéseit, tájszavait."

Az őrségi ember ekkor már cívis módon újságot olvasott, könyvtárakat rendezett be és színjátszó csoportokkal hódolt a civilizációnak. Mindez azonban kívülről jött, nem pedig helyi forrásokból fakadt. A helyzet fonákságára jellemzően Pulay József alsóőri plébánosnak a helytörténet feldolgozását szorgalmazó kísérleteit ugyanakkor teljes értetlenség fogadta a volt kisnemesek körében a múlt század hetvenes éveiben. Mennyire vert gyökeret a kívülről beáramlott magyar kultúra a lelkekben, éppen a nagy forduló után mutatkozott meg. A jelenig csak az maradt fenn, ami azonosulni tudott néppel, tájjal és történelemmel, minden egyéb, különösen a polgári réteg intézményekhez és közigazgatási szervekhez kapcsolódó álmagyarsága nem állta ki a próbát, és valóban egy nemzedékkel az Ausztriához csatolás után többé-kevésbé eltűnt. Súlyosbította a körülményeket a nemzetiszocializmus fajpolitikája; sokakban ezek az évek ringatták el végképpen magyarságukat. A helyzet 1945 után is fagyponton maradt; a Magyarországon beállt rendszerváltozás a burgenlandiakban nagyfokú fogalomtársítást idézett elő magyar és kommunista közt; a volt anyaország ellenséges földdé nőtt a már 1938-ban megfélemlített magyarok szemében. A határok hermetikus lezárása még inkább fokozta az izolációt, ami egyébként a tájékozódás teljes elveszítésével járt. A helyzet fonákságára jellemzően a felsőőri református felekezeti iskola a gyülekezet kívánságára szűnt meg az ötvenes évek elején.

AZ ANYANYELV HATÁSKÖRE

a) *Az egyházakon belül*

Az egységesülő társadalomban a nemzetiségi csoportok súlyának szinte egyedüli megbízható értékmérőjévé vált anyanyelvük használatának hatósugara. 1921-ben a német Burgenlandban is államnyelv lett, a magyar ellenben a magánérintkezésen túl kizárólag az iskolai oktatásban és az egyes egyházakon belül maradt meg, utóbbi természetesen egyedül a magyar többségű községekre vonatkoztatható. A lakosság nemzetiségi összetételét tekintve magyar egyházközségek voltak: katolikus Felső- és Középpulyán, Felső- és Alsóőrött, református Felsőőrött és evangélikus Őriszigeten. Közülük jelenleg még az őriszigeti evangélikus, az alsóőri katolikus és a felsőőri református létezik. A pulyai és felsőőri katolikusoknak nincsen külön magyar plébániájuk, de van vasár- és ünnepnapokon anyanyelvi mise. Felsőőrött a vegyes házasságokra való tekintettel

a magyaron túl havonta kétszer van német nyelvű református istentisztelet. Őriszigeten 3:1 arányban váltakozik az istentisztelet nyelve elsősorban az elnémetesedett jobbágyi evangélikusok miatt. Az alkalmi szertartások nyelve az érintettek kívánságához igazodik. Felsőőrött, de Felsőpulyán sem részesülnek a gyerekek magyar hitoktatásban.

b) *Az iskolai oktatás terén*

Az iskolákat számba véve a következő eltolódások figyelhetők meg: az átcsatolást kilenc felekezeti, illetve uradalmi tanintézet élte túl, így a felsőpulyai (Középpulyával), a felsőőri katolikus és református, az alsóőri katolikus, valamint az őriszigeti evangélikus, továbbá a következő majorokban: Paulahof, Wittmannshof, Edmundhof és Kleylehof a Tószögben. Habár az uradalmi iskolák egy kivételével már a húszas években megszűntek (a paulahofi 1960-ban zárta be kapuját), a községi iskolákban az 1938-ban bekövetkezett német megszállásig lényegében folyamatosnak mondható a magyar nyelvű oktatás. A nemzetiségi iskolák felszámolásával előállt törés ugyan a nemzetiszocializmus fajpolitikáját terheli, 1945 után mégsem állt egészen helyre az 1938 előtti állapot, hanem csak 1962-ben született meg a nemzetiségi (általános) iskolák oktatási nyelvét szabályozó törvény, ami a kétnyelvűség szándékával az anyanyelv mellett a német tökéletes elsajátítását tűzte ki célul. E törvény 7. §-ának 3. bekezdése értelmében a nemzetiségi iskolákban az anyanyelvi oktatás kötelező, amennyiben valamely népcsoport aránya a legutolsó népszámláláskor 30%-on felül volt, alatta, történetesen a magyar, szabadon választott tantárgyként vezethető.

Habár az 1976. évi nemzetiségi törvény egy-egy népcsoport méltányolható arányszámát — a burgenlandi horvátok és a karintiai szlovének által egyébként kifogásolt — 25%-ban szabja meg, az anyanyelvi oktatás terén változatlanul a jelzett 30% mérvadó, sőt: magyar vonatkozásban az akkor még 1961. évi népszámlálás eredményeit sem méltányolták; Pulyán 49,6%, Felsőőrött 34,4% ellenére nem kötelező tantárgy a magyar. Az átmenet egy-egy iskolaépület lebontásához, illetve új iskola létesítéséhez kötődött. Kedvezőtlenül hatott az általános iskolák felső tagozatának felszámolása és a polgári iskolákhoz csatolása 1971-ben, mert így még a meglévő őriszigeti és alsóőri magyar, helyesebben két nyelvű iskola felsőtagozatú növendékei is azóta Felsőőrött szabadon választott tantárgyként heti két órában, általában az utolsó óra keretében tanulják anyanyelvüket. Az önkéntes jelentkezés a szülők beállítottsága folytán erősen csökkenő tendenciát mutat. Összehasonlításul álljon itt a magyarul tanulók létszámának alakulása az utolsó tíz év távlatában:

	1969/70-es	1973/74-es	1979/80-as
	tanév		
elemi iskola (Volksschule)			
Őrisziget (kötelező)	21 (1 osztályos)	15	14
Alsóőr (")	74 (3 osztályos)	48 (2 osztályos)	45
Felsőpulya (szabad)	147 (5 osztályos)	60 (4 osztályos)	36
Felsőőr (")	142 (")	107 (")	95
polgári iskola (Hauptschule)			
Felsőpulya (szabad)	—	—	29
Felsőőr (")	71	91	49
óvónőképző			
Felsőőr (szabad)	—	—	17
gimnázium			
Felsőpulya (szabad)	—	—	12
Felsőlövő (")	40 (1967-től)	61	39 (1979-től)

Nem kell különösebben fejtegetni, de a tisztán a nyelvtanulásra összpontosított tanítási módszer a magyar kultúra megfelelő szintű közvetítésére és a népi tudat fejlesztésére éppenséggel alkalmatlan. A hiba mégsem az oktatási törvényben, hanem ennek gyakorlati megvalósításában kereshető. Érthető tehát a népnyelv visszafejlődése, és ezzel egyidejűleg folyamatosan német szavakkal és kifejezésekkel való feltöltődése. Ezen túlmenőleg a burgenlandi magyaroknak nem állnak rendelkezésükre a nyelvművelésnek időszerű műhelyei kielégítő formában. Kétségtelen, a felsőőri egyházközség keretén belül működik színjátszó csoport, amelyik a legjobb esetben évenként betanul egy-egy s legfeljebb három-négy ízben bemutatásra kerülő darabot, aztán Alsóőrött is adódik hasonló vállalkozásokra alkalom, a szereplők azonban fonák módon inkább csak a színpadon beszélnek magyarul, egymással szívesebben németül társalognak. A meglévő könyvtárak sem örvendenek különösebb látogatottságnak; a gyér számú olvasó többségében német nyelvű olvasmányokat kölcsönöz ki. Nincs magyar újság Burgenlandban, sem magyar rádió- vagy televízióadás. Akit még egyáltalán érdekel, a budapesti rádió-, esetleg tv-műsort kapcsolja be. Ilyen körülmények között a német nyelv szerepe már-már kizárólagossági szintet ért el, ami nem utolsósorban gazdasági adottságokkal van összefüggésben. A nem vagy nem kizárólag mezőgazdaságból élők munkahelyükön a németet használják, azaz anyanyelvük nélkülözhető.

c) *A közigazgatásban*

Nem szabad elfeledkezni az anyanyelv használatának vonatkozásában azokról az adminisztratív intézkedésekről sem, amik a községi önkormányzatban a magyar nyelv teljes kiiktatását vonták

maguk után. Az egymással szomszédos Felső- és Alsóőr, illetve Őrisziget helyett 1971. január elsejével az elsőhöz a német Őriszentmártont/St. Martin i. d. Wart csatolták, míg Alsóőr mint névadó község Németciklénnyel/Eisenzicken alkot egy közigazgatási egységet, Őrisziget pedig a horvát Oláhciklénnyel/Spitzzicken Vörösvár része lett. Ennek következtében a két magyar többségű falu is elveszítette községi önállóságát. Ezeken az arányokon — kerületi székhely lévén — a két Pulya már említett egyesítése sem változtat.

d) *Kihatások*

Összehasonlítva az ötvenes és hatvanas évek bezárkózásával a hetvenes évektől a magyarokra messzemenőleg a rezignáltság jellemző. Mindez nem kizárólag az elmúlt évtizedek végkifejléseként értelmezhető, hanem éppenséggel az időközben érzékelhetővé vált elmozdulással való összevetésből vezethető le, pontosabban, egyre tágul az űr az adottságok és a kínálkozó lehetőségek között. Sokban magyarázatot ad erre az az uralkodóvá váló és főképpen az úgynevezett horvát asszimilánsok által terjesztett nézet, miszerint a kisebbségek ügye nem nyelvi-nemzetiségi, hanem szociális kérdés, éppen ezért tagjaik társadalmi felemelkedése és érvényesülése érdekében nem kell, sőt: nem szabad őket akaratuk ellenére megtartani nemzetiségi mivoltukban, vagyis az állam adja meg nekik a zökkenésmentes és minden lelkiismeretfurdalás nélküli beolvadás lehetőségét, ha valóban ezt óhajtják.

Kétségtelen, erre a magyarok körében is mindinkább megvan a készség, csakhogy nem szabad elfelejteni, hogy mindez a természetes környezet visszaszorításával a hivatalos szerveknek és a sajtón keresztül a közvéleménynek nemzetiségi szempontból bizony előítéletektől nem egészen mentes viszonyulásától is függ. A hagyományos értelemben vett közösségformáló tényezők (család, falu, egyházközség) helyében a korszellemnek megfelelően az elidegenedés erői működnek és tettek szert döntő befolyásra. Ennek egyik kiszögellő megnyilvánulása a növekvő számú vegyes házasságoknál figyelhető meg, amennyiben még a második világháborút követőleg is szokásban volt, hogy a beházasult egyének családjuk körében megtanultak magyarul, míg manapság még németül rosszul beszélő nagyszülők is a német anyanyelvű vő vagy meny kedvéért rászoknak az ő nyelvére. Nem ritkaság az sem, amikor fiatal házasok magyar létükre németül beszélnek felcseperedő gyermekeikkel. Kétségtelen, a német nyelv elsajátítása és használata ebben a környezetben a társadalmi és műveltségi felemelkedés jelzője is egyúttal, annál is inkább, mivel néhány lelkész és tanító kivételével az értelmiségi szakmákban magyar vonalon elhelyezkedési lehetőség nincs, ez pedig a tudatban is a fokozott meghasonlás jegyeit váltja ki.

Mondhatnánk, a valamikori kisnemesi öntudatot a kisebbségi helyzetből adódóan kisebbségi érzés váltotta fel.

VÁLTOZÓ JELEN

a) *Tudományos kutatás*

A burgenlandi magyarokról megrajzolt kép egyoldalú, árnyalatlan lenne, ha nem térnénk ki arra a mozgásra, ami az utóbbi években változásokat idézett elő. Mindenekelőtt megnőtt az érdeklődés az Őrség múltja iránt. Kovács Márton 1942-ben Budapesten kiadott idevágó műve után először az Ausztriában élő Gaál Károly végzett a hatvanas évek elején néprajzi kutatásokat. Ez irányú munkái németül „Spinnstubenlieder" (1966) és „Zum bäuerlichen Gerätebestand im 19. und 20. Jahrhundert" (1969) és „Die Volksmärchen der Magyaren im südlichen Burgenland" (1970) címmel jelentek meg könyv alakban. Gépelt doktori értekezés, Somogyi László: „Die burgenländischen Magyaren in geographischer Sicht" (1966). Felsőőr feldolgozását az osztrák városok könyvében Triber Ladislaus készítette el (Die Städte des Burgenlandes, 1970). Reprezentatív kivitelezésben látott napvilágot az Ausztria műemléki topográfiája XL. köteteként a felsőőri járás: „Die Kunstdenkmäler des politischen Bezirkes Oberwart" (1974). Kimondottan az Őrség történetét tartalmazza a Róbert Károly szabadságlevelének 650. évfordulójára készült monográfia Triber Ladislaus szerkesztésében: „Die Obere Wart" (1977). Dr. Seper Károly szintén német nyelven Alsóőrt ismerteti meg az olvasóval „Unterwarter Heimatbuch" (1976) c. könyvében.

Ebben az időszakban Magyarországról Imre Samu, Amerikából Gál Zsuzsa foglalkozott az őrségi nyelv összetételével és elemzésével. Ugyancsak Amerikából Sozan Mihály antropológus végzett a faluközösség életét érintő felméréseket.

b) *Magyarországi kapcsolatok*

Mint a fentebbi adatokból is látható, a kutatás kevésbé a burgenlandi magyarokra, mintsem inkább az Őrségre mint tájegységre irányult. Ez az egyoldalúság is hozzájárult ahhoz a már elöljáróban említett vélemény kialakításához, amely szerint csupán az őrségi magyar nyelvsziget tekinthető kisebbségnek, népcsoportnak, mivel aránylag zárt településrendszer csak itt létezik.

Amikor változásokról beszélünk, mindenekelőtt a légkör megváltozását értjük ezen. Nem túlzott ezért a fiatalság elfordulása és a legtöbb felnőtt népükkel szembeni tehetetlen közömbössége ellenére a holtpontról való elmozdulásról beszélni. Ennek egyik fémjelzett megnyilvánulása a burgenlandi magyaroknak az osztrák—magyar kapcsolatok alakulása folytán megváltozott viszonyulása az anyaországhoz. Igaz, számukra Magyarország külföldnek számít,

és magukat bár különös, de érthető módon burgenlandinak vallják, mégis, nevezetesen a hetvenes évek elejétől, erősen felélénkült a burgenlandi oldalról a határmenti forgalom. Magasra szökött az utazások száma, amióta 1979. január elsejével eltörölték a két ország között a vízumot. Az átutazás megkönnyítésére Schachendorf-Búcsúmál új határállomás létesült. Az őrségi magyarok főként régi rokoni szálak és ismeretségek felújítása révén leginkább volt megyéjük magyarországi részeire, elsősorban az alig 30 kilométernyire fekvő Szombathelyre látogatnak; van, aki még a lakodalmát is ott tartja. Talán önbizalom hiányában, egyesek aztán túlságosan nagy ráhagyatkozással ápolják a Magyarok Világszövetségével a kapcsolatot, mintha ez megoldást jelentene számukra — már kizárólag nyelvi-kulturális értelemben — korántsem irigylésre méltó helyzetükben.

c) *Intézmények*

Részben a magyarországi kapcsolatok hatására, részben az Emberi Jogok Osztrák Ligájának pártfogása következtében, de ami ennél fontosabb, a tartományi kormánynak bizonyos kezdeményezésekkel szemben ébredő jóindulatát észlelve több terv vált valóra: 1968-ban megalakult a tartomány magyar lakosságának átfogását megkísérlő Burgenlandi Magyar Kultúregyesület. Időközönként tájékoztatót is ad közre. A tájtörténet iránti érdeklődés felkeltését szolgálja az 1973-ban életre hívott alsóőri falumúzeum. Vezetője, dr. Seper Károly 1972 óta Őrség címmel magyar—német—horvát nyelvű naptárt is jelentet meg. (Sokszorosított Őrségi daloskönyvében /1971/ az ott ismert nép- és műdalokat gyűjtotte össze.) Felsőőrött a gazdag Tóth-féle magángyűjtemény tájékoztat a múltról, igaz, ott csak német nyelvű vezetést kaphat az egyébként szívesen fogadott látogató. (Az alsóőrihez hasonló a Simon-féle házi múzeum Felsőlövőn/Oberschützen.) Megemlítésre méltó Pathy Lajos könyv- és néprajzi vonatkozású gyűjtése Őriszigeten. A felsőőri református egyháznak 1889-ben létesült könyvtárát túlszárnyalja a dr. Galambos Iréneusz által alapított, falusi viszonylatban szokatlan, szinte tudományos igényű alsóőri könyvtár, ami hivatalosan 1975 óta működik. 1979-ben nyílt meg Felsőpulyán a magyar nyelvű könyvekkel is ellátott városi könyvtár.

d) *Kisebbségvédelem*

A legújabb időkig a közéleti személyiségek hozzáállásán múlott a kisebbségek ügyének felkarolása, esetleg ejtése. 1976. július 7-ével életbe lépett az egyes népcsoportok védelmét és fennmaradásuk biztosítását kimondó nemzetiségi törvény. Gazdasági, társadalmi és kulturális összérdekeiknek képviselete céljából úgynevezett nemzetiségi tanácsok (Volksgruppenbeiräte) felállítását irányozza elő.

Igaz, csupán tanácsadói joggal ruházza fel őket, ellenben minden, a kisebbségeket érintő ügyben nyilatkozhatnak és javaslatokat is nyújthatnak be az illetékes hatóságoknál. Az eddig esetenkénti anyagi támogatás helyett (például az alsóőri falumúzeum és könyvtár létesítéséhez jelentékeny összegekkel járult hozzá a burgenlandi tartományi kormány) a népcsoportok a törvény értelmében évente rendszeresen részesülnek az állami költségvetésből.

Ausztria kisebbségi politikájában új szakaszt vezet be ez a törvény, a magyar népcsoport életében meg egyenesen fordulópontot jelenthet az erre épülő 1977. január 18-i kormányrendelet, ami a burgenlandi horvátok, a karintiai szlovének és a bécsi csehek mellett nekik is nemzeti ülnökséget helyez kilátásba. Bizonyos fenntartásokkal ez úgy is értelmezhető, hogy a burgenlandi magyarok mint népcsoport majdnem két emberöltő elteltével nyerték el az osztrák kormány részéről törvényes elismerésüket, ha a nemzetiségi tanács jogi kerete nem is ér fel a horvátoknak és szlovéneknek az osztrák államszerződésben (1955) becikkelyezett jogaival.

A másik hármat megelőzve elsőként a magyar nemzetiségi ülnökség alakult meg 1979. július 12-én. Nyolc tagja közül csupán egy nem burgenlandi, és ez a tény önmagában hordozza már a horvát és szlovén részről ismételten kifogásolt ellentmondásokat, tökéletlenségeket. A magyaroknak azért is okoz ez a megoldás fejtörést, mivel megbízható becslések szerint mintegy 50000-en élnek Ausztriában. A hivatalos osztrák statisztika az 1971. évi népszámlálás alapján 19117, környezetével magyarul érintkező személyt tart nyilván. Közülük 5673 (29,67%) és Burgenlandban, a nagy többség elsősorban Bécsben és vonzáskörében, valamint az egyes tartományok székhelyein tömörül. A magyar nemzetiségi tanács jelenlegi összetételében többé-kevésbé a burgenlandi magyarokat öleli fel, és hivatalosan burgenlandi intézményként emlegetik.

Az iparosítás által kiváltott nagyméretű mobilitás következtében a nemzetiségi határok fellazulnak, a kisebbségek tömegei hagyják el településterületüket, és költöznek fel városba, vagy fordítva, más nyelvű bevándorlókkal keveredik egy-egy népcsoport. A nemzetiségi törvény ezzel szemben a territoriális elvet követi, azaz figyelmen kívül hagyja a területi szórást, ami a magyarok esetében roppant hátrányos. Az előrehaladott asszimiláció állapotában a nyelvükért és kultúrájukért aggódó egyesületi vezetők a kulturális elvet hangoztatva tettek kísérletet az egyesületi működés egybehangolására, az összes magyart érintő vállalkozások központi irányításának megszervezésére, egyáltalán, a magyarok érdekeinek képviseletére. 1980. február 9-én megszületett az Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetsége Bécsben. Miután az ausztriai magyaroknak egyetlen újságjuk sem volt, a Központi Szövetség

létrehozta az 1980 márciusa óta — egyelőre kéthavonként — megjelenő Bécsi Naplót, amire természetszerűleg összmagyar orientációjú feladatkör hárul.

Pillanatnyilag nehéz lenne a fejlődés vonalát kikövetkeztetni, vagyis mi kerekedik felül: polarizáció, burgenlandi és nem burgenlandi magyarok egymásra találása vagy pedig megfelelő vállalkozó szellem és felelősség híján győz a közöny. A rendezetlenségben lényegbevágó az események szemmel tartása, az összehasonlító felmérés, mert csak így kaphatunk megbízható képet egy vajúdó, már-már megszűnőben lévő népcsoportról, amelyiknek burgenlandi tagjai évszázadokon keresztül védték Magyarország határait, a nem burgenlandiak közül pedig különösen a bécsieknek és gráciaknak oly sokat köszönhet a magyarság, hiszen évszázadokon keresztül nem utolsósorban ők voltak a nyugati szellemi áramlatok közvetítői, nem egyszer a nemzeti tudat ébresztői Magyarország és a magyarság felé.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM

Statisztika

1880 — A magyar korona országaiban az 1881. év elején végrehajtott népszámlálás főbb eredményei megyék és községek szerint részletezve II. kötet. Budapest 1882

1900 — Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat 1. és 2. kötet. Budapest 1902—1904

1910 — Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat 42. és 48. kötet. Budapest 1912—1913

1920 — Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat 69. kötet. Budapest 1923

Die Bevölkerungsentwicklung im Burgenland zwischen 1923 und 1971. Eisenstadt 1976

Umgangssprache in Österreich 1971 — Statistische Nachrichten, 28. Jahrgang (Neue Folge) Heft 10. Wien 1973

Feldolgozások

Csoknyai Péter: Die sprachliche Entwicklung der burgenländischen Bevölkerung zwischen 1900 und 1971. Die Volksgruppen in Österreich. Integratio XI-XII. Wien 1979

Deák Ernő: Az idő sodrában. Őrségi jegyzetek. Integratio 1974

Deák Ernő: Wirtschafts- und sozialhistorische Aspekte 1547—1848. Die Obere Wart. Oberwart 1977

Deák Ernő: Burgenland: a magyarság helyzete a századfordulótól napjainkig. Katolikus Szemle. Róma 1979/3.

Gyenge Imre: Die Wandlungen der burgenländischen Ungarn. Ein Augenzeugenbericht. Integratio XI—XII. L. f.
Kovács Márton: A felsőőri magyar nyelvsziget. Budapest 1942
Kunnert Heinrich: Die Magyaren im Burgenland (Österreich). Handbuch der europäischen Volksgruppen. Wien, Stuttgart 1970
Stahl Ferenc: Az Őrség jogállása I—II. Vasi Szemle 1974/2—3. Szombathely 1974
Tölly Ernst: Ungarischunterricht im Burgenland — Probleme und Zielsetzungen. Muttersprachliche Unterrichtsmöglichkeiten der Volksminderheiten in Österreich, in: Das Menschenrecht. 26. Jahrgang/Nr. 2. Wien 1971
Tölly Ernst: Ungarischunterricht im Burgenland — Probleme und Zielsetzungen. Intergratio 1974
Tölly Ernst: Iskolarendszerünk és a magyar nyelv tanításának helyzete Burgenlandban. Őrség. Nr. 14. Felsőőr 1980
Triber Ladislaus: Die ungarisch sprechende Bevölkerung des Burgenlandes seit 1900. Integratio XI—XII. L. f.
Varga Ignác: A Felső Őrvidék népe és nyelve. Nyelvtörténeti Füzetek 9. Nyelvjárási Tanulmányok I. Budapest 1903

Az idézett törvényeket és kormányrendeletet lásd:

Bundesgesetz — Schulorganisationsgesetz. Bundesgesetzblatt Nr. 242/1962

Bundesgesetz vom 7. Juli 1976 über die Rechtsstellung von Volksgruppen in Österreich (Volksgruppengesetz). Bundesgesetzblatt Nr. 396/1976

Verordnung der Bundesregierung vom 18. Jänner 1977 über die Volksgruppenbeiräte. Bundesgesetzblatt Nr. 38/1977

A legújabb adatok személyes információkból származnak.

KISNEMESI KÚRIA, ÚN. TORNÁCOS HÁZ 1829-BŐL. ŐRISZIGET/SIGET IN DER WART

RÉGI TÍPUSÚ FAHÁZ 1774-BŐL. ALSÓŐR/UNTERWART

GAZDAG KISNEMESI KÚRIA 1798-BÓL. VASJOBBÁGYI/JABING

BOROSTYÁNKŐ/BERNSTEIN

NÉMETÚJVÁR/GÜSSING

AZ ÁRPÁD-KORI KATOLIKUS ÉS AZ 1792-BEN ÉPÜLT EVANGÉLIKUS TEMPLOM ŐRISZIGETEN

FELSŐ-ŐRSÉGI TÁJ. ŐRISZIGET/SIGET IN DER WART, HÁTTÉRBEN A KŐSZEGI HEGYSÉGGEL

KASZAKALAPÁLÁS

HARANGLÁB. KISKARASZTOS/KLEINBACHSELTEN

ARATÁS

KASZÁLÁS UTÁN

SZÉNAHORDÁS

CSÉPLÉS

FELSŐŐR MEZŐVÁROS PECSÉTJE.
1841

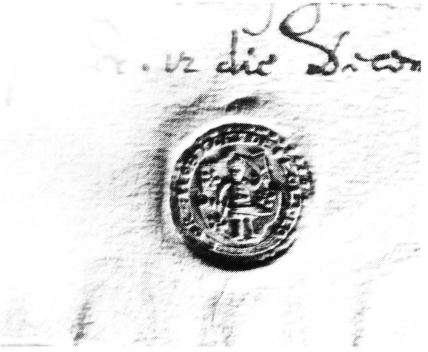

FELSŐŐR RÉGEBBI PECSÉTJE.
XVII. SZ. ELSŐ FELE

(KIS)JOBBÁGYI PECSÉTJE. XVIII. SZ. VÉGE

ŐRISZIGET PECSÉTJE.
XIX. SZ. ELSŐ FELE

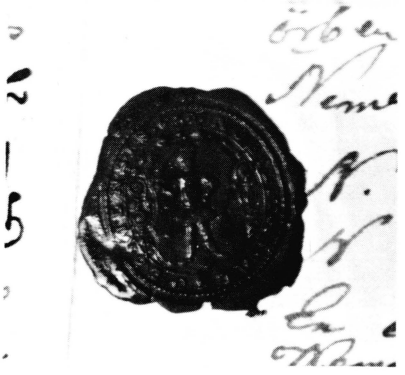

ALSÓŐR PECSÉTJE.
XIX. SZ. ELSŐ FELE

ŐRSÉGI MAGYAR

THIERY H. ILONA

A kincs

Thüringiában éltünk akkor egy kis faluban. Négy kilométerre tőlünk négy napig állt a front. Az egész vidék bányaterület volt, a falvak a kálibányákból éltek, s a földalatti tárnákban be lehetett járni az egész Werra völgyét. Míg a front messzebb volt, heteken át, naponta érkeztek a megrakott, hatalmas katonai teherautók. Éjjel is dübörögtek, s a hírek szerint a német kormány ide szállíttatta a berlini múzeumok és bankok kincseit.

Április 8-án érték el falunkat az amerikaiak. Egyelőre csak az idegfeszültség alól szabadultunk fel, a fejünk fölött dübörgő bombázók már nem mireánk szórták az áldást, hanem a tőlünk keletebbre eső frontra. Az élelmiszer nem lett több, mert attól, hogy az amerikai katonák csokoládéval és rágógumival tömték a gyerekeket, valamint „care" csomaggal német babáikat, attól mi még éhesek maradhattunk. Maradtunk is! Ez viszont csak nekünk volt kellemetlen, mert a német falu otthon volt, és ette, amit a saját földje termett, itta, amit a saját tehene adott — nekünk, idegeneknek, maradt a maradék. A felvizezett tej, és ami a földeken megrohadt. De a bombáktól már nem féltünk!

A falu főutcáján levő mind az egy szobánkból a megszálláskor kiköltöztettek. Az amerikaiaknak kellett a főutca minden háza, sőt: kertje is. A kertekben parkoltak hatalmas teherautóikkal, mert az utca frontjára előnyúlt garázsszerű épület nem garázs volt, hanem istálló. A szent tehenek pihenőhelyét nem bántották, hiszen abból élt a nép, annak tejéből és munkájából. Egy pár tehén és ló így is majdnem elpusztult, mert a megszállás délelőtt történt, az állatok már hajnal óta a földeken dolgoztak, s mivel az első intézkedés az volt, hogy a faluba lélek se ki, se be — a paraszt nem hozhatta haza lovát, kocsiját, tehenét. Mire az amerikai „főhadiszálláson" valaki megmagyarázhatta, hogy a tehenekkel nincsen élelmiszeres csomag — néhány nap eltelt.

Nem az amerikaiak hibájából, hanem a németekéből, akik rész-

ben nem tudtak, részben nem akartak a megszállókkal szóba állni, s időbe tellett, míg egy tolmács előkerült. Az uram ugyan tudott angolul, de ezt a németek nem tudták. Részben mert fel sem tételezték, hogy egy „Ausländer" többet tudjon, mint egy német, részben mert nem sietett jelentkezni tolmácsnak. Hogy ez milyen helyes volt, arra csak később jöttünk rá, mert az idő sokszor elhozza a magyarázatot az ösztönös cselekedetre.

Mi a főutcából az erdőszéli dombokon levő üzemi házak egyikébe kerültünk. A ház mögötti erdei úton éjjel is hallottuk az autók dübörgését és — gyomrunk korgását. Az üzemi házakban laktak a bánya alkalmazottai, és itt, az egyik padláslakásban kaptunk helyet mi, a menekültek. Lent ugyan minden lakásban volt hely bőven, a férfiak nagy része a frontokon, vagy hadifogoly volt, az otthonmaradt családok kényelmesen terjeszkedtek a hatalmas üzemi lakásokban; minket csak akkor találtak meg, ha szükség volt erős, segítő férfikézre.

A földszint kijárati ajtaján belül nagy marharépát találtam. Valaki kidobhatta, fele már rothadt volt. Nyomogattam, mit lehetne belőle megmenteni. Nagy része besüppedt, bűzös lé csorgott ki belőle, de volt még ép része is. Bekopogtam.

— Frau Busch — kérdeztem. — Maga tette ki ezt a répát? Elvihetem?

— El — mondta hideg hangon. — Maguknak tettem ki. A krumpli, amit adtam, már elfogyott?

— El, Frau Busch. Sajnos, mindennap eszünk, és az két héttel ezelőtt volt.

Kissé elgondolkozott.

— Most üzent Frau Diettl, hogy érkezett burgonya az üzletbe, de személyesen kell kiszedni. Siessen. . . jó, hogy eszembe jutott.

Frau Busch nem volt rossz ember. Energikus, kissé erős csontú, nagy léptű, tipikus német Gretl volt. Egész nap dolgozott, nagy négyszobás lakását naponta végigtakarította, menet eltolta a székeket, hogy visszafelé jövet visszatolhassa a helyükre, mindezt porrongy segítségével. Férje előmunkás volt a bányában, de már ötven felé járhatott, és csak két évvel ezelőtt került ki a frontra. Néha egy-egy erre vetődött menekült hozott tőle hírt, lapot: nem volt messze, csak a még németnek maradt részen, ahol még mindig hittek a német legyőzhetetlenségben és reménykedtek az új csodafegyverben. Bennünket is gyanúval nézett, csak amikor Frau Hecht, az első emeleti lakónő adott egy lavórt és két törülközőt, döbbent rá, hogy mi is emberek vagyunk. Megengedte, hogy egyszer hetenkint, minden csütörtökön a saját német fürdőszobájában megfürödhessünk — s azóta nekünk majdnem az számított vasárnapnak.

Természetesen a fürdőszobát mindig gondosan kitakarítottam, és természetesen ő minden alkalommal gondosan utánam takarította.

Rohantam. Az üzlet előtt már tömeg állt. A földre borították ki a szekérnyi burgonyát vastagon, sárosan, ahogy a veremből kiásták. Aki a közelébe juthatott, és volt reá élelmiszerjegye, próbálta róla a vastag sárcsomókat letördelni, mert az is beleszámítódott a kilóba. Míg vártam, elnéztem a hegyek felé. Az ég pereme szép kékesen hullámzott, apró felhők bodrozták a mennyboltot, míg a földön a sártengerből lázas kezek kotorták a krumplikat. Végre sorra kerültem. Az agyagból kipucolt burgonyát morzsolgattam és raktam egy ruhába. Valaki énekelt. A közeli klubház lépcsőjén amerikai uniformisban néger katona ült és narancsot majszolt. Fenn az ablakban valaki harmonikázott, vidám, előttem ismeretlen, biztosan amerikai dalt.

— Könnyen énekel a nyomorult — szólt mellettem egy menekült, valahonnan keletről. — Tele van a hasa. Nézze! Nézze azt a feketét, narancsot zabál... mi meg itt sarat kotrunk. Óh, hogy a... na mit szól?

— Magyarországon oroszok gyilkolnak és megerőszakolják a nőket — válaszoltam —, itt énekelnek és eszik a narancsot. Mit akar? Ők győztek le minket!

Hallgattunk, hogy hamarább adhassuk át helyünket a következőknek.

A kapunk előtt Frau Busch várt.

— Látta a plakátokat? — kérdezte. — Hogy ezek az amerikaiak mi mindent kitalálnak! Lenne itthon a Franz, majd megmondaná nekik.

Franz, az ura valahol küzdött még, de ha itthon lett volna, sem mondhatott volna meg nekik semmit, mert nem tudott angolul, mert örült volna, hogy él, de természetes volt, hogy mindenki gyűlöli őket, mert taposták földjüket, gyújtották, porig verték városaikat, állomásokat, templomokat, utakat. Ők voltak az ellenség.

— Nem láttunk plakátot; a krumplit hoztam el, még mindig csupa sár.

— Holnapután egész nap nem szabad az utcára menni. Ki sem szabad nézni az ablakokon. Mindenütt katonák állnak majd, és aki megszegi a parancsot, arra lőnek.

— Ez félreértés kell legyen, Frau Busch, hol van egy ilyen plakát? Miért lőnének, ha eddig nem lőttek? Ebben a faluban, mikor közeledtek, valaki kirakta a fehér zászlót, és ők puskalövés nélkül békésen besétáltak.

— Igen, de megették minden tojásunkat, begyűjtötték az összes rádiót, és...

— Hát persze, unták a tojásport, és itt hagytak érte vagy tíz doboz konzervet meg csokoládét. El nem tudom képzelni, mi áll azokon a plakátokon.

— Ja, majdnem elfelejtettem megmondani: itt voltak az üzemtől. Tolmácsokat keresnek a vizithez, és valaki azt mondta, hogy az ura tud angolul.

— Óh, csak egész keveset — mondtam. — Tudja, Frau Busch, csak annyit hogy O.K., yes, no, I love you... meg ehhez hasonló banális dolgokat. De majd megmondja az irodán, hogy maga szólt.

— Biztos nem tud jobban angolul? — kérdezte. Majd belépett szobájába, és egy perc múlva apró csomaggal jött vissza. Kibontotta; darabka ruhaanyag volt benne, ügyeskedéssel kis nyári ruháravaló Anikónak.

— A kislánynak szántam; nem tudom nézni, hogy ebben a melegben hosszú ujjú kötött ruha van rajta.

Elpirultam.

— Télen menekültünk, ez volt rajta, a többi elveszett.

Az anyag megvolt már, még csak tű, gyűszű és cérna kellett hozzá. Ollóm az volt.

Padlásszobánk nagy volt. Csapott tetővel, háromszögű ablakkal, ahonnan leláttunk a falura. Apró házai között zajlott az elgyötört német község élete. A kertekben asszonyok dolgoztak. Javították az elromlott kerékpárt vagy berozsdásodott fürdőkádcsöveket, rádiókat. Sort álltak az üzletek előtt tejért, húsért. Férjeik — ha még éltek — a frontokon voltak, és senki sem tudta, visszajönnek-e valaha. A mezőn is ők dolgoztak. A főutcán tankok dörögtek végig megpakolva frajlákkal és gyerekekkel — mentek a patakra fürdeni. A kidöntött kerítések miatt az asszonyok úgy átkozódtak, mintha házukat a katonák porrá lőtték volna.

Álltam a háromszögletű padlásablaknál, és néztem a falut. Balra a főutcától külön téren állt a bánya klubháza, melyben most az amerikaiak ütötték fel a főhadiszállást. Nappal teherkocsik, jeepek robogtak szerteszéjjel, s esténkint nagy ivászat, zene, lárma szűrődött ki az éjszakába. Minden héten kétszer érkezett az ellátmányuk; ilyenkor a megmaradt élelmiszert kidobták, és helyére került az új. Az élelmiszert egy teherautó vitte ki a domboldal kanyargó útjain a faluból a szemétdombra, az erdő tövében. Ott kiszórta, és visszafordult.

Pár perc múlva a falu útjain mint apró bogarak, emberek jelentek meg, és futva igyekeztek a szemétdomb felé. Ott kapkodva kotortak a szemétben. Tojásport, tejkonzervet, sajtot, szárított gyümölcsöt huzgáltak el egymás elől, nem egyszer összeveszve a zsákmány fölött. Néha, mikor minden elcsendesedett, az erdő mélyé-

ből került elő egy-egy idősebb a menekültek közül. Nézte a szemét-halmot, nekiült, keresett, kutatott, pár szem rizs, keksz, egyéb, még észre nem vett ennivaló után. Az éhséget nem lehet megszokni.

Egyszer összebotlottunk egy amerikai katonával, aki tudott magyarul. Húskonzervet hozott, tejport, csokoládét a gyereknek — azt hittük: meg vagyunk mentve. Egy reggel berohant, odaszórta felgyűlt dobozait. Csapatát elhelyezték. Megsirattuk. Pedig iszonyúan beszélt magyarul, de a szíve magyar volt. Tőle kaptunk tűt, cérnát s még gyűszűt is. Nem kérdeztük, hol szerezte — volt. Varrhattam. S ahogy azelőtt Anikó kis meleg ruháit kétnaponta kimostam, most forró napokon felvehette a könnyű kis kartonruhát.

Frau Buschnak igaza volt. Tolmácsot kerestek a bányába a kincsek átadásánál, melyet harmadnap már el is fognak onnan szállítani. Az utcán járni tilos volt, egy-egy katona sétált lövésre kész puskával, és unott arccal nézte a járdát. Mindenütt függöny lebbent, világos, hogy mindenki leselkedett, de látni senki nem látott semmit. A kincseket a tárnákból felhordták, részben vagonokba, részben teherautókra rakták, s napokig újfent zakatoltak a kincshordó kocsik. Tehát a szobaáristom napján nem a kincseket, hanem az érkező amerikai főparancsnokot féltették. Tolmácsot is találtak persze, egy von Wurzl nevezetű alkalmazott jelentkezett, aki szívesen tolmácsolt, hogy a német állam féltett kincseit zavartalanul és minél simábban vihessék át Amerikába. Ő magyarázta meg a ládákon a feliratokat, hogy melyik tárnában mi van, azután megérkeztek a katonai tolmácsok, és von Wurzl úrra már nem volt tovább szükség. Eisenhower úr is megnyugodva távozott a frontok felé, miután megmentette a kincseket. A falu érthetően felháborodva átkozódott. Bárhová beléptünk, elhallgattak, mert aki nem német, az csak primitív tudatlan lehetett, de lehet, hogy áruló, vigyázni kell vele. Még nem verték le Németországot, még jöhet a csodafegyver, de már kirabolják, viszik a kincset. Mert hogy az valaha is visszakerül, azt egy percig sem hitte senki. Mi sem.

Így tudtuk meg, hogy a berlini nemzeti múzeum, képtárak, bankok páncélszekrényeinek tartalma robogott éjszakánkint az erdők mellett, és boldogok voltunk, amikor végre helyreállt a csend, elült a nyugtalanság, és újból az éhezésre koncentrálhattunk. . .

Azok a thüringiai erdők. Kilométeres területen állnak, mint a katonák. Soraik között átlátni messzire. Itt-ott mező töri meg a sort, a nap fénye aranyfátyolként szövi át lombjait, s borul a dús, zöld pázsitra. Bokor alig van, puha rozsdaszínű porban járunk, szívjuk erős fenyőszagát, és az erdélyi erdőkre gondolunk. Vadabbak, sejtelmesebbek. Rejtekhelye, majd temetője a múlt harcainak. Em-

lék, emlékeztető, utánad nyúl és mindig visszavár. Félelmetesen zúgnak néha, összevissza fái a hegyek titkainak. Hatalmasak, megmozdíthatatlanok, örök őrzői egy nép szenvedéseinek. A thüringiai erdők mások. Rendezettek, gondozottak, állnak a sorban, és az ember szinte várja, hogy parancsszóra döngő léptekkel lerohanják a világot.

Az erdő szélén a bányavasút. Néha bemegy a fák közé, kellemes, hűvös, árnyas út. Vonat csak kettő közlekedik naponta. A városba menő szállítmányokról néha legurul egy alma, egy karalábé... s mi róttuk az utat a földet nézve. Anikó előreszalad. Ő boldog. Ő nem tudja, hogy idegen erdőben jár, hogy még nem is olyan rég bombáktól reszkettünk, és hogy az élet nemcsak játék és mosoly. Nagyokat lépeget a talpfák között, néha a sínen próbálja magát egyensúlyozni, s ha leesik, sikongva kacag. Ez a gyermekkacagás a napfényben segített át minket — a németek csodás erdeiben, a legédesebb falukban, a legridegebb szívű emberek között — az életen.

Ez alkalommal nem találtunk semmi élelmet, megcsendesedve, szomorúan botorkáltunk hazafelé, mikor Anikó szemberohant, kis kezében szorongatva valamit. Felénk nyújtotta, és azt mondta: „Tű". Nemrég kezdett el beszélni, a bébiszavak értelmetlenségéből már érthető szavak formálódtak. „Apu", „Anyu", „baba", „kávé", „csoki", „pá". Most ránk nézett, és ragyogó szemekkel ismételte: „Tű".

Talán akkor hallotta a szót, mikor az anyagot kaptam, varrni szerettem volna, csak éppen hianyzott a tű. Vagy amikor John, a bridgeporti katona beállított egy este, és diadalmasan mondta: „Itt a tű", és odadobott vagy száz darabot. Anikó csak annyit mondott: „Tű."

Egy brosstű volt. Kicsit földes, piszkos, közepén egy rubinszerű kő világított. Körülötte mint dombon lefelé körben először nagyobb, majd lejjebb kissebb fehér csillogó kövek. Strassz vagy ilyesmi. Töprengve néztük, vajon hogy kerülhetett oda? Naponta ott a sínek mentén sétáltunk, mert az üzemi iroda a másik faluban volt, itt ezen az erdei úton rövidebb volt az út, ezen járt haza a férjem, s mi naponta eléje sétáltunk ugyancsak gondosan vizsgálva a földet, hátha akad elgurult ennivaló.

Otthon óvatosan megmostam, áttörülgettem, foglalata kifényesedett és a kövek is csillogtak.

— Gyere, tűzzük fel — mondta férjem, és rátűzte a keblemre. — Látod, most szebb, most sokkal, sokkal szebb — mondta kedvesen. — Kár, hogy nincs tükör, hogy láthatnád magad benne.

Nem, tükrünk nem volt. Szekrényünk sem, csak egy gyermekágy és egy dívány. Egy ládából asztalt, két kisebből két „fotelt" csinál-

tunk. Ez volt a berendezése a hirtelenjében nekünk adott padlásszobának.

— Mit csinálsz a tűvel? — kérdezte másnap a férjem. — Gondolom, le kell adni a polgármesternél.

— Mi köze ehhez a polgármesternek? Vagy műkövek, és akkor nem ér semmit, de talán kapok érte egy-két liter tejet. Vagy valódi, amit nem hiszek, mert hogy kerül egy valódi tű a sínek közé, s akkor meg... Hm. Akkor... megáll az eszem... talán több ennivalót kaphatunk érte.

— Először leadjuk a polgármesternek!

A polgármester végighallgatta a bross történetét, utána hellyel kínált. Majd előkotort egy nagyítót, hosszan nézegette a tűt.

— Sajnos, az ékszerész elesett. Más nincs. Majd adok egy nyugtát, hagyják itt, azután majd kitalálunk valamit.

Merev arccal átnyújtott a gyerek részére egy soronkívüli tejjegyet. Nagyon örültünk a tejjegynek, és megértettük mosolytalan arcát. Egyik fia tengerész volt, búvárhajón szolgált. Most, amikor a háború már végét járta, kapta az értesítést, hogy a hajó elsüllyedt... Az asszony idegszanatóriumba került egy időre, s a mosoly megszűnt életükben. Megértettük.

Egy nap von Wurzl úr ütközött belénk.

— Mi az, kartárs, miért nem jött tolmácsolni? Nézze, mit kaptam! — mutatott duzzadt táskájára, mely a szagból ítélve ginnel lehetett tele.

— Nem tudok elég jól angolul — mondta az uram szerényen. — És nem tudom, melyik tárnában mit raktároztak, én az irodában dolgozom. És különben sem nagyon szeretek ilyen dolgokban részt venni.

A bányamérnök gőgös mosollyal fordult el. Nem érezte, hogy német ember nem segítheti az ellenséget, saját hazáját kirabolni. Én megbűvölve néztem a duzzadt táskát. Ha csak egyetlen üvegem volna, becserélhetném vajért, lisztért, mennyi mindenért! Von Wurzl úr elment; egyik üveg megsérülhetett, mert apró cseppek hullottak az útra.

— Herr Wurzl — kiáltottam utána —, csepeg a vérdíj...

Nem tudtam, hogy az éhségtől keserű lehet az ember. És irigy. Von Wurzl magányos volt. Se gyereke, se senkije. Nem is éhes, mert ő itt otthon van. A bányamérnök, aki valahogy a frontot is megúszta, az éhezést sem ismeri. Irigy voltam reá. Irigyeltem, amiért nem forog az éhségtől álmatlanul az ágyán. Nem néz reménytelenül a csillagos éjszakába, mert gyötri a múlt, s tán sehol sincs jövője. Von Wurzl úr nem szenved a háborútól. Álmát nem zavarják halott maszkok s porrá vert városok kormos gerendái. Hazamegy

ép házába, bekapcsolja a villanyt — padlásszobánkban villany sem volt —, elővesz egy kristálypoharat, és nyugodt lélekkel szopogatja a gint.

Valahogy kitudódott, hogy találtunk egy ékszert. Mire híre kelt, a brosstű megnőtt, szinte koronaékszerré vált, s téma lettünk a falu kis házaiban. Először almát hozott valaki, s egy labdát Anikónak. A tejüzletben valahogy a sűrűbb tejből kaptunk. Frau Busch egyszer szalonnát is hozott, és megkérdezte: nem akarunk-e leköltözni?

— Nahát — csapta össze kezét —, milyen kedves otthont varázsolt itt, Frau Barabás! Csak hát nagyon meleg van ám itt. Jé, függönyt is csinált, újságpapírból; nahát, milyen kedves ez a takaró! Honnan szerezte?

— Ez cserge. Erdélyből hoztuk, erdélyi asszonyok fonják, festik, szövik. Beleszövik álmaikat s vágyaikat emberibb élet s a szabadság után.

— Jó melegnek látszik.

— Igen, az úton ezzel takartuk Anikót. Szinte az életét mentette meg útközben a nagy hidegben. Most takaró és szobadísz. Ennyi benne a mi otthonunk.

— Épp arra gondoltam, minek kínlódnak itt ebben a meleg szobában, itt, a padláson. Van egy nagy szobám. Két ágy van benne, beletehetjük a fiamtól maradt gyerekágyat. Tágas. Kellemes. Télen meleg, nyáron hűvös. . .

— Frau Busch! Mi azt nem tudjuk megfizetni, és nem akarunk zavarni. . .

Másnap egy tányér rebarbara kompótot hozott. Rettenetes savanyú volt, de friss. Anikó arcán a fanyar íz grimaszai még meg is nevettettek minket. Másnap Frau Klein jött fel. Szobánk körül valami oknál fogva megindult a forgalom. Frau Klein aludttejet hozott, s megkérdezte; tudjuk-e már, hogy mit ér a tű? Másnap egy üveg lekvárt hozott, és egy lepedőt, hogy ne kelljen a meleg gyapjúcsergével takarózni. A szívek mozdultak meg valahogy, vagy rájöttek, hogy mégis akad mindenből egy kis felesleg. Volt, aki az utcán megszólított és beszélgetett velünk. Nem értettük, de örültünk az ételnek, az emberek kedvességének, az ajándékoknak, és hogy végre minket is embernek tekintettek. Mióta az ékszert találtuk — valódi volt, vagy nem —, fénye kivilágított a polgármester irodájából, s házakon falakon át bevilágított az emberek szívébe, s ott azt váltotta ki — ami benne volt. A kilincset egymásnak adták az emberek. Maradék anyagot, lekvárt, vajat, lisztet hoztak. Tanácstalanul álltam. Nem értettem és nem is tudtam, hogy magyarázzuk, és hogy is köszönjük meg.

— Majd segít az ura télifát bekészíteni — mondta az egyik.

— Egyszer maguk elmennek innen, Frau Barabás, és nem akarjuk, hogy gyűlölettel gondoljanak vissza falunkra, ahol éheztek.

— Elég csacsi volt, hogy egyáltalán megmondta nekik a tűt — korholt Frau Busch. — Vitte volna be Frankfurtba, ott kiértékelték, megvették volna.

— És a pénzen mit vennék? Az uram fizetéséből bőven kifizethetem, ami élelmiszerjegyre jár, mást kapni úgysem lehet. Mit érnék a pénzzel?

— Megvenné az embereket, Frau Barabás. Cigarettát venne, és azért itt minden, érti, minden kapható. Higgyen nekem!

A falu határában levő földet széjjelosztották a menekültek között megmunkálásra. Naponta jártuk a falut ásóval, kapával, locsolókannával, s ültettünk. Krumplit, hagymát, babot. Sárgarépát. Nem volt nagy darab, de a kis palántákat szinte simogattuk, szemünkkel ölelgettük, hogy nőjön. Soha azelőtt nem hordoztam vizeskannákat, de a tudat, hogy a földből étel, Anikónak egészséges, friss táplálék lesz, megerősített. Kapáltam, locsoltam, tépdestem a gazt, s esténkint borogattam feldagadt csuklómat. Miklós esténkint későn jutott csak ki, hogy valamit is segíthessen.

— Ostoba magyar, semmit sem kap a penzéért, hát mit strapálja magát — mondták az ablakok mögött, mikor reggelenkint arrament. Igen, megélhettünk volna a menekülteknek járó segélyből, a 120 márkát érő élelmiszerjegyet bőven megkaphattuk, mást venni úgysem lehetett, de Miklós nem akart élősködni egy ország nyakán, ha dolgozhatott.

— Ma kibújt a bab első levélkéje, képzeld, Miklós, saját termésű gyenge babot eszel nemsokára! — Úgy örvendtem, mintha én teremtettem volna a világot.

— Tudod, mindenki tudja, hogy az a magyarok földje, ahol sok a hagyma — nevetett Miklós.

Egy éjszaka elindult a szél, s a széllel a hírek. Bezúgtak a nyitott ablakokon, és megborzongatták az emberek álmát. Thüringiát átadják az oroszoknak, szólt a rémhír, s a faluban megszűnt a nyugalom. Az emberek csak suttogva beszéltek, és nem szidták az amerikaiakat. A falakon színes plakát hirdette, hogy tilos a rémhírterjesztés, és a féllábú Schulze naponta be kellett menjen az amerikai főhadiszállásra kijelenteni, hogy „Nem igaz, hogy az oroszok kerülnek Thüringiába." Ez volt a büntetése.

A hagymánk kezdett szárba menni, mikor a polgármester hívatott. Mióta egyik fiát elvesztette, megértőbb volt. Emberibb. A fájdalom résztvevőbbé tette.

— Frau Barabás, itt a brossa, nem jelentkezett eddig senki, zárjuk le az ügyet! Érték vagy nem, ma már nem azokat az időket éljük, amikor az ékszer, a gyémánt, az arany a kincs. Tudja, mi a kincs? A remény. A szabadság. A gyermek, akinek a kezét foghatja. A kincs — maga az élet. Csak ez számít. Itt van. Menjen! Csináljon vele, amit akar! A magáé. Akár német kincs, akár amerikai, már nem ér semmit.

Zavartan fogtam a tűt, és néztem az elkínzott arcú embert.

— Köszönöm, Herr Emde. Köszönöm. — A tűt zsebkendőmbe takartam, s zavartan álltam előtte. Hangjának fáradt keserűsége, reménytelensége elborított. Nem a tűnek örültem, sajnáltam az embert. — Herr Emde — kérdeztem —, van... ugye, van hír a fiairól?

— Van, Frau Barabás. Nemrég kaptam lapot, majd jönnek. Orosz zónában vannak, de majd... majd jönnek. Talán rövidesen.

— Hála Istennek! — sóhajtottam fel szívből. Rémes az, ha a család nincs együtt. Menni készültem. Az ajtónál az utánam szóló hang megállított. Anikó rángatott, már menni, játszani akart.

— Frau Barabás! Van maguknak valahol rokonuk, itt, Németországban? — Döbbenten álltam meg, nem értettem a kérdést.

— Nem, nincs sehol senkink. Miért kér...

A polgármester a szavamba vágott:

— Hallgasson reám, Frau Barabás! Én mondok magának valamit, és hallgasson! Többet ne is kérdezzen! Van rokonuk, vagy nincs, mondja meg az urának: azt üzenem, hogy menjenek el innen!

Azzal felállt, és az iratokat asztaláról egy szekrénybe rakva hátat fordított. Szédültem. Szívem mintha kiborult volna a mellemből, és a fülemben zakatolt volna. Elmenni innen? Miért? Hová?

— Herr Emde — szóltam könyörögve. — Herr Emde, mit akar mondani?...

A polgármester nem válaszolt. Rám nézett, gondosan becsukta a fiókot, és elindult a lakásába vezető ajtó felé. Ott egy percre megfordult:

— Minden jót, Frau Barabás! És hallgasson, ha nem akar nekem kellemetlenséget szerezni.

Kiszédültem az ajtón, s mint a süket vagy vak, szinte tántorogva mentem hazafelé. Anikó előreszaladt, elbújt egy-egy kapu vagy fa mögé. Azután elkedvetlenedett, mert senki nem szaladt utána, senkinek nem volt kedve vele játszani.

Kapunk előtt egy férfi várt, az üzemtől jött.

— Frau Barabás, üzenetem van — mondta nagyon halkan. Felmentünk szobánkba, ahol döbbenten nézett körül.

— Maguk itt laknak? Itt élnek, mióta itt vannak? Szégyen.

— Miért szégyen? — csodálkoztam.

— Nem a maguk szégyene. A miénk. A németeké. A fél falu nagy üres lakásokban lakik, és magukat, a gyerekkel bedugták ide, ebbe a... bocsánat, de most már mindegy.

Kinyitotta az ajtót, elment a lépcsőlejáratig, lenézett, visszajött, és az ajtót gondosan becsukva szinte suttogva szólalt meg:

— Herr Miklós üzeni: itt lesz egy óra múlva, pár dolgot kell még elintézzen, azután itt lesz. Addig szedje össze a dolgokat, csomagoljon! De csak a legfontosabbat, csak annyit, amennyit két ember elvihet. Ma éjjel elmennek innen.

— Az uram üzente — mondtam rémülten. — Hát mi van? Miért kell innen elmenni? Hát hová? Hogy menjünk? Itt hagyjam a gyerek ágyát, a kis krumplit, a szenet, hisz nemsokára jön a tél. Ma reggel még egy szót sem mondott, és most jön maga... óh... Istenem...

Nem értettem. Lábam reszkettett. Nemrég még minden... majdnem jó volt. A kis kert... az emberek... a polgármester... a bross... igen... a polgármester. A polgármester is üzent... A falu főutcája is kiürült, elmentek az amerikai katonák... de úgy hallották, hogy majd újak jönnek... Úristen! Itt áll ez az idegen nagydarab német, és...

— Mások is mennek? — kérdeztem óvatosan. Csendesen állt, arca ráncai elmélyedtek, sapkáját idegesen forgatta. Kongó, fáradt hangon válaszolt:

— Frau Barabás! Többet nem mondhatok. Igen, csak maguk mennek. Miért csak maguk? Hát hová menjük mi? Hogy vigyük el a házat, amit az apám épített, s három unokával élünk benne? Idejön a fiam, ha egyszer kiszabadul. Mi már mást nem tehetünk. De maguk szabadok. Ez nem hazájuk, ide nem köti semmi. Ez a pár szem krumpli? Egy ágy? Egy szék? Hogy ne nevessek! Tudja, mi lesz itt? Menjenek, amíg mehetnek. Maguk rendes emberek. Maguk dolgoztak, maguk velünk éheztek. Láttam magát kapával a vállán. Láttuk magukat, a sárból szedték ki a krumplit. Gyűjtötték az út szélén, amit mások eldobtak. Hallottam, hogy találtak egy ékszert, és nem tartották meg. Odaadták, pedig talán tíz kiló krumplit is kaptak volna érte. Maguk mások, mint a többi, maguk... maguk... maguk szinte németek is lehetnének.

Az ajtót kívülről tette be halkan, mintha ott sem járt volna.

Percekig ültem, és néztem a semmibe. Anikó lent játszott a homokban, kacagása felhallatszott, s a kis csoport visítozása végre magamhoz térített. Körülnéztem a szobában. Hol is, hogy is kezdjem? A földön széjjelterítettem a csergét, és abba lassan rakodni kezdtem. Elbúcsúztam a rideg padlásszobától, mely abban a percben védő, meleg otthonnak számított. Mikor Anikóért mentem, beléptem Frau Buschhoz is.

— Frau Busch! Maga jó volt hozzánk. Én nem is tudom, mit mondjak, mi... mi elmegyünk... mi...

— Hallgasson! — szólt rám keményen. — Érti? Hallgasson és menjen! Örüljön, hogy mehetnek! Mehetnek, mert nincs senkijük és nincs semmijük. Ezt a semmit, amit itt kapott, ezt másutt is megtalálja. De szabad lehet. Érti? Szabad lehet.

— És maga? És a többiek?...

— Ne mondja ki! Hova mehetnénk? Egy élet munkája ez az otthon, de ezt hagynám. De idejön az uram. És hova mehet egy falu, amelyik visszavárja fiait? Élve vagy halva... És most menjen! Itt van egy üveg forró kávé. Na menjen!

Sután átölelt, majd kilökdösött maga előtt az ajtón.

— Én, én mindenkinek köszönök mindent, és mondja meg Frau Pölznek és Frau Hechtnek... és...

Mire Miklós megjött, már majdnem mindennel elkészültem. Anikó ebéd utáni álmát aludta, mikor Miklós átölelt. A néma csendben Anikó nyugodt, békés pihegése hallatszott.

— Muszáj? Most? Azonnal?

Miklós csak bólintott.

— Az oroszok?

Csak bólintott, és átcsomagolta, amit addig előkészítettem. Én csak a gyerekre gondoltam, ő ránk is. Végül henger alakú bugyrot formált, szíjakkal átszíjazta. Mire elkészültünk, besötétedett.

— Nehéz — próbáltam megemelni a bugyrot.

— Kocsi jön értünk, elvisz egész a megye határáig, onnan meg majd... majd meglátjuk.

Egy percre az ablakhoz léptünk, kinéztünk az éjszakába. Az éj feketéjében millió csillag békésen világított, s az éppen a felhők mögül előtűnő hold rávigyorgott a tájra. Nézte a falu alvó házait. A sötét templomot, a hegyeket, melyeken át bedörögtek a hernyótalpasok. S a hegyeken túl a városok romjait. Nézte, mit csináltak maguk körül az emberek.

— Induljunk!

Lent a sötétből vállas, magas ember került elő. Arcát alig láttam, fején micisapka volt, meleg trikót és kifakult katonanadrágot viselt. Az üzemi kocsi szinte hangtalanul indult meg velünk, s tűnt el az éjszakában. Alig fél órát ment a kocsi lassan, halkan. Elértük az erdő szélén a keskeny utat, mely az erdőn át a szomszéd megyébe vezetett. Valahol tábla kellett jelezze Hessen határát, s oda igyekeztünk.

— Itt most elbúcsúzunk. Innen már nem téveszthetik el az utat. Ne féljenek semmitől, Frau Barabás, csak csendben menjenek. Az erdő csendes, erre állat sincs, különben is félni csak az emberektől kell.

Elnevette magát. Anikót óvatosan tette át vállamra, Miklós minden egyéb holminkkal volt megpakolva.

Hálálkodásunkat röviden vágta el:

— Tschüss — s elnyelték a fák.

Tulajdonképpen gyönyörű kirándulás volt. A csendes erdő, szél sem mozdult, a puha fenyőszőnyegen halkan jutottunk előre. Anikó mélyen aludt, néha egy madár repült fel, mert a szokatlan látogatók megzavarták. Miklós ment előttünk. A kiszélesedett úton lelassult, s amint elérte az erdő szélét, megállt. A holdfényben alakja megnőtt, mint egy szikla, állt keményen, s vállán, a csergébe csavarva vitte mindenünket, ami még volt. Előttünk falu feküdt, egy-egy házból fény szűrődött, s mi elindultunk a fény felé.

Másnap az oroszoknak hivatalosan átadták Thüringiát.

Tőlünk hat kilométerre az erdőkben húzódott végig az új határvonal, ahonnan éjszakánkint lövöldözést hallottunk, s a határőrök fénycsóvája nem egyszer pásztázta végig ablakunkat.

Évekkel később egy ékszerész nézte meg a brosstűt.

— Finom kis munka, de műkövekből. Megér talán száz márkát.

Nekünk kincset ért életünk legnehezebb hónapjaiban.

DR. MIHÁLYI GILBERT

Az emberi jogok és a szerzetesrendek Magyarországon

A szerzetesrendek az Egyház életének szerves részét képezik. Nemcsak azért, mert a keresztény tökéletesség eszméjét fejezik ki, hanem azért is, mert az egyházi munka jó részét szerzetesek végzik. Működésük szabadsága tehát rávilágít az illető ország belső helyzetére, az Egyház sorsára, illetve magára az Egyház és az állam viszonyára.

Ebben a tekintetben az 1980-as esztendő tragikus évforduló a magyarországi szerzetesrendek életében. Immár 30 éve tartó feloszlatottságuk része és kifejezője a vasfüggönyi szolgaságnak. Elnémításuk állandó tanúságtétel, hogy bár a kommunista rezsim az ellenkezőjét állítja, az emberi jogok tiszteletének és megbecsülésének még nincs helye Magyarországon. Ezt fejti ki részletesebben ez a tanulmány. Először azonban vessünk rövid pillantást a szerzetesrendeknek Magyarországon való elterjedésére!

A SZERZETESRENDEK AZ EZERÉVES MAGYAR SORS RÉSZESEI

A Szent István-i Magyarország keresztény ország volt, s így szívesen hívta és fogadta be a szerzetesrendeket. Nem csoda, hogy a legtöbb megalakulása után hamarosan otthont talált Magyarországon.

A bencések már Szent István és Gizella hívására megjelentek hazánkban. 1130-ban jöttek a premontreiek, 1142-ben pedig a ciszterciták. Női ágaik követték őket. A domonkosok 1222 körül, a ferencesek pedig 1229-ben telepedtek le. A klarisszák 1334-ben Óbudán voltak. A pálosok, az egyetlen magyar férfi szerzetesrend, már a tatárjárás alatt szervezkedett, de igazán csak az utána való évtizedben alakult meg, s kapta meg a pápai elismerést.

A szigorú karthauziak első háza a XIII. század végén létesült. A karmelitáknak már 1372-ben volt házuk Budán. 1615-ben jelentek

meg a jezsuiták a királyi Magyarországon, Nagyszombatban. A konventuális minoriták a XVII. század elején jöttek, az angolkisasszonyokat Pázmány telepítette le 1629-ben Pozsonyban, 1630-ban megjelentek a kapucinusok, a piaristáknak pedig már 1640 táján volt házuk Magyarországon. A szerviták 1644-ben telepedtek le, az orsolyiták első háza 1724-ben létesült Nagyszombatban. A szemlélődő karmelita nővérek a XIX. század folyamán jelentek meg. Ugyanakkor jöttek az örökimádás szerzetesnői is, valamint a hazai alapítású Szatmári Irgalmas Nővérek, az Isteni Megváltó Leányai és az Isteni Szeretet Leányai. A szaléziánusok, Szent Don Bosco János fiai, a századforduló körül telepedtek be. A XX. század elején létesültek a Kalocsai Iskolanővérek; a Szociális Missziós Nővérek, a Jézus Szíve Népleányai az első világháború után alakultak.

Nem célunk itt teljes és pontos listát adni, csak érzékeltetni akarjuk, hogy a századokon át egymás után jöttek hazánkba a szerzetesrendek, hogy beálljanak a magyarság anyagi és szellemi művelődésének a szolgálatába. Mert munkásságuk mindezt átölelte. Hiszen kolostoraik és templomaik nemcsak az imádság és az életszentség központjai és kisugárzási forrásai voltak népünk körében, hanem tanították a magyarságot földművelésre, a különböző iparágakra, a művészetekre, s itt elsősorban az építészetre utalunk, amelynek több gyönyörű maradványa műemlékszámba megy. Iskoláikban a szellemi művelődésre oktatták népünket, a latin és magyar nyelvű kódexirodalom, valamint fennmaradt könyvtáraik kultúrmunkájuk becses emlékei. Hiteles helyeiken a közjegyzői hivatal előfutárai voltak, kórházaikban nemzedékeket ápoltak.

Nem lehet a maga teljességében leltározni mindazt, amit tettek. Szolgálták a magyar népet, és osztoztak az ország sorsában. A tatárjárás és a törökdúlás a szerzetesrendeket is alaposan megtépázta. Részt vettek nemzeti küzdelmeinkben és szabadságharcainkban. Az 1848-as szabadságharcban is. Sokan közülük ausztriai börtönökben sínylődtek hazaszeretetükért. Laky Döme, csornai premontrei rendtársam, Kufsteinben raboskodott. Amikor büntetése letelt, magával hozta bilincseit, s azokat a csornai anyaháznak adta e klasszikus verssorok kíséretében:

„Nem, nem a rozsdás vas,
sem nem a gyilkos börtönök éje.
Gyászsorsod vérzé,
árva hazám, szívemet!"

A SZERZETESRENDEK FELOSZLATÁSA 1950-BEN

A hosszú ezer év alatt csak a jozefinista egyházpolitika nyúlt

hozzá a szerzetesrendekhez: 1782-ben nagy részüket eltörölte. 1484 szerzetest és 190 apácát érintett 134 férfi és hat női rendházban.[1]

1950-ben pedig a kommunista hatalom oszlatta fel őket. Miután már lépésről lépésre gúzsba kötötte a magyar katolikus egyházat, a szerzetesrendek sem várhattak kíméletet. 1950 június—július hónapjaiban deportálták őket. Ezzel házaikat s minden ingóságukat kisajátították, valamint nyomást gyakoroltak a püspöki karra, amely nemrégen ment át a Mindszenty-ellenes hajszán és kirakatperen, hogy írja alá az úgynevezett Egyház és állam közti megegyezést. Az erőszak hatására az amúgy is megtört püspöki kar meg is tette ezt, aminek következtében a deportált szerzeteseket szabadon engedték. De már nem volt hova visszatérniök: házaikat elkobozták, s közben a kommunista hatalom rendeletileg feloszlatta a szerzetesrendeket. Ez 2500 szerzetest és 9000 szerzetesnőt érintett.[2]

A SZABAD HIVATÁSVÁLASZTÁS EMBERI JOGA

Az emberi szabadság nagyon gazdag tartalmú érték. Az emberi jogok elengedhetetlen része, illetve megvalósulásának útjelzője. A szabadságjogok lényeges tartozékai az emberi életnek, mert arra képesítik, hogy szabadon kibontakoztathassa önmagát, kifejlődhessék. Ezért olyan fontos az az emberi jog, hogy ki-ki szabadon megválaszthassa hivatását, és szabadon gyakorolhassa is. A szerzetesi hivatás választása és gyakorlása is idetartozik. Olyan kormány, amely szabadságról beszél, nem teheti, hogy állampolgárait megakadályozza, hogy a szerzetesi életet válasszák maguknak, és azt minden állami beavatkozás nélkül élhessék is.

Világos tehát, hogy a szerzetesrendek feloszlatása az elemi emberi jogok megsértése. Viszont éppen a hivatásválasztás és -gyakorlás jogának alapvető fontossága teszi egészen érthetővé, hogy az elnémított magyar szerzetesrendek — otthon vagy a száműzetésben — nem adták fel és nem adhatják fel emberi jogukat. Ragaszkodnak hozzá szívvel-lélekkel. Ez emberségük, magyarságuk elidegeníthetetlen része. Ennek otthon legutóbb öntudatos kifejezését adta Kollár Ferenc jezsuita atya, aki azt mondta: „Legfőbb kívánságunk: élni akarunk, ismerje el valamiképpen az állam a helsinki okmányok alapján jogunkat az életre, a gyarapodásra."[3] A nyilatkozat a szer-

---

[1] A Magyarországon működő szerzetesrendekre vonatkozó jó ismerettár, Hermann Egyed: *A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig,* Aurora Könyvek, München, 1973

[2] A szerzetesrendek deportálását részletesebben ismerteti dr. Mihályi Gilbert: „Állítsák vissza a szerzetesrendeket Magyarországon!, Kiáltás feloszlatásuk 30. évfordulóján", Katolikus Magyarok Vasárnapja, 1980. június 29., 8. oldal

[3] Barátainknak a magyar jezsuiták, New York, 1979. 8. oldal

zetesrendek teljes életére tart igényt, mert életről és gyarapodásról beszél.

A NEVELÉSI SZABADSÁG ÉS AZ ÁLLAMI MONOPOLIZMUS

Az ateista-marxista kommunizmus ideológiája minden téren egyeduralmat akar kisajátítani magának. Ezt meg is tudja tenni a hatalmi erőszak révén, ami rendelkezésére áll. Így jön létre egy párt, egy újság, egy iskola. Ezért sem tűrhette a magániskolák létezését. Ezért kelt fel vadul a vallásos, szerzetes iskolák ellen is, s fontos rámutatni, hogy Mindszenty bíboros végeredményben az iskolák védelmi küzdelmében esett el.

Pedig a nevelés alapvető emberi jog és kötelesség, ami elsősorban a szülőké. Mivel ezt nem tudják a szülők teljesen elvégezni, helyettük és nevükben ez az iskolákra hárul. Az alapvető nevelési jog alapján azonban a szülők oda küldik gyermekeiket iskolába, ahova akarják. Vagyis a szülők joga megválasztani az iskolát, ahol gyermekeiket neveltetni akarják. Következőleg több típusú iskolarendszer alapvető követelmény. Csak így van módjuk a szülőknek választani. Ahol monopolizált iskolarendszer van, ott a szülők nevelési szabadságjogát megsértik. Kádár János Magyarországában ilyen államilag kisajátított az iskolarendszer.

A szülők sohasem mondhatnak le a neveltetés elemi jogáról, és nem is mondanak le. Csepel „vörös" munkásai is 1945 után szerzetesekre bízták iskolájukat. Mert a vallásos iskola — katolikus, protestáns, zsidó stb. — a szabad magyar nevelésrendszer követelménye, illetve szerves tartozéka, s a szerzetesrendek, amelyeknek jó része iskolákban tanított, ennek része, s ezen az alapon ragaszkodnak ahhoz, hogy létüket elismerjék és hivatásukat szabadon gyakorolhassák.

A VISSZAÁLLÍTOTT KATOLIKUS ISKOLÁK A RENDSZER MOSTOHAGYERMEKEI

A szerzetesrendek feloszlatása után a kommunista kormány a bencés, a piarista, a ferences férfirendeket és a Miasszonyunkról nevezett iskolanővéreket korlátozott formában visszaállította, hogy 2—2 felekezeti iskolát vezessenek. Mindegyik szerzetesrend létszámát hatvanra korlátozták, és évente két újoncot vehetnek fel.

Ez a korlátozás azt okozza, hogy évek után szerzetes tanárhiány áll be, ami akadályozza a jó iskolai munkát. De anyagi nehézségeik is szinte felülmúlhatatlanok. Nincs meg a szükséges fedezetük az épületek kellő karbantartására, az iskolai felszerelések megfelelő felfrissítésére és modernizálására. Mindezt a nevelés minősége sínyli meg.

De amire igazán rá kell mutatni, az a diákok emberi jogainak

a megsértése. Bár ezek a szerzetesiskolák a legjobb iskolák közé számítanak, érettségizett növendékeiknek még sincs meg az egyetemre való felvételnél az az eshetőségük, ami megvan a rezsim iskoláiban végzetteknek. Háttérbe szorulnak, lemaradnak. A katolikus iskolákban elnyert érettségi nem valami jó ajánlólevél a magyar egyetemre. Inkább egyenesen hátrány. Így kezeli Kádár János Magyarországa állampolgárait. Ilyen megkülönböztetést gyakorol. Megbélyegzettek, másodrendű állampolgárok.

II. JÁNOS PÁL A MAGYAR SZERZETESRENDEKÉRT

II. János Pál 1978 decemberi levele után 1980 húsvétján újra levéllel kereste fel a Magyar Püspöki Kart, illetve a magyar egyházat. Ebben a második levélben az Egyház legalapvetőbb küldetésével, a felnőttek katekézisével és az ifjúság hitoktatásával foglalkozik. Hangsúlyozza, hogy ez lényeges munka, hiszen a hit továbbadása elengedhetetlen a hitközösség számára. Rámutat: minden hivőnek joga van arra, hogy hitében műveljék. Emlékeztet: a lelkipásztorok feladata, hogy ennek az igénynek eleget tegyenek. Ezért sürgeti a magyar püspököket, hogy a hitoktatást „szervezzék meg jól és eredményesen".

Vagyis a Szentatya napirendre tűzi az Egyház és az állam viszonyának egyik lényeges kérdését: a hitoktatást, illetve a lelkipásztori munka szabadságát. Szinte érezni: nincs megelégedve, hogy Magyarországon semmi sem mozdul, a személyi kérdéseken túl semmi komoly probléma megoldást nem nyert. Most a pápa kijelöli az egyik kérdést, ami tovább nem halasztható, mert az Egyház lényeges küldetésébe vág. Talán azt akarja mondani, hogy a hivő nép és a püspökök nagyobb bátorságú kiállásával többet is el lehetne érni, mint amire eddig ténylegesen mentek.

Ezzel kapcsolatosan II. János Pál kitér azokra, akik a hitoktatást végzik, s így említi meg a szerzetesrendeket: „Sok férfi és női szerzetesi közösség kifejezetten a gyermekek, a fiatalok, főleg a legelhagyottabbak keresztény neveléséért alakult. A történelem során a szerzetesség mindig elkötelezte magát a hitoktatás terén. Bizonyára ma is a legjobban, minden erőtökkel szolgáljátok ezt a célt."

Bár a pápa nem tér ki kifejezetten a szerzetesrendek kérdésére, de határozottan igényli munkájukat a hitoktatásban. Lehetetlen, hogy csak a visszaállított katolikus középiskolákat fenntartó szerzetesekről beszélne. Az egész levél témája és tónusa arra vall, hogy II. János Pál így irányítja rá a közfigyelmet a magyar egyháznak erre a súlyos problémájára, és sürget megoldást, hiszen az Egyháznak küldetése szabad szolgálatában joga van alkalmazni papjait és szerzeteseit. Ezek az Egyház, illetve a hívek szolgái.

KÜLFÖLDI SZERZETESFŐNÖKÖK A FELOSZLATOTT SZERZETESRENDEKÉRT

Több mint félezer női szerzetesrend egyetemes főnökeinek Rómában székelő nemzetközi uniója 1980-ban nyilatkozatban szólt a vasfüggöny mögött elnémított szerzetesrendekről: „A vasfüggöny mögött sok ezer szerzetesnek tagadják meg naponta emberi jogait. Azok az országok, ahol a szerzetesek ellen az igazságtalanság kirívóbb: Csehszlovákia, Kelet-Németország, Magyarország, Románia és a Szovjetunió. Ezekben az országokban a szerzetesrendeket 1950-ben feloszlatták. Ez azt jelenti, hogy nincs törvényes joguk, hogy létezzenek annak ellenére, hogy a törvények garantálják az állampolgárok vallásszabadságát."

A nyilatkozatot elküldték az illető országok római követeinek a következő levél kíséretében: „Országuk férfi és női szerzetesei nevében fordulunk önhöz, hogy kérje kormányát, állítsa vissza a polgári, emberi és egyéni jogaikat, amelyeket annyi év óta megtagadnak tőlük. Kérjük önt, hogy értesítse országa hatóságait ebben az ügyben való érdekeltségünkről. Mivel a szerzetesrendek az Egyház szervei, országuk eljárása igazságtalanság az Egyház ellen, és az egész világ előtt rámutat, hogy országukban a vallásszabadság mennyire meg van nyirbálva. Mindezek ellenére még mindig bizakodunk az ön jóakaratában. Ezért folyamodunk igazságérzetéhez, az emberi méltóság fontosságának érzéséhez és végül az ön országa becsületéhez, amely aláírta az Egyesült Nemzetek alkotmányát és a helsinki egyezményt."

A marxista-ateista ideológia nem lehet a magyar élet rendező elve. Az ezer év, a hosszú századok jogán a szerzetesrendek a magyar élet szerves részeivé váltak. Mint az Egyház szolgái a magyar egyház élettevékenységéhez tartoznak. Eltörlésük a magyar sorstragédia velejárója, sorsuk alakulása pedig az Egyház és a rezsim viszonyának egyik sokat kifejező fokmérője.

ZAS LÓRÁNT

Gyűlölet

(„... a sablonok és dogmák kényszerének teljes megszüntetése lebonthatja azokat a korlátokat, amelyek akadályozzák az államokat és a népeket a szorosabb kapcsolatok kifejlesztésében, a hatalmi tömbök felszámolásában, a békés egymás mellett élés általános, a világot átfogó megvalósulásában."
Nagy Imre: A magyar nép védelmében)

Ez a gyűlölet belénkivódott.
Húsunkba vágott,
Agyunkban émelygett
— tekergett, gőzölt —
és rázott megaamperekkel.

Ez a gyűlölet szövődött,
átfont.

Behatolt pórusainkon,
orrlukainkon szivárgott.

Ez a gyűlölet itt van.

A hulló, ökör-szálas levegőben,
a permetező, béka-létrás esőben,
a gyárak, az iskolák, a házak
kéményén kiszökő füstben,
az utcán belédütköző férfiak
rádtapadó, iszapos tekintetében,
a csecsemők mellet-apasztó
automatikus hörgésében
éppen úgy megtalálod,
mint ahogy sajátmagadban,
csókodban, ölelésedben, szeretetedben,
menyasszonyod hajának illatában,
szeretőd combjának villanásában,

asszonyod tomporának nyugalmában
minden nap,
percről-percre,
óráról-órára
a tiéd.

Mert miatta lettél,
érte vagy
és érette leszel
huszonegyévesen,
vagy nyolcvankilenc esztendővel a tarsolyodban,
akkor,
most
és ki tudja még meddig.

* * *

Ez a gyűlölet
fényt ad a tompuló estéknek,
meleget a fa-nélküli kandallóknak,
keresztet a templomba nem menőknek,
ráspolyt a rácsok mögött heverőknek,
kést, pisztolyt, gépágyut a hitetleneknek,
fogat a fogatlanoknak,
bicepszet a bicepszteleneknek,
szót a szótlanoknak,
agyat az agytalanoknak,
reményt a reményteleneknek,
hazát a hazátlanoknak,
Napot a Naptalanoknak,
hogy foganjon
fény és fa,
kereszt és ráspoly,
kés, pisztoly, gépágyu és fog,
agy és remény,
haza és Nap
mindnyájunknak,
akik gyűlöltek,
gyűlölnek
és gyűlölni fognak
ebben a gyűlöletes,
csak-árnyék világban.

* * *

Láttam és éreztem már a halált.
Fogtam, szagoltam, daraboltam,
mikroszkópon keresztül vizsgáltam,
kételkedtem benne
és megértettem egészen fiatalon.

Nem féltem tőle.

Álmomban sohasem kísértett,
sohasem borzolta idegemet,
sohasem csábított, vagy hívott,
közömbös volt nekem.
Emlékszem,
a boncasztal csobogó, piros plazmája,
az átfűrészelt bordacsonk pengése,
a meglékelt koponya meztelensége
csupán
kíváncsiságomat sarkalta tovább,
újból és újból
vágni, törni, roppantani
a testet,
az egészet részekké,
a tökéletest tökéletlenné
szakítva,
a tudás, a megismerés nagyszerűségének
ellenállhatatlan parancsa szerint,
az élettelent az élő
szolgálatába gyúrva,
hogy ne diadalmaskodjon a halál.

Itt szűrtem le végérvényesen
az igazságot
— igazunkat —,
rombolni,
ölni kell,
hogy építhessen,
hogy élhessen
az ember.

* * *

Azt hirdettük nemrég,
hogy testvér a testvér,
hogy hibásan, számítóan is az,
hogy bocsássunk meg a bűnösöknek,
hogy engesztelődjünk,

mert nem tudták, hogy mit cselekedtek.

Ezt hirdette a könyv.

Ezt hirdették a szívek
amik bennünk dobogtak,
bennünk lüktettek,
bennünk tobzódtak
akkor.
És megbocsátottunk.

Lepecsételtük az ajtókat,
őrt állítottunk az ajtók elé.

Azt mondottuk,
hogy bűnösök voltatok,
bűnösök vagytok,
de a mi igazságunk
nem ismer többé bűnösöknek.
Ti akkor hálásak voltatok,
megcsókoltátok volna a tenyerünket
és fogadtátok, hogy soha többé.

Emlékezzetek.

Gyönyörű napok voltak.

A forradalom festette a rózsákat az arcunkra.
A forradalom fényezte a szemünket tisztára.
A forradalom emelte mellünkről le a sziklát.

Mentünk az utcán.

Ugye emlékeztek?

Idegenek csókolóztak,
ölelték egymást,
éljeneztek újból és újból.

Mentünk az utcán.

Nem hittük,
nem mertük hinni, hogy így van.

Igaz?
Igaz?

Ott fuldoklott a kérdés,
ott vajudott a kiáltás,
ott dörömbölt a bizonyosság
az arcunkon,

a szemünkben,
a mellünk táján.

Mentünk az utcán.

Ugye emlékeztek?

Láttuk egymást.
Láttalak.

Felkapaszkodtál az emelvényre.
A Talpra Magyart licitáltad.
Teli pofával vicsorogtad.
Soha többé.

Láttuk egymást.
Láttalak.

Szónokoltál. Gyönyörű és új távlatokról.
Népakaratról.
Teli pofával vicsorogtad.
Soha többé.

Láttuk egymást.
Láttalak.

Kicserélted a képeket a falon.
Imádkoztál.
Teli pofával vicsorogtad.
Soha többé.

Láttuk egymást.
Láttalak.

Letépted a csillagot a hajtókáról.
Köptél.
Teli pofával vicsorogtad.
Soha többé.

Láttuk egymást.
Láttalak.
Elégetted a párttagsági könyvet.
Sírtál.
Teli pofával vicsorogtad.
Soha többé.

* * *

Beleböfögsz a levegőbe.
A hamut szórod lassan.

Torkot köszörülsz.
Természetesen titkár elvtárs.

Nem. Nem meneteltél.
Nem vittél zászlót.
Sőt.
Magadban elitéltél mindent.
Magadban csak erre a percre vártál.

* * *

Hirdetem az ölést,
gyűlöletet hirdetek.
Ölnünk kell magunkban és másban.
A gyűlölet ölt,
az ölés hozta a gyűlöletet.
Gyűlölnünk kell,
hogy ölésig gyűlöljön a fajtánk.

Emberek kellenek,
nem osztályharc, nem osztálybéke.
Emberek kellenek,
nem írás, nem igéret,
Emberek kellenek,
akik tiszták.

* * *

Nem akarok glóriát és szobrot.
Szavakat akarok és embereket.

* * *

Önmagatoknak csináljátok
a huszonegyedik századot,
mert önmagatok nélkül nincsen ember.

Piliscsaba — Bia, 1959 Karácsony

DR. HABSBURG OTTÓ

Új korszak küszöbén

— II. János Pál pápa —

Az utóbbi időben bizonyos tömegtájékoztató szervek közleményeiben sűrűsödnek a jelek, hogy — kezdeti lelkesedés után — egyes körök elszánták magukat arra: egyelőre bujtatva ugyan, de megkezdjék II. János Pál pápa hitelének a lerontását. Különösen az Egyesült Államok több nagy napilapjában kísérlet történt arra, hogy a pápára a „konzervativizmus" diszkreditáló bélyegét süssék. A hamisítás abban áll, hogy a konzervatív jelzőt behelyettesítik a „reakciós" jelzővel, és becsmérlő értelemben alkalmazzák. Persze, ezek a cikkek sem tudják kétségbevonni a pápa kisugárzó erejét. Személyiségét, bátorságát, szókimondását még ezek az írások is elismerőleg említik. De ezekbe a dicséretekbe már beleszövik politikája kritikáját, fejcsóválva írnak arról, hogy egész sor kérdésben „sajátos" álláspontot vall. Utalnak a papi nőtlenség kérdésére, arra, hogy a pápa helyteleníti a papok szélsőséges politikai, aktivista jellegű tevékenységét, vagy azt, hogy kezébe vette a holland egyház normalizálásának az ügyét. Azt írják, ezekkel az intézkedéseivel II. János Pál visszatér a zsinat előtt korszakba, és rááll XII. Pius pápa vonalára. Bizonyosra vehetjük, hogy ez a fajta propaganda a jövőben még intenzívebb lesz.

Azok azonban, akik a pápáról így beszélnek, nincsenek tisztában a római katolikus egyház jelenlegi belső helyzetével és adottságaival, vagy mondjuk így: az Egyházat alaposan félreértik. Mert ha ennek a pápának a cselekedeteit és az intézkedéseit az általános vallásos fejlődés perspektíváiba állítjuk, ezek egyszeriben más fényben tűnnek fel, mint az említett megfigyelők szemüvegén keresztül.

A második vatikáni zsinat szükséges reformokat hozott, a reform megváltozott életkörülmények természetes következménye volt. A zsinat dokumentumai pedig jól megfontolt szellemben íródtak. Ezek a dokumentumok egyetlen alapvető igazságot sem kérdő-

jeleztek meg, lényeges igazságokon nem változtattak, csupán a vallásos tevékenység új, külső formáit szabták meg.

Mint az egyháztörténelemben mindig, a régi szép épületnek ez a renoválása is bizonyos hátrányos következményekkel járt. Mert akadtak, különben jóindulatú emberek is, akik a zsinat szándékait messze meghaladó módon reagáltak, ahogy magyarul mondjuk: túllőttek a célon. A zsinat nevében, arra való hivatkozással sok olyasmit műveltek, ami a zsinat határozataival nem is volt összeegyeztethető. És miután a zsinat dokumentumait tulajdonképpen csak igen kevesen tanulmányozták, igen sok volt a félreértés. Így aztán ezek a törekvések az Egyházat eléggé megrendítették, éppúgy, ahogy annak idején a trienti zsinat után is.

A zsinatok pápáinak és a zsinatot követő időszak pápáinak a feladata mindig az, hogy végtelen türelemmel őrködjenek, ügyeljenek arra, hogy az érthető feszültségek, különösen a spektrum két végén elhelyezkedő túlbuzgó körök által okozott feszültségek ne vezessenek hasadásra és szakadásra. Ebben állott VI. Pál pontifikátusának a legnagyobb teljesítménye. Kisebb letöredezéstől eltekintve, jelentős szakadás nem történt. Tegyük hozzá, e tekintetben jelentős érdemeket szerzett Mindszenty bíboros, mert az ő higgadt magatartása előnyösen befolyásolta a konzervatív tábort, a szélsőségeseket visszatartva szélsőséges cselekedetektől. Konzervatív oldalról tehát nem fenyegetett törés. VI. Pál helyesen cselekedett, hogy mérsékeltnek mutatkozott, mert ha erélyesebben lép fel, jóvátehetetlen szakadás következhetett volna be. Különösen áll ez a megállapítás a holland egyházzal kapcsolatban.

De már VI. Pál utolsó napjaiban, tőle függetlenül is, kezdett kialakulni a középső irányzat, vagyis a zsinat valódi szellemének a követése. A hívők maguk elutasították mindkét szélsőség törekvéseit, a skizma veszedelme egyre jobban elhalványodott.

Ezeknek a fejleményeknek az ismeretében kell vizsgálnunk II. János Pál ténykedését. A pápa nyilvánvaló célja, hogy elődei művét befejezze és tökéletesítse. Első törekvése arra irányul, hogy a túlzásokat lefaragja, úgy, hogy a második vatikáni zsinat tényleges vívmányait megtarthassa. Miként egy évtizeddel Trient után, úgy most is, az Egyház kezd belsőleg megerősödni, és hála a zsinat által teremtett új struktúráknak, az Egyház előrelendülőben van. Az persze egészen érthető, hogy olyan jelenségeket, melyek a zsinatot közvetlenül követő kaotikus években befészkelték magukat, helyre kell igazítani. Szükség van az olyan intézkedésekre, amelyek például Hans Küng professzorral kapcsolatosak, vagy például az integrista Lefebvre érsek mozgalmának türelmes, fokozatos leépítését igénylik. Hála Istennek, a Vatikán mindkét irányban egyforma mértékkel mér, és módszereiben mind Künggel, mind az érsekkel kapcsolat-

ban a szigor és a türelem, az erélyesség és a jóindulat ötvözetét alkalmazza. Némi optimizmussal még azt is mondhatjuk, hogy végül majd mindkét irányzatot sikerül integrálni az Egyház egészébe. Ez úgy történhetik, hogy az Egyház semmi lényegeset sem ad fel, viszont az elhajlók felismerik, hogy nekik is rá kell lépniök a közös útra, mert az ő útjuk, úgy, ahogy van, sehová sem vezet.

Így tekintve teljesen helytelen, ha II. János Pált reakciós pápának nyilvánítják. Ez a pápa ugyanis a szó legszorosabb értelmében a közép embere, vagyis pontosan az, amire az Egyháznak szüksége van. Bizonyos persze, hogy politikai vonala érvényesítésére igénybe veszi a maga személyes kisugárzását. Egy nála kevésbé briliáns ember bizonyára sokkal nehezebben tudná véghezvinni a reá váró nagy feladatot.

Ugyanezt kell elmondanunk a pápa sokat bírált tevékenységére, nevezetesen sok és gyakori utazására. Jól teszi, hogy kimegy a nagyvilágba, oly sokszor, amint csak lehetséges. Mert az is a feladata, hogy az Egyháznak és a világnak bebizonyítsa, hogy a vallásos hit még mindig mélyen gyökerezik az emberiségben. A pápa útjai lefektetik a világ újrameghódításának szellemi alapjait.

Korunk, oly sok meddő kor után, alkalmas a hit megújulására. A nagy találmányok és a technikai haladás megmutatja, hogy az emberiség elérkezett a maga határaihoz. Minden anyagi haladás ellenére egyre nehezebb megtalálni a választ a jelen nagy problémáira. Az élet értelme ismét nagy kérdőjel, a kérdésre sürgető a válasz. Éppen ezért nem véletlen, hogy napjainkban elsősorban a tudósok, méghozzá olyan tudósok, akik egyáltalán nem vallásos beállítottságúak, egyre gyakrabban kifejezik azt a véleményüket, hogy nagy vallásos megújulás küszöbén állunk, új vallásos korszak következik. Az evilági üdvtanok mindegyike a földi üdvösséget ígérő fasizmus vagy marxizmus csődöt mondott, kudarcot vallott. Egyik sem más, mint a hatalom gyakorlásának bürokratikus eszköze. Az emberek ma már felismerik, hogy a túlvilági begyökerezettség nélkül nem boldogulnak, hit nélkül csak a kétségbeesés áll nyitva előttük.

Ebben áll a nagy vallásos közösségek óriási feladata. Az egyházaknak választ kell adniok a felmerülő kérdésekre, a belső átalakulás iránti készségre méltóképp kell felelniök. Ez az, amit II. János Pál pápa világosan felismert, ez határozza meg minden cselekedetét. Nem a pápa reakciós, hanem azok, akik nem ismerik fel a világban bekövetkezett változást, s ezért nem értik meg magát a pápát sem.

BUJDOSÓ BÁLINT

Ámen. Úgy legyen

Ámen. Úgy legyen.
A rothadás álljon a szent helyen,
s akik hegyekbe felfutottak,
ne leljenek sehol se menedéket!
Hadd hulljanak el jók vagy rosszak,
teljék be nagy és kicsi végzet!
Szétszórjanak vagy irtsanak ki
keltát vagy gótot vagy magyart...
S a bújó üldözöttet barlangjába
hadd érje el a kard...
Hogy minden végzet, bölcs és kába,
hogy minden mindenestül
beteljesítve hadd legyen...
S az Igazság, ha moccan, rezdül,
ha szóra nyitná ajakát,
a homlokán már ott meredjen
a szégyenbélyeg, hogy: „hazugság"...
Ezernyi vérvörös plakát
és minden újság
Őt űzze, mint a sebzett gímet
száz véres nyálu éh szelindek.
Az undor, genny szószéket leljen
minden igaz és szent helyen...
Ámen. Úgy legyen!
Jöjj el, tavasz! Cseresznye, alma, mind fakadj!
És törjön rátok sanda gyilkos
bimbó-eltipró téli fagy!
Az élet zúgjon, mély, erős,
s halál is járjon, sápadt hős...
Hadd hulljanak és keljenek
a népek s földi istenek.
Végezze el a kiszabott munkáját

diktátor, hóhér, vértanu...
Galambok és a kányák,
a keselyü és költöző daru...
És csak az Akarat,
imádva ő legyen
egyes-egyedül földön és egen,
s a föld alatt...
Ámen. Úgy legyen...
Legyek én kis nép vagy nagy nép fia.
Temessen el tán Fokföld, Chile vagy Szibéria...
Koporsómon kilenc pap díszbe zengjen,
vagy vörös hóhér úgy kaparjon engem
a föld alá, mint rossz ebet...
Fejfámat lássa Kolozsvár, Szeged
vagy a lakatlan óriás sziget,
hol örök télbe s éjbe hányja
fáklyázó lángját Erebus vulkánja.
Hó, tüz között és egymagán
hulljon el egy vak éjtszakán
a kitagadott, „bünös" és „pribék".
Mert minden egyre, csak egyre megyen.
Mindenre és mindig:
Ámen. Úgy legyen...
Azt hittem egykor: Ő a béke,
ki mindig csöndet és tavaszt akart,
csakis virágzó almafákat gondolt,
menyasszony-lomb az ékessége,
s csak buzát hintett, sose konkolyt...
Ma már tudom, hogy Ő a Kard,
tömegmészárlás, vak kereszt is,
az atombomba vagy a pestis.
S bár Idegen Kéz hintett konkolyt,
Ő volt a hintés és a hullás,
a fölnövekvés, vérbe-fulás...
Ő együtt: üllő, kalapács,
az ostor kékje s a csapás.
Gondolt tavaszt és gondolt poklot,
s mindenre, amit Ő kigondolt
— bus vesztem avagy víg kegyem —
mindenre mindig:
Ámen. Úgy legyen...
Azt hittem egykor: Ő a béke...
Ma már tudom, hogy Ő a Kard...
Harcot szeret, és vért, vihart,

földrengéses vidék az Ő vidéke.
Ő: üldöző és üldözött,
hősökben ott van s bűn között,
hol vérrózsák meg liliomok nyílnak. . .
A zsarnok öklén, vértanu tört testén
az Ő neve piroslik, mint Sebestyén
ziháló mellén érces nyilak. . .
S az én imám ma így eseng:
Mindenre mindig:
Ámen. Úgy legyen. . .
Mert most is azt kiáltom: Ő a jóság,
vagy ami több talán még: a Valóság.
S ha Ő a seb, hát jó a vert seb.
Ha Ő a tőr, nincs tőrnél szentebb.
Ha Ő vihar, legyen az áldott,
ha Ő a tél, telet imádok.
A zsarnok-bombán, hóhérbárdon
csókom s hüségem ott párálljon.
. . .Nem zsarnok Ő, és nem is hóhér,
mégis, Őnéki hull a vértanúvér,
két ezred óta, Flávius cirkusszán,
Betlehemben s szegedi utcán. . .
A Duna-völgyön és Sion-hegyen;
mig szét nem hull atomnyi röggé
e sárgolyó, amint Őnéki tetszik,
évmilliót forogva vagy tíz percig. . .
Ámen. Úgy legyen. . .
Mostantól fogva mindörökké
minden ámenemben ez legyen. . .

WASS ALBERT

A döblecfalvi székely

Hat esztendeje van annak, hogy rábukkantam Bözödi Mátéra, s akkor is csupán véletlenségből. Márpedig nagy veszteség lett volna számomra, ha annak tudata és ismerete nélkül kellett volna itthagynom ezt az elkorcsosult földi világot, hogy él még valahol ilyen ember is, mint Bözödi Máté.

Úgy július eleje táján nehány hetet Észak-Karolina nyugati csücskében töltöttem volt, ahol a Füstös-hegység fenyvesborította kék gerincei lenyúlnak a völgyekig, hogy megmossák lábukat a sebes vizű patakokban. A rubinjairól és zafírjairól híres Cowey-völgy vadvizeit horgásztam mint egyetlen bolond, aki a csöndes tölgyerdők magányát többre becsülte a csillogó kavicsoknál, amiket aranyba foglalva ujján, nyakán s fülében visel a civilizált asszonynép.

A Cowey-völgy „galambvér" elnevezésű rubinja ugyanis jó ideje világhíres már, annyira, hogy a század elején Amerika legnagyobb ékszerészete húsz esztendőre kibérelte az egész terjedelmes völgy minden bányászati jogát, s több tucatnyi szakembert küldött föl a hegyekbe, hogy kutatnák föl a nagy értékű rubinok valódi lelőhelyét.

Mindaddig ugyanis csak hol itt, hol ott lelt valaki egy-egy élénkveres színű, körömnyi hosszúságú hatszögletű kavicsot a patakok vizében, mely fényesre csiszolva olyan árat hozott az ékszerpiacon, hogy százholdnyi termőföldet is meg lehetett vásárolni rajta. Kétségtelennek tűnt tehát a szakértők előtt, hogy a patakok vize sodorta le azokat a kavicsokat valahonnan, ki tudja, hány évezreddel ezelőtt. A szakemberek tehát keresték, kutatták a kis piros kavicsok eredetét húsz esztendőn keresztül, de hiába. A hegyek megőrizték a titkot. Végül is a húsz esztendő lejárta után a nagy ékszervállalat föladta a kutatást. A ritkán jelentkező, szétszórt leletek nem voltak elegendők ahhoz, hogy jövedelmező iparrá lehetett volna fejleszteni a rubin bányászatát, s a könnyebben lelhető zafír pedig, a rubin egyik szegényes testvére, minőségileg gyönge

volt, s nem fizetődött volna ki. Nehány korundumbánya létesült mindössze a környéken ennek a silány minőségű zafírnak az ipari fölhasználására, s a bányák vezetősége megengedte, hogy kíváncsi turisták nehány dolláros beléptidíj ellenében turkáljanak a gépek által föltúrt kavicsban, s magukkal vigyék azt a nehány zafírt, amit lent a pataknál rostaládikákban kimostak maguknak. Olykor rubinszilánkokra is bukkantak a kincskeresők, s évente egy-két valódi „galambvér"-kristály is akadt, s a szerencsés lelők képét lehozták a környékbeli lapok.

A hatvanas évek elejétől kezdve a föllendülő jólét a turisták százait hozta nyaranta a hegyek közé, s élelmes Cowey-völgyi gazdák, kik amúgy is nehezen kaparták elő a sovány hegyi talajból a mindennapi kenyeret, egymásután nyitották meg a rubin- és zafírbányákat a tavasztól őszig vakációzó városi népek számára. Ezek a bányák mindössze abból álltak, hogy építettek deszkából egy-egy hosszú vályút, abba bevezették zsilippel a legközelebbi patak vizét, ácsoltak két oldalra padokat melléje, föltúrták a kavicsos, agyagos, kiszáradt patakmedreket, megtöltöttek belőle naponta nehány száz vödröt, s minden kincskeresőnek két-három dollárért a markába nyomtak egy-egy rostaládikót, leültették azzal a vályú melletti padra, ahol csücsülhetett, ameddig akart, s öt vödrönként egy dollárjával moshatta kedvére a kavicsot. A kirándulók számára izgalmas szórakozás volt, a gazdák pedig több pénzt kerestek ezzel, mintha törökbúzával vesződtek volna. Minden kincskereső előbb-utóbb talált valamit, ha mást nem, egy repedt zafírdarabot, amit aztán nehány dollárért kicsiszoltak számára a közeli falvakban megtelepedett élelmes „szakemberek", s jó pénzért még gyűrűbe is foglalták, hogy úgy vihesse haza a leletét. De olykor bizony értékes „csillagzafír" is került elő a vödrökből, meg „galambvér" rubin, s ilyenkor nagydobra verték a hírt a bányás gazdák, hogy még több kincséhes vendéget csődítsenek oda.

Mikor én a hatvanas évek legvégén fölfedeztem, hogy egész Amerikában talán ott voltak a legjobb pisztrangászó patakok — mert mindenki más kincset keresni gyűlt oda —, már több mint húsz „bánya" is működött ott, s olyan volt a völgy, mintha hetivásár lett volna minden kanyar mögött. Színes napernyők sorakoztak a hosszú deszkavályúk mentén, gépkocsik zakatoltak, emberek nyüzsögtek. De ha valamivel feljebb ment az ember, ahol már szétágazott a völgy, s az erdő védőleg borult a sietős vizű patakocskák fölé, ott csönd volt már; szép, méltóságteljes csönd, amit csak egy-egy mókus fecsegése, harkály kopácsolása zavart meg időnként, vagy egy-egy gally reccsenése tovasietős vadkan, megugró szarvas csülke alatt.

Múlt év nyarán az Indian Run nevezetű mellékpatakocska egyik vadvirágos tisztásának a csücskén vertem sátrat, óriás bükkfák árnyékában. Apró vízesésekkel cifrázott, szeszélyes patak ez, mely helyenként mély sötétzöld vizű gübőket rejteget mohos sziklák tövében, nagy pisztrángok kedvenc búvóhelyeit. Ösvény se vezet oda. Meredek, bozótos vadon szegélyezi a zúgó vizet, amin keresztül utat kell törjön magának az ember. Nem is jár arra senki, csak a magamfajta bolond. Na meg Bözödi Máté, hiszen őróla kívánok szót ejteni.

Negyedik napot töltöttem odafönt. Pisztrángot ettem vadgombával minden áldott nap, s már kezdett elegem lenni belőle.

Mikor reggel előbújtam a sátorból, a hajnali köd nem szállt alá a tisztásra, mint máskor, hanem fölemelkedett, s hályogot vont az égbolt kékjére. Különös, fülledt csönd nehezedett az erdőre. A pisztráng se mozdult. Esőre készült az idő, látni lehetett.

Kora délután sátrat bontottam, s éppen göngyölni kezdtem, hogy fölköthessem a hátizsákra, amikor meghallottam odafönt a kutyavonyítást. Magosról jött, s jobb kéz felől. Sziklák tornyosodtak ott a fák csúcsa fölött, tüskés szederrel benőtt bozontos sziklák. Mi az ördögöt kereshetett egy kutya odafönt? Jártam már arra két nappal azelőtt, gombakeresés közben. Még csak ösvény se volt ott sehol, nemhogy ház lehetett volna. Úttalan volt a hegy túlsó oldala is, medvék búvóhelye.

Fölkötöttem a sátrat a hátizsákra, hátamra vetettem, s a kutya még mindég vonyított. Elnyújtott, panaszos vonyítása volt. Bajt hirdető vonyítása. Medvecsapdába esett volna a szerencsétlen állat? Hallgattam a kutyát odafönt. Aztán kezembe vettem a szétszedett, tokba csomagolt horgászbotot, s megindultam a hang felé.

Hosszadalmas, nehéz kapaszkodás volt. Hetven után már érzi az ember a hegyet. Egy óra is beletelt, talán több is, mire fölértem a sziklák alá. Az égbolt is elszürkült közben. Szellő se mozdult, s a fülledt melegben megizzadt rajtam az ing. Az utolsó kis forrást is magam mögött hagytam, s a patak zsongása alig hallatszott már odalentről. Megritkult előttem a bozót, s nyirkos, mohalepte sziklák tornyosultak mindenfele. Mély odvaikban sötét árnyék lapult. Messze valahol megdörrent az ég. S a kutya még mindég ott vonyított fölöttem valahol.

Megmászhatatlan, meredek sziklafalat kellett megkerülnöm, s ahogy keresztülgázoltam egy szederbozóton, s áttornáztam magam nehány tarajos sziklán, zárt katlanban leltem magam. Alattam zöld füves tisztásocska közepén forrás csobogott. A forrás körül nehány fehér törzsű nyírfa, aztán újra csak sziklák, mindenfele. S a kutya ott vonyított fölöttem a sziklák között. Alig lehetett száz lépésnyire. Kapaszkodni kezdtem a hang irányába. Biztos voltam már abban,

hogy medvecsapdába eshetett a kutya, mert éppen ilyen elérhetetlen helyekre rejtik el csapdáikat a gonoszak.

Mire ziháló tüdővel fölértem a peremre, arcomon éreztem az első csöpp esőt. Aztán megláttam a kutyát is. Nagy, csontos, fekete kutya volt. Ott ült egy domború kis sziklán, nyakát előre nyújtva, fejét égnek emelve, és vonyított. Nem volt csapdában. Nem látszott, hogy bármi baja is lett volna. Csak vonyított. Aztán szagot kaphatott, mert hirtelen abbahagyta a vonyítást, és felém fordult. Egy pillanatig csak nézett reám, szinte hitetlenül, aztán lábra szökött és ugatni kezdett. Nem haragosan, inkább csaholva. Farka is ide-oda mozdult, mintha csóválni szerette volna örömében, de valami mélységes aggodalom megakadályozta ebben.

— Mi a baj, kutya? — szóltam hozzá, s léptem nehányat feléje.

Hangomnak mintha megörvendett volna az állat, mert egyszerre csak csóválni kezdte a farkát bolondul, s ugatása is hangosabb lett, csahosabb.

— Hallgass már, az Isten megáldjon — szólalt meg valahol a kutya mögött egy rekedt hang magyarul.

Két ugrással ott voltam a kutya mellett. Alig tíz lépéssel odébb, a domború hátú szikla mögötti mohás gödörben egy ember feküdt elnyúlva, a hasán. Mellette csákány s egyéb holmi, szétszórtan. Egyik lába behajlítva, szabadon, de a másik jókora sziklakő alá ékelve.

Leugrottam a gödörbe, az ember mellé. Arcát őszülő sörtés szakáll borította. Kopaszodó, födetlen fején alvadt vér sötétedett. Nagyot dörrent fölöttünk az ég, és súlyos cseppek koppantak a sziklákon. Szó nélkül nekiestem a lábára nehezedő sziklakőnek. Nem mozdult.

— A keserűségedet. . .! — szakadt föl belőlem a szó.

A hasán fekvő ember felém fordított bozontos arca mintha földerült volna kissé.

— Ne erőlködjék! — mondta gyönge hangon, mint aki fájdalommal küzd. — Odébb talál egy baltát. Tova lent van nehány fa, vágjon ki egy jó rúdnak valót közülök. Bükköt, ha lehet. A nyír meghajlik. . .

Megleltem a baltát, s a fákat is lentebb. Kivágtam egy fiatal bükköt, rúddá faragtam, jó négy méteresre, s igyekeztem vissza. Az eső már ott volt a nyakunkon, s eltakarta alattunk a völgyet.

Beékeltem a rúd végét a sziklakő alá. A nagy, csontos, fekete kutya izgatottan figyelte minden mozdulatomat.

— Mihelyt megemelem a követ, húzza ki a lábát! — mondtam.

Az ember nyögött egyet.

— Ha tudom. Tegnap óta vagyok itt, s úgy elzsibbadtam már, hogy azt se tudom: vagyok-e vagy nem. . .

De mihelyt a rúd emelt egyet az ormótlan nagy kövön, kisuvasztotta mégis alóla a lábát.

— Ejszen nem törött el — vigyorgott reám, de arca eltorzult a fájdalomtól.

Megtapogattam a lábát. Zúzott volt, és véres, s bokában dagadt. De törésnek nyoma se látszott. Az eső zuhogott már akkor. Szemem megakadt egy barlangüregen, valami ötven lépésnyire. Hóna alá nyúltam, s fölemeltem valahogy a magyart.

— Beviszem abba az üregbe — mondtam neki. — Rá tud-e állani a jó lábára?

— Tud az ember sok mindent, ha muszáj — felelte nyögve, s hangsúlyozása megcsiklandozta a fülemet.

— Székelyföldről való?

— Biza Udvarhelyről — felelte, s ránehezedett a vállamra.

Lassan, kínlódva elértük az üreget. A kutya előttünk szaladt, s úgy telepedett meg a barlangban, mint aki hazatért. Tágas, szép barlang volt, száraz. S nagyobb, mint amilyennek kívülről látszott. Fal mentében mohából almozott fekhely, pokróc, hátizsák, kulacs.

— Maga tanyázik itt? — kérdeztem kissé esetlenül.

— Nem is a román király — nyögte, s lehuppant a fekhelyre.

— Mi a fenének?

— Magam gondja ez — felelte, s szeme megszűkült gyanakodva. — S magát meg mi szél fútta?

— Horgásztam odalent, s meghallám a kutyát — vallottam be az igazat.

Az ember magosra húzta borzos szemöldökeit.

— Horgászott, he? A kisujjával?

— Elhullattam valahol odakint — feleltem kissé bosszúsan, és lefejtettem magamról a hátizsákot —, mutassam meg a horgászjegyemet?

— Na azért nem kell mindjárt neheztelni — morogta a magyar szégyenkezve, s tapogatni kezdte a lábát. Kint verte az eső a sziklákat, s villámok fénye cikázott.

Lekuporodtam melléje, s lefejtettem sérült lábáról a hegymászó bakancsot, harisnyát, nadrágszárat, s a kulacs vizével kimostam a zúzódás okozta sebeket. Dagadt volt a boka, s gonoszul kék, de nem volt törött csont. Hátizsákomból előkotortam a pálinkás üveget, s öntöttem belőle a kimosott sebekre. Az ember sziszegett, de tűrte.

— Innék is belőle, ha megkínálna — mondta utána. — Amikor hegyet járok, nem hozok magammal. De most biza jól esne.

Odanyújtottam neki az üveget, s jót húzott belőle.

— Amerikánus ital — mondta, s kiköpte szájából az ízét —, közel se jár a jóféle szilvaléhez.

— Megelégednék fenyővízzel is — toldottam a szaván.

Jól megnézett erre, aztán kinyújtotta a kezét.

— Bözödi Máté vagyok — mondta —, s tiszta csuda, ahogy megmenté az életemet. Maga nélkül odavesztem volna — tette hozzá.

— Kutyájának köszönje, ne nekem — adtam vissza a szót —, ha ő nem ad hírt, azt se tudtam volna, hogy bolond jár idefönt! — ütöttem el tréfával a dolgot. Aztán kezet fogtunk, s megmondtam én is a nevemet. Csontos keze volt, kemény fogású.

— Tán nem az író?

— De az.

— Hogy a suly...! — álmélkodott el Bözödi Máté, aztán elengedte a kezemet, s a kutyájára nézett, amelyik ott feküdt a fekvőhely végiben.

— Te Burkus, te — mondta a kutyának —, mindég tudtam, hogy eszes jószág vagy, de hogy ennyi sok eszed van, azt mégse hittem volna! Nemcsak az életemet mentetted meg, de ide csaltad az egyetlen embert ezen a földön, akivel régen szerettem volna már szót váltani! Külön csontot kapsz ezért, mihelyt hazaérünk — tette hozzá, aztán felém fordult: — Most azonban együnk, ami akad, mert bizony megehültem a nagy kő alatt! Lássa-e azt a hátizsákot, író úr? Van abban jóféle kenyér meg füstölt szalonna, emberbe illő...!

Igaza is volt ebben, mert olyan füstölt szalonna meg olyan otthonsült rozskenyér volt ott, amilyent nem ettem évtizedek óta. Falatoztunk, s odakint esett az eső.

— Nem hittem volna, hogy földire lelek idefönt — kezdtem el a szót, hogy mondjak valamit.

— Azt hitte, hogy csak magának van esze, mi? — nyögött föl mellettem a székely két harapás között.

— Valamiből élni is kell — békítettem a dolgon —, s munkát lelni nehéz, ahol nincs.

— Attól függ, mit keres az ember — jegyezte meg bölcsen az udvarhelyi.

— S maga mit keres? — firtattam.

— Én jövendőt.

— Itt a hegyen?

— Nagyobbára — felelte vigyázva, mint aki igyekszik kurtára fogni a nyelvét, hogy el ne szaladjon. — Házam azonban odalent vagyon, túloldalon, a völgyben. Döblecről nevezett faluban. Pamkinnak ejtik itt. Immár biza huszonkilenc esztendeje fútt ide a nagy szél.

— Engemet is — mondtam —, csakhogy nem ide.

Falatoztunk, s kint esett az eső. Súlyosan, sötéten ülték meg a fellegek a világot. Mikor végeztünk a szalonnázással, húztunk rá egy-egy kortyot az amerikánus pálinkából. Hűvös szél fútt be a barlangba, nyirkos, esőszagú.

— Tűz se ártana — néztem körül a félsötétben. — Miként van az, hogy maga itt tanyázik, s székely ember létére nincs egy maréknyi tűzrevalója se?

— Oka van annak— felelte Bözödi Máté csöndesen —, s szót váltunk majd arról is. Elébb azonban hadd mondjak valamit! Nincs sietős útja, igaz-e?

— Ráérek — feleltem. — Ha majd eláll az eső, leviszem valamiként. De addig egy kis tűz bizony nem ártana. . .

— Mondottam már, hogy szót váltunk arról is — morogta türelmetlenül a pokrócon heverő székely. — Tüzet azonban nem tehetünk itt, legyen ez elegendő mostanra. Valamikor olvastam magától egy írást, nem is nagyon régen, valamelyik idekinti magyar újságocskában. Arról szólt abban, hogy miképpen maradjon meg magyarnak a magyar idegen földön. Emlékszik-e? Azt hiszem, magyarságtudatnak nevezte volt abban író úr a megmaradás titkát. Nos, megmondom őszintén: több mindent olvastam már magától, s általában egyezem azzal, amit papírra vet. De ebben az egyben nem adhatok igazat.

Elhallgatott egy pillanatra, mint aki a szavak közt válogat. Nyelt egy nagyot, s mély lélegzetet vett.

— Nem kívánom megsérteni — folytatta elszántan —, de az igazság az, hogy sokan, már akik tudták jól, hogy magyarnak teremté őket az Úristen, amikor belekezdtek az életbe, de mire befejezték, bizony, mégiscsak megfeledkeztek róla. Lám, a tudás nem elég ám, író úr, mert a tudás, az csak a fejben van, s aszerint változik, ahogy megtöltjük egyébbel. Látja ezt a kulacsot? Volt már ebben bor is, pálinka is, s most mégis csak víz van benne, s abból is kevés, mert elhasználtuk. Magyarnak lenni érzés dolga, s az érzés gyökere a szívben van, nem a fejben. Van dohány magánál?

— Nem szivarozok már esztendők óta — vallottam be.

— Engem is eltiltott tőle az a buta doktor — morogta Bözödi Máté —, de én bizá csak rágyújtok olykor-olykor, mert jólesik. De ideföl nem hozok magammal, mert messzire elviszi a füst szagát a szél. Pedig most jól esne. S épeszű ember nem vetődik errefele ilyen időben. . .

Mély lélegzetet vett, aztán folytatta:

— Amint mondottam volt, idestova harminc esztendeje annak, hogy ide kerültem. Három gyermekkel s két leánykával. Hűséges asszonyomat még német földön vesztettem volt el, a táborban. Isten nyugosztalja szegénykét. . .

Nehány pillanatig csönd volt a szavai után. A kutya valahol mögöttünk nyalta magáról a vizet, s odakint verte a sziklákat az eső.

— Nem könnyű férfiembernek egymagában öt apró cseléddel.

Bár a legidősebb fiam tizenhat volt már akkor, s Amáli leányom tizennégy. Ő főzött reánk egymagában. Nem volt könnyű dolga szegénykének.

Sóhajtott.

— Vasesztergályos voltam odahaza. Itt egy fűrésztelepnél adtak állást. Szolgáltam is a Zikgráfot becsülettel tizenhét esztendőn keresztül. Ez a neve a deszkásnak, akié a fűrész. Közben fölneveltem gyermekeimet, a lányokat férjhez adtam, a fiúkat elindítottam a célszerűség útján, s közben tanoltam magamnak új mesterséget is, amiben több jövendő látszott, mint a gépjavításban. Nem is csalatkoztam ebben. De előbb hadd beszéljek a célszerűség dolgáról, mert hiszen erről szóltam volt először. A magyarságtudatról meg arról, ami a szívben kell legyen ahhoz, hogy érjen is valamit az a tudat.

— Tűnődött-e már az író úr azon, hogy micsoda mesterségbeliek igazgatják manapság a világ dolgait? Régente minálunk grófok s más nagyurak tették ezt, amennyire tették s amikor ráértek. De azóta, bizony, sok minden változott. Vakarja csak meg kissé ezeket az amerikánusokat, akik ma tova fönt Washingtonban kormányozzák ezt a barom nagy országot, s döntik el népek sorsát két pohár sör között. Politikán kívül mi a mesterségük? Ügyvédek azok, bizony, egytől-egyig! Így aztán elsőszülött fiamat ügyvédnek parancsoltam, atyai szóval, bár ő inkább mérnök kívánt volna lenni. Mérnök! Minden második éhenkórász mérnök manapság. Annyi van belőlük, mint bóha a kutyán! Magyar számára nem hasznot hozó mesterség az. Politikába kell menjen az, aki nem csupán tudni, de szolgálni is kívánja a maga magyarságát. Ész és szív együttesen ezt vallják kívánatosnak! Így aztán Máté fiam, ki nevemet viseli, ügyvéddé lett, s útban van Washington felé. Máris itt Észak-Karolinán belül szolgálja járásunkat, de innen már csak egy békaugrás a kongresszusig, igaz-e? S tudja-e, hogy nincs ottan még egyetlenegy magyar sem? Lengyel, ukrán, német, francia, zsidó, van belőlük tucatjával. De magyar? Nahát, lesz az is, hamarosan! Mert az én Mátém becsületes, tisztességes, egyenes ember, s ma ilyenre van szüksége nemcsak ennek az országnak, de az egész emberi világnak! S legfőképpen nekünk, szegény magyaroknak... Van-e még egy kortyravaló abban az üvegben?

Volt még, s húztunk is belőle mindketten.

— Hát így az egyik fiam, az idősebbik — folytatta Bözödi Máté. — Politikust csináltam belőle, hogy szavunk legyen a világban. Politika mellett azonban pénzre is van szükség, igaz-e? Mert ha föl is szabadítják a politikusok valamikor a mi népünket odahaza, mit tudnak a szerencsétlenek tenni üres tarisznyával a vállukon s koldusbottal a kezükben? Ipar kell oda, kereskedelem meg mifene, ami-

ből pénzt lehessen fejni, mint tejet a tehénből! S ha nekünk nem lesz hozzá módunk, újra csak el kell adjuk testünket-lelkünket másoknak, s azok szüretelnek majd megint, nem mi! Így aztán második fiamot, Mihált, erre az útra tettem reá. Ekonomi. Így nevezik ezt itten. Komputermasinával számítani ki, hogy mi hasznos, és mi nem. Miből lehet pénzt csinálni, s mibe lehet azt a pénzt beletenni, hogy még több pénz legyen belőle. Mert maga a pénz is fontos, de még fontosabb ám az, hogy mit kezdjünk vele? Országok buknak el ezen, s országok emelkednek föl! Márpedig reánk, magyarokra nagyon is reánk fér egy kis emelkedés. Nézze csak, író úr, a zsidókat. Mint menekültek kezdték ám azok is, szétszórva a világ minden részébe, s kóberes szekérből árulták a holmit, míg csak minden bank az övék nem lett, s akkor egyszerűen visszavásárolták maguknak Zsidóországot, amit annak idején fegyverrel megvédelmezni nem voltak képesek! Miért lennénk mi hitványabbak, mint ők?

— Így aztán Mihál fiam New Yorkban szorgoskodik ma mint valamiféle szakértő egy nagy banknál. Hogy mit mível ott, azt ne kérdezze tőlem, mert én, bizony, nem tudnám megmondani. Agyafúrt dolgok ezek. Na de harmadik fiam, Áronka, az is sokra vitte. Múlt évben nyerte el a doktorátusát. Kellett ez, hogy súlyt adjon a tekintélyinek. Mert őkelme bizony Bostonban tanárkodik. Egyetemen. Világtörténelmet tanít. Hogy miért? Megmondom én azt is. Van-e még abban az üvegben?

Volt. Húztunk is belőle újra mindketten. Bözödi Máté megtörölte utána a száját a keze fejével, s folytatta:

— Valamikor jó húsz évvel ezelőtt maga tartott volt egy beszédet valahol itt Amerikában. Abban a kis magyar hetilapocskában olvastam arról is. Maga azt mondta volt abban a beszédében, hogy Magyarország sírját cseh, román, német és francia egyetemi tanárok ásták volt meg még jócskán az első világháború előtt, s mi magyarok tétlenül elnéztük, hogy hazugságokat nyomtassanak ellenünk a könyveikbe, s azokból tanítsák a fiatalokat. Mikor aztán fölnövekedett az a nemzedék, amelyik ezekből a könyvekből tanulta meg a világot, szétdarabolta ezeréves hazánkat, s odalökött bennünket ebek harmincadjára abban a hitben, hogy igazságot cselekszik.

— Megakadt ez bennem, lássa, mint szálka a torokban. Magam is láttam tankönyveket, amiket fiaim hoztak volt haza az oskolából, s amikben cigányoknak neveztek bennünket, s azt hazudták rólunk, hogy vad csorda voltunk, amikor odaérkeztünk, s elvettük a mások országát, s leigáztunk mindenkit, akit ott találtunk. . .! Még azt is olvastam ott, hogy magyarrá erőszakoltuk a betelepedett olájokat! Bárcsak megtettük volna, hallja-e. . .? Jó, na. Sokat tűnődtem én ezeken, lássa. S mondottam magamnak: Máté, ha ezeknek a semmirevalóknak sikerült hamis tudományok tanításával ide juttatni

bennünket, mi akadályoz meg minket abban, hogy az igazság tanításával helyre ne billentsük a hibát? S azt mondtam a fiamnak: Áronka, te, professzorságot tanolsz magadnak, érted? S megtanítod a serdülőket az igazságra. Nem tetszett ám neki az elhatározás, mert orvosdoktor kívánt volna lenni. Azok többet keresnek, mint az egyetemi tanárok, vetette ellenem, s emberéletet is mentenek! Hadd az emberéletmentést másokra, feleltem én erre, te a nemzetünket mented, s puntum! Így aztán történelmet tanít ma Áronka fiam, igaz történelmet, s tankönyveket is ír hozzá.

Nehány pillanatig hallgattuk az esőt ott a barlang homályában, aztán Bözödi Máté nagyot sóhajtott újra.

— Hát így van ez, író úr. Amint mondottam volt: annak tudása, hogy magyarok vagyunk, korántsem elég. Tennünk is kell valamit. Ez pedig csak akkor lehetséges, ha a fej mellett a szív is hozzájárul a magyarságunkhoz. Bevallom, kissé elszomorít olykor, hogy onokáim, kik nevemet viselik, már Bozodájnak nevezik magukat, s a magyar szót meg se értik. Mindhárom fiam angol beszédű asszonyt vett magához, mert, bizony, magyar nem akadt a közelükben. Viszont hiába cserélt nevet a két leányom — Amálit, az idősebbiket miszisz Makkojnak nevezik ma, s járási bíró az ura, Ildikó meg egy Flannigán nevezetű biztosítóhoz ment volt feleségül —, de a kis Makkojok s a kis Flannigánok úgy beszélnek ám magyarul, mintha csak Udvarhelyen nevelkedtek volna. Hiába na, a nyelv az asszonynépet követi. Tudjuk ezt mi, ugye, még odahazulról...? Fontos azonban mégis csak az, hogy a fej meg a szív együtt legyenek, s magyarnak tudják s érezzék magukat. A nyelv, az egymagában, bizony, keveset jelent idekint...

Kibámultunk a barlangból. Szürke volt a világ. De az eső már csak permetezett, s a sziklák fölött ritkulni kezdtek a fellegek. Fehér párákat leheltek alant a katlanok.

— Szép családja van, tartsa meg az Isten — mondtam, hogy megtörjem a csöndet, mely körénk nehezedett, mintha ólomból lett volna —, de azt még mindég nem mondta meg, hogy mi az ördögöt keres itt, ahol még a madár se jár, s miként hengeredett az a nagy sziklakő a lábára? Mert magától még a kő se mozdul, igaz-e?

— Hát igaznak igaz — ismerte be vonakodva —, csákánnyal mozdítottam ki helyéből, s esetlen voltam...

— Tán nem kincset keresett alatta? — tréfálkoztam.

De Bözödi Máté nem vette tréfának a szavamat. Arca elborult tőle, s szeme nyugtalanul fürkészte arcomat a homályban.

— Hosszú sora van ennek — mondta lassan —, s ha már megmenté az életemet, jussa van ahhoz, hogy titok ne maradjon köztünk. Kincskereső lettem, úgy, ahogy mondta.

Keze benyúlt a nadrágja zsebébe, s mikor kihúzta onnan, valami

volt a markában. Felém nyújtotta az öklét, s lassan kinyitotta. Nehány apró kavics volt a tenyerén.

— Tudja-e, író úr, mi ez?

Közelebb hajoltam, hogy jobban lássak a barlang homályában.

— Sötét van — mondtam —, csak kavicsokat látok.

— Azt hát — kuncogott az ember hamiskásan, s először láttam bujkáló mosolyt borostás arcán —, kavicsok ezek. De nem mindennapi kavicsok, hallja-e? Ezekből csiszolják elő a rubint, amit úriasszonyok gyűrűben viselnek, az ám. . . fogja na! Vigye haza emlékbe! Még így csiszolatlanul is megérnek nehány száz dollárt darabonként. Mert én csak a színe-javát választom, a többit ott hagyom. Fogja na, ne bántson meg azzal, hogy visszautasítja, amit jó szívvel adok!

Kivettem tenyeréből a kavicsokat, s a barlang szája felé fordultam velök, hogy jobban láthassak. Szabályos kis hatszögletű kövecskék voltak, sötét színűek, súlyosak.

— Köszönöm — motyogtam esetlenül.

— A köszönetmondás engem illet — hárította el a szavamat —, csak azt az egyet kérem, hogy ne mondja meg senkinek, kitől kapta ezeket, s hol. . .

— Ha úgy kívánja. . .

— Így kívánom, s okom van hozzá — mondta Bözödi Máté halálos komolyan, s lehalkította a hangját suttogóra. — Megtaláltam, lássa, amit annyi tanolt ember évtizedeken át hiába keresett. A Kavi-völgy rubinjának az eredetét. Annyi van itt, hogy megér egy országot!

Csönd volt. Csak az ember szaggatott lélegzetét lehetett hallani a homályban.

— Említém már, hogy foglalkozást cseréltem — folytatta Bözödi Máté —, megtanoltam a drágakőcsiszolás mesterségét. Nem volt nehéz. Boltot nyitottam magam is, mint mások, s hamarosan volt munkám bőven. Mert én, lássa, nem csaptam be azokat a városi turistákat, akik hozzám jöttek. Ha értéktelen szemetet találtak, megmondtam nekik, hogy nem érdemes húsz dollárt rákölteni a csiszolásra. De ha jó követ hoztak, azt kidolgoztam nekik, s nem cseréltem föl haszontalanra, mint mások.

— De kezdettől fogva birizgált bennem a kíváncsiság, hogy hol is lehet az a titkos rubinlerakat, amit annyi tudós mérnökember nem volt képes fél évszázad során se megtalálni? Mert hogy valahol lennie kellett, az bizonyosnak látszott. Azoknak a rubinoknak, amit odalent a völgyben elszórva találnak a kavics között, valahonnan jönniök kellett. Azokat valahonnan odamosta a víz. A könyvtárban lévő könyvekből megtudtam azt is, hogy rubin nem fordul elő kis leletekben. Ahol van, ott sok van. Megtudtam a könyvekből azt is,

hogy a rubin az valójában korundumkő, akárcsak a zafír, mindössze hogy a föld felületének az átalakulása, a hegyek gyűrődése nagyobb hőségnek és nyomásnak teszi ki, s így préseli rubinná. Jó na. Egy napon tejet forraltam magamnak, s a forró tejet csuporba töltöttem, de mert forró volt, hát várnom kellett, hogy hűljön kissé. Ahogy a tej hűlt a csuporban, bőrt eresztett a tetején, mint mindég. S mert jobb dolgom nem volt, hát figyeltem, ahogy a ráncok alakulni kezdtek a tej fölszínén. S egyszerre csak az eszembe villant: no csak, éppen így formálódtak a hegyek is a föld fölszínén, sok százezer évvel ezelőtt!

— Figyeltem hát a csupor tej tetején a gyűrődéseket. Hegygerincek alakulását, mellékgerinceket, völgyek mélyülését... S akkor egyszerre csak furcsa dolgot láttam! Ahogy a völgyek mélyülni kezdtek a tej fölszínén, egyszerre csak rándult egyet az egész fölület, s új ráncok keletkeztek, sokszor keresztben az előbbiekre! Megtörtek a gerincvonalak, elferdültek, s akkor egyszerre csak megértettem a titkot! Miért nem találták meg a tudós urak a rubinbányát, amit annyira kerestek!

— Gondoljon csak erre, író úr: itt van egy hegy, s benne egy rubinréteg. Ahogy az idő telik, a hegyről lecsorgó vizek mossák a rubint alá a völgybe. Évezredeken keresztül. De aztán egyszerre csak megbolondul újra a föld, mint a kihűlő tej fölszíne, s új ráncokat vet. S az új ráncok egyike elzárja a rubinréteget a völgytől. Na most, akik meglelik lent a völgyben a régen lemosott rubinkavicsokat, és tudni kívánják, hogy honnan hozta azokat a víz, egyszerűen kutatni kezdik a lefutó patakok és csermelyek medrét, föl a forrásokig. Sőt: azokon is fölül, ahonnan az eső vagy a hólé lemoshat valamit. De ennél tovább már nem mennek, mert nem látnak máshol lehetőséget. Engem azonban a csupor tej megtanított arra, hogy bőven vannak más lehetőségek is. Elkezdtem tehát a magam kutatását ott, ahol azt mások abbahagyták. Öt éven át vallattam ezt a hegyet, míg megtaláltam, amit kerestem. Hat évvel ezelőtt. Még a gyermekeim se tudnak róla. Senki...

— Ha nem vetődtem volna erre — szakítottam félbe a szavát —, vagy ha a kutya nem vonyította volna világgá a bajt, megmaradt volna titoknak továbbra is...

Arcomon éreztem a szemét. Sötét volt már, de a szeme szúrt.

— A bank szekrényében van egy lezárt boríték — mondta lassan —, az van ráírva, hogy csak akkor szabad hozzányúlni, amikor Erdély fölszabadul. Akkor pedig oda kell adni azt a három püspöknek, katolikusnak, reformátusnak és unitáriusnak, a háromnak együtt. S abban a borítékban van a térkép. Az utasítás a térkép mellett pedig arról szól, hogy a rubinnal, ami ott van, vissza kell vásárolni Erdélyt a románoktól. Holdanként, házanként, utcán-

ként, mindegy, hogy mibe kerül. Futja a rubinból mindenre. A bankszekrényben máris van a levél mellett három kis zsákocska, mindegyikben kétszázötven első osztályú kifaragott, kicsiszolt rubin, s hamarosan ott lesz a negyedik is, ha Isten megsegít. Testvérek között is négymillió dollár. Régi szép hazám, Erdély s a székely nép jövendőjére... De ejszen ideje, hogy mozduljunk, író úr. Az eső is elállt. S ha nem igyekszünk, ránk sötétedik. Ha fölsegít a gerincig, onnan már hazabicegek egymagamban is.

Az eső valóban elállt odakint, s nyugat felől kékülni kezdett az ég. Nyugvóban volt a nap, s tisztára mosott aranysöprűjével a sziklák taraját söpörte.

Lábra segítettem Bözödi Mátét.

— Pokróc, szerszám maradhat — mondta —, a hátizsákot magamra veszem.

Rásegítettem azt is.

— A botom ott van hátul valahol — bökött ujjával a barlang belsejébe.

Megleltem azt is. Bükkfából való, kézzel faragott bot volt, jókora gyökérbunkóval a végiben.

Bözödi Máté megmarkolta a bunkót, s kibicegett a barlangból. A kutya farkcsóválva előre szaladt.

— A gerincig elsegíthet — nézett vissza reám az udvarhelyi —, van odáig nehány csúnya hely, ahol nem lesz elég a bot.

Meredek sziklatarajok voltak azok a „csúnya helyek", ahova csak kapaszkodni lehetett, s azt se könnyűszerrel. Szerencsére volt kötél is a Bözödi Máté hátizsákjában, amit derekára köthettem, s annál fogva húztam föl nagy nehezen dagadt lábával. Mire fölértünk a sziklagerinc élére, már lenyugodott a nap is. Odatúl erdő sűrűsödött.

— Innentől már megleszek magamban is — nyújtotta Máté a kezét —, ösmerek én itt már minden bokrot. S maga is leér sötétedésig, ha jó! kilép! Hát Isten, Isten!

Kezet fogtunk.

— Amit pedig a rubinokról mondottam, azt felejtse el — mosolygott reám hamisan —, mese volt az egész. Időtöltés. Jólesik elképzelni azt, amire vágyakozik az ember, igaz-e?

Azzal már hátat is fordított, s indult alá, bicegve, botjára támaszkodva az erdő felé, sarkában a nagy, fekete kutyával. Perc alatt elnyelték a fák, mintha soha ott se lett volna.

Késő éjszakára érkeztem csak vissza a szállodámba, s délig aludtam. Mikor fölébredtem, úgy tűnt, mintha csak álmodtam volna az egészet. Ázott ruhám, bakancsom s hiányzó horgászbotom azonban valóság volt. Így aztán ettem valamit, s kocsiba ültem, hogy

fölkeressem Döblecfalvát, s benne egy bizonyos Bözödi Mátét, ha valóban volt ilyen.

Volt. Alig tértem le a kanyargós műútról egy keskeny kavicsútra, melynek torkában ott hirdette a tábla, hogy Pumpkintown, amikor már föl is tűnt az út szélén egy deszkabódé, amelyik fölött ez állt: „Mat Bozodi — Master Craftsman". S alatta angolul: „Adok, veszek, csiszolok mindenféle drágaköveket." A bódé árnyékában ott hevert elnyúlva a nagy, fekete kutya.

Behajtottam a kocsik részére készített laposra. Csupán egy ütődött vén Ford szomorkodott ott, más semmi. Kiszálltam. A kutya fölemelte a fejét, megnézett, mozdított egyet-kettőt a farkán, s aludt tovább.

Benyitottam a deszkaajtón. Ott ült az emberem egy kis asztalka mögött, ékszerész-nagyítóval a szemén, előtte sercegő csiszológép. Fölnézett. Leállította a berregő masinát, de ülve maradt. Arcán nem látszott se öröm, se bosszúság, semmi. Mintha idegen lettem volna.

— What can I do for you? — kérdezte szögletes székely angolsággal.

Közelebb léptem hozzá. Előkotortam zsebemből a rubinokat, s odatettem elébe az asztalkára.

— Ezek miatt jöttem — mondtam magyarul.

— Hé, maga magyar? — lepődött meg a székelyem.

— Még mindég — feleltem kurtán, mert bosszantott a színészkedés.

Nagyítójával a kövek fölé hajolt.

— Aha, aha... nem rossz kövek. Hol találta ezeket? Vagy vásárolta?

Egyenesen a szemébe néztem.

— Magától kaptam, Bözödi, jól tudja! — szakadt föl belőlem a bosszúság. — Minek ez a cirkusz?

— Tőlem? — vigyorgott rám az ember. — Valamelyikünk részeg lehetett, s én, tudom, nem ittam két hónapja...!

Lenéztem az asztal alá. Bal lába be volt bónyálva.

— S a lábával mi történt? — kérdeztem keményen.

— Megcsúsztam egy kövön, s kibicsaklott a bokám — felelte gyorsan —, semmi az egész... Well? Mit akar a kövekkel? Húsz dollárért darabját kidolgozom kabusonra. Amit facetolni lehet, az negyvenbe kerül. Lássuk csak, hány darab van itt... egy... kettő... három...

Sarkon fordultam s otthagytam. Vissza se néztem bosszúságomban. Másnap letelt a szabadság, s haza kellett térnem. Sok dolgom közepette hamarosan meg is feledkeztem a barlangbeli

kalandról, s ha eszembe is villant olykor, elhessegettem magamtól, mint egy félbolonddal való találkozást.

Három hónappal később azonban kis csomagot hozott a posta, s amikor kibontottam, kilenc, vattába göngyölt, vérpirosan csillogó, gyönyörű rubin került elő belőle. Kis darab papiros is jött velök.

„Bocsánat a késésért, író úr — mondták a szögletes betűk —, meg a bosszúságért, amit okoztam. A kövek jók. Tisztelő híve — Bözödi Máté."

Mindez hat esztendeje történt. Ezen a nyáron újra arra jártam, s a kíváncsiság elvitt a pumpkintowni útkereszteződéshez. A bódé még mindég ott állt a kis domb laposán, de új fölirat ékeskedett rajta: „Adam's Gem Shop".

Hosszú zsíros hajú, szakállas, félmeztelen fiatalember fogadott odabent.

— Mister Bozodáj? — felelte a kérdésemre. — Már három éve abbahagyta a businesst.

— Elköltözött? — kérdeztem.

— Nem messzire — felelte a hosszú hajú —, ott él fönt a hegyen — ujjával a Cowey gerince felé bökött —, megvásárolt valami ötszáz holdat odafönt, értéktelen sziklákat nagyobbára, bekerítette az egészet, s házat is építtetett magának reá.

— Jól mehetett a csiszoló üzlet — jegyeztem meg.

Az csak legyintett erre.

— A fiai vásárolták meg számára azt a hegyet, azoknak van pénzük elég. Az öreg hanki — tette hozzá —, annak valami baja van itt... — ujjával a fejére bökött —, az utolsó évben már nem is vállalt munkát senkitől. Minden customert elkergetett azzal, hogy nem ér reá. Egész nap s olykor egész éjszaka is csiszolt, csiszolt idebent, de hogy mit, az ördög tudja, mert senki se hozott már csiszolnivalót ide. Úgy elidegenített mindenkit, hogy fél évembe került, míg lábra állítottam az üzletet. Megbolondult a vén hanki. Ismerte?

— Csiszolt nekem is nehány követ, évekkel ezelőtt — tértem ki a kérdés elől —, jó munkát végzett.

— Ha van csiszolni valója, elvégzem azt én is, még jobban — buzgólkodott a hosszú hajú.

— Észben tartom — ígértem meg, s kiléptem a bódéból.

A műút túlsó oldalán elkezdtem sorra venni a hegyre vezető kavicsutakat, s azokon is minden elágazást kipróbáltam. Estig gyötrődtem ezzel, kétszer el is akadtam, de minden út másfele vezetett, s nem föl a tetőre. Másnap újra kezdtem a keresést, s ez alkalommal a túlsó oldalról. Déltájban mellém állt a szerencse. Egy magosan fekvő, kivénült farmocskához vitt föl az egyik keskeny, kanyargó dűlőút. Egyszerű, vén faház volt, mohás, otthon készült zsindelytetővel, düledező tornáccal. Mögötte roskadozó csűr, kis

veteményeskert, nehány gyümölcsfa, nehány holdnyi bekerített legelő a meredek hegyoldalban, s azon két tehén, nehány növendékjószág.

Az út a házig vezetett, s ott véget is ért. Be kellett hajtanom az udvarra, hogy megfordulhassak, s már éppen fordulni kezdtem, amikor szemem megakadt valamin. A gyöpös udvar túlsó végén, roskadozó pajta mögött, újra volt egy kapu. De ez nem volt ám rozoga és időtől szürke, mint az, amelyiken behajtottam, hanem vadonatúj. S a kaputól kétfele magos szögesdrót kerítés metszett bele kétoldalt az erdőbe, vadonatúj az is. A kapun pedig nagy, piros betűs tábla: „NO TRESPASSING!"

Leállítottam a motort, s kiszálltam a kocsiból. Alig ért földet a lábam, vedlett öltözetű, szalmakalapos vénember lépett ki a házból a tornácra, vén, rozsdás sörétes puskával a kezében.

— Keres valamit? — kiáltott alá hozzám barátságtalanul.

— Igen! — kiáltottam vissza. — Matthew Bözödit!

Az öregember lejött a rozoga lépcsőn, kezében a puskával. Arca gyanakvó volt.

— Mit akar vele?

— Hat évvel ezelőtt ismertem meg — mondtam az igazat —, s hogy erre járok újra, gondoltam: fölkeresem. Magyar vagyok én is.

Az öregember közelebb cammogott hozzám, s megrázta a fejét.

— Mister Bozodáj nem akar látni senkit — mondta lassan, szinte szánakozva —, valami baj van a fejével, tudja — tette hozzá bizalmasan —, engem a fiai fizetnek, hogy gondját viseljem, s ne engedjek föl hozzá senkit. Derék emberek a fiai, azok, bizony. Nem akarják kórházba záratni az apjokat, mint ahogy annyi sokan teszik azt manapság, hanem inkább megvásárolták neki ezt a hegyet, házat is építettek reá, hogy élhessen, ahogy jólesik neki. Bizony, derék jó emberek a fiai — bólogatott —, s derék jó ember volt ő maga is. Szomorú, hogy ide jutott. . .

Mintha elleste volna a gondolataimat, megszúrósodott a hangja.

— A kaput meg a kerítést védi a törvény! De egyébként is, három nagy haragos kutya kószál odabent, szabadon, s szétszednék azt, aki átmerészkedne!

Elővettem tárcámból egy névjegyet, s ráírtam a hátára: „Jó munkát, Máté, s legyen magával a magyarok Istene!"

Átadtam a puskát szorongató vénembernek. Átvette, nézte, forgatta a kezében.

— Mit tegyek ezzel?

— Adja át Máténak — feleltem —, s legyen magukkal az Isten!

Azzal visszaültem a kocsiba, begyújtottam a motort, s kifordultam a kis gyöpes udvarról, ki az elhanyagolt dűlőútra, s lefele a völgynek. Mikor visszapillantottam a vállam fölött, az öregember

még mindég ott állt egyhelyben, homlokára fölbökött szalmakalappal, egyik kezében az ócska puskát lógatva, másikban a Máténak szóló üzenetet.

Nehány hónapra rá aprócska csomagot leltem a postám között. Föladó nem volt rajta, de a postabélyegző szerint Pumpkintownban adták volt föl, Észak-Karolinában. Kicsike doboz került elő a csomagból, s három újságkivágás. A dobozban, vatta között, gyönyörűnagy csiszolt rubin, piros, akár a vércsepp. Egyik újságcikk arról adott hírt, hogy egy Bozodi Enterprises nevezetű vállalat megvásárolt egy tizenkét szigetből álló szigetcsoportot valahol a Csöndes-óceánban, kétszázmillió dollárért. A másodikban egy északkarolinai újságíró hosszasan méltatta Matthew Bozodi képviselőjelöltet, s a harmadik valami egyetemi kiadványból származhatott, s arról számolt be, hogy Professor Aaron Bozodi történelemtanár valami nemzetközi történészkonferencián megcáfolta a románok dákoromán eredetét, s bebizonyította, hogy mai hazájukba, de különösképpen Erdélybe mint bevándorlók szivárogtak be, ahol ahelyett, hogy beolvadtak volna a befogadó ország népébe, arra használták föl a magyar nemzet türelmességét és demokratikus gondolkodását, hogy ott megerősödve, és két világháború zűrzavarát fölhasználva, Romániához csatolják az ezeréves Magyarország keleti részét.

Levél nem volt sehol. Azonban a rubint tartalmazó kis fehér dobozka hátuljára volt rákaparva, szögletes betűkkel, nehány szó:

„Haladunk lassacskán!"

DR. CSONKA EMIL

A legnagyobb élő magyar író

— A 80 éves Márai Sándorról —

Ezt az elmefuttatást félve és bátran írom. Három és fél évtized Márai-csodálat és négy heti újabb, intenzív Márai-búvárkodás után. Félve, hogy hajdan való két nagy professzorom, Horváth János a Pázmányon és Várady Imre az én Bolognámból mit szól majd odafent, mikor megérkezik hozzá ez az írás, s „lássuk csak", mindegyikük szigorúan kézbe veszi ezt a nem is tudom, minek nevezzem dolgozatot, amely kései doktori disszertációnak kevés, esszének nem mondható, s nagy esztéták tanúskodásával nem vetekedhet. Félve írom hát, de mégis bátran. Bátran, mert — ezt érzem, így érzem. S ezzel megtaláltam a műfajt is: spontán megnyilatkozás, kikívánkozó, kicsorduló mondanivaló, egyszóval, a szűkebb magyar ábécé 38 betűjének segítségével kifejezett őszinteség.

Apodiktikus megállapítással kezdem, bár ez a kezdet hosszú búvárkodásomnak a végén született: számomra Márai a legnagyobb élő magyar író, prózánk halhatatlanja. Az élők között a legnagyobb, de helyesebb, ha azt mondom: kortársai között a legnagyobb.

Krúdy Gyula a mestere volt. Márai nem is tagadhatja, hogy pályája kezdetén figyelte és felszívta magába Krúdyt, s legalábbis a Márai-monológ, Márai-önbeszéd ihletése onnan fakad. Az író és úriember Krúdy elbűvölő hatással volt az önmaga vállalta tanítványra, aki aztán bizonyos, lényeges képességekben túlszárnyalta a Mestert. Hangulatkeltésben utolérte, feszültségben felülmúlta. Márai izgalmasabb.

Herczeg Ferenc nagy volt. Szép, nemes, klasszikus, enyhe humorral, nagy műgonddal, nagy olvasottsággal, nagy szorgalommal, de aránylag kicsi skálával, kevés eredetiséggel, néha témaszegényen, itt-ott érezhetően keresetten. Márai eredetibb, forradalmibb, nyelvében és látásmódjában egyaránt. Márai újító és alapító: iskolát alapított, utánzásra késztetett, akaratlanul is Mester lett, akihez tegnap, ma és holnap tanulni járnak az írók. Ő a Márai-mondatot

adta a magyar irodalomnak és irodalomtörténetnek. Herczeg-mondatot nem vettünk észre. Herczeg Ferenc írófejedelem volt, Márai fejedelmi író. Herczeg Ferenc nagy volt, ma is az. Márai nagyobb.

Nekem, mint olvasónak, két rendkívül kedvelt íróm van, két szeretett íróm, akit viszont Máraival alig tudok összehasonlítani. Móra Ferenc az egyik, Móricz Zsigmond a másik. A maga területén mindegyik páratlan, egyik a derűben, másik a komorságban. Móra magyarjai, vérei és parasztjai nélkül tán nem tudnék magyarként élni idegenben, s az a minden írásában ott bujkáló szelíd harag — ahogy Kosztolányi mondja: „csipetnyi lázadás" — engem bizony radikális hevületekre is késztetett. Tudom, mindenki szegényebb, aki nem hallotta az éneket a búzamezőkről, s akinek gyermekkorát nem aranyozta be a kincskereső kisködmön. Móricz Zsigmond pedig? Az én generációmat, mely a harmincas évek derekán kezdett világmegváltó és embermegváltó tervekkel kakaskodni, eleve elfogulttá tette az író javára az a levélféle, melyet a bálványozott Ady írt a „nagy zöngésű húrhoz", s amely megtette Móriczot az ősmagyar típusnak és a szentírásos embernek. De ezek erősen korhoz és hangulathoz tapadó erények, s ahogy a korok múlnak s a hangulatok elszállnak, az ember gyanakvó lesz a végletes jelzők iránt, az írónál nem mindig veszi jónéven, ami pragmatikus és adott helyzetből adódó dacos szerep. De persze egy bizonyos: a l'art pour l'art körén kívül eső erőltetett Móricz-reklámozás sem ölhette meg azt, ami a Sárarany írójában arany — a gazdag poézis, a naturalista emberábrázolás, a barbárok szűkszavúsága és erőteljessége, a mély erudíció, kereső-kutató-kísérletező erő, társadalomrajz s történelmi elmélyedés. Móricz ott nagy és erős, ahol nem „akar" mondani valamit, hanem csak mond, s a Hímes tojások Móricza szebb, mint az a Móricz, aki Rózsa Sándor lovát ugratta.

E két, Máraival össze nem hasonlítható „egyéni" íróm — ezt az olvasó mondja — után, ha összehasonlítom a többi naggyal, akiken nevelődtem s akikben váltakozó hőfokon hittem, Márai előtt vagy mellett, Szabó Dezsőhöz, Illyés Gyulához, Németh Lászlóhoz vezet a kalandozás és emlékezés.

Szabó Dezsőt „múltán az ifjúságnak s múltán a régi láznak" egyszer majd újra fel kell fedezni s a helyére tenni, ez a nagy stílromantikus halálában még mindig olyan (talán áldottan) kiegyensúlyozatlan, mint életében volt. Gombos Gyula páratlan tudással felemelte s hitvalló módon megörökítette, de Szabó Dezső klasszikusságát, hogy mi marad belőle halhatatlan, majd csak idő méri igazán. Úgy érezzük, Márai stílusában is, közéleti megfigyeléseiben is megbízhatóbb és időtállóbb.

Németh László mint szociális apostol alkotott nagyot, amíg Magyarországon lehetett szociális apostolkodást végezni a szóval.

Ezzel a szóval Németh mindig nagyot markolt, ébresztett, sarkallt, zászlót emelt, de mikor beköszöntött a kommunizmus, letörött a zászló, Némethre szájkosarat tett a „felszabadulás", mikor pedig újra lélegezhetett, már nem maradt sok ideje, s akkor sem volt meg a régi szabadsága. Németh érdeme, hogy higgadtabban és fegyelmezetten mondta el azt, amit Szabó Dezső szenvedélyesen. Németh rendszerbe foglalt, de színtelenebb volt, ám ráterelte a figyelmet a minőségre. Dicséretére válik sok törhetetlen próbálkozása a szépprózá és a dráma területén, de itt soha nem tudott felemelkedni mások, például egy Márai könnyedségéhez, eredetiségéhez, szakmai fölényéhez. Másokhoz, s különösen Máraihoz hasonlítva, Németh mindig egy kicsit nehézkes volt, s legpompásabb, nagy lélegzetű regényeinek olvasásához mindig annyi türelem kell, amennyi türelemmel az író írta.

Illyés Gyula furcsa kortársa Márainak, ez a két ember sokat tudna vallani egymásról, keményet, izgalmasat, szédítően érdekeset. Ha mondjuk a „két nagy" megírná véleményét a másikról, az íróról, az emberről, a váteszről, a pályatársról, s végrendeletében elrendelné, hogy majd csak halála után ötven évvel olvassák és olvastassák el, még akkor is irgalmatlanul eleven vallomásként hatna, s belevilágítana, hitelesen, mai korunkba, melyet mi, kicsinyek, most sem értünk igazán. Ilyen „titkos írással" még mindkettő tartozik az irodalomnak, s talán még inkább — a történelemnek. Ami csak magát a tiszta irodalmat illeti, mindkettő a nyelv virtuóza, Illyés a poétikában alkotott többet, Márai a szépprózában, bár mindig „szemérmes honvágyat érzett" első versei után. Márai prózája sajátosabb, meseszövő képessége sikeresebb. Illyés mindig inkább tanulmányíró marad, Márai regényíró is. Illyés ouvreje s írói alkata inkább *doctus,* Máraié inkább *natus.* Illyéssel többet foglalkoznak majd a hivatásosak, Márait többet olvassák majd az olvasók. És így az az érzésünk, hogy — Márai tovább tart.

Illyés agyafúrtabb, Márai őszintébb. Ami, túl az írón, korunkat és a magatartást illeti, ez lélegzetelállító vizsgálódást kíván és lélegzetelállító következtetésekre vezethet, s egyik területe lehet az örökké folyó nagy pernek, hogy az emigráns írónak van-e igaza, vagy annak, aki otthon marad. Arany középútra hajló középszerűségünkben mi azt mondjuk, az ellentét felállítása és a kérdés jogtalan, mert mindkettő helyes és szükséges, ez is, az is hasznos és nemzeti funkció. De talán Illyés Gyula bátrabb, mint mi vagyunk. Azt rebesgetik róla, hogy most, kései, de még nem lezárt éveiben fájlal valamit. „Fájlalom gyávaságomat" — mondta volna egyik látogatójának. Márainak ilyen vívódásra nincs szüksége, mert ő kettévágta a gordiuszi csomót, s emigrálásával megteremtette magának s a magyarságnak a helyzetet, amelyben rébuszok nélkül megmond-

hatja az igazságot a diktatúráról. Illyés ezt nem teheti meg. Ő csak azt teheti, amit Midasz király borbélya, hogy a nagy titkot, melyet megtudott — Rákosit, Kádárt, kommunizmust, cenzúrát, öncenzúrát, szabadságot, emberi jogot, magyar parasztot, magyar munkást, magyar nyomorúságot, opportunizmust és írói felelősséget, a kor leplezetlen arcát, Magyarország felfedezését, az igazságot —, belesúgja egy maga kaparta gödörbe egy nagy magyar réten, ahol majd egyszer, mint a mitológiában, tó keletkezik, partján remegő nádszálak nőnek, jön a szél — nyugati szél? —, s akkor remeg és susog a nádas, és elmondja a világnak, amit Illyés Gyula ma nem mond el. Tán ez is a feladata lenne, a legnagyobb feladata, hogy földalatti, szamizdat-igazságokat hagyjon az utókorra. Ez lenne az ő bátorsága, végső nagy bravúrja, ha mondjuk abban a bizonyos végrendeletben azt írná: ha meg akarjátok tudni, mi történt 1945 és 1980 között Magyarországon, ne engem olvassatok — olvassátok Márait!

* * *

De elég a hasonlításból. Minden hasonlítás másodlagos értékű, s tévedések forrása lehet. Ha Márait igazában akarjuk felmérni — a felmérést megkísérelni —, csak önmagában tekinthetjük. S csak művein át.

Műveinek összessége az, amely az élők között a legkiemelkedőbbek élére állítja. Műveinek felsorolása lexikonoldalakat kíván. Termékenysége vetekszik Jókaiéval, epikus, drámai alkotásai és a fáradságos apró ötvösmunka sokasága majdnem végigtekinthetetlen. A gazdag termésen belül feltűnik a sokoldalúság. Minden műfajban, tárgykörben és hangulatban teremtett klasszikusat. A drámában A kassai polgárok; a regényben a Vendégjáték Bolzanóban vagy A gyertyák csonkig égnek; elégikus szépségben és melankolikus magyarságban a Szindbád hazamegy; a női lélek stendhali ismeretében és rajzában a Béke Ithakában; az önéletrajzi elemekkel tűzdelt útirajzban s egyben világnézeti állásfoglalásban az Egy polgár vallomásai; elmélkedésben és korrajzban a Féltékenyek vagy a Sértődöttek; politikai moralizálásban a Föld, föld; a szerkezet iskolapéldájában az Erősítő; költészetben A delfin visszanézett; a verses drámában az Egy úr Velencéből; enciklopédikus ismeretterjesztésben, műveltség élvezetes tolmácsolásában a Napló több kötetre rúgó sorozata; az emelkedett megfigyelésben a kassai vagy a napnyugati őrjáratok; az irodalmi-riporteri műalkotás területén a Vasárnapi krónika; művészeti erkölcsben a Füves könyv — hogy csak néhányat említsünk.

Termékenység, sokoldalúság s a klasszikusnak az igénylése mellett korszakos jelentőséget ad Márainak az, hogy újított és hatott. Amit az első világháború után a festészetben Szőnyi jelentett,

a tehetséges újat, azt az irodalomban elsősorban Márai jelentette. Közvetítette, meghonosította, magyar talajon felnövesztette a modern regényt, megteremtette az elviselhető lélekelemzést, tettekkel, alkotásokkal nyitott ablakot a korabeli Nyugat felé, kívülről látott bennünket, s láttatta velünk, ami kívül van.

Az is az erényei közé tartozik, hogy sikere volt. „There is no substitution for victory" — MacArthur tábornoknak ez a klasszikus igazsága az irodalom berkeiben is érvényes. A sikert semmi sem pótolja, s csak akinek sikere van, talál követőkre vagy ellentmondásra, mert többé-kevésbé valamennyien átlagemberek vagyunk, gyengék és hiúk vagy irigyek és köznapiak, s csak arra figyelünk fel, ami így vagy úgy botrányosan különbözik. Márai különbözött, pozitív előjellel, s színházba járó vagy újságböngésző, történetre szomjazó vagy szép stílust áhítozó olvasó ösztönösen és halálos biztonsággal tudta, érezte, hogy itt őseredeti tehetség nyújt neki valamit.

A kassai polgárokhoz hasonló remekművet keveset játszottak a Nemzeti színpadán, s azon ritka színpadi alkotások közé tartozik, melyet könyv formájában is, és negyven év múlva is, élvezni lehet, mohón lelkesedni rajta, majd hideg fővel tanulmányozni, megtanulni belőle, hogyan kell drámát írni, most és mindörökkön örökké. Mert alig akad mű a világirodalomban, amelyben oly sok külön konfliktus jelentkezik párhuzamosan, de egyetlen nagy konfliktus zárt, szigorú rendszerébe ágyazva. A nagy szembenállás, jog és erőszak történelmi vitájában és közösségi mondanivalójában Márai elénk hoz egyszerre egy féltucat más birkózást: férj és feleség drámáját, idős férfi és fiatal lány erotikátlan-erotikus összefonódását, feleség és szerető mérkőzését, vágy és kötelesség konfliktusát, a földi és az égi vetekedését, király és oligarchák párviadalát, s végül talán a legszebbet, Márai mindétig legművészibb problematikáját, egy férfi küzdelmét önmagával, a férfikarakter örökös önmagakeresését és megvalósítását, mint a legnagyobb küzdelmet.

Ez a mű esszenciája lehet az egész Márai-életmű erkölcsi világának. Férfiasság és becsület, lélek és igazság, küldetés, feladat, helytállás, bátor humánum sűrűsödik a halálos pontossággal kimért legkisebb dialógusban, sokszor egyetlen szóban is. Még a merevség is beszél Márainál, megszólaltatja a színpadon a néma követ is, az alakot, amely János mester zsarnokgyilkos vésője nyomán majd ott áll a kassai dóm homlokzatán. Ha e nemesveretű, klasszikus dráma sikeréhez hozzávesszük, hogy Márai Kalandja egy évig minden este a Nemzeti Kamaraszínházhoz vonzotta a publikumot, akkor fájdalmasan láthatjuk, mit veszített a magyar drámaírás azzal, hogy „a fordulat évével", az orosz megszállással s a diktatúra beköszöntésével Márai s ki tudja, hány ihletett tanítványa és

követője lekerült a magyar színpadról, vagy el sem jutott oda, mert nincs szabad levegő, melyben új Márai-darabok születhettek volna az évtizedek múlásában.

Sok mindenről kellene még vallani Márai olvasásakor, a Márai-búvárnak sok kincset kellene még felhozni művei mélytengeréből. Erkölcsi alapállása, európaisága, varázsos stílusa, izgalmas meseszövése, bánni tudása a meglepetésekkel, eleganciája, titokzatossága, pogányságot mímelő mély kereszténysége, éles értelme és szigorú fegyelme, költött történeteinek, kitalált személyiségeinek meggyőző elevensége, irodalmi-építészi tehetsége mindmegannyi külön sajátja, amely egyenként is doktori disszertációt érdemelne. (És az irodalomtörténetnek fel kell még dolgoznia Lola jelentőségét is, kiszélesíteni azt, amit Kosztolányiné mondott Márainéról.)

Volt idő, mikor Márait a magyar Thomas Mann-nak nevezték, s ma Thomas Mannt is nevezhetjük német Márainak. Mindkettőt emeli a párhuzam. Kétségtelen, hogy mint Thomas Mannról, Márairól is el lehet mondani: terjesztette a szépség és a lelkiismeret vallását. Drámairói sikere nyomán Pirandellóhoz mérték, de hozzá nemcsak közel van, hanem csillagászati távolságra is tőle. Márai más, se több, se kevesebb; csak a nevével azonos, a tűzzel, a tűz hírnökével, mert még ha azt hittük is, hogy Márai elegánsan hűvös és tárgyilagos, akkor is tűz volt benne, ez az író soha nem volt közönyös. S Márai magyar megtestesülése Pirandello egyik mondásának: la vita si vive e si scrive. Élt és írt, él és ír Márai Sándor, mióta lélegzik, ameddig lélegzik, s még sokáig azután.

* * *

Külön fejezetet igényelne s még megírásra vár, hogyan látja Márai korunkat, hogyan viszonyult a politikai áramlatokhoz. Sokrétű lesz ez a tanulmány, és igen figyelmesnek kell lennie. Amit azonban kapásból sem lehet eltéveszteni, az az, hogy Márai a kor áramlatai és politikai divatjai közepette az antitotalitárius szellemiség klasszikus magatartásával szolgált. Jóllehet ellenzett minden rendszert, amely vagy fenyegette, vagy akárcsak elvileg is fenyegethette az individuumot, tanítása mégis a „law and order" szép szabályossága, a biztonság, az ember, a polgár — neki minden ember civis romanus — biztonsága, „law and order", ahol a hangsúly, az elsőbbség mindig és minden körülmények között a jogé.

Életművével Márai, mint nagy drámák klasszikus hősei, minden feltett kérdésre félreérthetetlenül válaszol. A lángelmék kérlelhetetlenségével szemléli korunkat, és ezért korunk hiteles tanúja. A tanút valamikor, ez nem kétséges, tanítani fogják majd magyar egyetemeken, s magyar nemzedékek sokat tudnak meg tőle sorsunkról.

Márai jobban odahaza van már ma is, mint gondoljuk, az ő Halotti beszéd című emigrációban írt verse volt az első szamizdat-kiadvány a diktatúra Magyarországán, ma meg a Föld, föld feketepiaci árfolyama odahaza a Mindszenty-emlékiratok közelébe került. Márai, aki ezres könyvtárakat fogyasztott el eddigi életében is, már maga is könyvtárra való életművel szolgált, s eljön az idő, amikor odahaza is, egy szabad s ezért értékesebb világban, a könyvtárak újra megnyílnak művei előtt. Hogy új nemzedékek, új írók, minden műfaj ifjú titánjai szomjasan rávessék magukat arra, amit a világnak ez a magyar polgára, amit a Mester örökségül hagyott és még hagy egy Duna-menti kis nép fiainak.

DR. VARGA LÁSZLÓ

Mi maradt a magyar forradalomból?

A forradalom misztikája, hogy a nép történelmi megmozdulásakor alig sejtik, hogy már a forradalomban vannak. Az elnyomottakban ugyan már régen forr az elégedetlenség, mégis amikor a szikra kipattan, nem gondolják — a zsarnokok még kevésbé —, hogy a forradalom már kitört. A felkelők el sem merik képzelni, hogy a százszemű és -kezű, rettegett hatalmat meg tudják dönteni. A rendszer pedig annyira bízik erejében, hogy az első pillanatban csak hangoskodásnak minősíti a nép elégedetlenségét. Ha a diktátorok fél nappal hamarább tudnák, hogy egy megmozdulásból forradalom lesz, könnyen el tudnák nyomni. Ez is a forradalom misztikája és a diktatúra érzéketlensége a néppel, hogy amikor a polgárok már égnek a nagy változás lángjától, a diktátorhoz csak a besúgók híre jut el, ami nem a nép hangja, hanem a szolga alázatos közlése a zsarnok megnyugtatására.

Így volt ez a magyar forradalommal is. Ki hitte 1956. október 23-án délután fél háromkor, amikor a diákság elindult a Bem-szobor felé, a lengyel—magyar barátság melletti tüntetésre, hogy már történelmünk egyik legszebb fejezetét írják?

Melyik volt az a perc, pillanat, amikor a felvonulásból forradalom lett, amikor a békés szándék forradalmi elszántsággá izzott, nehéz volna megállapítani. A titkosrendőrség rádió előtti lövése már csak olaj volt a tűzre, a levegőben már ott volt a magyar ifjúság elhatározása, hogy változás nélkül nem hagyják abba a tüntetést. Ez a titokzatos folyamat délután fél három és este nyolc óra között zajlott le, amikor a menetelő és tüntető ifjak már nemcsak lelkesítettek, de buzdítás jött az utcára tódult lakosságtól. A villamosok megálltak, kalauzok, utasok, dolgozók beálltak a menetelő diákok közé. Sok-sok ifjút kérdeztem — a felvonulás minden részletét kutatva —, hogy mikor gyúlt ki a forradalmi láng? Ezt a pillanatot talán annak a húszéves orvostanhallgatónak a válasza adta meg, aki percről percre leírta a felvonulás részleteit: kezdve, amint hangosan éltették a lengyel—magyar barátságot és „amint a Margit-

hídhoz értünk — csillant fel az ifjú szeme —, valaki elkiabálta magát: ‚A szovjet pedig menjen ki!'" Ez volt a történelmi pillanat, amikor a kis Dávidok felemelték szavukat a Góliát ellen, és utána a gondolat sebességével száguldott át az országon. A több mint egy évtizede százfelé szedett népünk egységes lett, mert a felkelők akarata azonosult a nemzeti célokkal.

Tiszta megmozdulás volt, mert követeléseibe és céljába nem vegyültek apró emberi előnyök és hasznok. Egyre összpontosított: a magyar nép szabadon akar élni.

Létfontosságú volt ötvenhat, mert a nagyhatalmak küzdelmében csak az a kis nép tud fennmaradni, amely függetlenségéért és szabadságáért ily nagy áldozatot hoz.

1956 — ebben a túl gyorsan és habzsolóan élni akaró világban — az emberiség tavasza volt, mert új embertípust mutatott be: olyat, akinek célja túlnő a saját érdekén, nemzete függetlensége és szabadsága többet jelentett, mint élete, és elvét cselekedetei fedezték.

Ilyen embereket, mint a forradalomban áttüzesedett magyarok, keveset látunk a világban, akiket nem a rombolás, nem a bosszúállás, hanem a szabadságvágy irányított. Csak a szabadság eszméje tudja szellemivé változtatni az embert. A forradalmárok szinte elfelejtették azokat a pokoli kínzásokat, ördögi eszközöket, amikkel a kommunista rendszer és titkosrendőrsége egy évtizeden át kínozta a magyarokat. Az a kilengés, ami a forradalomban megtörtént, a legkisebb volt a nemzetek forradalmában. Csak egy oly humánus nép, mint a magyar, tud ily fennkölten felejteni.

Ötvenhat nemcsak az elégedetlenség lázadása volt, mely pusztít, mint az orkán, és rombolást hagy maga után, hanem vérbeli forradalom, amely a kommunista rendszert órák alatt elsöpörte, és már építette a jövőt! 1956 magvetés volt, amelyből meg fog születni hazánk függetlensége, népünk szabadsága, a demokratikus Magyarország.

Ötvenhat azonban nemcsak a magyar, hanem az emberiség ügyét is szolgálta, mert nem lesz addig béke a világon, amíg a föld bármely részében, akármilyen jelszóval és színben, egy népet elnyomnak.

Minden diktatúra szülője a forradalomnak, magva a háborúnak, ezért alig lehet nagyobb érdeke a világnak, mint a diktatúrák elleni felkelés és az elnyomó elűzése.

A magyar forradalom szerves folytatása volt generációnk törekvésének és népünk szinte százévenként megismétlődő forradalmának.

A mi nemzedékünk haladó fiataljai a harmincas évektől hirdették, sőt: követelték a szociális igazságokat, a társadalmi átalaku-

lást, a nép cselekvő bevonását nemzeti életünkbe. A magyar forradalom fiataljai mindezt napok alatt megvalósították.

A forradalom korszerűen folytatta a XV. században Budai Nagy Antal, Nyíri Márton, Kardos János felkelését a jobbágyság szabad költözködéséért; a XVI. században Dózsa, Mészáros Lőrinc ceglédi plébános megmozdulását a belső elnyomás ellen; a XVII. században Tokaji Ferenc, Kabay Márton, majd a XVIII. században a nagy Rákóczi felkelését az elnyomottak jogaiért, míg a XIX. században Kossuth függetlenségi harcát az osztrákok ellen.

A fenti felkelések, forradalmak, szabadságharcok nemcsak nemzeti létünk fennmaradásának, de a korszerű szabadságjogok érvényesítésének is fontos állomásai.

Az ötvenhatos forradalomban azonban van egy új jelenség, amit az előzőkben nem észlelünk. Ez a forradalom nem fűződik személyhez, hanem eszméhez; nincs irányító vezére, hanem a magyar ifjúság lelkesedése az iránytű; nincsenek tolakodó csoportok, osztályok, pártok, csak a nép egységes törekvése látható.

Aligha volt a világnak hasonló forradalma egy nagyhatalom ellen, ahol a nép vezér nélkül, órák alatt megszerveződött és tökéletesen cselekedett. A forradalmi magyarság tökéletes hadsereg volt, ahol az előképzést a történelmi tudat adta, a zászlót a felkelők mozgásban tervezték, a fegyvert maguk szerezték, a parancsot a lelkesedés sugallta, és vezényszó nélkül is tudták, mit kell tenni. Ez volt a világ egyetlen hadserege, ahol a tábornok és közkatona egy személyben egyesült.

A magyar forradalom hatása mind népünkre, országunkra, mind a szabad világra, sőt: a kommunistákra is maradandó volt.

Örök nyomot hagyott népünkön, mert a forradalommal lett mindenki egyenrangú polgár, a nép az ország ura lett. Ezer év után! A hatalmat nem az uralkodó osztály kegyéből (amely mindig szűkmarkú), sem a megszálló erőktől (amely csak szolgákat igényel), hanem a legtisztább szabad választással, ahol a nép legjobbjai voltak az élen, és áldozatukkal példát mutattak és haladó eszmét képviseltek. Ennek a szabad választásnak eredménye irányadó lesz népünk jövőjére.

Az ember értékét is megszabta ötvenhat. Nem azt nézték, ki honnan jött, hanem hogy felismeri-e az ország érdekét, és azért cselekszik-e? A magyar forradalmárok süketek voltak a politikai szólamokra, de tűzbe jöttek, ha cselekedni kellett. A jövő Magyarországának vezetői nem származás, vagyon vagy címek révén kerülnek élre, hanem az ember belső értéke, felkészültsége, hasznossága és jelleme alapján.

A forradalom gazdaságilag is józan volt. Helyeselte az ésszerű államosítást, az állam felügyeletét, de meghagyta az egyéni kezde-

ményezést, a magántulajdont, a munka egyéni gyümölcsét, amely nélkül korunkban általános jólét elképzelhetetlen. Ahol az állam és a párt a vállalkozó, ott tehetetlenség, a törpe kisebbség paradicsoma és a többség munkatábora van.

A földreformot véglegesnek mondotta: legyen azé a föld, aki megmunkálja, de a munkakedvet és eredményt megölő kényszerszövetkezet helyett az önkéntes társulást jelölte meg, amely alkotó erőt, jólétet ad. A magyar forradalom józanul leszögezte a szomszéd népekkel való békés együttélést, de gondolt a határainkon túl élő magyarságra is.

Ötvenhat határvonal a romantikus magyar politika és a korszerű között. Az előzőt barokkos vonalak, külsőség, az utóbbit eredményesség jellemzi. A romantikus magyar politikának a Duna partján fekvő, lenyűgöző szépségű magyar parlament a szimbóluma. Amióta a világot járom, sok parlamentet megnéztem, legutóbb a helsinkit, és nem kis meglepetésemre mindenhol találok képviselői dolgozószobákat. Nekünk, amikor ülésekre jártunk, nem volt dolgozószobánk. A mi festői törvényhozásunkban — ahogy most is — csak beszélni, inni és enni lehetett. Többet ért egy szellemes megjegyzés, egy szép beszéd, mint egy reformjavaslat. A korszerű magyar politikát a magyar forradalom jelzi: a törvényhozó ne beszélje, de hozza a jó törvényt.

Ez azonban nem jelentheti a múlt elfelejtését, mert aki a múltat megtagadja, az nem tartozik a jelenhez sem, viszont aki a múltból nem mozdul, az kizárja magát a jövőből.

A magyar forradalom hatása, mint fentebb írtam, túlment a határainkon. Így a világ különböző kommunista pártjaiban hasadást okozott, mert sokan elítélték, hogy „a munkásbarát szovjet" csepeli dolgozókat gyilkolt, és a nagy „békebarát" ártatlan polgárokat ölt. A kommunista párt tagjai közül sokan, akik hiszékenyen elfogadták a Szovjetunió békeszólamait, elhagyták a pártot, mert kiábrándultak abból a „békehatalomból", amelyik egy szabadságát mámorosan ünneplő népet legázol.

Nyugaton több kommunista párt úgy legyengült, hogy a magyar forradalom óta nem nyerte vissza erejét.

A Szovjetunió, a második háború után első politikai sebét a magyar forradalomtól kapta. Nemcsak azért, mert a magyar ifjak leleplezték a Szovjetunió népelnyomó célját, hanem azért is, mert a világ fóruma, az Egyesült Nemzetek, első esetben bélyegzett meg egy nagyhatalmat.

Kanada képviselője a világfórumon a Szovjetuniót „a magyar diákok, munkások, parasztok árulójának" minősítette, pedig — tette hozzá — „gyakran éppen ezek bajnokának tünteti fel magát". Olaszország megbízottja a szovjet fegyveres beavatkozását „ke-

gyetlen erőszaknak" mondotta, „amely egyben a történelem legrosszabb tapasztalata". Mások „a szabadság eltiprójának", az „emberi jogok árulójának" és „újgyarmatosítónak" bélyegezték.

A második világháborúból — Amerika és Anglia segítségével — győztesen kikerülő Szovjetunió nemzetközi tekintélye 1956-ban lecsökkent, s Nyugat vétke, hogy ezt nem használták ki.

A világ fórumán nyilvánossá vált, hogy a Szovjetunió Közép- és Kelet-Európában nem fejlődést hozó győző, hanem az elnyomó; nem új világot építő, de a réginél rosszabb kolonizáló.

A Szovjetunión belül is éreztette hatását a magyar forradalom. Voltak jelei, hogy a szovjet ifjúság egy része szimpátiával kísérte a magyar ifjúság forradalmát. Ez az a szellem, ami balladákban, költeményekben nyilvánosságot kapott, és repeszti a szovjet szellemi börtönt. 1956 indulót jelzett a Szovjetunióban egyre nagyobb mértékben szélesedő szellemi elégedetlenségnek.

A magyar forradalom szelleme a Szovjetunió megszállása alatt levő területeken, sőt: azokon túl is, a kommunista ideológiát kiszárította. Megszűnt a kommunizmus vonzása, vallási ereje. Szellemi tartalom nélkül nincs ideológia, a szellem sugárzását nem lehet fegyverekkel helyettesíteni. Könnyebb nyelv nélkül beszélni, mint a kommunizmus szellemét szovjet tankokkal igazolni.

A magyar forradalom kinyitotta a vasfüggöny ablakait nyugat felé, és egyben felhúzta a vasfüggönyt a szovjet kommunista ideológia exportja elé. A kommunizmus a magyar forradalom óta ugyan még mindig jó bomlasztó erő, de Közép- és Kelet-Európában már nem az a lelkesítő eszme, amelyért életet áldoznának. A kommunizmus lehet az elégedetlenek orvossága, de nem az építő ember hite.

Ötvenhat nemzetközi hatása mind magyar, mind külső vonatkozásban páratlan.

Magyar szempontból nagy értékű, mert a szabad világban visszaszerezte nemzeti megbecsülésünket. Visszaadta helyünket a nyugati világban, szellemi tagjai lettünk az egységre törő politikai Európának, kultúrkörének, és pillanatok alatt belekerültünk a szabad világ érdeklődési körébe.

1956 elmosta a rólunk helyesen vagy helytelenül alkotott véleményt, hogy Magyarország jobboldali, konzervatív, sőt: reakciós. Ötvenhat érdeme, hogy megmutatta a szabad világnak népünk valódi arcát. Amit évtizedeken át nem tudtunk elfogadtatni, a forradalom bizonyította, hogy népünk haladó gondolkodású, szabadságszerető, humanista.

A szabad világra tett hatása is maradandó.

A világ fórumán, az Egyesült Nemzetekben új Magyarországot ismertek meg, ami azért is fontos volt, mert 1956-ban 80 tagja volt a szervezetnek, köztük több, amely nem sokat tudott hazánkról.

Nem többet, mint az átlag magyar tud ma Dahomeyről. Ezek a fiatal államok nemcsak barátai lettek a demokratikus Magyarországnak, hanem csodálói is a magyar népnek. Ha valaki értékelte a magyar nép felkelését, úgy ezek a fiatal nemzetek, akiknek legtöbbje nem a saját erejéből, hanem az Egyesült Nemzetek segítségével szerezte meg függetlenségét.

1956 a világ demokratikus táborát mellénk állította, és annyi barátot szerzett nekünk, amennyi ezer év alatt összesen nem volt.

Lehet-e elfelejteni azt a párizsi képet, amikor egy aktív és négy volt, tehát öt miniszterelnök vezette a párizsi nép felvonulását a magyar forradalom igazsága mellett.

Ellenségeink a két háború között újságokban, egyetemeken, lexikonokban sok rágalmat szórtak ránk. Nem volt fórumunk, ahol ezek ellen kellően védekezhettünk volna. S, íme, jött 1956, amely nemcsak ellenségeinket némította el, de sikerült népünket a valóságban bemutatni.

A magyar nép mellett olyan megnyilatkozások hangzottak el a világ fórumán, amelyet történelmünkben még nem kaptunk.

Belaunde, Dél-Amerika nagy politikusa, az Egyesült Nemzetek volt elnöke „csodálatra méltó népnek" nevezte a magyarságot, és hozzátette: „akik ezer évük alatt nagy művészeket, írókat adtak a világnak". Európai delegátusok „az emberiség háláját tolmácsolták a magyar nemzetnek". Volt, aki „nagy népnek" minősített bennünket, sőt: az Egyesült Nemzetek adatai szerint Tito 1956. október 29-én „mélységes csodálattal" adózott a forradalomnak, és a magyar felkelést „a reneszánsz korszakának" nevezte. Hogy ő később másképpen viselkedett és vélekedett, ez nem változtat azon, hogy az első napokban ő is hatása alá került a magyar nép megmozdulásának. Nem ő az első, és nem is utolsó, aki első ösztönében a helyes utat követi, de később az érdek elnyomja a morált, az önzés az emberséget.

A szellem óriásait is megszólaltatta 1956 októbere. A Nobeldíjas Albert Camus-től Silonéig dicsőítették az ifjúság harcát. (Az algériai származású francia író, Camus írta 1956 novemberében: „A magyar nép forradalma többet tett a szabadság eszméjéért, mint az egész világ az elmúlt évtizedben.") És milyen eleven lett a magyar és nemzetközi szellemi élet! A költők verseikkel szolgálták a magyarság ügyét. És odahaza! A szellemi élet farsangja volt ez a pár nap. Ha van bizonyíték a szabadság és zsarnokság közötti küzdelemben, akkor a magyar forradalom ezt is megnyerte, mert néhány nap alatt több remekmű született, mint a kommunizmus évtizedében. Alig volt alkalma az emberiségnek ily világosan észlelni, hogy amíg lelkesedés, a nemes cselekedet halhatatlant szül, addig a zsar-

nokság mellett egyetlen szellemi ember sem állt ki, és egy epigramma sem született.

A világ ifjúsága is szikrát kapott a magyar ifjaktól. A világ több részén felvonultak, s éltették a forradalmat.

Nem véletlen, hogy 1956 óta a világban számos ifjúsági megmozdulás kormányokat reformok keresztülvitelére kényszerített, sőt: jelentékeny szerepet vitt diktátorok elmozdításában.

A magyar forradalom nemzetközi hatása talán legjobban észlelhető az Egyesült Nemzetek Szervezetében.

Igaz, hogy e szervezet nélkül nem tudtuk volna a világnak hitelesen bizonyítani a forradalom igazi okát, a felkelés nemes lefolyását, a demokratikus döntéseket és a szovjet beavatkozást, viszont az is való, hogy ez a nagyra hivatott szervezet politikailag nem tudott segíteni, alapvető gyengeségét mutatta ki.

A magyar forradalom odahaza 1956. november 4-én bukott el, szovjet beavatkozással, ha a hősi küzdelem tovább is tartott, míg az Egyesült Nemzetekben már előtte, 1956. november 1-én, bár a viták is tovább folytak. Ennek a ténynek, azt hiszem, koronatanúja én vagyok.

1956. november 1-én, amikor örültünk a forradalom győzelmének, de aggódva figyeltük a szovjet csapatok mozdulatait, amikor reményt láttunk a Szovjetunió október 31-i nyilatkozatában, hogy újra rendezi viszonyát a megszállása alatt tartott népekkel, amikor a Biztonsági Tanács látszólag a magyar ügyön tartotta kezét, délután fél háromkor megszólalt a telefonom. Az Egyesült Nemzetekből kerestek. Magyar származású szakértő hívott fel, aki közölte velem, hogy Nagy Imrétől távirat érkezett. Első a vasfüggöny mögül. És máris olvasta a szöveget, amelyben Nagy Imre mint a minisztertanács elnöke és külügyminiszter közölte, hogy a magyar kormány felmondta a varsói szerződést, kimondta az ország semlegességét, és Magyarországot négy hatalom védelmébe helyezte, és kérte a magyar ügy tárgyalását. „Óriási!" — mondtam izzó hangon. A vonal másik végén nagy csend volt. Türelmetlen voltam, mert nem kaptam hasonló lelkesedést. „Mi a baj?" — kérdeztem. „A távirat alapján aligha lehet tárgyalni a magyar ügyet" — volt a válasz, mert azokban a napokban rendkívüli közgyűlés folyt, és „Nagy Imre a rendes közgyűlésre kérte az ügy felvételét, ami november 12-én kezdődik". „Ez nem ok — válaszoltam. — Egy kérés lényegét nem a használt szavak, hanem a kérés tartalma adja meg. A távirat drámai, segítségkiáltás, létet és nemlétet vet fel, tehát nem lehet a szövegezők hibájául felróni, hogy a forradalmi lázban nem tudnak különbséget tenni a rendes és rendkívüli közgyűlés között. A vízben fuldokló alig figyeli, hogy szabályosan dobták-e a mentőövet, a lényeg, hogy megmeneküljön. A magyar ügyet tárgyalni kell!" — fejez-

tem be. „Nem lehet — volt a válasz —, csak akkor, ha Nagy Imre újabb táviratot küld, és kéri az ügy rendkívüli közgyűlésen való tárgyalását." „Ez lehetetlen — mondottam —, nem lehet innen táviratot küldeni, mert úgyis azzal vádolják, hogy nyugati beavatkozás segíti a forradalmat." „Akkor pedig nem fogják tárgyalni" — volt a válasz, majd hosszú csend, és a beszélgetés megszakadt. Az illető elnézést kért, és letette a kagylót. Barátaimnak, kik ekkor már figyelték az izgalmas beszélgetést, azt mondtam: „A magyar ügy az ENSZ-ben elveszett, akta lett!"

Az Egyesült Nemzetek azonban nemcsak a magyar nép, hanem önnön léte ellen is súlyosan vétett.

A szervezetnek minimális kötelessége lett volna, hogy a főtitkár október 29. és november 3. között Budapestre utazzék, vagy azonnal politikai és katonai megfigyelőket küldjön. Ez olyan minimum, mint hogy az utcán elesett embert fel kell segíteni. Ez a mulasztás bátorítóan hatott a szovjet beavatkozásra.

Politikailag az ENSZ 1956-ban halálos sebet ejtett önmagán, mert nem torolta meg, amit a Szovjetunió művelt, sőt: az ENSZ tagja maradhatott az a Szovjetunió, amely a szervezet másik tagját — Magyarországot — erőszakkal, fegyverrel gázolta le.

Ez nemcsak a mi véleményünk, hanem a közgyűlés tagjaié is. Ceylon megbízottja kijelentette, hogy „az Egyesült Nemzetek súlyos válságba kerül, ha a magyar kérdést nem oldja meg". Oliveri, az olasz delegátus „most vagy soha" felkiáltással jelezte, hogy a szervezet nem lehet tétlen. Az iraki képviselő pedig államférfiúi előrelátással mondta: „Az egész nyugati civilizáció, a világbéke, az Egyesült Nemzetek jövője is kockán forog, ha a magyar kérdés megoldatlan marad."

Igen! Ha ma otthon ünnepelnénk az évfordulót, ez azt jelentené, hogy a világszervezet tekintélye növekedett, a Szovjetunió legyengült, mert belső problémái jobban lekötnék, és nem jutna ideje, ereje a világ demokratikus fejlődését zavarni. Így a világbékéhez közelebb volnánk!

Amikor majd a harmadik világszervezet fog működni — az ENSZ a második a Népszövetség után —, akkor 1956 októberét jelölik meg, mint amikor a szervezet hűtlen lett egy kis néphez, alapokmányához, az alapvető emberi jogokhoz, létének értelméhez.

Az ENSZ kulturális és gazdasági vonalon változatlanul jelentős munkát végez az emberiség javára, de politikai vonalon a magyar forradalommal a szervezet mint politikai tényező megszűnt.

Mégis, az ENSZ — politikai gyengesége ellenére — a magyar forradalom emlékének megőrzéséhez jelentősen hozzájárult. Közgyűlési jegyzőkönyvei, határozatai a magyar történelemnek részei, amelyek tárgyilagosan örökítik meg 1956 nagyságát, tisztaságát,

és a szabadság és függetlenség eszméjének rövid, de iránymutató diadalát.

Külön említést érdemel az ENSZ közgyűlése által kinevezett Külön Bizottság — általánosan Ötös Bizottságnak nevezzük, mert öt tagja volt — jelentése, amelyet a közgyűlés 1957. szeptember 14-én 85%-os többséggel elfogadott, és amely történelmi monumentumot emelt a magyar népnek. A jelentés, az eljárási szabályok szerint az ENSZ öt hivatalos nyelvén — angol, francia, spanyol, kínai, orosz — megjelent, és a példányok elfogytak. Magyar nyelven, sajnos, még nem jelent meg, ami a magyar emigráció súlyos mulasztása. Reménykedhetünk, hogy 1981-re lelkes magyarok jóvoltából magyarul is olvashatjuk, és kezébe adhatjuk azoknak a hazulról kijövő magyar fiataloknak, akik odahaza keveset vagy semmit sem tudnak történelmünk egyedülálló megmozdulásáról.

Jegyezzük meg azok nevét, akik e jelentés létrehozásában részt vettek: A Külön Bizottság elnöke: A. Andersen (dán), tagjai: C. O. Shann (Fülöp-szigetek), aki a bizottság előadója volt; R. S. S. Gunewardene (Ceylon); M. Mongi Slim (Tunézia); és a magyarság nagy barátja, a forradalom lelkes pártfogója, Fabregat (Uruguay). Ez a bizottság lényegében nem ötös, hanem hetes.

Azért hetes, mert két ember nélkül ez a történelmű értékű jelentés nem látott volna napvilágot, legalábbis nem így. Az egyik a bizottság főtitkára, az angol W. M. Jordan, a másik a bizottság másodtitkára, a dán P. Bang-Jensen. Jordan készítette a jelentést, Bang-Jensen volt a motorja a bizottságnak, és minden alkalmat megragadott, hogy a jelentés őszintén és tárgyilagosan mutassa be a magyar ifjúság felkelését.

Bang-Jensen egyik feladata volt, hogy a kihallgatott magyar tanúk névjegyzékét, ami a címüket is tartalmazta, kezelje. A kihallgatások befejeztével a szovjet delegáció kérte a névjegyzéket. Bang-Jensen tudta, hogy nem helyes madarat adni a macska szájába, tehát megtagadta a kiadását. A Szovjetunió delegátusa azonban nem engedett, és hadjáratot indított Bang-Jensen ellen, aki bámulatosan állta az egyre jobban szorító támadásokat. Végül az egész ENSZ-adminisztrációval szembekerült. De nem adta meg magát. Tudta, hogy vét az emberség ellen, ha a Szovjetunió delegátusának kezébe kerül a 111 magyar tanú neve és címe.

A harc sokáig folyt, egyik fél sem engedett. Végül Bang-Jensen győzött, aki, legjobb emlékezetem szerint, 1958. január 31-én telefonált nekem, mondván: „Örömmel közlöm, hogy ma, itt az ENSZ épületében tanúk jelenlétében, a megállapodásnak megfelelően a 111 tanú nevét és címét elégettük."

A Szovjetunió delegációja nem tudta elviselni a vereséget, és tovább folytatta harcát Bang-Jensen ellen, akinek nem volt más

választása, mint az ENSZ-ben viselt magas pozíciójáról lemondani, és New Yorkban állást keresni. Ez a küzdelem felőrölte amúgyis finom idegrendszerét, és az események után rövidesen önkezével végett vetett életének. Ő is a magyar forradalom áldozata, nemes alakja!

* * *

Ötvenhatból két kérdés felszakad: mit ért el a magyar forradalom? És érezhető-e még a hatása?

1980-at írunk, a kérdésre alig lehetne csak magyar vonatkozásban válaszolni, mert hazánk ügye már nem önálló, hanem belefonódott a nemzetközi politikába, ami az elmúlt 24 év alatt alaposan megváltozott.

1956-ban a világ két nagyhatalom, az Egyesült Államok és a Szovjetunió befolyása alatt volt.

Az erősebb Amerika volt, ami megmutatkozott az 1956—57-ben lezajlott ENSZ-közgyűlésen, ahol a magyar ügyben, a 80 tag közül 60, Amerikával az élén, a magyar forradalom mellett szavazott, 10 óvatosan távol maradt, és a Szovjetunió csupán 10 szavazattal rendelkezett. Törpe kisebbség volt, szinte árnyék.

A szovjet kormány nem tudta elviselni az ENSZ-ben az alárendelt szerepét, és 1960-ban drámai lépésre határozta el magát: Hruscsov az ENSZ közgyűlésén az addig még nem önálló népek felszabadítására benyújtotta javaslatát, amit a közgyűlés elfogadott. Ez a híres 1514/XV számú határozat, amivel a Szovjetunió az 1960-as ENSZ tagsági létszámot — 100 — 154-re felemelte.

Így lett a világ legnagyobb elnyomója a népek „felszabadítója".

A nyugati hatalmak nagy mulasztása, hogy nem ők lettek e felszabadítási mozgalom kezdeményezői. De talán még nagyobb hiba, hogy a mai napig egyetlen nyugati hatalom, politikus vagy író nem kezdeményezett olyan mozgalmat, ami ugyanazokat a jogokat követelte volna a Szovjetunió polgárainak, mint amiket a Kreml igényelt Ázsia és Afrika népeinek. És ha ilyen politikai jajkiáltás a Szovjetunióból felhangzik, mint Szaharovtól, a jólétben dőzsölő Nyugat ásítva hallgatja.

Ha a gazdaságilag és politikailag erős kormányok — élükön az Egyesült Államokkal —, Franciaország, Németország, Japán egytizedrésznyi energiát fordítottak volna a szovjetunióbeli és a vasfüggöny mögötti népek jogainak követelésére, mint amit az olajra és a jólétükre pazaroltak, akkor ma nem kellene félniök, hogy a Perzsa-öböl alapos kihatással lehet az éléskamrájukra.

Amit a demokratikus kormányok elmulasztottak, a magyar forradalom, a prágai tavasz és a gdanski munkások megtették: intés a Szovjetunió felé, hogy hódító korszaka vége felé közeledik.

Mert közeledik. Nem a demokratikus nagyhatalmak erejéből vagy kegyéből, hanem a vasfüggöny mögötti népek szabadságvágyából és bátorságából.

Budapest, Prága, Gdansk lesznek azok a történelmi jelzőtáblák, ahonnan a Szovjetunió mértéktelenül kiterjesztett hatalmának hanyatlását számítani fogják.

Mit ért el a magyar forradalom?

Nem a nemzeti érzés buzogása iratja velem, hogy ötvenhatban mi sokat adtunk a világnak, de a szimpátián és elismerésen kívül alig kaptunk valamit. Mégis helytelen lenne ebből arra következtetni, hogy 1956 hiábavaló volt. Nem: mert minden, ami ma otthon jó, az a forradalomnak köszönhető. Hogy népünk jobban él, mint a legtöbb vasfüggöny mögötti nép, beleértve a Szovjetunió tarka sokaságát is, az kizárólag annak a magyar ifjúságnak köszönhető, akinek forradalma a Szovjetuniót arra kényszerítette, hogy engedményeket tegyen.

Az elviselhetőbb élet nem a kommunizmus liberalizálódásának, hanem a magyar forradalomnak az eredménye. Eltűnt a sztálini idők rettegett titkosrendőrsége. De nem a kommunizmus liberalizálódásától, hanem a magyar ifjak felkelése tüntette el őket, és minden rendőrnek, amikor felveszi népszerűtlen egyenruháját, eszébe jut, hogy mi lehet a sorsa azoknak, akik a népünket kínozzák és félelemben tartják.

A rettegés és félelem nem a kommunizmus liberalizálódására szűnt meg, hanem a magyar forradalom tisztító tüze égette ki. A magyar nép, ha napokra is, felszabadult, és ez a diadalmas érzés úgy űzte el a rettegést és a félelmet, mint a nap a havat.

A jobb élet, a nagyob falat kenyér, a balatoni nyaralók tömege, az utazások, mindegyiknek örülök, de nem a kommunizmus enyhüléseként, hanem a magyar forradalom vívmányaként könyvelhetők el, mert Moszkvának a gyeplőn engedni kellett. De nem eresztette el!

Ezért amilyen örvendetes a rettegés és félelem megszűnése, a „csengőfrász" kimúlása, annyira sajnálatos, hogy a magyar életforma óvatos lett. A rettegésbeni és a félelembeni élet átmeneti, az óvatos pedig emberformáló: kiöli a szellem szabadságát, a véleménynyilvánítást, ami nélkül valódi emberi élet nincs, még akkor sem, ha a terített asztal mellett ülünk.

A turistának Magyarország szép, kellemes, mert a turista gyökere nem Magyarországból táplálkozik, hanem abból a szabadságból, ahonnan jött, és ahová visszamegy.

És akármennyire is változott az élet, a rendszer lényegében a régi maradt, mert miközben a turista-ország színes, és a napi élet sokat változott, sőt: fejlődött, a történelmi ország visszafejlődött.

Ezeregyszáz éve vagyunk országunkban. Nem azért, mert a mindenkori turista-ország kellemes volt, avagy a talponállókban zajongtak, avagy a Gerbau-ban csevegtek, hanem azért, és csak azért, mert népünknek 1100 év alatt, a legnehezebb időszakokban, a megszállások alatt is, voltak keresztény és nemzeti szellemű vezetői.

Ez az, ami ma nincs!

Történelmünk folyamán mind a keresztény hitélet, mind a nemzeti szellem mindig hozott új hajtásokat. Ma nem látható. Hosszútávon: ha a fának nincs hajtása, kihal.

Nem azért szállok síkra, hogy a magyar nép vallásos legyen, ez minden polgár egyéni elhatározása. De azért igen, hogy az Egyháznak, e nemzetfenntartó intézménynek annyi joga legyen a bibliát a gyermekeknek tanítani, vagy legalább tizedannyit, mint amennyi Marxot, Lenint, e két politikailag elhamvasztott ideát tömnek a szegény fiatal magyar fejekbe.

Az állam és az egyházak viszonyában érdekes jelenség észlelhető, amit más, vasfüggöny mögötti államokban nem látunk.

Mivel a kommunista párt ideológiai forrásai kiszáradtak, és így a párttitkárok beszámolói úgy hatnak, mintha nem is ebben a világban élnének, a fiatalok a marxi-lenini eszméken kacagnak, a párt egyedül maradt. A hatalom a kezében van, de hívek nincsenek. Ezért elkeseredve új szövetségesek után néztek. És megtalálták. Az Egyházban.

Évek óta figyelem az Állami Egyházügyi Hivatal halászását az Egyház felkavart vizében. Az utóbbi időben azután világos lett a kép. Az állam és az Egyház 30 éve kötött magállapodását nagy csinnadrattával ünnepelték, a püspökökre úgy hullottak a kitüntetések, mint a májusi eső a földre... Bibliaórákat is engedélyeztek, és először 35 év alatt, nyilvánosan, méghozzá a tv-ben, az egyházak sajtóinak képviselői megjelenhettek, és beszélhettek az együttműködésről.

Ezek a jelenségek örvendetesek lennének, ha a rendszer, az Állami Egyházügyi Hivatal szándéka az egyházak megsegítése volna. De erről szó sincs. A cél a párt erősítése, mutatni, hogy az egyházakkal együtt építik a szocializmust. Azt a szocializmust, ami nincs. Ha a rendszer szándéka őszinte lenne, akkor nem a püspökökre zúdítanák a kitüntetéseket, hanem nem akadályoznák meg, hogy a tanulók vallásoktatásra járjanak. Itt azonban a párt nem enged, mert ez a jövő. Ezt magának tartja fenn. Bár a KISZ-gyűlések konganak az ürességtől, és az ifjúságtól fényévnyi távolságra van a kommunizmus ideológiája, az ifjúságot az egyházakhoz mégsem engedik. Inkább legyenek cinikusak, mint hivők.

Az egyházi vezetőkön múlik, hogy a párt magatartását a javuk-

ra tudják-e kamatoztatni, vagy — sajnos — ismét úgy adják oda magukat, hogy semmit sem kapnak érte. Elérkezett az ideje, hogy a minimális követelésüknek hangot adjanak: a fiatalságnak ők úgy hirdethessék az igét, ahogy a párt a marxizmust.

Nemzeti vonalon sem állunk jobban. Nem azért, mert népünk a Szovjetunió megszállása alatt él, hanem azért, mert az ország vezetői a Szovjetunió megszállottai.

Népünk nem először él idegen hatalom megszállása alatt, bár remélem: utoljára. De mind a török, osztrák, mind a rövid német megszállás alatt voltak Fráter Györgyök, Bocskaiak, Bethlenek, Széchenyik, akik tudomásul vették a megszállást, de gondolatukban és tettükben a magyar nép szabadsága és függetlensége élt, ezért munkálkodtak.

Ez az, amit ma az élen lévőknél nem látunk.

Hazánknak vannak parancsolói, de nincsenek államférfiai.

Vannak, akik az élen vannak, de nincsenek vezetők. A parancsolónak engedelmeskednek, a vezetőt követik. Népünk, nem tehet mást, engedelmeskedik, legalábbis formailag, de az élenjárókat nem követi. Hová is mehetne velük? A kietlen szocializmusból a nem létező kommunizmusba. Nem lelkesítő kirándulás.

Tisztában vagyok azzal, hogy a mai megszállás merőben különbözik az előzőktől, de ennek tudatában írom, hogy aki az ország élén van, az cselekedjék Fráter György leleményességével, Bocskai nemzeti tudatával vagy Bethlen diplomáciai képességével, avagy Széchenyi népet erősítő reformtörekvésével. Ha ezekkel vagy legalábbis ezek egyikével az ország élén lévők nem rendelkeznek, akkor tudatosan vagy tudatlanul nem a nemzeti szellem ápolói, hanem egy elnemzetietlenítő folyamat részesei. Ezek a nemzetnek nem élő tagjai, hanem tartozékai.

Az elnemzetietlenítő folyamat jól látható az ifjúságnál. Az ifjú azt viszi magával, amit az iskolában, fogékony korában beoltanak. Ma? A magyar lapok panaszkodnak, hogy középiskolát, egyetemet végző fiatalok egy része nem ismeri a Himnuszt, a Szózatot. Honnan is ismernék, amikor nem vagy nem úgy tanítják, hogy annak éneklése a magyarság megvallása is legyen. Honnan legyen nemzeti öntudata az ifjúságnak, ha többet hall Marxról, mint Szent Istvánról, és százszor annyit Leninről, mint Kossuthról.

Az iskolában, lapokban az erdélyi magyarság sorsáról nem emlékeznek meg, és a felvidéki magyarokról is hallgatnak.

És miközben az orosz forradalom hatvanadik évfordulójának megemlékezésére mindenkit kiparancsoltak, és az újságok, rádiók zengtek a nap jelentőségéről, Trianon hatvanadik évfordulóján sem az újságokban, sem a folyóiratokban egyetlenegy cikk nem jelent meg, a rádiók hallgattak, az iskolákban a tanítók némák voltak.

Hallgatni arról, hogy színtiszta magyarlakta területeket elvettek, amelyhez a magyarságnak, az önrendelkezési jog folytán joga van, több, mint mulasztás. Tudatos elnemzetietlenítés.

Nemrégiben több, hazulról érkezett fiatalemberrel beszélgettem. Kettőtől megkérdeztem, hogy ki volt Széchenyi? Az egyik hallgatott. Nem tudta. A másik — állítólag jeles tanuló, most érettségizett — vállat vonva válaszolt: „Valami hidat épített." Így él, vagy nem él, a magyar fiatalságban az a férfi, akiről a legnagyobb magyar költő, Arany János ezt írta: „Ő az, aki által lettünk és vagyunk."

A magyar forradalom öröksége, hogy az elnemzetietlenítő folyamat ellen szavunkat felemeljük. Tesszük ezt azért, mert azok a költők és írók, akik a nemzeti szellem fáklyahordozói lennének, gondolatukat nyilvánosan el nem mondhatják, és munkájuk elakad a törpék cenzúráján. Tehát a nemzeti igényeket valahol el kell mondani. Ha a parlament a szabadon választott képviselők fóruma lenne, a sajtó pedig az igazságra törekvés szócsöve, a rádió és a tv a nép hangja, akkor ránk nem lenne szükség.

Mivel a mai parlament a párt szócsöve, a sajtó az igazság temetője, a rádió és tv nemzeti szempontból vak és néma, így a mi jogunk, sőt: kötelességünk a nemzeti igényeket elmondani, még akkor is, ha ezek süket fülekre találnak.

És mondjuk, írjuk, valljuk, hogy a magyar nép tudja, mert tudja, hogy idekint érdekében cselekszünk, és ha a hazai rendszert cselekvésre nem tudjuk megmozgatni, legalább tudatosítjuk, hogy a mulasztásuk súlyos.

Nehezen írom le: ha a román Ceausescunak, aki állítólag Moszkvával többször szembeszáll, lehetősége van elfogult és káros sovinizmust hirdetni, akkor miért nincs meg a lehetősége a Szovjetunió érdekét hűségesen képviselő magyarországi rendszernek nemzeti szellemet ápolni?

A magyar forradalom örökségeként ezt a munkát folytatjuk. És ebben nem fáradunk el. És nem hiábavaló. Aki néha-néha megtorpan ettől a tevékenységtől, annak jusson eszébe, amit de Gaulle a kultuszminiszterének, Malraux-nak mondott: „A világ legnagyobb dicsősége az ember dicsősége, aki nem adja meg magát."

Munkánk közben pedig Széchenyi megállapítása vezéreljen bennünket, amit 1848. március 19-én írt a naplójába: „Én világosságot vittem intézményeinkbe!"

Mert odahaza, a sok és előnyös változás ellenére is, nemzeti intézményeinkben sötétség van. Fényre van szükségük!

FLÓRIÁN TIBOR

Kívánság

Ha víz lennék,
az álmok pusztáját keresném,
délibábot vinnék, homokot legelnék.
Kihajtanám odvából a dölyföt,
elöntenék minden kis göröngyöt,
úrhatnám urat fürdetnék, és dámát,
esővel búzát, harmattal a rózsát.
De vállamra venném, ki a jogtalanságnak
nem árult el eszmét és nem adott el vágyat,
ki mások jogáért nyelvet öltött:
a papot, a parasztot, a költőt.
Nőjön a remény, pusztuljon a bánat,
a bölcsnek házat,
hóhérnak, pribéknek szalmaágyat!

Ha szél lennék,
hegyre szállnék, mélységet szeretnék,
felhőt hajtanék, mérgeket kevernék.
Jajból és kínból emelnék siralomházat,
tört reményt siratni, és semmibe hullt vágyat.
Trombitát fújnék, közönyt temetnék,
lázzal és árnnyal űzném el a békét,
fákat tépnék, sírokat sepernék,
megráznám az élőt, fölráznám a holtat,
s ujjongnék, ha az ördögök jajongnak.
Riadót vernék, örvényt kavarnék,
jajt vetnék, bánatot aratnék.
De nő a remény, pusztuljon a bánat,
a bölcsnek házat,
hóhérnak, pribéknek szalmaágyat!

Ha nap lennék,
nem sütnék a földre,

kaszárnyára, börtönökre,
és elkerülném örökre
a várost, hol őrmester az úr,
kapitány parancsol, ragály dúl,
és korbáccsal kezében sok kicsi zsarnok
tereli a jámbort, s űzi, mint barmot:
a bátrat, a férfit
megalázzák, az árvát nem értik.
De nő a remény, pusztuljon a bánat,
a bölcsnek házat,
hóhérnak, pribéknek szalmaágyat!

Ha tűz lennék,
a földtől az égig lobognék,
fölperzselném a hazugság sátrát,
hol vad démonok táncukat járták.
De óvnám ártó rontástól a tájat,
elárvult hazát, tört népet és házat,
mit vad századok — szenvedni — földre vertek,
védném, hol jog helyett igazságra lestek,
csillagban hittek, a naphoz énekeltek.
Felgyújtanám a világot,
nem halált hoznék, csak tüzes álmot.
Az érc és az ólom tüzemben elégne,
a gyerek ujjongna, az öreg mesélne
és szállna és zúgna szabadon az ének,
sok bátor kívánság, sok emberi lélek.
Nőjön a remény, pusztuljon a bánat,
a bölcsnek házat,
hóhérnak, pribéknek szalmaágyat!

Ha föld lennék,
kenyér és virág helyett
— hogy bűnhődjék az ember —
fájdalmat teremnék,
temetőt ringatnék, fejfát emelnék.
De ölembe venném, ki babonát rombolt,
kísértetet űzött,
fegyvert, ha fogott, parancsra nem dorombolt,
csak eszmékkel harcolt, sohasem tombolt,
szelíd maradt, ha küzdött,
ha elbukott, ha győzött. . .

Ezer gyökérrel táplálnám,
fonnék neki ágyat,
félteném, növelném, őrizném az álmát,
hogy bátor maradjon:
bíztatnám a költőt,
diákot, parasztot.
Vetnék neki búzát,
érlelném a szőlőt,
ölelném a lányát,
ringatnám a bölcsőt.
Nőjön a gyermek, pusztuljon a bánat,
a bölcsnek házat,
hóhérnak, pribéknek szalmaágyat!

HARASZTI ENDRE

Burebista

Minden, történelmet ismerő magyar előtt, minden, Európa történelmében jártas ember előtt ismeretes, hogy az 1920-as trianoni békediktátum kegye által hirtelen megnagyobbodott Románia a két világháború közti években még fokozottabban, még diadalittasabban és még célratörőbben igyekezett elfogadtatni és igazoltatni a világgal az erdélyi területrablást a légből kapott dákoromán elmélet propagálása révén. Az elképzelés — melyet sem régészeti, sem dokumentális, sem nyelvészeti leletek, eredmények nem támasztottak alá — az volt, hogy a dák lakosság és a hódító római légionáriusok „összeházasodásából" új nép keletkezett, az úgynevezett dákoromán, mely a hegyekbe húzódva, átvészelte a népvándorlás gót-hun-gepida-avar viharait, átvonulásait, uralmait, átvészelte a magyar államalkotás, az erdélyi fejedelemség ezer esztendejét, és — íme — a romba dőlt monarchia nyomában erdélyi „birtokába" léphetett.

A történettudomány — kiegészülve és támogatva a régészettel és a nyelvészettel — természetesen halomba döntötte a bukaresti politikusok mesterkedéseit. A dokumentális, archeológiai és nyelvészeti adatok eléggé egyértelműen megvilágították, hogy a románok nem mások, mint római földesurak által részben „latinizált" balkáni-szláv pásztorok utódai, akik lépésről lépésre, úttalan utakon, karsztoktól körülvett, titkos folyóvölgyeken észak felé haladtak, albánokkal, újabb szláv csoportokkal, elszlávosodó balkán-bolgárokkal, görögökkel és törökökkel keveredtek, nyelvüket részben — és primitív formában — átvették, végül is a XIII. századtól kezdve elérték Erdélyt, ahová fokozatosan és egyre nagyobb tömegekben beszivárogtak. Élvezték a magyar, majd erdélyi uralkodók patronátusát, védelmét; a hazájukat védő, azért véráldozatra is hajlandó magyaroktól, székelyektől tisztes távolságban maradtak, s harcolni is főleg akkor harcoltak, ha az Erdélyre törő tatár, török, német pénzzel, vesztegetéssel árulásra késztette őket. Ilyenkor vad dühvel támadtak befogadóikra, mert — növő számarányuknál fogva — egyre jobban rájöttek arra, hogy Erdély — ez a pompás, gazdag

ország — esetleg az ölükbe hullhat. Erre valóban eljött a lehetőség 1920-ban, s a magyar humanizmus jóvoltából kialakult újromán értelmiség e végzetes dátumot közvetlenül megelőzően is, utána is mindent elkövetett, hogy a világtörténelem legvakmerőbb történelemhamisítása útján valahogy „igazolja" Erdély feletti ajándékba kapott birtoklását.

Megszületett a „dákoromán ősnép" gondolata. A kutatás megerősítette ugyan a már előzőleg is tudott tényt, mely szerint az Erdély földjén viszonylag igen rövid ideig állomásozó római légiók legénysége nem beszélte a latin nyelvet; ismételten bebizonyosodott az is, hogy a dákok túlnyomó részét irgalmatlanul kiirtotta, rabszolgaságba hurcolta a római haderő és kormányzat; az is tényként került ismételt elkönyvelésre, hogy Erdély földje írmagját sem mutatja semmiféle dákoromán közös kultúrának; sem Bizánc, sem Róma, sem a balkáni államok krónikairodalma nem tud a dákok és rómaiak és az esetlegesen mégis megmaradt dákok töredékeinek összeházasodásáról; ami meg a nyelvészetet illeti: kiderült, hogy a román nyelv pontosan kimutatja a pásztorkodó vándor-oláhság középkori, balkáni utját. Nyelvük — még román nyelvészek szerint is — 45,7%-ban szláv eredetű, csupán 31,5%-ban találhatók erősen vulgarizált latin nyomok, a többi kölcsönszó, adoptált szó török, magyar, görög és kis mértékben albán eredetű. A rég kihalt dákok nyelvét nem ismerjük, s ha esetleg található volna ősdák szó a román nyelvben, akkor már csak emiatt is érdemes volna a román nyelvet idevonatkozóan ismételt tanulmányozás alá vonni. De nincsen dák szó a balkáni pásztorok utódainak nyelvében, és — ismerve történetüket, vándorútjukat, — nem is lehet! Még a legszorgosabb kutatás sem talált dák nyomokat, mint ahogy a kétségtelenül talált dák régészeti leletek sem mutatnak sehol román-oláh kulturális kapcsolatokat. Ez sem csoda, hiszen mire az első oláh hegyipásztor átmerészkedett a déli erdélyi havasokon a Regát felől, addigra már az utolsó hős dák harcos is legalább egy évezrede Erdély földjében pihent.

Ha a román propaganda jó ideig nem is tudta megingatni a tudomány pilléreit, annál nagyobb sikert ért el politikai és nyugatipolgári berkekben. A világháborúkban győztes nagyhatalmak nem sokat törődtek a történettudomány, a régészet és a nyelvtudomány álláspontjával, jól jött azonban nekik, hogy Kelet-Európában egy mindenre kapható műállam létezik, mely — kellő manipuláció útján — mindig hajlandó lesz elárulni, hátba döfni „szövetségeseit". Az igen mérsékelt közoktatással rendelkező — és sajnálatosan az utóbbi években még jobban züllő — nyugati államok lakossága „romantikus érdeklődéssel" fordult a „drakulás kastélyokkal" rendelkező „római utódok" felé. Lassacskán fel-felbukkantak tankönyvek, sőt:

enciklopédiák, melyek előbb kérdőjelesen, később kérdőjel nélkül is lehetségesnek vélték a románok dákoromán erdetét.

Mikor 1970-ben foglalkozni kezdtem Erdély faji-nyelvi históriájával, majd mikor 1976 után nyomozni kezdtem a románság balkáni eredetét és vándorlását, akkor elhatároztam, hogy lelkilegszellemileg el fogom határolni magam mind az eddigi magyar hagyományoktól, mind a román nacionalizmustól. Elhatároztam, hogy „tiszta fehér lapot" fektetek fel; elolvasok, áttanulmányozok minden elolvashatót, áttanulmányozhatót, és az eredményt hidegvérrel kimutatom, felszínre hozom, kinyilvánítom, még akkor is, ha az esetleg a románok igazát fogja bizonyítani!

Olyannyira törekedtem tárgyilagosságra, hogy ahol csak lehetett, igenis román forrásműhöz is nyúltam, és az érzelmi szempontokat, amennyire lehet, kikapcsoltam. Csak a száraz tények érdekeltek. Igen, sajgott a szívem Erdélyért, és fájt az ott kegyetlenül elnyomott magyarság sorsáról hallott híranyag! Mindazonáltal, csak egy cél vezérelt: az igazság kiderítése! Eredményeim ismeretesek: a románoknak semmi közük a dákokhoz, és a rómaiakhoz is csak annyi közük van, amennyi primitív latin szót balkáni életük során elsajátíthattak. Hívatlan vendégként érkeztek az Árpád-ház Erdélyébe, és lelkiismeretlen rablók módjára kaparintották meg azt a területet, amit annak idején menedéknek tekintettek.

Mikor erdélyi-román tanulmányaimat elkezdtem, akkor még köztudomású volt, hogy Bukarest a dákoromán vonalvezetésben nem annyira a dák, hanem inkább a római vonatkozásokat hangsúlyozza ki. Róma mindig az európai civilizáció egyik főoszlopának számított. Olaszország, Spanyolország, Portugália Rómát az ősanyjának tekinti. Az angolszász nyelv túlnyomó része latin eredetű. A „római eredet" hangsúlyozásával Bukarest ezt mondotta: Nézzetek ránk: mi, a románok, a testvéretek vagyunk! Nekünk is Róma az anyánk! Álljatok mellénk, ne hagyjátok, hogy ezek a rajtunk oly sok évszázadon át uralkodó, gőgös turániak az általuk vélt igazukat érvényesítsék!

A római vonatkozások kihangsúlyozása valahogy fokozatosan időszerűtlen lett 1945 után, mikor Románia is a szovjet érdekszférába került. Elsősorban is: Moszkva nem a római, hanem a bizánci kultúra modernizált változatának vallja magát. Másodszor: a rómaiak „imperialisták" voltak, ezzel szemben a dákok „népiek". A román típusú álszocializmusnak belpolitikai szempontok miatt is, a moszkvaiakkal való jobb megértés miatt is, némileg változtatni kellett a dákoromán elképzeléseken!

Fokozatosan halványítani kezdték a római vonatkozásokat, és lassan-lassan erősíteni a dák jelleget. Aki figyelemmel kísérte az

utolsó 25 év román propagandairodalmát, az ezt észrevehette. Komputer segítségével akár érdekes — statisztikailag is bizonyítható — adatokhoz is juthatnánk. A Nyugat felé természetesen továbbra is erősítették a római odatartozást, de ugyanakkor belterületen, valamint a „testvér-szocializmusok" felé egyre nagyobbra nőtt Decebal király árnyéka, emléke. A hős dák királyé, aki körömszakadtáig védekezett ugyan a római légiók ellenében, de akinek halála — a román elképzelések szerint — megindította a római légionáriusok és a dák asszonyok szinte azonnali viszonysorozatát.

A „rómairól" a „dák" felé való eltolódás volt az egyik észrevehető változás. A másik változás az a nyugtalanság volt, amely részben az orosz—román politikai ellentétekből származott, részben abból, hogy a történettudomány legnagyobbjai bizony nemigen akarták megenni az elébük oly mézédes mosollyal kínált dákoromán csalétket. A magyar kormányzat esetleges lépéseit az erdélyi magyarság megmentéséért ugyan leállította az orosz nagyhatalmi érdek, de a magyar történettudomány továbbra sem titkolta, hogy a dákoromán folytonosság elméletét inkább erőltetett mítosznak tartja, és semmi esetre sem tudománynak. A magyar emigráció valósággal ontotta a nyugati egyetemek, könyvtárak által is elfogadott műveket, melyek természetesen nem Bukarest álláspontját, hanem az egyedül helyes és logikus, objektív történetkutatás szellemét hirdették.

Erre Bukarest jónak látta, ha a Kr. után 80—100 körül élt Decebal dák királyt ideiglenesen magára hagyja! Igaz, hogy az ő személye igen fontos volt, hiszen az ő halála után kezdődött volna meg az a bizonyos, állítólagos „összeházasodás", de 1960 után még ennél is fontosabbnak látszott, hogy 1. a „dák vonal" erősödjék, akár a „római vonal" hátrányára is, és 2. olyan új, megdöbbentő dátumot tárjanak az ámuló-bámuló Nyugat elé, amely megerősítheti a hanyatló tekintélyű „román tudományosságot". Olyan új dátumot kellett produkálni, mely bizonyítani látszik azt, hogy a dákok (mint a románok „ősatyái") minden más középkelet-európai népet-nemzetet megelőztek nemzeti létben, kultúrában, hősiességben!

Az ukáz ki lett adva a bértollnokoknak, törhették rajta a fejüket.

Aztán a hatvanas évek vége felé egyre többet hallhattunk Burebistáról, Decebal hős elődjéről, a „dák birodalom megalapítójáról"...

Burebista a Kr. e I. évszázadban élt, és Kr. e 70 körül már összevonta a Kelet-Kárpát-medencében élő szkíta-dák-géta-trák törzseket egységes politikai hatalommá. Nem kellett hozzá túl sok számítás: ennek idén, 1980-ban, éppen 2050 esztendeje! Igaz, hogy 2050 év nem éppen kerek szám; az is igaz, hogy bárki logikusan

kérdezhetné: Miért nem ünnepeltek 1930-ban 2000. évfordulót? A válasz erre nem fontos. Csak a cél, a kitűzött terv teljesítése a fontos.

Bukarestben világosan látták, hogy a figyelem átterelése a Kr. u. 100 körül élt Decebalról a Kr. előtt élt Burebistára rejt némi veszélyeket magában. Decebal halála után — bár tények, bizonyítékok nélkül, de az agymosás eszközeivel — lehetett valahogy „éreztetni" rómaiak és az esetlegesen megmaradt, elrejtőzött dákok „összeházasodását". De a Kr. előtti években a dákok és rómaiak között semmiféle barátságról, „szerelemről" nem lehetett szó! Burebista dák országában még elvétve sem akadt senki, aki egy szót is tudott volna latinul! Hogyan lehet akkor megmagyarázni annak a latin szókincsnek az eredetét, amely a modern román nyelv 45—46%-át alkotja? Hogyan lehet ismételten szembenézni azzal a problémával, hogy — a dák nyelv ismeretlenségben maradása révén — semmiképpen sem lehet rokonságot kimutatni a románság és dákság között?

Az akarat, a politikai cél volt a fontos! A „rómaiságot" amúgy is ajánlatos volt kissé elhalkítani. Bízni lehetett a Nyugat végtelen naivitásában, az iskolák hihetetlen gyengeségében, a felnőtt lakosság nemtörődöm-félműveltségében, a nyugati politikusok nagyrészének felületességében vagy gerinctelenségében, a magyar történészek túl halk hangjában. Bízni lehetett abban, hogy a legtöbb nyugati ember — a kisdiáktól a professzorig és a miniszterig — amúgy sem igen érzi-tudja a különbséget az „állam" és a „nemzet" fogalma között! Bízni lehetett abban, hogy előbb-utóbb Burebistáról, a dák fejedelemről mindenki tudomásul fogja venni, hogy ő volt a románság ősapja! Minden attól függ, hogy hányszor hallja ezt a mondatot valaki unos-untalan elismételni... Ha aztán sikerült majd ezt is megemésztetni, akkor majd nem kell már túl sokat firtatni a rómaidák összeházasodás ügyét. Teljesen elég arra hivatkozni, hogy Burebista a mai Kárpát-medence területén tényleges politikai hatalommal bírt. Bizonyíték kell? Az van elég! Erdély földjén valóban találtak — a szkíta művészethez feltűnően hasonló — dák művészi leleteket, használati eszközöket. Burebista népe 2050 évvel ezelőtt ott élt, ahol ma a románok élnek. Sőt: hatalmát a Dunáig kiterjesztette! Hát ez nem elég bizonyíték arra, hogy a románok valaha dákok voltak?!

Aránylag igen kevés történelmi térkép mutatja be Középkelet-Európa etnikai állapotát a Kr. előtti első évszázadban. A térképek túlnyomó része a Római Köztársaságra koncentrál (a triumvirátusok korában), fehéren, „senki földjének" jelölve a római határokon kívül eső európai területet. Egyedül a Macedonia és a Pontus Euxinus

(Fekete-tenger) közt elterülő, a mai Bulgária területén lévő Trácia volt az, ami általában megjelölést kapott, az is csak azért, mert az Kr. előtt már úgynevezett „kliens állam" volt.

Ha a Kárpát-medence legvalószínűbb Kr. e. I. századbeli állapotát meg akarjuk rajzolni, akkor három nagy törzsszövetséget kell figyelembe vennünk: 1. a szkítákat, 2. a trákokat és 3. a keltákat. Már itt meg kell jegyeznünk: bár a romániai „források" Burebista dákjait mint „őslakosságot" méltatják, nekünk mégis azt kell gyanítanunk, hogy a dákság a szkíta, trák vagy kelta népelemek egyikének utódja volt, esetleg e három elem bizonyos arányú vegyülete. Ezt kell feltételeznünk, mert a dákság nem jött sem a föld alól, sem a holdból; őslakos voltára semminemű bizonyíték eddig nem merült fel, s Burebista dák országa éppen ott bukkan fel a történelemben, ahol ez a három nagy népelem — a szkíta, trák és kelta — érintkezik: azaz a Kárpát-medencében, a Duna és a Keleti Kárpát-karéj között.

Valószínűleg a szkíták voltak a legrégibb látogatói a Kárpát-medencének. Nem tudjuk, hogy hívták önmagukat, hiszen e nevet a görögöktől kapták. Az is valószínű, hogy a szkíta szó gyűjtőnév volt; beletartoztak az Ázsia irányából jött nomád lovasnépek. Ha gyűjtőnév volt, akkor máris kár töprengeni azon, ami a szkítákkal kapcsolatos információt zavarja: „indogermánok" voltak-e, vagy „turániak"? Szinte minden forrás mást mond. Görög-római korabeli szerzők inkább mongoloknak nézték őket, ami a turáni felé hajtja a mérleg nyelvét; márpedig ők ráismerhettek volna a velük is rokon indoeurópai nyelvre-kultúrára. Középkori krónikások a szkítát a törökkel, a törököt az avarral, hunnal, magyarral azonosították. Ez is a szkíták urál-altaji eredetére vall. Csupán a legutóbbi évtizedekben olvasni olyan forrást, amely inkább a szkíták indoeurópai eredetét hiszi; ebben nem kis része van az orosz és román írások hatásának. Az orosz is, a román is ellenségének vallotta a turáni fajtát, a szkítákról viszont bizonyítható volt, hogy ősi bátor nép volt. Legegyszerűbb volt a szkítákból — bár nyelvi bizonyítékok teljes híjával — indoeurópait faragni. A németek ezt örömmel megcselekedték, hiszen nyelvükben az indoeurópai indogermánt jelent. Az orosz, román és német írások utánzása igen sok angolszász munkában is indoeurópait csinált a szkítából. Tény: a Kr. előtti első században a Kárpát-medence északkeleti felében még kóboroltak szkíta törzstöredékek, keveredve a szarmatákkal. A Duna—Tisza közén a lovasnomád jazigok éltek, ugyancsak szkíta töredékek, akiket a rómaiak stratégiai bölcsessége telepített oda, hogy a Duna vonalán kívül nehezen áttörhető emberfal is védje Pannoniát, mely ugyan csak Kr. e. 10-ben vált római tartománnyá, de római egységek már

jóval korábban fel-felbukkantak, és római kézre való kerülése előrelátható volt.

A trákok a mai Bulgária területén éltek. Ezt a korábban Adriai-tengermelléki népet évszázadokkal ezelőtt a Fekete-tenger partjára szorították, és Kr. e. 80—100 körül Római-Macedonia nyomása alatt voltak. Olyannyira, hogy — valószínűsíthetően — egyes törzstöredékeik észak felé húzódtak, átkeltek az Aldunán, és bejutottak a későbbi Dácia területére is, érintkezést találva az ott lévő szkíta népelemekkel. A trákokat a korábbi görög kolóniák sem tudták a hellén kultúra felvételére kényszeríteni. A görögöket annyira nem állhatták, hogy egy részük inkább vállalta a Kárpát-medencében rájuk várható veszélyeket. Nyelvük valószínűleg indoeurópai volt, bár e téren a vita még nem dőlt el.

A dáciai trákokra nemcsak a tőlük olyannyira idegen szkíta törzsek jelenthettek veszélyt. Kr. u. 350 óta Pannoniába törtek nyugat felől a kelták, ez az ugyancsak indoeurópai nép. A kelták jól ismerték Dácia földjét, mert már Macedon Fülöp és Nagy Sándor idejében (Kr. e. IV. század) kereskedtek e területen a görögökkel. Kr. e. 210 körül a balkáni Tráciát is uralmuk alá hajtották. Nem tudni, mennyi trák jött be Erdélybe Kr. e. 100 körül, de akik bejöttek, azok vitathatatlanul a szkíták politikai fennhatósága és a kelta vaskorszak kulturális befolyása alá kerültek.

Aligha vitás, hogy Kr. e. 70 körül, tehát akkor, mikor Burebista felbukkan a Kárpát-medence történetében, a medence keleti felében élőknek már nem kellett kelta veszélytől tartani. A kelta hatalom meggyöngült. Galliában elszenvedett súlyos vereségük óta katonai és kulturális ősforrásuk megbénult. Közel voltak ahhoz a ponthoz, hogy Pannoniát igen kevés ellenállás árán adják át a győzelmesen előretörő római légióknak. A Dunától keletre, egészen a Kárpátok karéjáig zavaros állapotok uralkodtak. A szkíta erő már sokat vesztett korábbi mozgékonyságából, átütőképességéből; a szarmata átlényegülés is degenerálta. A dél-dáciai trák töredékek szabadabban lélegezhettek. Új népnév bukkan elő a történelemből: a dákok, görög nevükön a géták!

Mi lehetett az erős kezű Burebista anyanyelve: szkíta, trák vagy kelta? Nem tudjuk, legfeljebb azt tehetjük, hogy a kevésbé valószínű keltát eliminálju k. Marad: szkíta vagy trák. Azt sejthetjük, hogy katonai hatalmát nem annyira az erőtlen trákságra, mint inkább a még mindig harcias szkíta lovasságra alapította. Az is vélhető, hogy rajtuk keresztül kapcsolata volt a krimeai és a pontusi szkíta-párthus népekkel. Az is valószínű, hogy Kr. e. 70 körül — mikor Kelet-Kárpát-medencei „birodalmát" alapította — igen sok trák harcost gyűjtött maga köré, hiszen a források nagy része szerint maguk a „dákok" is trák eredetűek voltak. Az sem vitás, hogy a

kelta vaskorszak kulturális tapasztalatait hasznosította újonnan szervezett „birodalma" számára, gondoljunk itt elsősorban a fegyverekre és házieszközökre.

Akárhogy is: Kr. e. 70-ben már erős lábakon állt Burebista dák országa. Vajon trák volt-e nyelvében, népelemében? Lehet, hogy az volt, de ne feledjük: a dák gétát jelent görög nyelven, márpedig a görögök például massa-gétáknak nevezték a szkítákat! A legvalószínűbb: Burebista „birodalma" szkíta és trák népelemek egyesítése volt. Voltak-e ott románok? Aligha valószínű, ha eszünkbe idézzük, hogy a „vlach" (oláh) pásztorok bölcsőit (ha ugyan volt nekik valaha ilyesmi. . .) csak félezer év múlva kezdi ringatni az anyai kéz valahol a Dél-Balkán sziklás lankáin. . .

Most pedig vizsgáljuk meg végre közelebbről Burebistát és országát!

Burebista Kr. e. 70 körül — 2050 évvel ezelőtt — hozta létre szkíta-trák országát, melyet ettől kezdve a görögök a géták országának, a rómaiak pedig Dáciának neveztek. A Dácia elnevezésnél fontos megemlíteni, hogy Burebista Dáciája sem területileg, sem felépítésében nem volt azonos még Decebal dák királynak Kr. után az I. században létesített Dáciájával, még kevésbé azzal a Dáciával, mely 107 és 271 között — tehát Burebista után több mint másfél évszázaddal — Róma tartománya volt. E szó „a dákok országa" kifejezéssel volt azonos. Római — vagy latin nyelvet beszélő ember — oda nemigen tehette be a lábát; azonnali halálveszélynek volt kitéve.

Nehéz megállapítani, hogy vajon hol lehetett a Tiszától a Fekete-tengerig húzódó birodalom súlypontja, pedig jó volna tudni, mert ebből következtetni lehetne arra is, hogy vajon inkább az északi szkíta vagy a déli trák törzsek voltak-e domináns pozícióban; végső soron magának Burebistának a nemzetiségi eredetére, nyelvére is lehetne következtetni. A fejedelem által alapított Sarmisegetusa földrajzilag közelebb volt a szkíták felső-tiszai vidékéhez, ezzel szemben arra is vannak adatok-elképzelések, mely szerint a katonai-kulturális súlypont inkább a mai Bánát területén volt, ami viszont inkább a balkáni trák kapcsolatok erősebb voltára utal. Burebista országát 4—5 törzsre (tartományra) oszthatjuk. A dákok a görögöktől és keltáktól megtanulták a sziklavárak építését. A vadászaton-halászaton kívül már intenzíven foglalkoztak földmíveléssel, állattenyésztéssel, arany-ezüst-vas-só bányászatával. A görögökkel állandó kereskedelmi kapcsolatot folytattak — ezt tanúsítják a területükön talált görög pénzek — s e tevékenységüket akkor is folytatták, mikor — már Burebista idejében — a hellén világ római uralom alatt volt. A görbe szablya használata szkíta befolyásra utal, de az a tény, hogy általában gyalog harcoltak, és a lovat főleg vonta-

tásra használták, a trák szokásokat mutatja. Halottaikat elégették, ez a szkítáknál, trákoknál is gyakori szokás volt.

Ha nyugati forrásokat tanulmányozunk a dákság Kr. e. I. századbeli etnikai összetételét illetően, akkor túlnyomórészt azt tapasztaljuk, hogy a dákok a trákok északra került nyúlványát jelentették. A teljesség kedvéért azonban elengedhetetlen megemlíteni Székely Zoltánnak, a sepsiszentgyörgyi múzeum igazgatójának szakkönyvét, mely az Adatok a dákok késő-vaskori műveltségéhez címet viseli. A szerző a szörcsei és csíkszentkirályi leletekről számol be, és megállapítja, hogy a dák művészet a pontusi szkíta művészetnek valóságos mása! A leletek régebbiek Burebista koránál, de megjegyzendő, hogy minden ez utáni dák lelet ugyancsak szkíta művészi jellemvonásokat visel magán, vagy szkíta népszokásokat tükröz. A tanulmány végére iktatott fejezet a temetkezési módról ír, és megerősíti a halottak elégetésével kapcsolatos eddigi megállapításokat. Kiegészíti azonban ezt azzal, hogy egyes esetekben csontvázas dák sírt is találtak (például a Székelyföldön, Barót mellett), amiben a halottat kelet-nyugati irányban helyezték el. Ez nem volt trák szokás. Kizárólag szkíták temetkeztek így!

Ebből megerősödhet bennünk az a feltevés, hogy bár a dákság nagy része valóban trák eredetű volt, de katonai erejük — tán politikai hatalmuk — a rendelkezésre álló szkíta töredékeken nyugodott. A lényeg: akár trák volt Burebista, akár szkíta, egy bizonyos, román nem volt. Róma Burebista idejében még csak nem is álmodott Dácia megszerzéséről, a dél-balkáni görög és szláv pásztornépek pedig részbeni „ellatinosodásuk" kezdetén jártak.

Burebista idejében — ez a görögök megfigyelése volt — léteztek északi és déli géták. Az északiakról azt jegyezték fel, hogy ellovagoltak egészen a Visztuláig, és — átkelve a Tiszán — a Duna középső folyásáig. Ebből nyugodtan következtethetünk ezen északi géták szkíta voltára, márcsak azért is, mert ha a Dunáig jutottak, akkor feltétlenül kapcsolatban kellett lenniök az ugyancsak szkíta jazigokkal. Alkalmasint jó kapcsolatban, hiszen ők is, a Duna—Tisza köziek is Burebista vasakarata alá tartoztak. A Cambridge Ancient History (Vol. XI) felhívja a figyelmet Agrippa (Kr. e. 63—12) korabeli térképére, mely elébünk tárja az úgyszólván egyetlen, megmaradt dák szót: az északi géták helységnevei általában a „dava" szóval végződnek, mely alkalmasint települést jelent. A Cambridge Ancient History is tráknak mondja a dákot; eszerint a „dava" trák szó. E feltételezést majd csak az támadhatja meg, aki valaha tán az ősi szkíta nyelv megfejtésének birtokába kerül.

Vajon legelső királya volt-e a dákoknak (gétáknak) Burebista? Minden bizonnyal: nem. Pompeius Trogus nevű római történetíró jegyezte fel egy Oroles nevű géta király nevét, ki már Kr. e. 230

körül uralkodott észak-géta területen. (Oroles: felismerhetetlenségig elgörögösített név.) Nyilvánvalóan csak törzsfő volt. Burebista kétségtelen érdeme, hogy képes volt egyesíteni a szkíta—trák—géta—dák törzseket a Dunától a Kárpátok karéjáig terjedő területen, hatalma tán egészen a Fekete-tengerig kiterjedt.

A kronológia eltéréseket mutat. Igen sok forrás például nem Kr. e. 70-re, hanem 60-ra teszi uralmának kezdetét. Az is erősen kétséges, hogy vajon milyen sorrendben hódította meg Piatra, Costesti, Blidaru, Gradistea stb. nevű dák várakat. (Ezen elnevezéseket román forrásból vettem. Látható, hogy a dák váraknak Bukarest — legalább 2050 évvel később — román hangzást kíván adni.) Valószínű, hogy helyes az az adat, mely Burebista fellépését Kr. e. 82-re teszi, uralkodását pedig elvezeti egészen Kr. e. 44-ig. Erre az időszakra esik Sarmizegetusa főváros alapítása is. A Kr. e. 70-es év Burebista hatalmának csúcspontját jelképezi, míg körülbelül Kr. e. 60 körül aratott a dák uralkodó győzelmet a kelta eredetű boiusokon, majd az anartusokon és teuriscusokon. Ez volt ugyancsak az az időszak, amikor hatalma alá tartoztak a Duna—Tisza köze kisebb szkíta törzstöredékei is. Megszilárdítván uralmát északon és nyugaton, a déli trákok ellen fordult, és végigdúlván Trákiát, csapatai elérték a macedon és illír határt!

Ezzel kapcsolatban két fontos megjegyzést tehetünk: furcsa az, ha egy állítólagos trák eredetű uralkodó először országa szkíta oldalán teremt rendet, majd véresen feldúlja saját trák óhazáját. Vajon nem mutat-e ez a kronológia Burebista szkíta eredetére?... A másik megjegyzés: a déli hódítás Kr. e. 55-ben történt. Ez volt Burebista első szembenállása a római hatalommal. Innen kezdődik az évszázadokon át tartó dák—római gyűlölködés, mely végül a dák nép kiirtásával, rabszolgasorba való hurcolásával végződött. (Ne feledjük: római—dák „összeházasodásról" a történelemtudomány nem tud; az csak a román fantázia terméke...)

Elérkezvén Kr. e. 55-ben az első jelentős dák—római konfrontációhoz, nem érdektelen, ha — háttérként — dióhéjban megemlítjük a Burebista korabeli római eseményeket, egészen Kr. e. 55-ig. Lényegében: ez a római polgárháborúk kora, mely végeredményben a köztársaság bukását és a császárság eljövetelét eredményezte. Kr. e. 88 után Rómát az I. mithridatesi háború köti le, belpolitikailag pedig Marius és Sulla rivalizálása. Miközben az egész köztársaságot megrázkódtatja a kisázsiai háború és egyidejűleg Spartacus rabszolgafelkelése, a zseniális Pompeius szökik Róma történetének élére. Kr. e. 60-ban — ekkor Burebista már győzelmesen halad előre jövendő országegyesítésének útján — megalakult az első triumvirátus: Pompeius, Julius Caesar és Crassus, ezt követően pedig

Caesar a gall háborúban bizonyította be kivételes képességeit, hogy rövidesen riválisa, Pompeius ellen fordulhasson.

Burebista szerencséje az volt, hogy Julius Caesart lekötötte a gall háború, a triumvirátus többi tagja pedig egymás hatalmának aláásásával volt elfoglalva. Senki sem gondolt a Kárpát-medence elfoglalására ekkor Rómában. Ha voltak is távoli tervek Pannoniát illetően, e tervek halasztást szenvedtek, és legfeljebb a Duna-völgyig képzelték el a birodalom határát. Burebista nyugodtan terjeszkedhetett. Nem bosszulta meg senki sem a balkáni trákok meghódítását, sem a scordisci nevű kelta törzs legyőzését. A Cambridge Ancient History megjegyzése szerint Burebista ez idő tájt legalább 200000 harcost tudott mozgósítani, mely haderő ellen egyedül a római birodalom tudott volna megfelelő számú katonát állítani.

Figyelemreméltó, hogy Burebista igen jól értesült volt arról a belső harcról, amely a triumvirátus tagjai között fennállott. Úgy látszik, Julius Caesartól tartott leginkább, ezért úgy határozott, hogy Pompeiusszal szövetkezik. Nem tudni pontosan, hogy mikor, de a korabeli római feljegyzések tudni vélik, hogy mikor Caesar Kr. e. 49-ben megkezdte a háborút Pompeius ellen, akkor — közvetlenül előtte vagy utána — Pompeius üzenetet váltott Burebistával. A dák fejedelem nyilván segítséget ígért — ellenszolgáltatás fejében. Elkésett. Caesar Kr. e. 48-ban legyőzte Pompeiust, és egyedül maradt a porondon! Burebista attól kezdve óvakodott a római ügyekbe avatkozni, s ezt okosan tette, mert Caesar most már ellenállhatatlanul győzedelmeskedett Pompeius megmaradt hívei felett Thapsusnál is (46), Mundánál is (45). Örökös diktátorrá választották, Burebista pedig óvatosan megmaradt dák birodalma határai között.

Ezt egyébként Burebista megint okosan tette. A Dunától egészen a Keleti Kárpátokig, sőt: a Fekete-tengerig, az északi hegyektől le egészen a trák—macedon határig nyúló birodalma törzseit képes volt egyesíteni; szavára hallgattak a törzsfők a szkíta vidékektől a keltáig és trákig. Ezzel meg kellett elégednie; ennél nagyobb területet közigazgatásilag, etnikailag sem lett volna képes összefogni. A jelek azt mutatják, hogy Caesart hírből jól ismerte. A római diktátor egyiptomi katonai és diplomáciai bravúrja még jobban meggyőzhette arról, hogy legyőzhetetlen ellenféllel van dolga.

44 március idusán Julius Caesar orgyilkosság áldozata lett. Burebista fellélegezhetett, annál is inkább, mert nem volt vitás, hogy Róma diktátora előbb-utóbb bosszúhadjárat során vonta volna felelősségre őt Pompeiussal történt korabeli szövetkezéséért. Burebista fellélegzése rövid életű volt, mert — pár héttel Caesar halála után — a dák fejedelem is azonos sorsra jutott. Legmegbízhatóbb-

nak vélt hívei gyilkolták meg (Kr. e. 44). A birodalom részeire szakadt.

Nem volt feladata e dolgozatnak a Burebista halála utáni eseményeket tárgyalni, hiszen célom mindössze az volt, hogy bemutassam azt a dák fejedelmet, kit Bukarestben a románok etnikus „elődjének" neveztek ki. Célom nyilvánvaló volt: nekünk nem szabad letagadnunk Burebista valamikori létezését; hiszen nem dolgozhatunk az általunk elítélt történelemhamisítók olcsó eszközeivel. Sokkal fontosabb volt részleteiben is tárgyalni az igazi Burebistát, hogy világossá legyen: még kevesebb köze volt a románokhoz, mint ezelőtt sokat hangoztatott utódának, Decebal dák királynak.

Ha Caesarnak nem is adott időt az élet és a történelem, hogy megbosszulja magát a dákokon, utóda, a fiatal Octavianus (később: Augustus) folytatta ezt az életművet, ezt a tervet. Mikor a dákok — Caesar halálán felbuzdulva — egyre-másra támadták a római határt, a második triumvirátusból győztesen kikerült Octavianus előbb Sisciánál, a Száva folyó partján teremtett bázist a dáciai kampányhoz (Kr. e. 35), majd Vinicius római generális hatolt be az Alduna vonalán Burebista részeire szakadt birodalmába. A római—dák gyűlölködés közeledett forrpontja felé.

A többi már ismeretes bárki előtt, aki olvasott Róma Decebal elleni háborújáról, és arról, hogy hogyan vált a római—dák izzó gyűlölködés végeredményben a szerencsétlen szkíta—trák—dákok végzetévé. Traianus császár adta meg nekik a kegyelemdöfést Kr. u. 105-ben. Addig a harc tízezernyi római légionárius és százezernél is több szkíta—trák harcos életébe került.

A latinul is alig tudó, főleg Kisázsiából áttelepített „rómaiak" és a félig szkíta, félig trák dákok csontjait, porát felszívta a Kárpát-medence földje. Aztán együttesen — „feltámadtak". Feltámadtak, mint az „összeházasodott" dákok és rómaiak dákoromán utódai...

Románia ünnepli az első dák uralkodó országlásának Kr. e. 70-ben történt útnak indulását. Ünnepli és ünnepeltetni akarja a világgal is.

Burebista tényleg Kr. e. 70 körül kezdte uralkodását. Tényleg nagy király volt. Szkíta volt-e? Trák volt-e? Nem tudjuk. Egy biztos: római—latin vér nem volt se benne, se alattvalóiban, se utódaiban. Az oláh pásztorokhoz pedig főként nem volt semmi köze. Burebista már évszázadok óta aludta örökké tartó álmát, mikor megindultak az első latinizált szláv töredékek Albánia—Macedonia hegyeiből észak felé. Burebista nem kevesebb, mint tizennégy évszázad óta elporladt, mikor az első jámbor oláh pásztorcsalád bemerészkedett

Magyarország Erdőelve tartományába. 2050 év távlatából is sajnálat illeti a dákok hős fejedelmét, hogy nevét az oláh pásztorok túl ambiciózus utódaival a világtörténelem legbecstelenebb történelemhamisítása próbálja összekötni.

NEHÉZ FERENC

Menekülő Mária

I.

A falut Menekülő Mária falujának nevezték. Ez az elnevezés nem mai keletű, hanem a kurucoktól eredt még, s azzal a kicsi, fából faragott Mária-szoborral volt kapcsolatos, amelyet kegyszoborként őriztek a falu templomában. A szobrot bizonyos Esterházy Pál herceg menekítette a faluba, Kismarton várából. Meghallotta ugyanis, hogy a labancok ostrom alá akarják venni a várat, s attól tartott, hogy az ostrom közben a szobornak is bántódása történik majd. Ezt pedig nem szerette volna, mert igen kedvelte a kis szobrot. Hogy miért, erről nem maradtak fenn feljegyzések. Csak azt említik meg a krónikák, hogy mikor a herceg elhatározta, hogy ebbe a hanságszéli, erdőtől és nádastól védett faluba rejti el a szobrot, maga vette a karjaiba, maga vitte le a fertői révbe, s személyesen kísérte át a Fertőn is, mégpedig éjszakának idején, ladikon. Mikor aztán odatette az egyszerű, sárból épült falusi templom oltárára, így búcsúzott tőle:

— Visszajövök érted, Menekülő Mária. . .

Esterházy Pál herceg azonban nem mehetett vissza sose a szoborért. A szobor megmaradt, épségben vészelte át a háborús időket, a herceg azonban közben meghalt. A szobor a faluban maradt, s a faluból Magyarország egyik legkedveltebb búcsújáró helye lett.

Hát ebben a rábaközi, hanságszéli faluban született Marika.

II.

Marika apja csizmadiamester volt, s a templom mellett állt a házuk. Marikának csak ki kellett lépnie a kapun, s máris láthatta a búcsút, amely a templom előtt szokott lejátszódni minden Máriaünnepen. Rengetegen szoktak összegyűlni a búcsúra, a Rábaköz minden tájáról. Kint volt a mise a szabadban, s Menekülő Mária szobrát is kihozták a templomból. A szobrocskán szép, fehér ruhácska szokott lenni, rábaközi hímzéssel. Aranykalásszal, búzavirággal

meg pipaccsal feldíszített állványon díszlett. Mise után tizenkét falubeli leány, hófehér ruhában, a vállára emelte az állványt, s úgy vitte végig a körmenetben, miközben zúgtak a harangok, hullottak a virágok, a nép pedig énekelt, zengőn, égig hallhatóan. . .

Marikának minden vágya az volt, hogy egyszer ő is a között a tizenkét fehér ruhás leány között lehessen, akik Menekülő Mária szobrát vitték.

Mielőtt azonban ez a vágya beteljesedhetett volna, sok minden történt a búcsúk körül.

1944-ben olyan búcsúsok érkeztek a faluba, akik a búcsú után nem mentek haza, hanem a faluban maradtak, s szállásért járták végig a házakat.

— Kik ezek az emberek? — kérdezte Marika az apjától.

— Menekültek — felelte az apja.

— Miféle menekültek?

— A háború menekültjei.

A következő búcsú hajnalán, 1945-ben, megzörgették Marika ablakát:

— Marika, menekülj!

— Miért?

— Jönnek az oroszok!

Először a házuk kéményébe menekült. Hét napig volt a kéményben. Anyja azalatt nem a konyhában, hanem az udvaron főzte a gulyást bográcsban. Az oroszoknak tetszett ez, mert a bográcsba több hús fért bele, mint a fazékba odabent a tűzhelyen. A nyolcadik napon rémülten húzta elő a kéményből az anyja. Azt újságolta, hogy a szomszéd ház kéményében felfedezték Tóth Ilonkát, s most minden kéményt megkutatnak az oroszok.

Az erdőbe futott. Azokon a helyeken bujdosott, amerre Esterházy Pál herceg menekíthette a kis szobrot.

— Menekülő Mária, segíts! — suttogta.

Egyszer megzörrent fölötte az ág. S látta már a piszkos, magas nyakú zubbonyt, a fülre tűrt orosz sipkát. Elájult.

Mikor magához tért, az ember még mindig mellette hevert.

— Ne féljen — mondta az ember —, nem vagyok orosz, hanem magyar. Ezt a ruhát csak azért vettem fel, hogy így könnyebben menekülhessek.

III.

1946-ban örömmel zendültek meg a harangok:

— Újra meglesz a búcsú!

Sose jöttek még olyan sokan a faluba. Menekülő Mária szobrát megint kihozták a templomból, s Marika egyike volt azoknak a leányoknak, akik végigvitték a körmeneten.

Apja fehér csizmát csinált neki. Olyan picikék voltak a csizmák, s olyan könnyűek, hogy azt gondolta, a napsugáron jár velük. A szőke hajába egy fehér margarétát tűzött.

A körmenet után megszólította egy fiatalember. Poros volt a ruhája, a cipője, látszott, hogy a búcsúsokkal jött ő is.

— Bocsánat — mondta —, hogy ismeretlenül megszólítom. De úgy érzem, magának kell megköszönnöm, hogy ilyen szép, tiszta, vigasztaló volt számomra ez a búcsú.

Meglepetten nézett a fiatalemberre. Mélyen elpirult. Aznap este átjött hozzájuk a plébános. Azt kérdezte, nem adnának-e szállást egy felvidéki menekültnek.

— Dehogynem! — felelte az apja.

A felvidéki menekült ugyanaz a fiatalember volt, aki a körmenet után megszólította.

IV.

A ház előtt ültek. Este volt. Az akácfákról úgy peregtek a virágszirmok, mint a rózsafüzér gyöngyei. Közben a felvidéki fiatalember beszélt:

— A Csallóközben születtem, Mátyás király aranykertjében. Maga Mátyás király nevezte el így a Csallóközt. Hogy miért? A földje is arany volt, a búzája is, az emberek is benne. Az embereknek a magyarsága jelentette a legfénylőbb aranyat. Mikor 1920-ban a cseheknek adták a Csallóközt, mindent elkövettek, hogy az aranyat rozsdával etessék. Nem sikerült. Az arany épen maradt.

— 1938-ban visszakerülhettünk Magyarországhoz. Ezt a mi győzelmünknek tekintettük. A csallóközi arany győzelmének. Boldogok voltunk, s ezért a boldogságért kellett lakolnunk, mikor most újra a cseheké lett a Felvidék. Most már nem elégedtek meg a rozsdával. „Az aranyat meg kell semmisíteni" — mondták. Nyugatról tértem haza, ahová mint katona mentem ki annak idején. Először a húgomék házába lopóztam be. A húgomékat már marhavagonba rakták, hogy a Szudéta-vidékre telepítsék őket. A húgomat azért, hogy teheneket fejjen a németektől szabaddá tett gazdaságokban, a húgom urát pedig, aki paraszt volt, azért, hogy bányász legyen. Anyámat se találtam otthon, de őt nem azért, mintha őt is áttelepítették volna. Anyám a temetőben volt, apám sírjánál. Apám akkor halt meg, mikor az oroszok a falunk határába értek. Kaszával várta őket a búzaföldünk végén. Az első tankból agyonlőtték.

— Anyám reszketett a sír mellett: „Megyek" — mondta. „Hová megy, anyám?" „Apádhoz." „Apám halott, anyám meg él." „Élve kell a sírba menni ebből a világból." „Jöjjön — mondtam neki —, én itthon vagyok." „Téged is keresnek."

— Csakugyan, már nyílt a temető kapuja. Arra se jutott időm, hogy anyámat megöleljem. A temető a Duna partján feküdt. Átugrottam a kerítést, s belevetettem magam a folyóba. Annyit még hallottam, hogy lőnek, többre nem emlékszem. Csak annyit tudok, hogy mikor magamhoz tértem, homokon feküdtem, s egy ember hajolt fölém. „Hol vagyok?" — kérdeztem tőle." „Csonka-Magyarországon" — felelte. Ruhát adott, mert úszás közben a ruháimat lehánytam magamról. Aztán elindultam, hogy megtudjam, Csonka-Magyarország is úgy fogad-e, mint az az ember a Duna szélében. Ahogy az országútra értem, búcsúsokkal találkoztam. „Hová mennek?" — kérdeztem tőlük. „Menekülő Mária falujába" — felelték. Így kerültem ide. Bementem a templomba, s elpanaszkodtam a kis szobornak. Megcsörgettem az aranyaimat előtte. Akkor lépett hozzám maga. Úgy éreztem, maga lett a kis szobor. A ruháik is egyformák voltak, fehérek. S magából is olyan tisztaság, áhítat sugárzott. Míg a körmenet tartott, csak magát néztem, Marika. S éreztem, hogy valami vigasztalás tölt el. Hogy az aranyaim nem sírnak, hanem csengenek már.

V.

Egy év múlva Marika a felvidéki fiatalember felesége lett. Pestre mentek, mert a fiatalember ott kapott állást. Boldogok voltak. A házasság tizenegyedik hónapjában egy kisfiuk született.

Pár hetes volt a kisfiú, mikor Marika ura eltűnt. Csak egy papírdarabot talált Marika a lakásuk küszöbén. A papírlapon ez állt: „Menjetek haza Menekülő Mária falujába. . ."

Ahogy hazaért, már várták a rendőrök.

— Hol az ura?

— Nem tudom.

— Ne hazudjék!

Száz kérdést adtak fel neki. Mindegyikre őszintén válaszolt. Mindegyikre azt mondták, hogy hazudik. Végre ez a kérdés következett.

— Azt tudja-e, ki volt az ura?

— Tanító volt.

— Nem az volt, hanem a legelvetemültebb irredenta volt. A béke és a népi demokrácia felforgatására uszított.

Másnap megint jöttek a rendőrök.

— Az urát, Nyugatra való szökés közben, a határon agyonlőtték. Most már nyugodtan bevallhat mindent.

Marika elájult. Búcsú volt a faluban éppen. Ahogy elmentek a rendőrök, egy poros ruhás búcsús suhant be Marikához. Ezt súgta neki:

— Az ura él. Ausztriában van.

A búcsús azzal már el is tűnt.

— Köszönöm, Menekülő Mária. . . — sírta Marika.

De megint jöttek a rendőrök. Éjszaka rontottak be Marikához.

— Adja elő a levelet!

— Milyen levelet?

— Amit az urától kapott.

— Az uram nem él, maguk mondták.

Pofon csattant Marika arcán. Nekiesett a bölcsőnek. A kisfiú hangosan felsírt.

Így teltek a napok, hetek, hónapok, évek. A második évben Marika levelet kapott az urától. Bécsi bélyegző volt a levélen. És gépírásos levél volt. Az ura megírta benne, hogy úgy látszik, nem találkozhatnak többet. Legjobb, ha elfelejtik egymást.

A következő alkalommal autóba tették, s a járási székhelyre vitték, az ottani államvédelmi osztályra.

— Az ura nemcsak irredenta volt, az állam ellensége, hanem közönséges szélhámos is. Becsapta magát, hogy szereti. Az egyszerű, szép kis falusi leány csak a gonosz, érzéki vágyai kielégítésére kellett. Ha nem így lett volna, legalább elbúcsúzott volna, úgy szökött volna. De le se fütyülte magát. A gyereket se.

Marika szíve vérbe borult.

— Tudja, hol az ura? — zuhogott rá a hang — Amerikában éli már világát!

Szörnyű búcsúk következtek. Marika sírva bukott a kis szobor alá:

— Légy velem, Menekülő Mária. . .

VI.

Nyolc és fél év telt el. 1956 novemberét mutatta a naptár. A falun keresztül a menekülők áradata haladt a magyar—osztrák határ felé, amely néhány kilométernyire volt csak a falutól. A szabadságharcnak vége volt.

Marika az apjához fordult:

— Én is megyek.

— Hová mennél? — döbbent meg az apja.

— Az uramhoz.

— Megőrültél?

— Nem, hanem a kisfiút is viszem.

A kisfiú, nyolc és fél évesen, a szoknyájába kapaszkodva állt mellette. A megtört, ősz hajú csizmadiamester könnyes szemmel nézte őket;

— Elindulnál a bizonytalanságba? Az uradról semmit se tudsz.

Nem tudod, hol van, hogyan fogadna. Talán azóta meg is nősült. Ne tedd ki magadat ilyesminek. A gyerekkel. Mi lesz veletek?

Az anyja is odaszaladt:

— Hiszen maga megírta, hogy jobb, ha elfelejtitek egymást...

— Nem hiszem, hogy ő írta azt a levelet — mondta Marika.

— Nem hiszed?

— Nem.

— Hogyan, hogy nem hiszed?

— Menekülő Mária ezt súgta.

S Marika elindult a határ felé, a kisfiúval együtt. Már lövöldöztek a határon. Az orosz tankok közeledtek, hogy ismét lezárják a határt. De Marikáéknak, az utolsó pillanatban, még sikerült átsurranniok az andaui hídon.

VII.

1961. július 2-án, Sarlósboldogasszony napján Marika és az ura, a volt felvidéki tanító kint ültek a verandán. Gyönyörű délután volt, a kaliforniai égből zuhogott a napsugár.

— Ma búcsú van otthon — mondta Marika.

— Igen — felelte az ura —, ezen a búcsún találkoztunk először.

— Emlékszel Menekülő Máriára?

— Emlékszem — nézett el a messzeségbe a férfi —, de én inkább Csodatévő Máriának nevezném...

A pálmafák alatt egy tizenhárom éves fiú és egy hároméves kislány közeledett feléjük. A kislány kikapta a kezét a fiú kezéből, s kacagva futott a veranda felé.

Marika ura felállt, s fényképezőgépet kattantott rá a kislányra.

— A képet majd hazaküldjük — fordult Marikához —, búcsúi emléknek, azzal, hogy az öregek majd tegyék oda Menekülő Mária szobra alá. Bizonyítékául a csodának...

STIRLING GYÖRGY

Forgószínpad

I. SZÍN

Az első nyomtatásban megjelent cikkére — akár az első szerelemre — mindenki emlékszik. Ebben az évben, 1981 márciusában lesz negyven éve, hogy először éreztem azt az örömet, ami akkor bizsergeti meg az embert, amikor a maga gondolatait újságban kinyomtatva olvassa. Ez az érzés persze az évek múlásával megszokottá válik, és elkövetkezik az idő, amikor az ember már ügyet se vet saját elmeszüleményeire, hanem ha netán találkozik velük egy újságban, ásít, és unottan továbblapoz. S közben némi sajnálattal gondol arra a jobb sorsot érdemlő előfizetőre, aki kénytelen az ő cikkén rágódni. . .

De félre a tréfával: akkor, négy évtizeddel ezelőtt, halálosan komolyan fogtam fel az újságírói hivatást, és aligha hallgattam volna szívesen effajta élcelődést. Pedig soha nem készültem erre a pályára, és ennek az első riportnak a története is inkább a humoros véletlenek körébe tartozik, mint egy tudatos pályakezdés ünnepélyes pillanatához. Még azt sem mondhatom el, amit legtöbb „befutott" író és újságíró ilyenkor mondani szokott, miközben elgondolkozva réved a mennyezet felé fújt cigarettafüstbe: „Hja, igen, már tizenöt éves koromban megnyertem az önképzőköri novellapályázatot, és az iskolai újságban hétről hétre én írtam a vezércikket." Vagy: „Oroszlánkörmeimet már korán megmutattam egy tehetségkutató versenyen, amikor tizennyolc éves koromra belső munkatársa lettem a Battonya és Környéke című világlapnak. És már a bölcsőben is ceruzával meg töltőtollal játszottam, korán elárulva a később kirobbanó talentumot. . ."

Nem, e sorok szerény feljegyzője soha nem pályázott sem írói, sem sajtóbabérokra. Prózai polgári pályára készült, s ennek előzményeként a közgazdasági egyetem Szerb utcai öreg padjait koptatta. Közben egyetlen szenvedélynek hódolt: a repülőmodellezésnek és kicsit a nagy repülésnek is. Vitorlázórepülői ambíciók is fűtötték, ami diákkorában abban nyilvánult meg, hogy minden vasárnapját a hármashatárhegyi és a farkashegyi sportrepülők között töltötte,

és ott lábatlankodott a gépek körül, mindig készen arra, hogy hasznosítsa magát, gépcipelésben, gumikötélhúzásban, s ehhez hasonló „kulimunkákban". Később már nemcsak érinthette a gépeket, hanem bele is ülhetett egyikbe-másikba, és a gyakorlati kiképzésig is eljutott. De ez most nem tartozik ide.

A történet ott kezdődik, hogy 1941 egyik kora tavaszi vasárnapján vitorlázórepülő-bemutató és -verseny volt a Hármashatárhegy lejtőin. A Tücskök és Vöcskök félretolva pihentek, míg a hatalmas teljesítménygépek suhogva szelték a levegőt az ámuló közönség előtt, mindenféle bravúrt mutatva be... A tömegben egyszerre csak hátulról megbök valaki:

— Te fiú, van nálad ceruza?

— Akad! — morogtam hátra se fordulva, mert egy Nemere éppen akkor végzett bonyolult műrepülőfigurákat a csúcs fölött, és azt nem lehetett elszalasztani.

— Aztán magyarból hányasod volt félévkor? — ért a fülemhez a következő kérdés.

De már erre meg kellett fordulni. Mert hogy kis növésű, cingár, szőke srác voltam másodéves egyetemista létemre az igaz, de hogy középiskolásnak nézzen valaki, az mégiscsak hallatlan sértés. Magas férfi állt mögöttem, kissé hajlott tartással, és várakozásteljesen nézett rám. Rögtön megismertem: Jánosy Pista bá, a repülés nagy barátja és lelkes támogatója, aki mindennapos vendég volt a hegyen. Mindenki tudta, hogy ő a Magyar Repülő Sajtóvállalat tulajdonosa, több lap kiadója, köztük az akkor — főleg az ifjúság körében — utolérhetetlenül népszerű Magyar Szárnyak című repülésügyi folyóiraté is. No erre már fel kell állni, gondoltam és feltápászkodtam ültömből.

— Magyarból már két éve leérettségiztem — húztam ki magam, hogy egy kicsit magasabbnak látszódjam —, de miért fontos ez?

A székely góbé — mert Jánosy mindig büszkén emlegette, hogy Csíkban ringott a bölcsője — barátságosan nevetett:

— Na ne haragudj, tévedni emberi dolog. Egyébként Jánosy István vagyok — nyujtotta engesztelően a kezét —, a Magyar Szárnyak főszerkesztője. Riportot jöttem írni a repülőnapról, de dolgom akadt, és el kell mennem. Nem csinálnád meg helyettem?

Egyet fordult velem a világ. Még hogy én írjak riportot kedvenc lapom, a Magyar Szárnyak részére? A megtiszteltetésre csak némán bólintottam, mire ő máris elintézettnek vette az ügyet, és újra megrázta a kezem:

— Köszönöm, hogy elvállaltad! Ha elkészültél vele, holnap hozd fel a szerkesztőségbe: Nagymező utca 46. Egész nap ott találsz. De túl későn ne gyere, mert négykor zár a pénztár, és nem tudod felvenni a honoráriumot!

Megfogtam a kabátja ujját.

— Miért épp engem szúrt ki főszerkesztő úr? — kérdeztem megilletődötten.

Elmenőben szólt vissza:

— Sokszor láttalak már itt a hegyen, és észrevettem, mennyire szereted a repülést. És aki ennyire rajong valamiért, az írni is tud róla!

Intett, és beugrott a szürke Opelbe, ami járó motorral várta az egyik hangár mögött, a hegyről levezető út szélén. Bizonytalanul visszaintettem, és megkerestem az előbbi helyemet. Kabalából ugyanoda ültem újra, a dombtető egyik kiszögellésére, a még alig rügyező galagonyabokor alá. Tovább néztem a bemutatót, de most már nem mint közönséges „civil" néző. Hanem mint riporter, aki fontossága tudatában figyeli az eseményeket.

Minden adatot, eredményt és nevet gondosan feljegyeztem, és a repülőnap végén még rögtönzött interjút is sikerült készítenem az egyik legeredményesebb magyar vitorlázórepülővel, Méray-Horváth Róberttel. Nagyon elégedett voltam magammal, és mire a hármashatárhegyi busz peronján szorongva hazafelé zötyögtem, nagyjából már összeállt fejemben a „nagy riport".

* * *

Hétfőn még kilenc órát sem mutatott az óra, amikor már felfelé ballagtam az öreg Nagymező utcai ház széles ívű lépcsőházában. Lámpalázasan léptem be életem első szerkesztőségébe, kezemben szorongatva a kéziratot. Jánosy barátságosan fogadott, s intett, hogy üljek le. Míg a cikket olvasta, feszengve kuporogtam a fotel sarkán, és lestem az arcvonásait. Sokat ugyan nem árultak el, de annyit azért meg tudtam állapítani, hogy nagyon rossz nem lehet az írás, mert csak egyszer ráncolta össze a homlokát Jánosy.

Amikor a végére ért, kihúzta az íróasztal fiókját, kivett egy utalványt, és kiírta a honoráriumot: harminc kemény pengőt. Amíg átadta, annyit mondott:

— Elsőre nem rossz, de máskor ha cikkben nagyfejűeket említesz, hagyd el nyugodtan nevük mellől az „urat". Elég, ha a címeket-rangokat odaírod, akkor sértődés már nem lehet. . .

Megköszöntem az akkor egy kistisztviselő heti fizetésének megfelelő gavalléros honoráriumot, és kifelé hátráltam a főszerkesztői szentélyből. Jánosy közben elmerült egy másik kézirat tanulmányozásában, s már az ajtókilincset fogtam, amikor utánam szólt:

— Igaz is, nem akarsz te újságíró lenni?

Hirtelen azt sem tudtam, mit feleljek. Ezen még soha nem gondolkoztam.

— Nem kell rögtön választ adnod — segített ki Jánosy a zavaromból —, ha tetszik az ötlet, jelentkezz! Bővítjük a szerkesztőséget, és szükségem van egy-két ügyes emberre. Olyan fiatal slapajokra, mint te vagy! Na Isten áldjon!

* * *

Két nap múlva megint a Nagymező utcai ház lépcsőin baktattam felfelé, ezúttal már új munkahelyemre. Életem első munkahelyére. Jánosy szerződtetett belső munkatársnak, és így lettem én újságíró. A véletlen döntötte el sorsomat, de alaposan és véglegesen eldöntötte. Mert aki egyszer megszagolta a nyomdaszagot, egy életre megfertőződik tőle. Akár a kábítószer: aki egyszer szív belőle, rabja lesz. Én is így jártam az újságírással: belekóstoltam, s nem tudtam többé abbahagyni.

Három és fél évig dolgoztunk együtt Jánosy Pistával, akihez később igen szoros baráti szálak fűztek. Még talán ma is együtt dolgoznánk — ha élne, még innen lenne a nyolcvanon, ami manapság igazán nem kor —, ha Buda ostroma alatt nem kap telitalálatot az a Vérmezőre néző ház, melynek óvóhelyén ő és családja meghúzódott. Senki sem maradt életben a ház lakói közül: az emeletmagas romhalmaz alól soha nem kerültek elő a tetemek.

De addig, míg ez a szörnyűség bekövetkezett, sok minden történt a Magyar Szárnyak szerkesztősége körül. A repülés akkoriban, a háborús évek kellős közepén mindennél érdekesebb téma volt a nagyközönség számára. A lap példányszáma felfutott, egymást követték az izgalmas riportok, helyszíni tudósítások. Különleges élményt jelentett a hetenkénti nyomdai munka, a lap összeállítása, tördelése, a mélynyomóműhelyben való végleges formába öntése. Az Athaeneum Miksa utcai épületének alagsorában, a zakatoló gépek és a furcsa festékszagok birodalmában töltött éjszakák mindig kedves szakmai emlékek maradnak. Főleg talán azért, mert a nyomdászok még a magamfajta slapajt is szerkesztő úrnak szólították.

Egy év múlva — 1942 nyarán — felvételt nyertem a Sajtókamarába: újságírói mivoltom hivatalos elismerésének bizonyítékát ma is őrzöm. Első újságíró-igazolványom egyike a kevés okmánynak, melyet magammal hoztam az emigrációba... Ahhoz azonban, hogy az ember valóban újságírónak érezhesse és mondhassa magát, nemcsak gyakorlat, hanem az akkori sajtókamarai előírások szerint már tanfolyamok is megköveteltettek. Tanáraink, előadóink között „nagy" szakmai nevek is akadtak, s öröm volt hallgatni a sajtótörténetet, magyar irodalmat és egyéb szakmai ismereteket.

Előadóink közt volt Matolay Géza — baráti, családi körben mindenki csak Kacinak szólította, Isten tudja, miért? —, a Függetlenség helyettes főszerkesztője, Kolosváry-Borcsa után a második

ember a legnagyobb példányszámú magyar napilapnál, a kormány szócsövénél. Kevés beszédű, száraz ember, aki nem szerette a sok locsogást: két szóval megmondta, amit akart, és másoktól is elvárta, hogy ebből a két szóból megértsék, mit hogyan gondol. (Matolay a filmszakmában is „benne volt", s ott félelmetes hírre tett szert, rövid, ellentmondást nem tűrő utasításai miatt. De azt mindenki elismerte, hogy „tudott", és nem egy nagy magyar filmsiker fűződik nevéhez.) Nos ez a Matolay, akire mi, slapajok úgy tekintettünk fel, mint valami cézárra, egyszer óra után odaintett magához.

— Mondják, hogy te repülőújságíró vagy — szűrte ki fogai közt a szót félig kérdve, félig állítva, s közben fürkészve nézett rám.

— Két éve dolgozom a Magyar Szárnyaknál — feleltem, s közben majdnem vigyázzba vágtam magam, hogy ez a hatalmasság szóba elegyedik velem.

— Állíts össze nekem is hetente három flekket az aktuális repülőeseményekből, repülő vonatkozású háborús hírekből. A vasárnapi számnak.

Azzal köszönés nélkül faképnél hagyott, és jellegzetes hajlott járásával kisietett a teremből.

Másnap megtudtam, hogy a Függetlenség repülési ügyekben jártas munkatársát behívták katonának, és rovata gazdátlanná vált. Ezekben az időkben pedig, amikor a repülés és a légiháború eseményei mindennél jobban érdekelték az olvasókat, egyetlen valamirevaló lap sem létezhetett épkézláb repülőrovat nélkül. Ennek köszönhettem az invitálást.

Persze kapva kaptam az ajánlaton, hiszen a Függetlenség mégiscsak több volt egy hetente megjelenő szakfolyóiratnál. S ettől kezdve szorgalmasan szállítottam a repülőtárgyú riportokat, tudósításokat „valahol Magyarországon" keltezéssel, és ismeretterjesztő cikkeket: minden péntek délután felkapaszkodtam a „Függi" szerkesztőségének második emeletére, és szerényen bekopogva Matolay párnázott ajtaján, szó nélkül az íróasztala sarkára tettem a három gépelt oldalt. Ő némán biccentett a fejével, s a heti szertartás ezzel véget ért. A befejező aktus hétfőnként zajlott le, amikor hónom alatt a vasárnapi számmal, s benne a cikkel, beóvakodtam a kiadóhivatali főnökhöz, aki kiállította az utalványt, amivel az első emeleti pénztárablaknál felvehettem a honoráriumot.

A honorárium felvétele mindig a hét legkellemesebb napjának számított, és ezzel kapcsolatban eszembe jut egy epizód. Az egyik hétfőn a pénztárablak mögött új kisasszony ült — nyilván szabadságon lévő kolléganőjét helyettesítette —, aki nem ismert. Amikor az orra elé dugtam az utalványt, először elolvasta a nevet, aztán gyanakodva rám nézett. Nem értettem, mire kíváncsi? Aztán még egyszer leellenőrizte a papírt, és újra végigmért, tetőtől talpig.

„Kérem a meghatalmazást!" — szólt hivatalos hangon. „Miféle meghatalmazást?" — rökönyödtem meg. „Hát az édesapjáét" — mondta, már egy fokkal kedvesebben. Rápillantottam az utalványra, és egyszerre kapcsoltam. Ez a jámbor lélek azt hiszi, hogy édesapám írta a cikket, és az ő honoráriumáért jöttem. Önérzetemben mélyen megbántva magyaráztam meg a félreértést a kisasszonynak. Kicsit hitetlenkedve vizsgált, és láttam a szemén: túl fiatalnak tart. Akkor — emlékszem — nagyon bosszantott, amiért annyira tejfelesszájú vagyok, és szerettem volna idősebbnek, „felnőttnek" látszani. Bezzeg ma már nem bánnám, ha fiatalabbnak néznének a koromnál — de hát késő bánat...

* * *

II. SZÍN

Aztán egy szép napon ez az egész addigi világ mindenestől eltűnt, elfújta a történelem vihara. Elsüllyedt, összeomlott minden, ami addig volt és ami addig az életünket jelentette: elsüllyedt az egész társadalom, mindenestül, és a süllyesztőben eltűnt a Magyar Szárnyak, eltűnt a Függetlenség is. Új élet kezdődött a régi romjain, amiről senki sem tudta, milyen is lesz valójában, de az életösztön dolgozott az emberekben, így hát mindenki ment a dolga után, és igyekezett megtalálni boldogulását, az utat-módot, hogy fenntartsa önmagát és eltartsa a családját. Én is.

Ennek az egyszerű óhajnak akkoriban azonban volt egy mellőzhetetlen feltétele: hogy „leigazolják" az embert. Azaz, hogy egy úgynevezett igazolóbizottság, mely a pártok megbízottaiból állott, írást adjon arról: az illető nem „fasiszta", s ennélfogva tovább dolgozhat a szakmájában. Akire rásütötték a bélyeget, azt vagy kényszernyugdíjazták, vagy minden igény nélkül kirúgták. Mehetett az újjáépítésbe maltert keverni, de még örülhetett, ha nem tették át ügyét a népbírósághoz.

Ezek után érthető, hogy mindenki szurkolt az igazolástól. Én is. Elég okom volt rá: azokban az időkben mindenki fasisztának minősült, aki „kiszolgálta a Horthy-rendszert", és sem a Magyar Szárnyakra, sem a Függetlenségre nem lehetett ráfogni, hogy az ellenzékhez tartoztak. Még ma sem értem, minek köszönhettem azt, hogy igazoltak. Amikor a kommunista bizottsági tag meghallotta a Magyar Szárnyak nevét, kiabálni kezdett: „Háborús uszító! Háborús uszító!" Nagy szerencsémre a bizottság többi tagja a cikkeket nézte, nem a lapcímeket, és miután működésem ellen külön bejelentést nem kaptak, kegyesen igazoltnak jelentettek ki. A kommunista párti tag tiltakozott, de kisebbségben maradt, s így megkaptam a bűvös papírt: igazolva. Amivel egyidőben az új Sajtókamara — a Magyar Újságírók Országos Szövetsége — igazolvá-

nyát is megkaptam: zöld színű kartonon két nyelven — magyarul és természetesen oroszul — tudatták mindenkivel, akit illet, hogy akit a fénykép ábrázol, az újságíró. Ebben az igazolványban — főleg a cirill betűk miatt... — kevesebb örömöm telt, mint az elsőben, de azért emlékként ezt is magammal hoztam az emigrációba.

Írni tehát már írhattam, s akkoriban az sem volt probléma, hogy hol. 1945—46-ban még annyi volt az ellenzéki, polgári lap Magyarországon, mint égen a csillag. De ahogy haladtunk előre az időben, úgy szűkült a kör, úgy fogytak ezek az újságok. S amikor 1947 tavaszán az egyre fokozódó kommunista terror megfojtotta a magyar sajtótörténet legsikeresebb lapját, a Holnapot, kilőtték alólam az utolsó lovat is. Maradt a szabadúszóként való publikálás, hol itt, hol ott, ahol még alkalom és lehetőség adódott. Ez azokban a hónapokban már elég kockázatos dolog volt: az ember soha nem tudhatta, mikor kerül írásai miatt összeütközésbe a törvénnyel. Az új rendszer törvényeivel és annak megtestesítőjével: az Államvédelmi Hatósággal.

1947-ben az újságírás napról napra veszedelmesebb foglalkozássá vált. Aki Rákosiék ellen írt, az féllábbal már a börtönben volt, és minden este várhatta, hogy megáll a háza előtt a dzsip. Ez a tojástánc nekem se ment sokáig, és másfél hónappal az utolsó többpártrendszerű magyar választás után — amikor a kommunisták hozzáláttak a választási eredmények megsemmisítéséhez — egy este az én ajtómon is csöngettek. A dzsip az Andrássy út 60. előtt fékezett, és amikor a hatalmas kapu döngve becsapódott mögöttem, még nem tudtam, hogy csaknem hét év múlik majd el, amíg újra kinyílik.

* * *

III. SZÍN

Amikor 1956 tavaszán új szelek fújtak Pannónia fölött, megkezdődött a koholt vádakra alapított úgynevezett koncepciós perek felülvizsgálata, az ilyen ügyek elítéltjeinek rehabilitálása. Abban az időben egy Múzeum körúti könyvkötő szövetkezet triciklis kifutójaként kerestem a kenyeremet, és nagyon szórakoztatott, amint a 200—250 kilós papírbálákkal megrakott háromkerekű pedálját taposva a letűnt világból való, de időközben felkapaszkodott ismerősök mellett hajtottam el a Belvárosban: harsány szervusszal köszöntöttem őket, ami roppant kínos volt némelyeknek. Számomra nem, mert nem az én szégyenem volt, hogy csak kifutói munkakör jutott számomra. (A munkairányító hivatal tisztviselőjének humorérzékéről vagy megértéséről tanúskodott, hogy éppen papírszakmába „közvetített ki", meghallván régi hivatásomat, de én minden-

képp hálát éreztem iránta: ha a papír nehéz is volt, mégiscsak jobban esett azzal bánni, mint mondjuk vassal. . .)

Egyszóval ezekben a hónapokban a magamfajta „flekkesek" kicsit már szabadabban mertek lélegzetet venni, és mindenki reménykedett, hogy az új, enyhültebb légkörben kiharcolhatja a rehabilitálását. Csak azt nem tudtuk legtöbben, hogy kell ehhez hozzákezdeni?

Augusztusban aztán üzenetet kaptam egy régi börtönbéli sorstárstól, hogy itt a pillanat: az Újságírószövetség igazolóbizottságot állított fel, mely felülvizsgálja mindazok ügyét, akiket az utolsó tíz évben ilyen vagy olyan ok miatt kizártak az újságíró-társadalomból, és eltiltottak a publikálástól. De — így szólt az üzenet — a felülvizsgálat nem automatikus, azt mindenkinek külön kell kérnie.

Nosza, nekem se kellett több! Rögtön nekiálltam, hogy megszerkesszem a beadványt, hiszen most már úgy tűnt: érdemes harcolni azért, hogy újra írhasson az ember. A Petőfi-kör vitái, az egyetemi ifjúság egyre élénkebb mozgolódása és a sajtó egy részének valósággal ellenzéki hanghoz hasonló bátor stílusa bíztatást adott arra, hogy a „személyi kultusz" elmúltával és Rákosi eltűntével már szabadabban lehet írni, és nemcsak a pártmegszabta korlátok között, amire azelőtt tisztességes ember nem vállalkozhatott. Aki az 1948 és 1955 közötti Magyarországon újságot írhatott és írt, annak nemcsak politikailag kellett együtt üvöltenie a farkasokkal, de annál jellemileg is nyilvánvaló bajok voltak. Máskülönben nem szánhatta volna rá magát arra a szerepre, melyet akkoriban az újságírás jelentett. . .

A beadvány elindult a maga útján, és ahogy az ősz közeledtével a politikai helyzet egyre feszültebbé, a légkör egyre szabadabbá vált, úgy nőttek a kedvező elintézés esélyei. Szeptember utolsó hetében végre sor került az igazolóbizottsági tárgyalásra. Gyorsan végeztünk: a bizottság tagjai néhány formális kérdést tettek fel a Peyer-ügyben vitt szerepemre és az „összeesküvés" részleteire vonatkozólag. Az ügyben érintett és ezért Magyarországról kiutasított amerikai sajtótudósítóval való kapcsolatom — ami miatt tulajdonképpen elítéltek — csak kevéssé érdekelte őket, hiszen az ilyesmi minden normális rendszerben természetes és elfogadott. A külföldi újságírók tájékoztatása csak a kommunizmusban bűncselekmény. Egy olyan rendszerben, ahol van titkolnivaló.

Ahogy várható volt — mint akkor mondták —, „zeneszóval" igazoltak, és miután barátságosan lekezeltünk, azzal bocsátottak el, hogy majd postán kiküldik címemre a határozatot, s ugyanakkor értesítenek, mikor vehetem át a Magyar Sajtó Házában, az Újságírószövetség titkárságán az újságírói igazolványomat.

Aznap derűs szívvel nyomtam a tricikli pedálját, és azon törtem a fejem, ha visszavettek a szövetségbe, melyik lapnál próbáljak szerencsét? Mert azt szentül hittem, hogy a segédmunkás-korszaknak egyszer s mindenkorra vége, és a papírral ezentúl már nem mint szállítanivaló teherrel, hanem csakis mint írógépbe fűzött kézirattívvel lesz dolgom... Megerősítettek ebben a hitemben az egyre gyorsuló politikai fejlemények: az október 6-i Rajk-temetés óta már a vak is látta, hogy itt változásnak kell jönnie. Feszültség vibrált a levegőben, és az idegesség nőttön nőtt.

Végül azon a keddi napon, október 23-án délután megkezdődött valami, amire mindenki várt, de amiről senki sem sejtette, hogyan következik majd be. Az egész város megbolydult: mindenki tudása, energiája legjavát adta, tette, amit kellett, hogy közel egy évtizedes elnyomorodottság után végre szabadon, szívvel-lélekkel, valóban magának építse az országot. A harcok győzelmes befejezése már mindenkit azon a helyen talált, ahol legtöbbet tudott tenni a közös ügy érdekében.

Jómagam október 29-én a Magyar Nemzet szerkesztőségében, a New York palota egyik harmadik emeleti szobájában ültem, és lázas igyekezettel fordítottam azokat a sajtótudósításokat, melyek a nyugati lapokban láttak napvilágot a magyar eseményekről. A szerkesztőség régi tagjai közül csak néhányan maradtak a helyükön, azok, akik Rákosi alatt nem túlzottan exponálták magukat. De a legtöbb szoba és írógép gazdátlanul árválkodott. Akik addig használták azokat, jobbnak látták a forradalom győzelme után otthon maradni vagy még inkább eltűnni valamerre.

De a munka nem állt meg, az írógépek nem maradtak árván. Csak éppen mások, a rendszer által addig mellőzött, félreállított, börtönbe zárt újságírók dolgoztak rajtuk. A Magyar Nemzet a forradalom alatt a Hazafias Népfront lapjából az újjáalakult Független Kisgazdapárt újságja lett, és a nagy múltú lap ismét teljesíthette hivatását. Ekkor már nem volt szükség igazolóbizottsági eljárásra és egyéb formaságokra. Egyszerűen bementünk és átvettük a helyiségeket, a régi tulajdonos, a Kisgazdapárt nevében, a forradalmi törvények jogán. És mindenki tudta a dolgát, amit nem pártutasításra, nem kényszerből, de még csak nem is fizetésért végzett. Hanem kötelességtudatból.

Mindez azonban csak egyetlen rövid hétig tartott. Azon a szörnyű, hideglelős novemberi hajnalon, 3-ról 4-re virradó éjszaka Budapest fölött elszabadult a pokol, és az orosz ágyúk pusztító tüzében elhamvadtak egy kis nemzet nagyratörő reményei, megsemmisült a szabadság. A következő hétfőn már nem mentünk be a New York palotába — nem is mehettünk, mert ismét csatatérré vált a pesti utca —, de később se, amikor már a temetők csendje borult a város-

ra. A Magyar Nemzetre és az egész magyar sajtóra ismét rátenyerelt a párt, hogy tovább uralkodjék a hírközlésben az a szellem, amiről a forradalmi harcok fordulópontján így vallott a magyar rádió: „Hazudtunk éjjel, hazudtunk nappal, hazudtunk minden alkalommal."

Ami addig, az alatt a csodálatos tizenegy nap alatt történt, már csak álomnak, soha meg nem ismétlődő álomnak tűnt. A kevés emlék közül, ami erről az időszakról megmaradt, egyet őrzök még ma is: azt az 1956. október 29-ről kelt újságírói igazolványt, mely azt a tényt rögzíti, hogy én a Magyar Nemzet belső munkatársa vagyok, és jogom van belépni a szerkesztőségbe. Csak azt nem tartalmazza ez a papír, hogy mindez csupán hat napig érvényes. 1956. november 4-ig...

* * *

IV. SZÍN

A forgószínpad ismét fordult egyet, újra változott a szín, s a történelmi idők szerény statisztája 1970 óta megint új felvonás díszletei közt, más környezetben él, és játssza az epizódszerepet, amit a sors, a Nagy Rendező ráosztott. Körülötte ismét új a kép, mások a színfalak, mások a szereplők, mások a rendezői instrukciók. Mint már annyiszor, újra változott minden. Csak egy nem: a szereplő. Ő ugyanaz, mint volt az előző három színben: a betű munkása, rangjelzés nélküli közkatonája.

A forgószínpad szüntelenül forog. Egyre gyorsuló iramban, akár egy eszelős ringlispíl, s ez komédiába illő helyzeteket teremt megkergült korunkban. Ideillik annak az idős munkácsi embernek a története, aki amerikai vízumért áll sorba az Egyesült Államok bécsi konzulátusán. Kérdik tőle: „Hol született?" „Az Osztrák—Magyar Monarchiában." „Volt külföldön?" „Voltam én, kérem, Csehszlovákiában, Magyarországon és a Szovjetunióban is." „Akkor maga sokat utazhatott életében" — néz rá a tisztviselő. A bácsika megrázza a fejét: „Én, kérem, soha ki sem mozdultam a szülővárosomból."

A forgószínpad forog, és mi nem tehetünk mást, mint kapaszkodunk, hogy le ne sodorjon bennünket valami bolond szél, és igyekszünk ugyanazok maradni valamennyi felvonásban. Igyekszünk hűek maradni Istenünkhöz, szerepkörünkhöz, a rendezői utasításokhoz és eszményeinkhez. A színek változhatnak, de mi nem. Mert élni csak így lehet. Shakespeare írja, akinél jobban máig sem ismeri senki a színpadot, a színjáték törvényeit: És mindenekfölött légy hű önmagadhoz! A Hamlet szerzője fején találta a szöget: ez a legfontosabb játékszabály!

TŰZ TAMÁS

Ma éjféltájban

Ma éjféltájban fátyol hullt a holdra
s ahogy kinézek ajtón, ablakon,
az égi Kertész szorgosan locsolja
a régi házat, ahol most lakom.

Becsukott hát a szabadtéri színpad,
ahol tegnap még nyurga ciprusok
hintáztatták megkésett vágyainkat,
a fák között most langy eső suhog.

De bent is jó. Mintha egy szép boszorka
varázsolna mindent tündérivé,
bíbor bársony borul a bútorokra.

Fény-tojáson kotlik a lámpaernyő.
Mi kel belőle ki s mi lesz, ha megnő?
Zsoltár vagy vers? Istené? Emberé?

Lesz-e belőle szép diadalív,
vagy csak téglarakás, száraz fűrészpor,
min holdkóros libeg sötétedéskor,
ha kormos tücskök éles hangja hív.

De rám hasalnak már a fellegek,
hegyi szellemek és északi mondák
mindig csak azt az egy dalt duruzsolják,
amin tovább már — sejtem — nem megyek.

Lekoptatott rólam mindent a zápor,
messze estem a Rába-parti nyártól,
vagyok már szikla, mészkő, szürke karszt,

mondhatnám úgy is, hogy javíthatatlan,
esőben ázó, napban égő katlan.
Jön már a tél, barátom, mit akarsz?

FIALA FERENC

Becsületszó

Esteledett. Már kiosztották a mindig ugyanazon ízű vacsorát, és a nagy, szürke épület mint kőbe faragott reménytelenség őrizte a csendet. A rab ott állt a rozsdás rácsú ablak előtt, és a sárga fal túlsó oldalán elterülő temető fáit nézte. „Milyen jó dolguk is van a fáknak! — gondolta. — Úgy nőnek, ahogy akarnak, senki nem írja elő, hogy így vagy amúgy szabályozzák ágaikat. Még csak iskolába sem kell járniok; mégis ismerik a törvényt, amit a felettünk élő láthatatlan Úristen rendelt el minden élőlény számára. A lehullott magból cserje lesz, s ahogyan múlnak az évek, úgy nyújtózkodnak a felettük vándorló felhők felé. Minden, ember által írott szabály és törvény ismerete nélkül."

Maga sem tudta miért, hirtelen a pilisi erdők Duna felé húzódó rengetegei jutottak eszébe, ahol annyit kóborolt elsuhant ifjúkorában, és tudat alatt csodálta azt a rendet és törvényszerűséget, amit az erdők mutattak. Ki parancsolta meg a fáknak, hogy ennyi vagy annyi távolságra álljanak egymástól, kellő helyet hagyván a hivatásukat már betöltött óriási fák alatt növekedő utódoknak? És ha megérett az idő, akkor ősszel lehullatták lombjaikat, és tavasszal már nem virultak ki a valamikor zöldellő gallyak. Ha nem ember vágta ki őket, akkor állva haltak meg, holtukban is hirdetvén a békét és a törvény betartását.

Öt hosszú börtönév pergett már le az ablak előtt álló rab életében. Ötször háromszázhatvanöt nap a mindennapi élet apró örömei nélkül. Néha már maga sem tudta, mi a valóság és az álom közötti különbség. Olykori álmaiban néha elkalandozott múltjába, látta gyermekeit és asszonyát, azután semmi több. A múlt összefolyt a jelennel, és az idő vasfoga lassan lekoptatta a múlt és jelen közötti éles határokat. Ahogyan múltak az évek, úgy homályosodott lelkében régi élete, és néha azt gondolta, hogy kísérleti homonkuluszként hozták világra a szürke falak között. Ha visszagondolt élete elsüllyedt napjaira, talán sohasemisvolt hajdani eseményekre,

nagyon gondolkodnia kellett, hogy megtalálja azt a mezsgyét, ami elválasztotta régi életét jelen napjaitól. Életfogytig tartó ítéletébe már régen belenyugodott, mint ahogyan lassan megnyugszik a beteg is, ha megtudja, hogy rák támadta meg. Olykor még hiszünk az orvosságban, de a felületi remény mögött ott a bizonyosság, hogy lepergett életünk homokórája.

De amíg csak szikrája is él a reménynek, addig hiszünk az életben, a szépben, az emberi jóságban, még akkor is, ha fenevadak között élünk, és úgy látjuk: végleg beborult életünk horizontja. A rácsos ablak előtt álló rab — mint már annyiszor — sorra vette új életének apró mozzanatait, és úgy skatulyázta be annak eseményeit, mint annak előtte szabad élete során, amikor még számokkal és mértani rajzokkal igazolta elképzeléseit, és kiszámolta, hogy ennyi meg ennyi tonnát bír el a híd, amelyet terveznie kellett, és amelyen majd évtizedeken át folyik az élet nagy vérkeringése. Valahogyan ilyen számításokat végzett a körülötte mozgó emberekkel is. A mögötte lévő öt esztendő alatt sok mindent látott és raktározott el szürke agysejtjei közé. Együtt volt papokkal, akik krisztusi alázattal viselték sorsukat, és szenvedéseik során hasonlóak akartak lenni ahhoz, akit megfeszítettek, mert a szegények és az eltiportak védelmére kelt. Igaz, olykor ocsú is keveredett közéjük, mint például az a fiatal falusi plébános, aki kapott élelmicsomagját eldugta szalmazsákja alá, és csak éjjel bontotta fel, nehogy a többiek is kapjanak abból. Azután látott egy másik papot is, aki felbontotta a ritkán kapott szeretetcsomagot, és annak tartalmát pontosan szétosztotta zárkatársai között, mondván, hogy csak akkor teljes az öröm, ha mindannyian részesülünk abban. Dolga akadt olyan őrökkel, akik minden jelentkezésnek hatalmas pofonnal vetettek véget, és állati örömmel húzták szorosabbra a rab csuklójára fűzött bilincset. És látott őröket, kiknek szemében ott ragyogott a megpróbáltatottakkal való együttérzés parányi lángocskája, és minden vasfegyelem ellenére is enyhíteni iparkodtak a rabokra kimért fájdalmas sorson.

A rács előtt álló rab sohasem politizált, és messze elutasított magától minden uralomra került ilyen vagy amolyan izmust. A középszerűek biztosnak látszó útján haladt, és eleinte még csodálkozott, amikor a nagy gerendaszakadás után letartóztatták, és a szedett-vedett alakokból álló népbíróság életfogytiglani börtönre ítélte mint háborús bűnöst. Bűne annyiból állott, hogy a főváros felé vezető út egyik hídjából — mint szakembernek — a háború utolsó hetében ki kellett szereltetnie néhány tartócsavart, minek következtében a híd a rajta átvonuló szovjet tankok alatt leszakadt. Nem sokkal az új izmus uralomra jutása után egyik munkása feljelentette, és a régi izmussal való együttműködés címén, szabotálás vétsége miatt először halálra, majd örök rabságra ítélték.

De ez régen volt, s azóta már semmin sem csodálkozott. Óriási gyűjtőlencsének tekintette a börtönt, ahol fokozottabban érvényesül az általános emberi tulajdonság annak minden jó és rossz oldalával együtt. Mint csepp vízben a tenger, úgy volt benne a nagy, sárga fallal elkerített emberhodályban egy halálraítélt és fenékig felforgatott társadalom minden rétege. Volt miniszterek, tábornokok együtt rótták az udvaron a köröket gyanús kinézésű csavargókkal, s az egyik cellában Zadravecz István tábori püspöknek sunyi tekintetű körúti rikkanccsal kellett megosztania piszkos szalmazsákját. Aki erős volt az életben, azt nem törte meg az új rendszer szibériai példák után hozott kegyetlen börtönrendje. Aki aljas volt odakünn, az idebenn még aljasabb lett. Sokan hamar rájöttek, hogy minden, uralomra jutott izmus a börtönökön próbálja ki erejét. A túléléshez csak egyetlen mód vált be: szürke névtelennek maradni. Olyanná válni, mint a köd, ami elmossa az egyén kontúrjait. Szemrebbenés nélkül tűrni a kapott pofonokat, mert ha rebbent a szemed, még egy pofont kaptál — ha nem többet —, és örülhettél, hogy egyáltalán életben maradtál. Ez a köd-taktika mentette meg az ablak előtt álló rabot is a felesleges verésektől és szenvedésektől, s tartotta benne a reményt, hogy nem a nagy sárga fal mögött húzódó temető rabparcellájában borul reá az örök hallgatás csendje. Most is annak engedelmeskedett, amikor óvatosan hátralépett az ablaktól, mert a rabok ötödik érzékével tudta, hogy benéznek a cirklin. Azután alig hallható suttogást hallott, tehát nemcsak az őr, hanem mások is álltak a 175-ös zárka előtt. Pillanatra reá csattant a zár, kinyílt az ajtó, s a rabelőírásnak megfelelően odavágódott a meszelt falhoz.

— Tisztelettel jelentem, zárkalétszám egy személy. A letartóztatott száma 415.

— Rendben — hangzott az őr válasza. — Megfordulhat!

Megfordult, s az őr szemébe nézve is látta, hogy két civil ruhás látogatója érkezett, ami kissé megremegtette szívét, mert az ilyen váratlan látogatások mögött rendszerint komisz szándékok lapultak.

Az alacsonyabb vendég odaszólt az őrnek:

— Köszönöm, elvtárs, elmehet. Ha végeztünk, majd kikopogunk.

Mikor becsukódott a zárkaajtó, még mindig vigyázzállásban, végigsöpört szemével váratlan látogatóin. Az alacsonyabb kopott micisapkát viselt a fején, és szúrós szemével a rabot mustrálta. A társa, magas, barna, harminc körüli fiatalember volt, akit inkább a zárka berendezése, mint a rab érdekelt. Bal kezével felemelte a szalmazsákra terített koszos takarót, kinézett az ablakon, és vidéki csepűrágókra emlékeztető pátosszal mondotta:

— Hej, ha nékünk a Horthy-világban ilyen börtönünk lett volna...

A szúrós szemű micisipkás, aki nyilván magasabb rangot visel-

hetett, csak intett a kezével, és azután a még mindig a fal előtt álló rabhoz fordult:

— Kérem, foglaljon helyet! Érezze úgy magát, mintha az egyik Duna-parti kávéházban ülne. De talán gyújtsunk rá, úgy könnyebben megy a beszélgetés — mondotta, majd elővette eléggé összegyűrt cigarettapakliját, és megkínálta a rabot.

— Köszönöm, de nekünk nem szabad dohányoznunk — felelte az.

— Csak nyugodtan gyújtson rá! Mi ugyanis a belügyminisztérium fizológiai osztályáról jöttünk, hogy a belügyminiszter elvtárs utasítása szerint környezettanulmányt végezzünk a letartóztató intézetekben.

A rab szeme meg sem villant, csak magában csodálkozott, hogy a pszichológiai osztályt játszi könnyedséggel „fizológiainak" nevezte az inkább pályaudvar környéki tűzkőárusra, mint komoly pszichológusra emlékeztető „fizológus".

A két vendég letelepedett a szalmazsák sarkára, a rab pedig továbbra is ott állt a fehérre meszelt fal előtt.

— Szóval no — folytatta a szúrós szemű „fizológus" — megnéztük az iratait, és megállapítottuk, hogy önt először halálra ítélték, majd ítéletét az elnök elvtárs kegyelemből életfogytiglani börtönre változtatta. Helyes a megállapításom? — kérdezte kellő nyomatékkal, amivel nyilván mutatni akarta, hogy mindent tud a rabbal kapcsolatos dolgokról.

— Igen, így volt — hangzott a válasz.

— Na jól van — folytatta a szúrós szemű —, akkor talán térjünk a tárgyra! Előrebocsátom, hogy ne érezze magát rabnak, hanem beszélgessünk úgy, de ezt már mondottam, mintha szabad emberként ülnénk egy Duna-parti kávéházban.

— Ahol még kisegítő pincér sem lehettél — suhant át a rab agyán a gondolat, óvatosan ügyelve, hogy még arcrándulással se árulja el megállapítását.

— Ugyancsak előrebocsátom — „Másodszor mondod ezt" — gondolta a rab —, hogy mindent úgy mondjon, ahogyan gondolja. Becsületszavunkat adjuk, hogy akármit is mond, semmi bántódása nem lesz. Csak arra kérjük, őszintén beszéljen. Ismétlem, mi nem nyomozók, hanem fizológusok vagyunk, és mint ilyenek számolunk be a miniszter elvtársnak tapasztalatunkról.

Rágyújtott gyűrött papírból kikapart cigarettájára, és úgy várta a választ.

— Igenis, értettem — mondotta a rab —, de tulajdonképpen mire kell válaszolnom?

— Természetesen a feltett kérdéseinkre. Ugye, ön idestova már öt év óta eszi kenyerünket, ami nem csekély áldozatba kerül nép-

köztársaságunknak, s most az érdekelne bennünket, belátta-e bűnét, és beletörődött-e sorsába, és egyáltalán hogy érzi magát?

— Igen, már megszoktam a börtönéletet, s néha már azt is elfelejtettem, hogy valamikor szabad ember voltam.

— Szóval megelégedettnek érzi magát?

— Kérem, ez olyan kérdés, amelyre nehéz egyenes választ adnom.

— Pedig éppen ez érdekelne bennünket — mondotta a szúrós szemű, kinek hangjából valami együttérzésféle csengett ki, amit felkapott a rab, és ezzel már el is veszítette a játszmát. — No csak őszintén mondja el baját, panaszát, talán tudunk valamit segíteni — hangzott.

— Legjobban talán a szellemi szabadság hiányzik. Se könyv, se sakk, se semmi egyéb, ami betöltené azt az űrt, ami napról napra mélyebb lesz bennünk. Éveken át csak a négy fehér falat nézni... Lassan beletompul az ember — mondotta csendesen.

— Miért nem jelentkezik valami munkára? — hangzott az új kérdés.

— A börtönszabályok szerint az életfogytosak csak öt év letöltése után dolgozhatnak. Valószínűleg mert ennyi idő alatt már megszokták új életüket, nem gondolnak szökésre, és talán már el is felejtették régi énjüket.

— És mondja — szólt közbe a szúrós szemű —, mégis hogyan gondolja szabadulását? Vagy úgy érzi, itt hal meg a börtönben?

— Nem, kérem — hangzott a válasz —, azt hiszem, nincs olyan életfogytiglanra ítélt, aki feladná a szabadulás reményét.

A szúrós szemű kihallgató ennél a mondatnál társára nézett, aki eddig nem szólt bele a vitába, s úgy bámulta a fehér falat, mintha halálosan unná a beszélgetést. Most azonban megszólalt. Szép csendesen, mintha némi együttérzést mutatna a rab sorsával:

— Maga egyetemet végzett okos ember, aki bizonyára gondolkodott, hogy miként szabadul. No nem éppen most, hanem majd később, ha majd annyira megerősödtünk, hogy kinyithatjuk a börtönkapukat.

— Kinyithatjuk a börtönkapukat — ismételte magában a rab. Ilyet se hallott még a felette elsuhant öt esztendő alatt. Eddig csak „itt fogsz megrohadni" és ehhez hasonló, nem éppen vigasztaló megjegyzésekben volt része. És most egyszerre bejön hozzá két ember, és arról példálóznak hogy ha majd „kinyithatjuk a börtönkapukat..." Valami meleg fuvallat érintette meg szívét, hogy végre beszélhet valakikkel, akik legalább néhány cseppnyi éltető vizet öntenek száradó reményfájára. Kissé kihúzta magát, óvatosan átlépett két látogatója lába felett, és odaállt az ajtó elé. Úgy érezte, kissé felszabadult az öt év óta reá nehezedő nyomás alól, mert végre emberekkel beszélhet, akik talán azért jöttek, hogy enyhítsenek sorsán,

és talán szót is emelnek érdekében. Úgy érezte: igaz emberekkel áll szemben, akikkel őszintén beszélhet, különben miért is jöttek volna hozzá? Csak azt nem tudta, hogy a rendszer, uralma hosszú fél évtizede alatt, kitermelte azt az új embertípust, amely merőben különbözött a régitől. Hit, vallás, adott szó szentsége csak addig volt jó, amíg ezeket a fogalmakat be lehetett fogni a pártdiktatúra szekerébe, és addig lehetett csűrni-csavarni a fogalmakat, amíg azokból vádat kovácsolhattak a pártbíróság előtt álló áldozat ellen. Ha valaki hitt az Istenben: államellenes gondolatokat forgat a fejében. Ha valaki kifogásolta az egyetlen és nagy Szovjetunió tevékenységét: az örök szovjet—magyar barátság ellen tör. Ha valakinek nem ízlett az állami kenyérgyárban sütött kenyér íze: lázít a fennálló társadalmi rend ellen, börtönbe vele! Általában börtönbe mindenkivel, aki nem hajlik meg, mint a fűszál, az új urak esztelen rendeletei és intézkedései előtt. De a rab mindezt még nem tudta, s ugyancsak nem tudta, hogy az akkori idők börtönei csak kicsinyített vetületei voltak a kinti életnek, annak minden gazságával és komiszságával egyetemben.

A szúrós szemű újabb cigarettára gyújtott, és szelíden, szinte jóságosan kérdezte:

— Gondolkodott már azon, hogy mikor és miként hagyhatja el ezt az épületet?

— Őszintén szólva nemigen — felelte a rab. — Én csak azt tudom, talán olvastam is egyszer valahol, hogy akit a politika vitt a börtönbe, azt ugyancsak a politika viszi ki onnét. Én ugyan sohasem politizáltam, de mégis politika miatt kerültem bíróság elé.

— Kérem, ne is folytassa — vágott közbe a hosszú „fizológus". — Olvastuk vádiratát és az ítélet indokolását. Ön szabotált, mert működésével hátráltatta a szovjet hadsereg előnyomulását.

A szúrós szemű hirtelen leintette társát:

— Elvtárs, kérem, ne szóljon közbe, hagyja kibeszélni a. . . a. . . — Lehet, hogy urat vagy elvtársat akart mondani, mert nem fejezte be a mondatot, és ismét a rab felé fordult: — Igen érdekes, amit mond. Folytassa, kérem! Ott hagyta abba, amikor azt állította, hogy sohasem politizált. Akkor indokolja meg, miért lazíttatta meg a csavarokat a hídon, hiszen bizonyára tudta, hogy miért adták feljebbvalói az utasítást.

— Kérem — felelte a rab —, most sem mondhatok mást, mint amit népbírósági tárgyaláson. Állami tisztviselő voltam, és megszoktam, hogy az utasításokat teljesítsem. Ha az ellenkező utasítást kaptam volna, azt is teljesítem. Mérnökként dolgoztam az egyik nagy állami gépgyárban, és akkor működtem, ha megnyomták a reám érvényes gombot. Ismétlem: sohasem politizáltam, és kissé csodálkoztam, amikor letartóztattak. Kérem. . .

— Szóval tagadja bűnösségét — vágta el a fonalat a szúrós szemű. — Eszerint ártatlanul ítélték el, ami egyet jelent azzal, hogy kiválóan bevált népbíróságunk hamis ítéletet hozott.

Csendesen, minden indulat nélkül mondotta, valóban úgy, mintha egy Duna-parti kávéházban beszélgetnének. Néha összevillant szeme mellette ülő társával, de a rab nem vette észre a cinkosság apró jeleit, s gyanútlanul folytatta:

— Kérem, én nem mondom, hogy igaztalanul ítéltek el, de fogalmam se volt a megváltoztatott törvényekről, mert ha tudtam volna...

— Akkor Nyugatra szökött volna — szólt közbe ismét a tűzkőárusszerű „fizológus", aki bizonyára nem olvasott egyetlen pszichológiai könyvet sem. A szúrós szemű ismét leintette, mire az továbbra is bánatosan nézte megkopott cipője orrát.

— Eszem ágában sem volt Nyugatra szöknöm, hiszen feleségem és két gyermekem van, s azokat úgysem vihettem volna magammal — felelte a rab, aki még mindig a jóhiszeműség igézetében élt, és még mindig jó jelnek vette, hogy ennyire érdeklődnek dolgai iránt. Valami amnesztiaféle előjátéknak gondolta a látogatást. Sokszor hallotta, hogy akinek elengedik hátralévő büntetését, azt előbb ilyen kérdés-felelet játéknak vetik alá. Összetévesztette az óvatosságot a jóhiszeműséggel, hiszen népbírósági tárgyalásán is azt mondotta az egyik népbíró, hogy enyhíthet sorsán, ha őszintén beszél. Igaz, hogy halálraítélték, de nyilván az ott tanúsított őszintesége miatt változtatták büntetését életfogytiglani börtönre. Most is a leplezetlen belső vallomás szalmaszálába kapaszkodott, hiszen a piszkos matracon ülő szúrós szemű emberi hangon beszélt vele, és már kétszer is leintette kellemtelen megjegyzéseket közbeszúró társát.

Azután ismét szelíden jött a hang a piszkos szalmazsák sarkáról:

— Az előbb azt mondotta, hogy akit politika visz a börtönbe, azt a politika viszi vissza a szabad életbe. Hogyan érti ezt? Magyarázza meg kissé bővebben! Igen érdekelne, hiszen maga olvasott, egyetemet végzett ember.

A kérdés logikus és értehető volt, s a rab nem gondolt semmiféle csapdára, tehát azt mondotta, amit gondolt:

— Kérem, úgy alakulhat a politikai helyzet, hogy amnesztiával vagy ehhez hasonló valamivel felülvizsgálják a hozott ítéleteket, és szabadon engedik azokat, kiknek kezéhez nem tapad vér. Különösen vonatkozik ez talán a mérnökökre és egyéb szakemberekre, hiszen a romba dőlt országnak minden munkáskézre szüksége van az ország újjáépítéséhez.

— Hagyjuk ezt a süket dumát! — szólt közbe ismét „fizológiai" szaknyelven a szúrós szemű társa, aki ezúttal nem kopott cipője orrára, hanem a rab szemére irányította tekintetét. Látható undorral

felállt, két kezét hátratéve odaállt az ablak elé, és onnan mustrálta a rabot.

A belügyminisztérium két „fizológusa" által vezetett beszélgetés a vége felé közeledett. A szúrós szemű is felállt a szalmazsákról, és most már egészen más hangon kérdezte:

— És hogyan képzelte el a politikai változást? Mi?... Úgy, hogy ismét bejönnek a régi haverok vagy éppen az amerikaiak, és visszahozzák a régi munkásnyúzó rendet? Mi?...

— Kérem, nem így...

A mondatot azonban nem fejezhette be, mert az addig szelíden beszélő micisipkás „fizológus" arcul ütötte a rabot, aki nekitántorodott az ajtónak, a szúrós szeműnek pedig a hatalmas lendülettől leesett a sapkája.

— Éppolyan rohadt fasiszta maradtál, mint voltál! — kiáltotta magából kikelve. — Így hálálod meg, hogy nem akasztottak fel, te bitang!...

Amíg leporolta sapkáját, azalatt az ablak előtt álló másik „fizológus" is előrelépett, és hogy ő se maradjon ki a „fizológiai" munkából, kétszer is arcul ütötte a rabot.

A pofonok okozta lármára a kívül hallgatódzó őr betaszította a zárkaajtót, s a rab inkább lelki, mint fizikai ájulás következtében élettelen tuskóként zuhant végig a padlón, s messziről jövő szavak ütődtek a fülébe:

— Felügyelő elvtárs, erre a fráterre különösen vigyázzon! Éppen olyan gazember maradt, mint amikor hidakat robbantott...

* * *

Egy év múltán a rabot levitték a börtönirodába, ahol ismét két belügyi „fizológus" várta — hasonló kérdésekkel. Tíz percig tartó kérdés-felelet játék után az egyik „fizológus" odaszólt az őrnek:

— Vigyék vissza a zárkába, hiszen ez teljesen hülye...

Mikor becsukódott mögötte a zárkaajtó, odaállt az ablak elé. Arcán enyhe mosoly futott végig, és alig hallhatóan mondotta:

— Ezt legalább pofonok nélkül sikerült megúsznom...

OCSU BALAMBÉR

Meglepő felfedezések az őstörténelem terén

— Humor helyett —

Kedves Szerkesztő Úr!

Csudálatos az emberi nemnek vaksága és öncsalása. Napfényes délidőn sem akar látni. Hiába költögetik annyi sok nagy nyelvészprófétáik a magyar emigrációt is, hiába bizonyítják napnál fényesebben és minden bölcsészetnél ragyogóbb logikával, hogy a magyarság azonos a sumér-etruszk-föníciai-mája (magya) és egyéb ősi, MU-országbeli néppel, hiába hirdetik nyelvünknek minden más nyelvnél ősibb voltát: kimutatva hogy Ádám és Éva is magyarok (Ádám, fordítva: Mádá = Mája = Magya = Magyar): emigrációnk vakon rohan a vesztibe. Holott mily politikai egység, mily elsöprő erő támadna, ha mind közösen elfogadnánk és tisztelnénk egymásban, hogy mi vagyunk a legősibb mája = etruszk = sumér = mór (maur = magyur = magyar) = matyó = makedón stb. egyetlen nagy nép fiai.

Kitanulván ezen mája-sumér nyelvészetet legjobb szakembereinktől, immár én is föl merészlek lépni meglepő felfedezéseimmel. . .

Idézem a régi Horvát Istvánt, az utolsó szittyamagyart: „Ti éjjel-nappal Bibliát forgató magyar véreim (ezt írta ő anno dacumál 1830 tájban), nem vettétek észre, hogy pözsög a Biblia a magyar nevektül?" S kimutatja döntő érvekkel, miszerint Dárius király Dareios (görögösen) = Tarajos (magyarosan), hogy Ádám = „adám" („az almát adám" — mondá Éva — „és ő evé" = innen Éva) stb., stb. Nem akarom e közismert, de sajna, oly feledett tényeket idézni, csak fölháborodva utalok rá, hogy finnugrász áltudósaink mennyire elvakíták fajtánkat. Nem csoda, kiváló sumérológusainktól megtudtam már, hogy a finnugrász Szinnyei = Singer (vagy micsoda), Hunfalvy = Hunfalver, Gombocz = Gombitzer, Setala (ez ugyan finn, de mégis) = Seethaler (alkalmasint), mind svábokbul gyütt álszittyák. . . Hatásuk alatt nyög még az emigrációs magyarság is. Sőt:

még nagy sumérológusaink se jöttek rá, mily világhódító nagy népek a mi rokonaink. Eltörpül mellettük a sumér, mája, méd, párthus (= pártos), jazig (= jász), mór-maur (= magyur = magyar ur) stb...

Én, beható áldozatos tanulmányokkal, egy élet munkájával kiderítém, fölgöngyöltem és kielemeztem az ősi Án-Gli-Ush nép nyelvét, s most itt bebizonyítom, követve nagy sumérszakértőink módszerét, hogy az Án-Gli-Ush nemhogy rokon, nemhogy hasonló, hanem azonos a magyarral. Már pedig ez több, mint holmi halzsíros vagy vad ázsiai atyafiság, több még a sumérkodásnál is, mert ebből ránk igazi gyakorlati haszon háramolhat... Mármint hogyha hallgat a magyarság nagy Tudósára, Prófétájára és Úttörőjére. Rám...

Népünk nem keletről jött Árpáddal (hiszen e név is, csak úgy magunk közt: Áre + pátsz = „vannak fazekai", fazék = vassisak); nem is délről a sumérokkal (hiszen ez a sumér név is Án-Gli-Ush szó: shu = csizma, mere = csupa, merő, tudniillik az egész nép csizmás volt, ez is jele, hogy nem lehetett ázsiai, mert akkor bocskoros lett volna). Nem, uraim, őseink nyugatról nyomultak be a kárpáti szép hazába, csak krónikás barátok ferdítették el a nyugatot keletre, nyilván bibliai hatásra. Köteteket írhatnék nagy történészi kutatásaimról, de ezt önök, uraim, úgysem értenék meg. Így csak röviden egy kicsike szószedetet adhatok ezerszámra, sőt: százezerszámra fölgyűlt szóanyagomból, az azonos szavakból. Mert, uraim, Án-Gli-Ush = Hán-Gri-Ush = Hun-Gri-Ánush vagyis Magyar. Quod erat demonstrandum... Megjegyzem, maradi ellenfeleim, a levitézlett germán-szláv bérencek nem tudnak ekkora szóegyeztetés-tömeget fölhalmozni, mint én. Eltörpül mellettem minden eddigi kutató! Az egész Webster szótár mellettem bizonyít. Ezért akarták elrabolni halzsírszagú bérencek ládaszámra fölgyűlt kutatásaim anyagát. Merényletük ellen biztosítva magam, kabátom alatt sodronyinget hordok, ha kilépek házamból... De ez az én dolgom, az én tragédiám... Lássuk az anyagot. (M = magyar, Á = Án-Gli-Ush)

I. SZÁMJEGYEK:

M. egy : Á. edzs (írva: edge; ennek utána elhanyagoljuk, hogy írva vagy kiejtve idézzük-e a szót az Á.-ból, ez a kettő ugyanis szörnyen keveredik): egy kis jelentésváltozással „egyetlen vonás" (rovásról van szó, tehát ősi maradvány), majd: „egyetlen vágás" — „élesség" — „penge"

M. kettő, két : Á. kát (cut) v. i. „két vágás" rovásban, számokat róva kell gondolni; (ez más gyerekjáték volt, az egy = edge után)

M. három : Á. harrow „3 rovás" vagyis „3 sáv", az ősi Á.-ban „3 boronasáv", tehát „borona". Úgy olvasom, hogy némi finnugrászok a három szót a vogul khurommal egyeztetnék. Ha

van ilyen vogul szó (amit kötve hiszek, mert csak sváb-zsidó stb. álnyelvészek állítják), akkor ez csakis a magyarból való késői jövevény lehet a vogulban, így mitse bizonyít. Ugyanez áll minden más esetleges finnugor szóra is, amit álnyelvészek fölhozhatnak bármily cikkembeli adat ellen. Ha ugyan mernek meg is nyikkanni ezek után, mikor próféták rájuk olvastuk, hogy sarlatánok, sőt: hazaárulók, sőt: beteg futóbolondok... Elsöpörvén őket, tehát folytathatom:

M. négy : Á. neg (nag) „négylábu lovacska" (meglepő jó egyezés...)

M. öt, ötös : Á. ötter (utter) „teljes, végleges", vagyis a félkézen lévő ujjak teljes száma. Meglepő egyezés!!

M. hat : Á. hat. Ennél pontosabb egyezés nem is lehet, ugye? Jelentésfejlődés: „négyszög, alsó lapja két oldalt meghosszabbítva", vagyis 4 + 2. Így: „egy kalap alakú jel" (mert szögletes rovással kell gondolni), nyilván a hatos ősi rovásjele, innen: „kalap". Ősi voltát bizonyítja a rovás.

M. hét : Á. ét (eight). Mivel az ősi Á. nép üzleti szellemű volt, egy kis kamatot vetett rá, így lett jelentése „nyolc".

M. nyolc : Á. nyu-onsz (new once), mivel régen hétig számoltak (vö. a hét napjaival), hét után újra kezdték: „új egyes" (egyszer = egyes kb. azonos).

M. kilenc : Á. kil-once (keel-once) „hajógerenda-egyes" vagyis erősebb, több mint a new-once.

M. tizen (tizen vannak) : Á. ten. A magyar z eltűnik sokszor, pl. vezér = Veér (híres vezéri család neve), fizet-fiet-siet (a régi hosszú s-et és f-et összekeverve, lásd föveg = söveg; „aki fizet, az nem siet" elv alapján, ellentétes jelentésfejlődéssel). Szóval a tizen-tien-ten kifogástalan fejlődés. De voltaképp minek is magyarázni ilyen hangtani törvényeket, mintha maradi finnugrász álnyelvész lennék... Hasonlít. Punktum. Lehet, hogy egymásból jött. Tehát egymásból jött. És kész.

Íme: Az összes számnevek elsodró bizonyíték. Méghozzá ősi rovás-eljárással, ami csak növeli hitelességét...

II. ÁLLATNEVEK (csak egy kis szemelvényt adok az ezres tömegből, kéziratainból).

M. juh : Á. juh (ewe) „anyajuh", lásd a Nóé-korabeli ékiratos cseréptáblakon, Webster Nóé fölvésésében. Újra kiadta a cserepeket Webster-Mirriam. Bármely üzletben kaphatók. Megdöbbentő, hogy emigrációnk nem hökkent föl erre a lélegzetállító azonosságra: M. juh = Á. juh.

M. puli : Á. pupi (puppy) „kiskutya", vagyis kistermetű puli.

M. kutya : Á kuti (cootie) „egészen kicsi kutya" „vagy más egészen kicsi állat".

eb : ebed (abed) „ágyban", Nóé följegyzései szerint, mert aki állandóan ágyban hever, az lusta kutya, tehát eb.

ló : low. Tudatlan finnugristák azt hinnék, hogy az „alacsony" jelentésű lóra gondolok. De mindenki tudja, hogy a ló nem alacsony, mert akkor szamár a neve; ilyen egyeztetési hibát mi sosem követünk el. Nézzük csak Nóét: és, íme, ott van low = „bőgés". Ebből nyilvánvaló, hogy a lónak ősmagyar jelentése tehén volt.

macska : kis macs (much), vagyis igazában a kiscicákat jelzi, mert mint kutatásaim megállapították, ebből az állatfajból egyszerre sok születik, így minden érthető. Macs = sok.

Nem sorolok föl olyan könnyű eseteket mint hal (fish) = hake (csuka); moly — moth; bogár (népien:bugár) — bug; bivaly — buffalo; bika — bicker („veszekedő, mert az); tulok — bullock; barom — farrow („malac" és „meddő tehén", tehát különféle barom); madár — mallard („vadkacsa" és madge „szarka"; vipera — viper (álnyelvészek szerint a magyar vipera szó latinból jött volna, de ez hazaárulás); gida — kid; szarka — stork-ka („kis gólya", mert olyan színezetű); ökör — oksz; bagoly — pug-owl („pisze bagoly", mert pisze) stb., stb.

III. TESTRÉSZEK

bél — bauél, belli (bowel, belly): Itt megáll az ember esze, mert ez igazán egyezik. Lásd a Nóé-korabeli szótárt!!

száj — say, vagyis „beszélő" szerv, ahogy mond = mouth ugyanaz megfordítva és foot = futó szerv

fül — fil (feel) „érző" = „halló" szerv

orr — orb „teke, szemgolyó" Nóé korában, később lejjebb csúszott az értelme. Különben némely orr csakugyan teke alakú, főleg őseink tömpe mongolos orra. Vagyis óppardon, semmi közük a mongolokhoz. . . De azért kézzelláthető, hogy az archeológia és ősantropológia is megerősíti kutatásaimat.

szem — szém (same) „azonos; két egyforma valami", tehát „szempár"

fog — fog. . . Nem hittem a szememnek, és újra megnéztem. „Fog", igen. Így áll nyomtatva Nóénál: „fog". Elképesztő. Jelentése: „köd, elsötétít", innen aztán: „nemigen látszó" (Mert az ember többnyire ráhúzza ajkai bőrét).

nyelv — yell, yelp, „kiált, kiáltó, csaholó" stb. igecsaládhoz tartozik. Kétségtelen összefüggés.

bajusz — báj-uz (bye-ooze) „mellékes kiáradás", kétségtelenül a bajuszra illik.

szakáll — szakl (socle) „talapzat, alsórész" (az arcon). Némely ángliológus majd a szók-all (soak all) „mindent beáztat" megoldásra fog gondolni. Vesd össze a régi közmondással: „Magyar ember

kétszer iszik" = bajuszos, másodszor a bajuszáról szopja be az italt. Bajusz, szakáll pedig egyre megy.

cimpa — cyme „gally, oldalágacska" (lásd Nóét). Világos eset.

pakompart (Ez tudatlan álnyelvészek szerint a németbül vagy szlávbul jött, holott a német-szláv vette a magyarból, hisz a magyar az ősibb. Hogy vehette volna az ősi MU földön, mely azóta nyomtalanul és ellenőrizhetetlenül a tenger alá süllyedt (hogy megkönnyebbítse sumér-mája kutatóink munkáját), hogy vehette ott ezt a szót a némettől a magyar, hisz német akkor még nem is létezett. De hát a sváb-zsidó álnyelvészeti elfogultság határtalan. . .) Tehát: pakompart. Nézzük csak Nóét: paki (pocky)-unpaired „rücskös, ragyás; össze-nem-illő". Hát ez pontosan vág! Mert az oldalszakáll kutatásaim szerint igenis rücskös, és nem is illő ősmagyarokhoz ilyen sváb-svarcgelb viselet. Újra csak: az archeológia megerősít engem, a nyelvésztörténészt. . .

lép — liver („máj"), régi jelentése „valami belsőrész" lehetett. Őseink, noha MU földrésze sokkal magasabb műveltségű volt, mint a mi 20. századunk, nem sokat törődtek bonctannal, lévén egészséges gigászok (innen a görög gigászhit), nem pedig hipochonder nyámvadt svábok.

szív — szív (Elkábítóan jó egyezés (sieve) „szűrő", mert a vért átszűri. Lám az ősi Á. nevek jelzik a szó eredetét.

máj — maw. Noha ez „zúza", de embernek persze nincs zúzája, tehát máj.

muszkli — muscle. Elkápráztatóan jó egyezés. Némely áltudós szerint muszkli németből ered, de hogy eredhetne németből, mikor a MU korában, stb. lásd fentebb.

IV. TERMÉSZET

Helyszűkén, ezeket már csak kapva sorolom föl: víz — wóder (water; tudjuk, régen a víz ved volt, ebben máig megmaradt: vedel és veder. water = veder, igen jó egyezés); viz-ke — whiskey (mint a vodka is = vizecske); vadon-erdő — wood (lásd Nóét; ijesztően jó egyezés); vinkó — wine; bor — beverage (itt erősen elrontották a magyar bort); sör — sherry (ehhez nem kell kommentár); pálinka — balm-ka (balm becézve, mert „balzsam"); méz — mead („mézbor", tiszta eset); bükk — beech; kel — kale, kél; pocsolya — podge, pool; virító — verdant; virágoz — variagate „tarkáz"; mező — medó (meadow kiferdített írással, az ow nyilván az ő-t akarja visszaadni silány Á. módon); völgy — valley; föld — field (álnyelvészek szerint a föld svábból jött volna, de hogy jöhetett stb. stb.); hát, hegyhát — hájt (hight); réz — red (mert vörösréz); érc — ores; kő — kóv (cove „üreges kő" Nóénál is); seb — seb (shab, shabby „bőrfeltörés"), stb., stb.

V. MŰVELŐDÉS és egyéb szócsoport:
fal — wall (lásd Nóét! Oly jól egyezik, hogy ijedtemben leültem volna, ha már nem ülök; hiszen ez igazán egyezik!!!); ház — háuz (hasonlóképp! Lásd Nóét! Áltudósok szerint a finnugor khozából, mint a mai haza szó is tanúsítaná; de szerintünk ez egészen más szó; svábok szerint a ház a német hausból való, de inkább a német jött a magyarból, mivel a magyar ősibb. A német sosem volt a MU földrészen); híd — hide „rejtőző hely", híd alatt rejtőzni szokás tudvalévőleg; palánk — paling; pillér — pier; batyu — bunch és bundle helyesebben írva: bancs és bandli; kard — karot (carrot = „kard alakú növény, sárgarépa", másképp murok = murrey „vöröses"); szablya — sabre; kártya — kárd; pósta — post (némelyek szerint mindkettő a latinból, de hiszen latin se létezett, mikor a magyarok ősei MU földrészen éltek); pénz — penny, pence; vár — war (a vár körül vívták a háborúkat); vers — verse (egy betű híján teljesen azonos; az Á. verse alak valakinek „verse" értelmű); név — ném (name); virtus — virtyu (virtue): hazafiatlan magyar álnyelvészek szerint latin szó, de hogy lehetett a MU-n latin, stb.; néni — nenni (nanny, mint ebben: nanny-goat)

VI. IGÉK ÉS NYELVTAN
van — was; vóna — wud bi; volt — would; lesz, megfordítva szel — sel-bi (shall be); vala — were. A múlt idő t jele: Á.-ban t vagy d, pl. kap:kapott — kip:kept; hord:hordott — hold:holded, amiből később elrontva lett held; hűt:hűtött — heat:heated (a nagy hő és fagy azonos hatású); eszik, evett, ett — it, ét (eat, ate); ivott, itt: itch („szomj, viszketés"); köll nekem: — köll (cull „kiválasztom"); pörköl — broil; fur — bór; pözsög — bözz (buzz); pörzsöl — parch, pörög — pörl, vörl (pirl, whirl)

HADD NYISSAK ki egy lapot találomra a Nóé ősi szótárában: chip „farag, töredék, csipet" — csip; chirp, chirrup „csiripel" (őrült jó egyezések); chimney — kémény (a ch = k eredeti ejtéssel, itt még az n + y is megvan); choke „fojtogat" (mert nem jut lélegzethez az, akit az erőteljes MU-beli magyarok csókoltak); choose, azaz csuz „kiválaszt", vagyis kihúz a sok közül; chough = csóka, hajszálra vág; chunk „vastag szelet", amiből levágták, az nyilván csonka maradt; churr = csörr — csörgés, csikorgás; chuff „goromba ripők" vagyis csúf; chop, olvasd csap = csap „lecsap, levág"; church, csörcs „templom" = cseres, mert az ősi cserfák alatt volt MU-ban a szentély, stb., stb. KAPÁSBÓL INNEN-ONNAN: folyik = flow; merül = merge; menni = meiny („kíséret, menet"); mond = mention; ment, megment = mend „javít"; buzgó = bizi; pityke = button; buborék = bubble; büszke = bószt-ka (becézve; boast); boldog = bold (merész,

vidám stb.); part = port „kikötő"; pék = béker; disz = diszájn; kurta = curt; görbe = curve; kupa = cup; rokon = row-kin (egy sor rokon); kölyök = köli (cully, lásd Nóét); hül = kül (cool); hall,-gat = hear,-ken; stb. stb. Nem lehet megállni, akárcsak a papkorn evésben. Ezt vallja a nyelv!! AZONOS A MAGYARRAL. Hát még a tulajdonnevek. Némelyek szerint ezek nem bizonyítanak sokat, mert a jelentésük nem tudjuk. De tudom ÉN, mert mind megfejtettem. Íme:
A sumér-magya-mája-magyarok kárpáti hazájából: Álmos: all-mush (teljesen kása, mert tudjuk, megöregedett és fogai kihulltak); Előd = elaud (= allowed) „megengedte"; Ond = ónd (owned) „birtokolta"; Kond, Könd = kend (canned, mert vaspáncélba volt burkolva); Tas = dash, dashing („nyalka"); Huba = hub „kardmarkolat" (lehet-e illőbb név?); Töhötöm = tough-item (vagyis karakán fickó, mily illő név; de lehet így is: tough-ottoman, mert őseinket töröknek nézték a bizánciak, tough-autumn, mert élete őszén is szívós fickó volt). Budapest = bud-appeased „megbékült bimbózó" város (vagy: bud-apish, mert nyugatot majmolja); Esztergom = Is there gome? (gome = „kocsikenőcs" Nóénál; valami rátóti-féle ugratásból); Szeged = sedged „sásos" a Tisza mocsarainál; Debrecen = debris-in „romok benne", mert ősi hely; Kolozsvár = close-war „közel a harchoz", a keleti török-tatár végekhoz, avagy: college-war „iskolák versengése", mert régi kollégyiomok városa, callous war „állandó harcokban megkérgesült"; collie's war „juhászkutyák, tehát juhászok harca", mikor a várost alapították, a juhászok nem engedték át legelőiket; Kecskemét = catch-comet „fogj egy bolygócsillagot" (álmodozó bugaci pásztormondás) vagy catch-comment „fogj egy jobb magyarázatot" (ha az előbbi nem jó); Pozsony = (hát ez igen egyszerű:) possession; Kassa = kasa cosher „dédelget" (így van a Nóéban, nem tehetek róla); Győr = dzsuri (jury „bíróság", Jewry „zsidóság", régi gettóváros; dzsár = „korsó", mert víz mellett van); Szombathely = some bad hay „némi rossz széna" („némelykor rosszul állt a szénája), some bad hail (jégeső verte el), some bad hell (ezt soproniak mondták rá); Pécs = pédzs „apród", peccs (patch) „folt, telek", Székesfehérvár = Say-cash-fire-war „beszélj készpénzről, te tüzes háború" (a török sarcolásokra vonatkozik talán).

Vagy vegyük az Án-Gli-Ush nyelvterületről a neveket. Vassington, régi mitológikus lovag = vas-ing vagyis páncélinges. A-ton végződés csak kései hozzánövés, hogy nehezebb legyen. Némelyek tudnivélik, hogy Tóni rövidítve. . .
Teddi Rószevelt, szintén hitregei harcias nős neve. Teddi a „teddideteddoda" első fele, jelentése: „talpraesett ember" (a „teddoda" fordítja vissza az értelmét, de az itt hiányzik). A Ró- = rovó vagyis írástudó, Teddy tudvalévőleg írt is könyveket. Szevelt

nem egyéb mint ángliusos ejtése a szavalt szónak, s Teddy, tudjuk, szónokolt is. Megdöbbentő egyezések!!

Pokahontász: régiség folytán egy kissé megromlott névalak. Korábbi Napoka-hontás = „Napsugárka-kiáradás (ontás)", bámulatosan illő név egy szépséges indián princesszre... Különben Kolozsvárnak ősi sumér neve is Napoka (alkalmasint Pokahontásról elnevezve, de ez még nem egészen bizonyított tény).

Hárry Truman, ősi törzsfő neve. A Hárry mellbevágóan megegyezik a magyar hitregei katonanévvel, a hősi Háryval. Tru = taru = daru, mert „öreg daru" már. És man = manus = ember (közismert magyar tájszó).

Klevelend = „kelevéze leng". A z kiesést lásd előbb. (S még azt mondják az álnyelvészek, nálunk nem törődnek hangtannal!) Az ősi kelevéz, bozogány, kacagány honfoglalási cikkek csak növelik a magyarázat hitelét.

Csikágó. Vesd össze Csíksomlyó, Csíkszereda stb. sumér nevekkel. Az -ágó = hágó. Csík-hágó. Hágó nemcsak hegyek közt van, hanem vízparton is, ahol partra hágnak (vagy a strandokon egymás tyúkszemére). Így Kardhágó temgerparti város = Carthago.

Tolidó = tolli = tollas (indián, tehát mája = magya fejdísz) + tó. Ez az Erie tavat jelzi, mely viszont Tolidót „éri", innen a neve. Egyszerű.

Janxtaun = Yaungs-taun = (a betűk egy kicsit összekeveredtek = Gyanús-tanú (először nyilván nem hittek a felderítőknek, akik azt állították, hogy jó települési hely lesz; de mennyire tévedtek);

Nyu-Jork = nyúlt, hosszan elnyúlt Jor-ocska (-k becéző, mert igen nagy; a Jor értelmére lásd Győr többféle megfejtését).

Szalt-lék-sziti: ez a legbravúrosabb névfejtésem. Menekülő mormon-sumérok alapították, ebből következőleg: „Szaladt, (míg) légzete (is elállt)", egy ilyen mondatból rövidült a neve. Tiszta magyar név, jeléül, hogy a mormonok is magyarok voltak. Mormon híres könyve, melyet a múlt században az alapítójuk látomásban kapott, kétségkívül magyarul volt írva, és MU földrészéről ered. Noha elveszett a könyv még az alapító életében, de beható kutatásaim ki fogják deríteni a pontos szövegét. Csak egy kis türelmet kérek, minden svarc auf vájsz meg lesz oldva (mint a Singer-Budenz-Hunfalver sváb nyelvészek, ezek a tudatlan zűrkavarók mondanák).

Végül hálából, hogy tudniillik szerkesztő úr közli úttörő felfedezéseimet, megfejtem önöknek a Vasárnap nevét is. Ebből a sumér szóból jön: wassher = mosó és nap = lap vagyis újság. Mert minden száma felüdítő lelkifürdő. Némelyek szerint nap az eredetibb alak, így vasárnap = „mosónap", az ősi Án-Gli-Ush-Ma-Gyar közös

nyelven. Igazában szombatot jelentette, hisz az ősi néphit szerint az ősi Boldogasszony akkor szokott mosni. Igen-igen vág sumérmája ősi hagyományokba, és így illő név egy ilyen ősi lapra, tehát a megfejtés kétségtelen. További kutatásimról és leereszkedő jóindulatomról biztosítva szerkesztőt és olvasókat, maradok, aki voltam,

a nagy Suméri és Sumákossi Ocsu Balambér
de genere MU

DR. CSEPREGI HORVÁTH JÁNOS (Budapest)

Legenda a fehér lóról

AJÁNLÁS

A századfordulóban élt jeles történetkutatónk, Ipolyi Arnold püspök nyomait követve igyekszünk rávilágítani arra a múlt sűrű ködébe burkolt korszakra, amelyből honfoglalóink törzsei és népei kibontakoztak, majd később nyílt színem ráhelyezkedtek a történelem sodrára. E lépést meg kellett tennünk, mert múltunkról torz vélekedések alakultak ki, és ezek ellepték közfelfogásunkat.

Őseinknek a Kárpátok közé behatolt ága nem volt nomád, vándorgazdálkodást folytató, fejleten tömeg, *mert hogyan képzelhető el az, hogy ily körülmények között hatalmas, több ezres létszámú méneseket, csordákat, nyájakat tudott volna terelgetni kiterjedt tájakon, és hogyan képzelhető el, hogyan tudott volna csatangoló népekkel félelemben tartani erős, akkoriban már fejlett országokat?*

Nem lehettek nomádok a pompakedvelő ősök, mert ha ez igaz, akkor vándorgazdálkodásnak kell tekintenünk a Hortobágyon kialakult nagyüzemi ridegtenyésztést is, és ugyancsak a kéttelepüléses tanyai állattartást, amelynek keretében évszakok szerint hajtották az állatokat téli szállásról nyárira.

Nincs okunk szégyenkezni őseink miatt, hiszen Árpád nagyúr szövetségének népei a földrajzi Irán és Turán határán megvalósult, fejlett pusztai civilizációval és kultúrával, mögötte pedig teljes mitológiával, jelentek meg itt. Utóbbi szeleteit igyekezett Ipolyi kibúvárkodni és eredményeivel némiképp visszaálmodni körvonalait, mert különben az európai csodálatos félsziget viszonyai közt meg kellett velük hátrálnunk. Emlékei meg lassan elenyésztek a rovásírás ördögi cikornyáinak kiirtása közben, *úgy, hogy csak egy-egy részlet ragadt meg a nép hagyományőrző nyelvén.*

Így feladatunkat csak feltevések és valóságok képkockáinak merész összeillesztésével és szellemidézéssel oldhattuk meg. Kerestük az áramvezetéket, amelyen végigfutott az a folyamat, amely végül a pusztai kultúra kibontakozásához vezetett, és amely lehetővé teszi részünkre, hogy segítségével valódiságában ismerhessük meg a később egybeforrt nép különleges fészekrakását.

A LÓ MINT TÖRTÉNETFORMÁLÓ TÉNYEZŐ

Az Európa délkeleti részén kialakult és a káspi kapun át Ázsiában folytatódó határtalan gyeppusztákon élő ember természeti kiszolgáltatásán csak úgy segíthetett, hogy mérhetetlen távolságai leküzdésére eszközt keresett. Jelen esetben ezt az állatvilágban találta meg. Maga alá szelídítette tehát a helyben tenyésző vadlovat. Nélküle nem boldogulhatott volna sem viszontagságai közt, sem gyilkos torzsalkodásaiban, és ennek kapcsán létre se jöhetett volna a pusztai civilizáció, amelynek mestere lett.

A pusztákon élő és az állattenyésztést gyakorló pásztornépek körében fontos szerepet töltött be ez az állat. Képzeletvilágukban szinte összenőtt a ló és gazdája. „Hogy van a lovad és a családod?" — érdeklődött ismerősénél a lovas ember még a közelmúltban is keleten, egy szintre helyezve fontosság dolgában paripáját családjával. És összeforrottságuk nem csupán eltorzult látomás; évezredek alatt a lovas testalkata is alkalmazkodik a követelményekhez, deformálódik, az ősök széles vállú alkata rövid kardlábakra támaszkodik, ami viszont kitartó gyaloglásra alkalmatlanná teszi őket. E közben tökéletesíti lovagló eszközeit is, nyerget alakít ki, amely nem tör akkor sem, ha lovasa napokig ül benne, és feltalálja a kengyelt, ami esetében átütő, döntő felfedezésnek bizonyul. Hasznát tőle tanulja meg Európa.

A ló tehát központi helyet foglal el ott az emberek szemléletében. Nemcsak értékes haszonállatként becsülik, hanem komoly társukként is. Hozzátartozik mindenapi életükhöz. Gyermekeik kicsiny korukban megtanulják és megszokják a lovaglást. Természetesen, mindegyik szőrén is megüli négylábú társát. Talán még a női nemtől sem idegen e gyakorlat, amire utal, hogy híre járt Szent István szülőanyjának, Saroltnak, a bolgár nagyasszonynak, aki férfimódra szállt lova hátára.

A ló emellett hűséges társnak is bizonyult. A későbbi századokban is hallunk arról, hogy a ló, a harci tusákban akárhányszor együtt küzdött gazdájával, rúgva, harapva az ellenséget vagy annak lovát. Páratlan teljesítményekre voltak képesek a harci mének, de nem ez döntött mellettük, hanem hogy általánosságban alapot nyújtottak *a lovas hadviselés* kialakulásához, ami rajtuk és *a szervezés meg fegyelmezés csodáján épült fel.*

Lovak birtoklása tehát a lovasember életszükségletévé vált. Életformája megkívánta birtokolt társának jelenlétét közvetlen környezetében. Az ilyen harcost el se lehetett képzelni paripája nélkül. És ez az összetartozás oly szorossá vált, hogy bocskoros szomszédai szemléletében misztikus testi egybeforrottságban jelenítődött meg. Gondoljunk csak a görög mitológia kentaurjaira!

Nomád az olyan népelem, amely vándorgazdálkodást folytat, a felélt területekről tovább költözik, és *nem kötődik meghatározható szűkebb területekhez, tehát előtte idegen minden gazdálkodási mód, ami birtokolt földön folyik.* Természetesen nem sorolhatók ebbe a körbe azok, akik gazdálkodásuk szükségleteire, kiterjedt területeket vettek birtokba, és ott földközösségben közös gazdálkodásra rendezkedtek be, lakhelyüket pedig ennek keretében, a természeti adottságok tekintetbevételével változtatták. Elvándorlásaiknak oka pedig túlnyomólag harc a legelők birtoklásáért.

Az ősi kezdet mindig nomád; vadászó, gyűjtögető élet, majd vadpásztorkodás. Ebből az állapotból a történelem embere fokozatosan bontakozik ki. Vannak azonban csoportjai, amelyek e fokon megrekednek, fejlődésképtelennek mutatkoznak, és így kiemelkedett társaikhoz hasonlítva, művelődés terén elmaradnak.

A vándorló, kósza életmód tehát a fejlődés vonalának csupán egyik lépcsőfoka, amelynek egyik fontos feltétele, hogy senkiföldjén, elhagyott vagy gazdátlan, esetleg laza tulajdonjogú területen gyakorolják.

A nomád megjelölés lebecsülő, leértékelő jellegű. Az alacsony fejlődési fokon álló, kezdetleges csoportosulásokat szokták találóan e kifejezéssel illetni. Egyenértékű a műveltséget nélkülöző vademberrel, a barbárral. Megjelölése pedig lenéző, megbélyegző emberekre, népekre egyaránt. Még a mai időkben vándorgazdálkodást folytató afrikai beduinokat és masszajokat is csak „pusztai népeknek" nevezik, holott a nomád bélyeg rájuk valóban illenék. Annál inkább visszatetsző, hogy a mi történetíróink ezt az öltönyt őseinkre akarják ráadni, annak ellenére, hogy ők ebből az állapotból évezredek váltásában, miként a többi nép, régen kibontakoztak. Pedig amikor Európa hegyvidékein, különösen a Kárpátokban még gyalognomádok bolyongtak nyájaikat legeltetve, akkor a pusztákon már hatalmas népek szerveződtek. Nem vagyunk hajlandók elismerni azt sem, hogy történelmünk idegen kútfői ilyeneknek ábrázolták volna őseinket. Hiszen már az ókorban is összefoglalóan *szkítáknak nevezték* a lovasnépeket, amelyek a határ nélküli gyeppusztákat, Szittyaországot lakták. De a szittya szó is meggondolt és elfogulatlan értelmezést kíván.

Tisztánlátásunk érdekében azonban fogalmazásilag rögzíteni óhajtjuk, hogy *az állattenyésztő népek körében* a vándorgazdálkodással ellentétben, vagy abból kioldódva, létrejön *a terelőgazdálkodás,* amely utóbbi már fejlődés eredménye, mert a legeltetés immár korlátolt területen, rendezett keretek közt folytatódik. Benne a gazdálkodás módja nem változik, nyomán mégis ugrásszerű előrelépés következik be, ami azután kihat a települési szempontokra. A

vándor-, nomádgazdálkodás ugyanis útjában áll minden koncentrációnak, tömörülésnek; kistermelői tevékenységet folytat, pedig az idők szava ésszerűsödést és szervezkedést hívna életre. A terelőgazdálkodás annyi, mint nagyüzemesedés. Törvényszerűen ebbe az irányba sodródtak a pusztai közösségek, teljes életmódjukkal. A felszaporodott nyájak (csordák, ménesek) gazdái, állataikkal együtt, beszorultak a szabad térségek egyes szakaszaira, amelyet azután kényszerűen, tartósan megszálltak. *Foglalások és nyomukban szállásbirtokok keletkeztek. Létrejött a földtulajdon* a kiterjedt mezőkön, egyelőre földközösség formájában, még ha határai ingatagnak is bizonyulnak. Vonulataiban azonban keresztben áll a szomszéd; eddig, és nem tovább! Népcsoportok, vagyis törzsi együttesek országnyi területeket foglalnak le és osztanak fel törzseik közt, megye nagyságú részeket hasítva ki nyájaik részére. Majd folytatódik ez járásnyi méretekben bontva tovább a közös tulajdon használatát nemzetségeik között. *Kifejezései, mint járás, megye, szintén a pásztormesterség köréből származtak át a közigazgatás nyelvére,* mert hiszen a közigazgatás mindig valami meglevőt folytat és arra épül rá. A megye szót sem a sclavusoktól kölcsönöztük.

A terelőgazdálkodás már rendezett életvitelt, szabályozottságot igényel, civilizált hátteret tételez fel. Az állategyüttesek helyváltoztatása évszakonként és a beérések keretei között bonyolódik le. Mozgatnak állategyütteseket, és birtokosai követik azokat lakhelyeikkel, de a helyváltoztatás elveszti korábbi hevenyészett jellegét. Van nyári és téli szállás kijelölt foltokon, a pásztorok pedig kötődnek a kitaposott, váltakozó telephelyekhez. Az emberi szállások körül meg létrejönnek családi szükségletekre termelő, belterjesülő kertgazdaságok, amit azután vontatottan követ a mezei gazdálkodás kezdeménye.

Ahol birtokviszonyok alakulnak ki, földtulajdon jön létre, ott vándorgazdálkodásról, nomadizálásról beszélni tévedés. Ingatlantulajdon, még ha laza is, csak határok közt valósulhat meg. Ez a megállapítás pedig érvényes a tulajdon minden formájára, legyen az egyéni vagy közösségi. A tulajdonnak ugyanis mindig van alanya, ennek pedig rendelkezési joga vagy lehetősége ennek gyakorlására. A széles mezőkön, ahol a lovaspásztorok népei éltek, és ahol a csordák alapjában véve mindenen átgázolhattak, csak az összefogott, közös birtok, amelyet azután nyíllövésnyi távolságokkal számolva osztottak fel legelőrészekre, mutatkozott előnyösnek, mert a tömegbe fogott állategyütteseket könnyebben kezelhették együtt, és ez kevesebb lovas jelenlétét kötötte le. Az összeterelés fokozta a biztonságot, akadályozta az elkóborlásokat és féken tartotta a lótolvajokat, akikből bőven akadt a pusztán.

Történelmünk folyamán a közös birtok megfelelőnek és időtál-

lónak mutatkozott mezei gazdálkodásunk állattenyésztő viszonylatában, amit igazol, hogy még századfordulónk idejében is léteztek, virágoztak községi közös legelők, a rendiség korszakában pedig sokáig életben tudták tartani a közös művelés alá vont nemesi közbirtokosságokat.

A gyeppusztákon addig lehetett nomadizálni, amíg gyér lakosság élt rajta, és a kis csoportokban, laza szervezetben bolyongó állattenyésztők sérelem nélkül kitérhettek egymás elől, vagyis korlátlan volt a legeltetési lehetőség. Ez azonban régen volt így, mert a közeli történelmi időkben hamarosan megnövekedett a népsűrűség, és ez felzsúfolódást hozott magával.

E helyzetet népesedési ok idézte elő. A zordon égövi tájakon élő emberek szaporulatukat, születési többleteiket több sikerrel őrizhették meg, mint a más körülmények közt települtek, mert a hűvös időjárás csökkentette a járványok pusztító erejét. Emberei különben mindig a napsütötte déli vidékek felé törekedtek, különösen a lovas emberek, akiknek nyereg alá fogott jószágai kényesebbek és érzékenyebbek voltak más barmoknál. Ráadásul a lovasnépek délen, a virágzó mezőkön terített asztalt találtak nyájaik részére, és Szitytyaország fekete földjei kiváló termőtalajt nyújtottak.

Érdemesnek bizonyult a mérsékelt klímájú vidékeken gyökeret eresztenіök. Folyamata azonban *kényszerűen magával hozta a tömörülés szükségességét.* Bekövetkezett, hogy a haszonállatokat össze kellett terelni, mert gondozásuk így egyszerűbbé és gazdaságosabbá vált. De amikor kölcsönhatásként az ember is elindult hasonló irányba, ez bonyolult fejlődést, szervezést kívánt meg. A tömörülés mozzanata pedig lezárta előttük eddig gyakorolt életformájukat, kényszerűen kiemelte őket a vándorgazdálkodásból. Állatok között csoporton belül vitathatatlan az egyöntetűség, hiszen csak terelhető tömeg, de gazdáik összeműködésre serkentése felzsúfolódásukat vonta maga után. *Ki kellett tehát alakulnia közöttük munkamegosztásnak, rétegződésnek, rangrendnek, ami már civilizálódás, társadalmasulás, elhelyezkedés tagolt közösségi rendszerben.*

E folyamatok nyomait még a honfoglaló magyarok letelepülésénél is felismerhetjük. Sokáig fennállottak a közös birtokok, szállásbirtokok. Szent István király is azért szervezte meg a *várbirtok*-rendszert, hogy közbeékelésével megakadályozza a bizonytalan határok miatt törzseink közt folyó, csillapodni nem akaró torzsalkodásokat.

Szólnunk kell még arról, hogy a lótolvaj, tehát marhatolvaj is, aki elköti az idegen állatot (gondoljunk a lókötő kifejezésre), sokáig jellegzetes figurája a pusztai életnek. Rózsa Sándorok *szegénylegényei* alakjában nálunk sokáig tovább virágzanak, amíg a rideg állattartás maradványai az Alföldön fellelhetők voltak.

A vándorgazdálkodás életformáját kultúrfokként tulajdonképpen a lakóhely földhözkötöttségének hiánya jellemzi. Mint ismérv azonban megtévesztő ez; látszata helyesbítésre szorul. Mert nem a mozgathatóság döntő, hanem *a szerkezet alkalmassága, megfelelni a lakályosság és a gazdálkodás szükségleteinek.*

Európának időjárás szempontjából középövezetében csak akkor létesülhettek tömegesen kőből meg téglából épült lakóhelyek, amikor a fűthető ház építésének technikáját az ott élő népek, első sorban a hódoltak, a rómaiaktól eltanulták. Ősi állapotban ugyanis két fajtakép uralkodott itten: *a veremház és a sátor.* Az egyik inkább a hegyes, erdőborította vidékeken, a másik az Ázsiából átnyúló sík vagy dombos területeken, a lovasnépek földjén.

A sátor azonban fejlődésre képesebbnek bizonyult földbe ásott társánál. Tökéletesedni tudott. Az igaz, hogy még kíbontakozott formájában sem tetőpont, ahol meg kell állni, de többet nyújtott, mint rokon fajtája. Mert a veremházból csak végleg kilépni lehetett, összerakni nyirkos vályogépületet. Az egyrétű bőrsátorból azonban hamarosan kinőtt a jurt, a körsátor, a nemezsátor, amely lakályosság szempontjából már sokat nyújthatott. A nemezlap, amely olcsó sohasem volt, felfogta a hideget, a kemény pusztai szeleket, szőnyeggel, prémekkel jól ki lehetett bélelni, közepén parázs melegítette. Fő előnye viszont mozgathatóságában volt. Szét lehetett szedni, gyorsan össze lehetett rakni szerkezetét. Már vihette is a szekér vagy a málhás állat. Alkalmat szolgáltatott díszítésre, ékítésre is, és ezzel kihívta az ősi művészet kezdeményét.

Az újkori történelem beköszöntésének idejében a sátorlakás már a kényelem szolgálatára is vállalkozhatott. A népvándorlás hódító lovashadai pedig nagy hasznát vették, már azért is, mert segítségével idegenben *támaszpontok nélkül hadakozhattak.*

Eredetileg is előnyt biztosított nekik, hogy eszközével tulajdonképpen hátukon hordozhatták otthonukat, és lakóhelyükkel követhették csordáikat. Ott verték le sátorfájukat, ahol alkalmas legelőket találtak.

Az összehasonlítás teljessége céljából állítsuk egymás mellé a vályogházakat, a fejlődésnek induló kőházakat és a sátorvárosok színes képét! Szegény népek jurtjai kezdetlegesek lehettek, de nem ilyenek azoké a népeké, amelyek fegyvereiket, ruházatukat, sőt: hű társuk, lovaik kantárzatát is ezüsttel, aranyozással borították. Lapozzuk fel a bizánci követ, Priszkosz Rétor leírását Attila nagyúr pompás uralkodói székvárosáról, akár a Tisza mellett, akár Kijev helyén állt ez. A hódító uralkodóknak nagy előnyt jelentett, hogy intézkedő központjukat áthelyezhették szükség szerint oda, ahol a helyzet leginkább megkívánta a jelenlétet. Ezt a gyakorlatot némi-

képp a korai magyar királyok is követték oly alakban, hogy országukban több fővárost létesítettek különféle tájakon. Ezeket nevezték azután Fehérváraknak (Székes-, Gyula-, Nándor-, Tenger-Fehérvár).

A művelődés szintjének emelkedése azután következett be, hogy *sikerült az állatállományt csordákba egybeterelni, és a közös tulajdont őrző lovasembereket felzárkóztatni összeilleszkedő csoportokba, amit később valódi társadalmasulás koronázott meg.* Ez ugyanis oda vezetett, hogy a tömeg tagolódva állt össze, rétegekre, mondjuk osztályokra bomolva a hatalom birtoklása és a munkamegosztás alapján. Kialakultak élcsoportok is a hadban kiváltakból; a családfőből törzsfő, majd esetleg uralkodó lett. Körvonalazódtak a hatáskörök. Létrejött tehát a civilizáció, melyhez keretet és színeződést a lovak jelentőségének megnövekedése adta meg.

A munkamegosztás azután sorrendben *előhívta az ipart,* ami a háziiparból fejlődött ki a szükségletek megnövekedése és megosztódása útján. Két szakma helyezkedett el a kezdemény élén, a szabás és a kovácskodás jártassága. Mindkettőt az állandó fegyveres készenlét teremtette meg, mert a köz emberét lekötötte harci beosztása. Így önállósult az említett szabóság, bőr alapanyaggal dolgozva és nyeregkészítésben is vetélkedve. Később ez az ipar kiterjeszkedett a posztókészítés művességére is, sőt: állatszőrökből nemezlapokat is állított elő. A kovácskodás a fegyverigényeket fedezte, és gyakorlatát magas szintre emelte. A pusztai népek íja felülmúlhatatlanná vált, és csak a számszeríj tudott később versenyre kelni vele. Nagy fontosságra tett szert a nemesfémek megmunkálása, hiszen e népek nemcsak kardjaikon, de egyéb használati tárgyaikon is kedvelték az ezüstveretet vagy aranyat, ami egyben rangjuk kifejezésének jelképe is lett.

A nyersanyagok azonban nem mindig voltak kéznél. Nemcsak a vasat, rezet, ezüstöt, de még a prémet, a finom gereznát is idegenből kellett beszerezni, azaz cserélni áruval, főként húsállatokért. E bonyolult műveletekhez hadrendbe nem sorozott emberek kellettek, akiknek tevékenysége hivatásukká vált, mert egész embert kívánt meg. *Kialakult tehát a kalmárkodás,* a kereskedelem és a tőzsérkedés állatokat adva, vásárolva. És e foglalkozásokat nem annyira törzsbeliek, mint inkább befogadott idegenek látták el, kialakítva foglalkozási rendjüket.

A pusztai népeknek fontos kereskedelmi cikke volt a rabszolga. Kisebb portyázó hadjárataikban mellékszerzemény a kétlábú árucikk, amelyből rendszerint bő aratás akadt. Nehéz utólag megállapítani, hogy a háziipar és a kufárkodás milyen fokig foglalkoztatott szabad embereket, és milyen fokban jelentett rabszolgamunkát. Utóbbiak közül került ki leggyakrabban a házi cselédség. A tör-

ténelem terére lépett *magyar törzsszövetségben*, joggal feltételezhetjük, *rabszolgák dolgoztak az otthonok körül, és ezért ragadt nyelvünkbe annyi szláv szó,* hiszen a pusztaiak főként e népek közül ragadtak el sokat.

Az elmondottak alapján nyilvánvaló, hogy a pusztai civilizáció, társadalmasulás kibontakoztatásához *nem a sátrakat kellett lebontani, hanem szoros társadalmakat kellett felépíteni, összefogni a hányódó csoportokat, egy zászló alá gyűjteni minden csatangoló törzset,* hadat, rátelepedni velük a tágas tér elhatárolt részére.

LÉTREJÖNNEK A TÖRZSSZÖVETSÉGEK

A legelőkért vagy legeltetési lehetőségekért vívott véres küzdelmek sohasem szüneteltek. Hol itt, hol ott gyulladt ki a pusztai harcok gyilkos tüze. Fő okozója pedig, hogy az aránylag szelíden tagolt rónákon, füves mezőkön csak *ritkán kínálkoztak természetes határok.* Az alkalmas vizi vonalak, folyó- vagy folyampartok nem válhattak be, mert az állattartás vízigényes és amiatt a közösségek, nemzetségek, törzsek mindig a vizekre telepedtek rá, magától értetődően mindkét partra. A honfoglalók is ilyen formában szállták meg Kárpátországot. Egyéb hiányában azonban a foglalt, immár leválasztott legelők közt a birtoklás határainak megjelölésére nem maradt más eszköz, mint a cövekelés, vagyis mesterséges jelek, árkok, sövények és egyéb hasonló művek létesítése, elhelyezése. Néha egyszerűen földbe szúrt, megjelölt dorongok felhasználásával.

A továbbsarjadó családok, nemzetségek, sőt: törzsek is hamar *felismerhették a nyalábelv előnyét, az összefogás erőgyarapító vonzását.* A had (eredete a török ordu — horda, sereg — szóban) társulást keresett a rokon szomszédnál, akivel éppen össze tudott férni, mert ezúttal nem kardjaikat mérték össze, hanem kölcsönös támogatást kerestek. Így gördült tova az egyesülési folyamat, amely végül népek egybekovácsolódásába torkollt. Esetenként *összefonódtak idegen, de hasonló életformák közt élő törzsekkel is.* Megalakultak a szövetségek. De ez a történelem képződésének csak egyik arcfelületét mutatta meg, mert a békés szerveződéssel ellentétben a másik oldalon vészesebb kép tárul elénk: harcot, hódítást, az erőszak érvényesülését látjuk, bár mindkét törtetés azonos irányba tartott, hogy egyesüléssel felerősödjenek.

A pusztai legelőket ugyanis nemcsak őrizni, védeni kellett, de a *felfegyverzettség növelte a biztonságérzetet,* ami az erő öntudatát szülte *és terjeszkedésre serkentett.* Így indulhattak meg a küzdelmek, amelyeknek célja lett elragadni a szomszédtól immár megszállott füves mezőit. De a vérpazarló, helyben topogó marakodásnak mindig vége szakadt, amint a színtérre lépett egy olyan népcsoport vagy társulás, amelyik túlsúlyának erejét be tudta bizonyítani, és

fölénybe került szomszédai szövetkezéseivel szemben. Előtte fejet kellett hajtani. Az emberszegény rónákon a mészárlás nem lehetett divatos, illetőleg mértéktartóan és ritkán fordulhatott elő, ezért a levert ellen fél megsemmisítése nem vált céllá, hiszen csak a legelői kellettek. Rendszerint csak vezető rétegét kellett kicserélni a hűség biztosítása céljából, ami azonban legtöbbször kihívta az erőszak alkalmazását. Ha a megvert fél nem hajolt meg, és megtépázva, de engedelmesen nem csatlakozott a felülkerekedett szövetséghez, akkor települési helyéről tovább űzték. Az ilyen *harcos műveletek azután mozgásba hozták az egész tájat,* az előzött szomszéd szomszédjára rontott, hogy életteret biztosítson magának. Végül azonban valahol meg kellett torpannia az egybetorlódásnak, ami rendcsináláshoz és szervezkedéshez vezetett. Nyomában *feltornyosultak a társulások,* a hódoltatás óriás mértéket öltött, aminek rendszerint a pusztai politika egyik emberfeletti nagyja lett megalkotója, vérrel írva be nevét a múlt eseménysoraiba. Így a mértéktelenül hatványozódó szövetségek hamarosan megdöngették Európa kapuit, megjelenve az összekuszálódott világpolitika ó- és középkori küzdőterén. Új külső sugalmazó is került a tényezők közé, s ez volt, amit a lovasnépek Kína szomszédságából magukkal hoztak.

Az immár kialakult óriásszövetségek közül feltűnnek a színen a szkíták, a pártusok, megreszketteti a világot Attila birodalma, amely már több, mint törzsszövetség, de mégis az, mert az egybekapcsoló fő halálával egy csapásra szétesik alkotóelemeire, tarkabarka népmozaikokra és erőtelenebb törzsszövetségekre. De nem fogynak el a történelemből. Következik Dzsingiz, majd Tamerlán.

Nem kell azt gondolnunk, hogy e népek annyira vérszomjasak voltak, hogy öncélúan keresték a vérontást. Kétségtelenül beszervező, hódító műveleteik pusztítással jártak, de valószínűsíthető, hogy nem célozták az ellenfél kiirtását, szolgaságba döntését vagy létalapjának tönkretételét, állatainak elorozását, hiszen hátsó gondolat élt bennük mindig, hogy kímélni kell az ellenfelet, hátha szövetségessé lehet tenni, besorozni a társulásba.

A békés megoldásokra irányuló hajlam meglétét beszédesen bizonyítja, hogy e törzsszövetségekben *intézményesült egy fejedelmi hatáskörű tisztség, amelynek viselője hivatott lett* a lovasnépek különleges viszonyai és a legelőgazdálkodás keretei közt *igazságot szolgáltatni* és ezzel kiküszöbölni az összeütközések okait, nyugalmat teremtve. A kisebb egységek torzsalkodásainak a helyi főnökök rendszerint egymaguk véget tudtak vetni, de ha elmérgesedtek az ellentétek, vagy komoly egységek vonultak fel egymás ellen, elérkezett a beavatkozás ideje, s ilyenkor szükség volt arra a tekintélyes személyre, aki a közösség fegyveres erejét is mozgósítani tudta. Néha elégnek bizonyult maga a fenyegetés. Ennek az igazságte-

vőnek kellett azután, a társulás erejére támaszkodva, helyreállítania a békesség rendjét. A nehezen elhatárolható családi, *nemzetségi szállásbirtokokon ugyanis mindennaposak lehettek az összetűzések*, kézbe vették egymás ellen a fokost és a kardot, *a főhatalom tehát ez eseményeket nem nézhette tétlenül.*

E magasrangú ítélőmestereket, mai nyelven bírókat, amely utóbbi fogalom a középkorban tágabb értelmű volt, nevezték népek és szövetségek szerint különbözőképpen, tarkánoknak, karkhászoknak, dzsiláknak stb. Ma már nehéz kielemezni, melyik milyen feladatot töltött be, és melyik lehetett a hatalmasabb, a seregvezér vagy az igazságtevő, mert az a bizonyos bíró néha annyira fontos szerepet játszott, hogy a nagyúr mögött ő a második személy, a helyettes. Nálunk a középkorban *országbírónak nevezték* e tisztség viselőjét, aki jelentős tényező az államvezetés terén. De a bírói tisztség minden szinten mind általánosabb lett, amint a nép földállóvá vált, letelepedett és kialakultak az egyéni birtokok. Az egyszerű falunagyok helyére is bírók léptek, megőrizve századokon át e tisztség tekintélyét és becsét.

A LOVAS STRATÉGIA

A ló szerepének fontosságáról sokat megmagyaráz, ha egy pillantást vetünk a pusztai népek hadviselésére. Ennek lényege ugyanis nem merült ki cselfogások, csapdaállítások, rajtaütések és bonyolult bekerítési műveletek ügyes alkalmazásában, hanem a maga egészében és újszerűségében vált annyira hatásossá, hogy a hagyományos hadászat erőtlenül összeroppant előtte. Jellemző vonásait kiolvashatjuk Bölcs Leó bizánci császár leírásaiból.

Lényegileg *a lovas seregek gyorsan mozgó alakulatok* szerepét töltötték be, és korszakukban ez a hadműveletek terén óriási előnyt biztosított részükre. Olyan fölényre tettek szert általuk, mint amit ma egy gépesített alakulat élvez az elavult eszközökkel harcoló csapatokkal szemben. Sok időnek kellett eltelnie megjelenésük után, míg nyugati ellenfeleik felocsúdtak csapásaik következményei alól. Addig azonban előfordult, hogy a párthusok még a győzhetetlen római légiókat is lehengerelték.

A lovas seregek megjelenésük elképesztő hatását *haditetteik gondos előkészítésével érték el*, kellő felkészülésükkel és *vasfegyelmű szervezettségükkel.* Nem szabad azonban vad hordák elsöprő lovasrohamaira gondolnunk, miként szeretik ezt beállítani, hiszen amit a történelemben véghezvittek, az *magas hadművészetről tanúskodik.* E harcosok nem kaptak lóra egyszerűen, amikor az ellenséggel érintkezésbe kerültek. Minden mozdulatuk rendezetten, átgondoltan ment végbe, még ha rögtönöztek is közben, sohasem vontak ki kardot hebehurgyán. Elsősorban hadműveleteik terepét

választották ki körültekintéssel, előszeretettel helyezték idegen népek területére, ahol otthonában csaphattak le az ellenre. Ily esetekben az idegen mezőkön mozgó csapatrészek anyagi utánpótlása került előtérbe, vált megoldandó feladattá. Szállásföldjeikről elszakadva kellő készleteikkel, ellátásuk alaptényezőjével kellett mozgékonyságuk fenntartását biztosítaniok. Mert könnyen előfordulhatott, hogy anyagi forrásaik elapadása miatt kénytelenül megtorpantak. Így tehát elsősorban, mai kifejezéssel élve, üzemanyaguk biztosításának feladata került előtérbe. Takarmányról, abrakról az állatok részére, valamint az emberek élelmezési cikkeinek utánpótlásáról kellett folyamatosan gondoskodniok. Ezek forrásait azonban az ellenfél könnyen elrekeszthette, *a felperzselt földek gyakorlatát használva ki ellenük.* Kiégett legelőkön, letarolt területeken egyik fél sem boldogulhatott. Bár hadműveleteik e fogását a gyepmezőkön a lovasnépek alakították ki, ezt a módszert a szembenálló is ismerte, de saját területén kevésbé volt kész pusztítani.

Ezt a taktikát sikeresen alkalmazták a mi Árpád-házi királyaink is, különösen ily állapotban tartva az ország kapuit, főként a legveszélyeztetettebbet, a nyugatit, hol azután sok próbálkozás megtört.

A lovas hadviselés gyakorlata azonban sokszor nehéz korlátba ütközött. *E korlát az időjárás fordulataiban rejtőzött.* Csődöt mondott ugyanis a lovasroham, ha kitört a vihar, és feláztatta a talajt, mert a lovak a síkos terepen megcsúsztak és felbuktak, a kilőtt nyílvesszőt pedig leverte az eső. Ez volt augsburgi vereségünknek is fő oka.

A pusztaiaknak, győzelmeik eszköze a ló lévén, számolniok kellett felhasználásának korlátozottságával is. Nem hatolhattak hidegebb földrajzi tájak felé, határt szabott a klíma. A lovashadjáratok kivétel nélkül a déli, melegebb, mérsékelt égtájak felé irányultak, hol igénytelen állataik a szabadban táplálékra találhattak.

Mivel a száguldásban a gördülő tárgyak, fogatok, kocsik útban lettek volna, utánpótlásuk tárgyainak szállítását is meg kellett oldaniok. Teherhordó állatokat málháztak fel tehát. *Minden vitéz két lóval indult hadba,* de a második ló sem volt öszvérszerű, inkább csak vezetékló, amelyet szükség esetén szintén meg lehetett nyergelni, és ha minden kötél szakadt, leölt testével táplálkozni. A harcosok így sokáig kitarthattak a menetalakulatokban, mert nyergükhöz erősítve magukkal hordták tömény táplálékukat, a szárított és megőrölt húst, becsomagolva. Váltó fehérneműre sem volt gondjuk, mert bőrbe öltöztek. Ingük szattyánbőrből készült, amelyet azután szükségletszerűen zsírral itattak át, hogy tartsa a meleget. Nagy Lajos királyunk idejében ilyennek írják le az olaszok a magyar expedíciós sereget.

Hadjárataikban a súlypont a lovakra került. *Talán jobban kímélték hadiállataikat, mint embereiket.* Taktikájukat azonban hamarosan felismerték ellenfeleik; nyugatról páncélba öltözött, pajzsos hadak rontottak rájuk, Bizánc pedig hadsereget szervezett nyílvető beduinokból, arab könnyűlovasságból.

TÁLTOSLOVAK

Sokszor előfordult, hogy a harcos lovát ledöfték, és a szerencsétlen állat kimúlt. Hiszen a gyalogos ellenfél fegyvere, a közhasználatú dárda, a lovat könnyebben elérte, mint lovasát. Az állat pusztulása nagy veszteséget, de egyben megrázkódtatást jelentett gazdájának. Egyszerűen nem térhetett napirendre felette. A csatlósló pedig az összeszokottságban, ember és állat közt kialakult tevékeny együttműködésben, nyilvánvalóan nehezen helyettesíthette elődjét. Az e veszteség keltette hiányérzet miatt gazdája szemében el nem múló emlékké vált lova, és tudatában a megdicsőültség látszatát ébresztette fel. Nem kellett sok a különben is titokzatosságokban hivő népek fiának, hogy *elesett paripáját a ködök távoli világába felköltözött, megszemélyesült lénynek képzelje el.* Kialakult az így eltávozottak alakjai körül valamilyen misztikus homály, a hajdani lovas nem tudta teljesen elfogadni a száraz valóságot, hogy drága társa a jövőben már csak enyészetnek kitett tetem. Elborzongott utána az érzékfeletti szemlélet világába. Megszállottságában úgy képzelte, hogy lova éltető lénye csupán elröppent a felső szférákba, hogy ott tovább folytassa szüntelen vágtáját. Beállította tehát harcostársát a táltoslovak képzelt ménesébe, amelynek élén, hite képzeletvilágában, ott magasodott fel *az égi pásztoristen, aki szintén lóháton vigyázott, mégpedig mindig fehér harciménen.*

Népek hitvilága mondák, hiedelmek, mesék szövődésében csapódik le, a valóságot társítva színes látomásokkal. A táltosló megjelenik, ha bajba kerül a vitéz, elragadja gazdáját, és a felhők között mérföldes távolságokon szökell át vele. A levágott, kapufélfára kiszögezett lófej pedig megszólal, beszélni kezd, figyelmezteti urát, a regék hősét. Ilyesmiket őrzött meg a nép mesévé torzult emlékezése, miközben elhullt lovát siratta. A harcok közben elesett vitézek ugyancsak mind feltámadnak, és ekkor ismét szükségük van paripájukra. Nyergébe pattannak tehát, a felhők felett hadrendbe állnak. A csontváz lovak meg rohannak tovább, elragadják őket a földi ellenség ellen, Csaba királyfi csontváz seregében.

A ló tehát belépett a mítoszok magasabb rendű országába, alakját körülövezte a titok. De nem minden ló került oda, csak a hősi paripa, amelyet *Tengri, az isten személye választott ki és ruházott fel nemes tulajdonságokkal,* varázserővel, például sebezhetetlenséggel, ami mellett a halálnak égbeemelési szándékot lehetett tulaj-

donítani. Ehhez azonban meg kellett keresni az állatokon *a varázserő jelét*, ami az élő lovakon is eltért a mindennapostól. Csillagot a homlokon, fehér keresztet a szügyön. Vagy a legcsodálatosabb dolgot, azt, hogy az állat fehér szőrözettel született, fehér csikóként lépett az élők világába. Ilyesmi ritkán fordult elő a gyeppusztákon, és eleve kiérdemelte a nyomatékos megbecsülést, szent állat lett, amelyhez csak a táltosok nyúlhattak. Mert egyébként a tarpán vagy taki tenyészet, a keleti vadló származéka barna bőrű, pej szőrözetű. *Maga a fehér szín pedig a lovasnépek között az előkelőség és előkelő származás, helyzet színképe, egyszerűsített megjelenítése az ezüstnek.* E fém pedig nagy megbecsülésnek örvendett, néha az aranynál is nagyobbnak, mert tulajdonosa gazdagságát, rangját fejezte ki.

A magyariak szövetségében is megtalálta illő helyét e fém. Gyakran ékítették, rakták meg vele díszként fegyvereiket, vagy fedték be vele, mint tudjuk, bőrtarsolyaik fedőlapját. Esetenként díszruházatuk anyagába is csillogó ezüstszálakat szőttek, és a mellkast kardvágások ellen védő sújtásokba, vitézkötésekbe is ezüsthuzalokat dolgoztak be. De a fém nyers adottságában hasonlóképpen közkézen forgott. Becse, értékessége oly nagy volt, hogy képzeletükben a lovasistenség is ezüstpárában lebegve jelenítődött meg előttük, és ilyen színű hadimént, fehér lovat ült meg.

A szövetségen belül *az előkelő, uralkodót adó vezető törzsek, népcsoportok is a fehér szín jellegét öltötték magukra.* Ezért találunk történelmi talajunkon több Fehérvárt és Fehér megyét. De a szibíriaiaknál a nemes származásnak fehér csontú (ak szöng) a megjelölése, míg a hátraszorultakat, a behódoltatottakat fekete csontúnak (kara szöng) bélyegezték.

A LÓFARKOSOK

Hagyományaink szerint a magyar szövetségben szokásban volt a lóáldozat az istenségnek, a Hadúrnak, amely név valószínűleg a mezopotámiai Chadir, Kadar uralkodói rang összecsengéséből alakulhatott ki, és került a költészet nyelvére.

A lóáldozatok okáról, céljáról az emlékek keveset árulnak el. Mondáink rendszerint csak feltevéseket, utalásokat tartalmaznak, és sokszor késői magyarázkodásnak tűnnek. A lényeg ez áldozatokban mindenképp valami megbecsültnek, értékesnek, amit a magasságbeli pártfogó, mint méltót, magához emelhet, odanyújtása, átadása volt, misztikus keretek között, Elképzelhető például, hogy a halálos veszedelemből szabadult vitéz legnagyobb kincsét, hadiménjét vetette a lángokba, hálából. Ám ismerve a lovak becsét, igen ritka eset lehetett ez. Valószínűbb, hogy *a tűzisten mágusai, a táltosok keze alatt szertartásszerűen végeztek ilyen véres, vallásos*

műveleteket, összekötve a kedvező jelek kipuhatolásának titkos teendőjével, a béljóslással.

Más népek szokásaival egybevetve feltételezhetjük, hogy az állatnak csak nemesebb szerveit szórták lángok közé, azért, mert a pusztai tájakon ritka tüzelőanyaggal takarékoskodni kellett, maradék húsát pedig az áldozati cselekménynél jelenlevők meg a papok, a táltosok ünnepélyes külsőségek közt, torként fogyasztották el.

Fehér lovak feláldozásáról van azonban szó. Mivel ez a fajta e vidékeken vadon nem található, fel kell tételezni, hogy a vallási szolgálat külön e célra ménesben tenyésztett fehér szőrözetű lovakat, és ezeket használta fel hivatásszerűen. Az áldozat folyamán azután — ez lehetett a hiedelem — *a tűzisten*, ha elfogadta az ajándékot, *lángokban, füstben magához vonta a feláldozottat*, utat nyitott neki az égi bevonuláshoz. De ez már mitológia.

A ló farka viszont más sorsban részesült. Gondosan elkülönítették, kiszárították és kikészítették abból a célból, hogy kopjára, póznára és keresztrudakra erősítve mint megáldott hadijelvényt átadják a hadak hatalmasainak. A lovasnépek ugyanis nem zászlók alatt harcoltak, értve alatta a szövött anyagból készült, színezett jelvényeket, mert *a lobogó palástot lófark pótolta*. Tartalma tehát nem, csak megjelenési alakja módosult. Használata az oszmán törököknél sokáig fennmaradt; hallhattunk róluk sokszor történelmünkben is. Ők „tug"nak nevezték. Rendeltetése általában az volt, hogy csaták hullámzó forgatagában *gyülekező pontként* szerepeljen, *mutassa a magasabb parancsnokságok tartózkodási helyét*, hogy azok könnyen feltalálhatók legyenek jelentéstétel vagy parancskérés céljából. Szokását később a Nyugat is átvette. Ott azonban a főemberek előtt szőtt anyagból készített, szalagszerűen elkeskenyített zászló díszelgett merevítve, magas rúdon.

A magyar törzsszövetségben szokásos volt tehát a lóáldozat, ami mitológiájába tartozik. Ezt feltétel nélkül elfogadhatjuk. Valószínű, hogy nemcsak a nagyúr, de a vajdák, hadnagyok póznáin is lófarkok lobogtak, rangszerűen változó számban, és esetleg változatos színezésben, minthogy *a színek náluk jelentéssel bírtak. Feltehető, hogy az egész szövetség fehér lófark alatt gyülekezett, és ez annyira jellegzetes lehetett, hogy a „magyar" elnevezésből is erre az adottságra történő utalást lehet kiolvasni, tudniillik, hogy az egész társulásnak is „fehér lófarkosok" volt a neve.* Ez az állítás onnan meríti értelmét, hogy a nép száján fennmaradt mondák gyakran visszatérnek a táltosfiúhoz, aki a „fehérló fia", vagy aki fehér csodalovat kantároz fel. Népünk megszemélyesítője tehát ez a mondai alak, a „Fehérló", akinek gyermekei vagyunk a mesék szövődésében.

NYISZTOR ZOLTÁN

A nagyok árnyékában

Az első világháború után sok ragyogó csillag szórta fényét a magyar katolicizmusra. Elég Prohászka, Bangha, Schütz, Vass József, Tóth Tihamér nevére gondolnunk. Mintha a Gondviselés a háborús összeomlás és a szörnyű országcsonkítás tragédiáját akarta volna enyhíteni azzal, hogy a nemzetet e nagy szellemek által magyarsága és kereszténysége legmélyebb forrásaihoz visszavezette.

A szatmári találkozás után egy banketten sikerült újra Prohászka püspökkel találkoznom. Abban az évben ünnepelték Prohászka 60. születésnapját, s hozzá kell rögtön tennem: hozzá nem méltó módon. Prohászkát csak a legfényesebb keretek között s a legnagyobb magyar szellemek bevonásával lett volna szabad ünnepelni, ahelyett azonban két nagyon szerény kis ünnepségről tudok. Az egyiket a pesti egyházközségek nevében az érseki helynökség rendezte, s maga a helynök, aki gondolatszegénységét sírásnak is beillő fancsali mosollyal pótolta, volt az ünnepi szónok. A másikat a keresztényszocialisták rendezték egy vacsora keretében, ahol viszont a másik végletbe estek, és csupa szeretetből meg rajongásból mindenki ki akarta önteni hódolatát pohárköszöntő formájában. Én a két Haller között ültem, s mert azok nagy véleménnyel voltak rólam, és szerettek volna becsempészni a politika berkeibe is, addig biztattak, míg felugrottam és szót kértem. Prohászka, akit szemmel láthatólag inkább mulattatott, mint meghatott a nagy beszédáradat, rám emelte fürkésző tekintetét, s egy megejtő mosollyal jutalmazott. Pedig nagyon együgyű lehetett, amit mondhattam, mert másnap már magam sem emlékeztem rá.

Hogy mi volt Prohászka a magyar nemzetnek, azt csak a kortárs és szemtanú tudja leírni. Fogalom volt ő, varázs, igézet mindenki számára. Akárhol volt meghirdetve egy-egy beszéde, ott egy talpalatnyi hely nem maradt üresen. Szomjasan itták a szavait, szemmel, füllel, lélekkel, és nyomban fellelkesedtek, áttüzesedtek tőle. A gondolatok mélységén, a költői szavak zenéjén, a misztikus szárnyaláson túl épp az volt a titka Prohászkának, hogy a maga lel-

kének tüzét és hőjét át tudta sugározni hallgatóiba. Pedig Prohászka túl gyakran és hosszasan beszélt, belefáradhattak volna az emberek, főként azok, akik majdnem mindig ott voltak a beszédein. S ez mégsem következett be! Prohászka minden beszédében új élménnyé tudott válni, és hallgatói is mindig új élményekkel gazdagodtak.

Emberfeletti elfoglaltsága miatt nehéz, szinte lehetetlen volt Prohászkához hozzáférkőzni. Magányos lélek volt, akinek nem volt szüksége társaságra, barátokra, bizalmasokra. Farkas Edit, a Szociális Misszió Társulat alapító főnöknője kétségtelenül közel állt hozzá, de csak mint szociális elgondolásainak a kivitelezője. A papok közül a jámbor Németh Ernőről járta a hír, hogy Prohászka bizalmasa, de ez inkább bizonyos szolgálatokra szorítkozhatott. Nem! Prohászka egyedül járta az élet útját, már csak szellemének lángolása és apostoli élete miatt is. Ő mindenkié volt, de senkié sem különösebben!

Én persze — vonzása alatt állva — nem állhattam meg, hogy legalább ne kerülgessem, s éles, elemző szemmel meg ne figyeljem. Minden alkalommal az volt a megállapításom, hogy egy szellemóriással s a szentség magaslatára emelkedett tökéletes emberrel állok szemben. Prohászka szelleme és lelke állandóan az evangélium vizein úszott, mint a vízi szárnyas, mely csak tollászkodni jár ki a szárazra. Neki nem volt szüksége külön elmélkedési órákra, mert minden órája, minden napja, egész élete egy állandó szemlélődés volt a krisztusi tanítás felett. Neki inkább elszakadni volt nehéz ettől a bensőséges, szívvel-lélekkel átélt szemlélődéstől, mint ahogy nekünk megkezdeni nehéz. S nála az elmélkedés, a szemlélődés, a misztikus magaslatokig emelkedő vízió összefolyt, eggyé vált az imával, az Istennel való társalgással, az elmerüléssel az isteni jelenlétben. Aki csak kicsit is ismerős az arckifejezés s a tekintet jelentése körül, az rögtön láthatta, hogy a szó szoros értelmében az Isten emberével, az Istentől átszellemült emberrel áll szemben.

Nagyon rosszul tette a magyarság, hogy a kis Kaszap István vagy Bogner Margit szentté avatására akart ráfeküdni, és nem Prohászkáéra, aki szentté avatva tündöklő csillaga lehetett volna az egyetemes egyháznak. Elmélkedések című könyve páratlanul áll ebben az irodalmi műfajban, és Szent Ágoston óta ahhoz hasonlót nem írtak, mint ahogy életszentségének is hű kifejezője és meggyőző bizonyítéka.

A nagy embereknél, a nagy szellemeknél különösen szembeszökők szoktak a hibák lenni. Például a gőg, a lenézés, a megvetés, a türelmetlenség, makacsság, megátalkodottság. Prohászkában semmi sem volt ezekből. Soha sem szóban, sem írásaiban nem engedte átvillanni még a látszatát sem annak, hogy többre tartaná magát másoknál, vagy pláne hogy a magyar katolicizmus korlátlan vezéré-

nek tekintené magát, pedig az volt! A legkisebbet is éppúgy meghallgatta, mint a legnagyobbat, s a türelmetlenségnek semmi jelét nem adta. Akik azt hitték, hogy az indexre helyezés miatt fel fog lázadni, csalódtak. Bizonyára megszenvedte, de eltemette a lelkében, és soha nem beszélt róla. Egy rámért keresztnek fogta fel, amit egyedül neki kell elviselnie, s amihez vigasztalásra nem szorul.

Én sokáig kutattam a maga idejében nagy port felvert indexre tétel háttere után. Bangha titkos naplójában, ami halála után a kezembe került, reméltem valami utalást találni, legalábbis akkor, amikor Banghát is hasonló csapás, az országból való eltávolítás érte. Semmit sem találtam, s ma is a sötétségben tapogatózom. Inkább elmondom azt a sok verziót, ami akkor a legbennfentesebb körökben keringett. Egyesek Samassa József egri érseket tették felelőssé, s benne sejtették a feljelentőt és vádlót. E gyanúnak az volt az alapja, hogy az egri kiskirály, aki erőszakos diktatórikus hajlamairól volt ismeretes, sohasem csinált titkot Prohászkával szemben táplált ellenszenvéből, és szavahihető tanúk szerint megfenyegette, hogy indexre téteti. Mások Tomcsányi Lajos jezsuita kezét látták a dologban, miután nagy hírneve volt s féltékeny őre volt az ortodoxiának. Ismét mások Andor Györgyre gondoltak, aki a kultuszminisztériumban volt a katolikus ügyek referense, s mint volt germanikus, jó összeköttetésekkel rendelkezett Rómában. De még Pécsi Gusztáv esztergomi teológiai tanárt is meggyanúsították, mert közismerten minden új eszme ellen hadba szállt.

Egyszóval hazai források alapján semmit sem lehetett megállapítni, csak a közben megszűnt, illetve átalakult Szent Officium titkos irattárának megnyitása tudná a kérdést felderítni. Mindenesetre nagy mulasztás volt magyar részről, hogy nem kérték az ítélet revízióját, ami pedig lehetséges is volt, s így legalább utólag rehabilitálták volna hivatalosan is presztizsét és hithűségét.

Miután Magyarországon a középkor óta nem volt szentté avatás, a magyarnak nem is volt érzéke az életszentség felismerésére és még kevésbé annak méltánylására. Míg a latin népek olyan könnyen adják meg halottaiknak a szent jelzőt, a magyar szinte blaszfémiának érezte volna. Mikor pedig már a mélyebb hitélet hatása alatt odáig eljutottunk, túlbuzgó, naiv gyóntatók és tanítványok hatása alatt Prohászka helyett Kaszap István és Tóth Tihamér szentté avatásánál akartunk kikötni.

A sors, amiért mindig áldani fogom, hamar összehozott a magyar glóbus egyik legnagyobb értékével, Bangha Bélával, és két évtizeden keresztül legbensőbb, legmeghittebb munkatársává, korai halála pedig legnagyobb alkotásaiban szellemi örökösévé és utódjává tett.

Senkit nem volt alkalmam olyan közelről és tartósan megfigyelni, mint Bangha Bélát, s ha már életében is mindig megcsodáltam, most visszanézve ez a csodálatom még nagyobbra nő. Bár jól tudom, hogy Prohászka és Schütz munkatempója is szinte emberfeletti volt, de Bangháé sem maradt el mögöttük, sőt: sokrétűségében azokénál bámulatosabb volt. Mert Prohászka mindig megmaradt a tudomány és szónoklat terén, Schütz a tudomány több ágát is művelte, Bangha — hogy úgy mondjam — végigportyázta az emberi tevékenységnek szinte minden területét. Tudott egy személyben tudós, író, szerkesztő, szónok, szervező és agitátor lenni.

Olyan munkabírása volt, amit csak az ő vasfizikuma és töretlen szelleme bírhatott el. Beszédre, szónoklatra mindig készen állott, ontotta magából a cikkeket, tanulmányokat, mint valami gép, s amellett a szervezésnek is született nagymestere volt. Ő alapítja meg a Magyar Kultúrát s a Központi Sajtóvállalat hatalmas üzemét két napilappal és két folyóirattal. Megír egy tucat könyvet, megszerkeszti a Katolikus Lexikon négy kötetének már magában is egy emberöltőt megkövetelő művét, az Egyháztörténelem nyolc kötetét, a katolikus szervezés kézikönyvét, közben balkézzel egy regényt is megír, néhány műkedvelő színdarabot, s mond élete folyamán pár ezer beszédet.

Ismerkedésem Banghával nehezen kezdődött, hogy aztán végül is egy szinte teljes lelki összehangolódásba menjen át. Rómában találkoztunk először, amikor ő a száműzetés kenyerét ette, s én ugyanakkor Romániából menekülve a Brassói Lapok és a Magyarság római levelezője voltam. Ott határozta el Bangha, hogy a Mária-kongregációk számára egy latin nyelvű nemzetközi közlönyt szerkeszt, s abban akart munkatársnak alkalmazni. Szerencsémre a latinom nem vált be, s így az első kísérlet a közös munkára meghiúsult. Pár évre rá a pesti Marianum főiskolai leányok kollégiumában működtem mint házi pap, amikor Bangha egy esti előadásra önmagától bejelentkezett. Ahogy meglátott, nevetve kérdezte: „Hát maga itt segítget?" „Nem! — feleltem én is nevetve. — Itt én vagyok a mester, és maga az, aki nekem segítget."

Az bizonyos, hogy Banghában volt bizonyos fölényesség, hogy ne mondjam büszkeség, rátartiság. Nagyon, talán túlságosan is bízott a maga tudásában, elgondolásainak, véleményeinek a helytállóságában. Ezt a szellemi fölényét éreztette is, s épp ezért néha kíméletlen volt kritikáiban. Egyszer azonban nagyon megjárta, s az esetet nehezen tudta megemészteni. Diósgyőr-Vasgyáron voltak valami nagygyűlésen, s Kováts Sándor A. C.-titkár terjengős és élcekkel teletűzdelt beszéde annyira felingerelte Banghát, hogy valami csípős megjegyzést tett rá. De Kováts Sándor sem maradt adósa, és a banketten így vágott vissza: „Nyisztor Zoltán a magyar Góg

(akkortájt jelent meg egy ilyen című könyvem), és Bangha Béla a magyar gőg!"

Ez a gőg, ami, bizony, a nagy tudás velejárója, Schütz Antalban is éppúgy megvolt, mint Banghában, s ez idegenítette el ezt a két zseniális kortársat egy egész életre. Bangha ugyanis az akkor indult Magyar Kultúra hasábjain erős kritikának vetette alá Schütz bölcseleti kézikönyvét. Több se kellett! A két embert többé összehozni nem lehetett.

A Horánszky utcai Kongregációs Otthon legfelső emeletén volt a Bangha szerkesztősége és egyúttal állandó tanyája. A szomszédos rendházban csak az éjszakát s az elmélkedési vagy étkezési órákat töltötte. Különben a Kongregációs Otthonban dolgozott és ott fogadta látogatóit. Mondhatom, alig volt Magyarországon valamirevaló ember, aki ott meg nem fordult volna.

Bangha szobája állandó dohányfüstben állt, mert szenvedélyesen és sokat dohányzott. De csak szivart és pipát szívott, a cigarettára nem bírt ráfanyalodni. Azonban soha egy fillért nem költött dohányra, tisztelői bőven ellátták vele. Élete legnagyobb áldozata és önmegtagadása az volt, amikor utolsó betegsége alatt a dohányzásról is le kellett mondania. Hősiesen megtette, de valósággal remegett az izgalomtól, ha dohányfüst csapta meg az orrát, s még egy év után is gyakran azzal álmodott, hogy egy vastag, finom havannára gyújtott.

Viszont az étel-ital iránt teljesen közömbös volt, ami talán annak tudható be, hogy nem volt ízérzéke. Gyakran mondtam neki, ha együtt voltunk valahol vacsorán, hogy a háziasszonyoknak nagyon jól esik, ha a vendégek megdicsérik főztjüket. Erre ő egyszer épp valami kevésbé sikerült fogásnál szólalt meg, jelentős pillantást vetve rám: „Hát ez aztán valóban pompás egy étel volt!" Mire a háziasszony nem győzött eléggé pirulni.

Bangha híres volt a fukarságáról, amit azonban elsősorban önmagával szemben gyakorolt. Úgy gondolta, hogy mint szerzetes semmi külön kiadást nem engedhet meg magának. Az idők folyamán annyira skót lett, hogy amikor együtt Dél-Amerikába mentünk, s már valahol a francia vasutakon elfogyott a kenyerünk, de viszont a tisztelőitől beadott dobos tortánk még megvolt, a szalámit a tortával ette, hogy ne kelljen pénzt kiadni kenyérre, s még csodálkozott, hogy példáját nem követtem. Spanyol és portugál földön pedig a vendéglátó rendházak ebédlőiben összelopkodta a maradék kenyérdarabokat, és zsebre vágta, hogy jó lesz későbbre. A nagyon kiszáradt darabokat aztán vízbe mártogatta, hogy rághatóvá tegye.

A munkában a fáradtságot szinte nem ismerte. Igaz viszont, hogy gondoskodott is testi kondíciójának a karbantartásáról. Például lehetőleg minden héten félnapos vagy egésznapos kirándulást

tett, télen a budai hegyekbe, nyáron a Dunához. Sokan csodálkoztak, hogy győzhette azt a rengeteg tanulmányt, cikket, könyvet, amit aránylag rövid idő alatt megírt. Ennek a valóban feltűnő jelenségnek az volt a magyarázata, hogy egyrészt ő gyorsírással írta cikkeit, és szerencsére volt egy hitoktatónő, aki szabadidejében feljött a szerkesztőségbe, s azokat lemásolta. Másrészt volt a páternek egy diktafonja is, amibe bemondta fogalmazványait, s ugyanaz a leány azt is áttette gépírásba. Ily módon sokkal többet tudott termelni, mint mások, s legfeljebb a korrigálással vesztett időt. De viszont mániákus korrigáló volt, valósággal üldözte a sajtóhibákat s még inkább a magyartalanságot. Azonkívül a saját fogalmazásain is folyton helyesbített, javított, csinosított. Sokat vitatkoztam vele afelett, hogy az első fogalmazás, ahogy az író lelkéről leszakad, a legfrissebb és legtermészetesebb, s hogy viszont a műgond, azaz a javítgatás megöli a stílus egyéni szépségeit. Nem használt vele szemben semmi érv, boldog volt, ha a saját vagy mások írásain valamit korrigálhatott. Én ennek tulajdonítom, hogy kifogástalan, magyaros, szép stílusa volt, de minden egyéni íz nélkül. Olyan volt, hogy más is megírhatta volna.

Egyszer a férfikongregánisták vacsorát rendeztek a tiszteletére, és sok lelkes pohárköszöntő után közkívánatra nekem is kellett pár szót mondanom. Hazamenet a vacsoráról váratlanul azt mondta nekem: „Ha meghalok, valaki bizonyára meg fogja írni az életrajzomat, mert nem tagadhatom magam előtt se, hogy valaki voltam a magyar életben. Azonban nem szeretném, ha olyan valaki írná meg, aki egy fancsali szentet csinál belőlem. Ha túlélsz, arra kérlek, írd meg te!"

Ebben a vallomásban benne volt Bangha egész alázata, de egész öntudata, és ha úgy tetszik, egész büszkesége is. Én hű maradtam hozzá, mert valóban megírtam egy vaskos kötetben az életrajzát, de nem csináltam belőle szentet, amit egyesek rossznéven vettek. A könyv olasz fordítása és kiadása azon akadt meg, hogy nagyon emberinek találták, és szerették volna, ha több „jámborságot" vinnék bele. Megtagadtam. Nem vagyok hajlamos történelmet hamisítni!

A legnagyobb magyar őstehetségek egyike, egy valósággal utat tévesztett üstökös volt Vass József. Székesfehérvárról indult el Prohászka Ottokár és Zichy Nándor árnyékából. Már első papi éveiben feltűnt a méltán híres Fehérmegyei Napló hasábjain borotvaéles, Rómában köszörült logikájával és tősgyökeres magyar stílusával. Debatteri készségével országos sikert aratott, amikor egy szocialisták által összehívott gyűlésen a szintén felvonult keresztényszocialistákkal leszavaztatta az elnökséget, és szónokaikba valósággal belefojtotta a szót. Az első világháború alatt írt egy mély és nagy

hatású könyvet Magyarok vigasztalása címen, majd olyan pazar szépséggel fordította le Szent Ágoston vallomásait, hogy a fordítás maga is irodalmi remekműnek számított, s országos mozgalmakban mint a legjobb szónokok egyike szerepelt. A háború vége már Pesten találta mint az egyik Szent Imre-kollégium igazgatóját, s onnan lépett át a politika mezejére, ahol zajos nagy sikerek, de egyúttal szenvedélyes harcok, nemkülönben a rágalom és mesterségesen szított gyűlölet olyan áradata várt rá, amilyen a legvitatottabb politikusoknak is csak ritkán szokott kijutni.

Vass József eredetileg az Egyháznak szentelte magát, s ezért csak sajnálni és fájlalni lehet, hogy az Egyház szolgálatát végleg felcserélte a politikával. Mi mindent adhatott volna ez a zseniális ember mint szónok, mint tudós egyetemi tanár, mint szociológus és szervező, esetleg mint püspök is a magyar katolicizmusnak! Sajnos, Vass József kiválása az egyházi életből annyira teljes és végleges volt, hogy egy-két ragyogó, katolikus nagygyűlésen elmondott beszédén kívül szinte elkülönítette magát az Egyháztól, és csak a politikus, a miniszter színeiben akart tündökölni.

Amilyen gyorsan emelkedett Vass József kezdő éveiben az egyházi pályán — fiatalon kollégiumi igazgató, egyetemi tanár —, olyan rohamlépésben hódította meg a politikát is. Alig melegedett meg a Parlamentben, máris miniszter lett, mégpedig az a miniszter, aki minden kormányválságon keresztül meg tudta tartani tárcáját. Része volt ebben annak is, hogy a kormányzásból kibukott Keresztény Pártot akarták benne honorálni, de a legnagyobb része volt ebben az ő kivételes képességeinek és munkateljesítményének, amit más az ő helyén megközelítőleg sem tudott volna megvalósítani. Bár minden valószínűség szerint a miniszterelnökség álma és csábítása ott lebegett a lelke előtt, mégis igazi népjóléti miniszter volt, s az is akart maradni. Ezt a minisztériumot ő teremtette meg, fejlesztette ki és tette a magyar politika tengelyévé. Ő volt az első, aki Magyarországon a szociális kérdések megoldását állami feladatnak ismerte el, és intézményesen biztosította. Ő rendezte először a hadirokkantak és hadiözvegyek ügyét s több ezer lakást építtetett. De legnagyobb alkotása kétségtelenül a munkásvédelem átfogó rendszeresítése volt a társadalombiztosítóról szóló törvényben.

Vass József mint ember nem volt rokonszenves típus. Hideg, merev, elzárkózó, szinte érzéketlen természet volt, aki könyörtelenül haladt a maga útján, s az érzelmeknek teret nem engedett. Büszke volt rá, hogy egy földhözragadt szegény csizmadiának a gyermeke, s hogy a maga erejéből lett azzá, ami volt. Milotay István egy szellemes frázisa szerint büszkébb volt szegény származására, mint a Festetichek százezer holdjukra. Rátartisága odáig fajult, hogy miniszteri autójában a hátsó ülés közepén ült egyedül,

mindenkitől láthatóan, s titkárja vagy akárki más csak vele szemben a kis ülésen foglalhatott helyet, s mikor minisztériumába ért, csak köszönteni volt szabad, de nem megszólítni, míg szobájába nem lépett. Mivel egyedül lakott egy szép, újonnan épült, de csak pár szobás garzonlakásban, s egyetlen inasa a szomszédos Szent Imre-kollégiumból hozta át az intézeti kosztot, lakásán soha senkit nem látott vendégül. Ahelyett azonban minden évben egyszer az Egységes Párt pazar főúri palotájában (az egykori Wenckheim-palota a Nemzeti Múzeum háta megett) egy nagy zajos fogadást tartott, ahol a leggazdagabb és ínyencfalatokkal telt asztaloknál csak pezsgőt szolgáltak fel. Valamelyik évben nagy botrány is lett belőle, mert pénteki nap volt, és a húsételektől roskadoztak az asztalok.

Politikusok számára mindig és mindenütt nagy „vadászélmény" egy minisztert kikezdeni vagy éppenséggel megbuktatni, mégsem érthető az a nagy s az egész országra kiterjedt rágalomhadjárat, mely Vass József erkölcsi hírnevét kikezdte. S annál kevésbé volt érthető, mivel kezdettől fogva bizonyosnak látszott, hogy azzal ugyan minisztert buktatni nem fognak. Vagy talán a rugó éppen az volt, hogy miután Vass Józsefet politikai fegyverekkel ledöfni nem lehetett, erkölcsi halottá akarták tenni s céljukat így elérni. Ki tudja? Mindenesetre tény és való, hogy kezdetben csak politikai és magas társadalmi körök (amelyek közismerten a pletykában alábbvalók a kofáknál), később le a legalsó néprétegekig suttogni és pletykálni kezdtek Vass József állítólagos viszonyáról Biller Irén színésznővel. Az alkalmat a kombinációra talán az szolgáltatta, hogy Vass József, aki előéletében semmi érdeklődést nem mutatott az előadóművészetek, opera, színház és hangverseny iránt, mint miniszter gyakrabban megjelent az operaház s egyik-másik színház páholyában.

A pletykának, illetve rágalomhadjáratnak semmi alapja nem volt. Vass József csak annyiban ismerte a színésznőt, amennyiben egy felkapott művésznőt mindenki ismerni szokott. Biller Irén meg, mikor újságírók egyszer bizalmasan megkérdezték a dolog felől, cinikusan nevetve így válaszolt: „Bárcsak igaz volna!" Jellemző különben, hogy az egész manőver csak suttogó pletyka maradt, és soha senki nem mert erre sem a Parlamentben, sem a sajtóban a legkisebb említést sem tenni.

Sajnos, ugyanaz a rosszindulat még a halálát sem kímélte meg, mely váratlanul és tanú nélkül következett be. Az feltűnt ugyan mindenkinek, hogy az utolsó években Vass József állandóan fogyott, és árnyéka lett azelőtt testes, kövér önmagának, de viszont az is köztudomású volt, hogy rohamos lefogyása kizárólag egy drasztikus fogyókúra eredménye volt.

A halál napján Vass József Gyöngyösön volt régi bizalmas barátja, Bozsik Pál plébános házánál, s a késő esti órákban tért vissza a fővárosba. Szokása szerint lakásában senki sem tartózkodott rajta kívül. Reggelre az inasa halva találta az ágyában. Halálküzdelemnek semmi jele nem volt, nyilván szívszélhűdés végzett vele. A váratlan halálhír óriási szenzációt váltott ki, s a rossznyelvek öngyilkosságról kezdtek suttogni. Szerencsére ez a rágalom nem lett általános, és hamar elnémult a valószínűsítő okok hiánya miatt.

Korban is sokkal közelebb álltam viszont Tóth Tihamérhoz, mint az előbb említettekhez, s így érthetően az ő életét már nem kellett kémlelnem, mert kezdettől fogva magam előtt láttam. Majdnem egyidőben kerültünk vidékről a fővárosba, ő mint a Központi Szeminárium prefektusa. Kerek, mongolos kis fején mindig egyforma mosolygós, de különben színtelen arc ült, amire az igazi szónok sokrétű mimikáját nehéz lett volna kirajzolni.

Mint a papnövendékek nevelője nem volt szerencsés. Ő, aki könyveiben nagyfokú pedagógiai érzékről tett tanúbizonyságot, a gyakorlatban gyenge, hogy ne mondjam rossz pedagógusnak bizonyult. Nem volt egyforma mindenkivel szemben, hanem kedvencei voltak, ami minden pedagógia ellen van, másokra meg könnyen ráhúzta a vizes lepedőt. Rajongóinak kisded csapata mögött, akiket jellemzően Tihamér-boyoknak neveztek, a közömbösök, sőt: az ellenséges érzelműek csoportja állt.

A túlzásba vitt vagy helytelenül alkalmazott aszkézis a legtöbbször megfosztja az embert természetességétől és mesterkéltté, színtelenné, faragott képpé teszi. Sajnos, ez történt Tóth Tihamérral is. Mint egy felhúzott és pontosan beállított óra, olyan volt a napirendje, munkatempója, amiben a véletlennek, az ihletnek, az elragadtatásnak, a non putaremnek semmi szerepe nem lehetett. Megszabott és megszokott életformájából semmi szín alatt sem engedte magát kilendíteni, még az önfeláldozás vagy apostoli buzgóság címén sem. Például sohasem mozdult ki a fővárosból, hiába hívták, vidéki szerepléseket nem vállalt. Pontosan az ellentéte volt két nagy kortársának, Prohászkának és Banghának. Saját bevallása szerint a minden héten az Egyetemi-templomból közvetített szentbeszédeire neki egy egész heti előkészület kellett. Nem szeretett vagy talán nem is tudott rögtönözni, hanem lassan, kimérten dolgozott. A beszédeit alaposan végiggondolta, s a legapróbb részletekig pontosan kidolgozta írásban. Utána megtanulta, mégpedig szóról szóra, semmit sem bízva a véletlenre, még a gesztusait is elpróbálta.

Ma is előttem áll, ahogy az Eucharisztikus Kongresszus előestéjén egy kiváló fényképész társaságában felkerestem. Én kaptam ugyanis megbízást a kongresszusi képes újság szerkesztésére, s így

a nyilvános nagygyűlések szónokairól akartam nagy jó, művészi felvételeket közölni. Tihamér barátom szívesen fogadott bennünket, és különösen megörült az ötletemnek, hogy az Egyetemi-templom szószékén örökítsük meg. A felvétel, mert a kórusból kellett a szószéket beállítanunk, sokáig tartott, s bár semmi kivetnivalót nem találtam abban, hogy ő testtartásában a legelőnyösebb pozíciót kereste, mégis túlzott volt, és cseppet sem természetes, felkészülődése és gesztusainak kimérése a felvétel számára.

Különben a kongresszus alatt, talán épp ünnepi nagy beszéde napján jelent meg a püspöki kinevezése, aminek tragikomikus háttere volt egy másik jelölt számára. A veszprémi püspöki kinevezést ugyanis Madarász István kultuszminisztériumi osztályfőnök várta. Nem is várta, hanem biztosra vette, mert Hóman Bálint miniszter akarta, a kormány akarta s talán még Serédi prímás is akarta. Szegény jó Madarász, bár éppenséggel nem volt naiv ember, Hóman miniszter szavára annyira biztosra vette a kinevezést, hogy nagy vacsorát készíttetett és vendégeket hívott, akik azonban vele együtt ott a vacsorán tudták meg a rádióból, hogy a veszprémi püspök Tóth Tihamér lett. Képzelhetni, milyen halotti tor lett a győzelmi ünnepnek indult vacsorából! De azért Madarász nem sokkal utóbb mégiscsak püspök lett, s ezzel a Róma által megzavart egyensúly helyrebillent a magyar glóbuson.

Tóth Tihamér sohasem adta tudtul, mint Czapik és Madarász, hogy számít a püspöki kinevezésre, de éreznie kellett, hogy neve, tevékenysége folytán előbb-utóbb kombinációba kerül. Tőlem mint szerkesztőségi embertől minden találkozáskor megkérdezte ugyan, hogy mi hír a püspöki kinevezésekről, de bennem soha nem keltette azt a benyomást, mintha türelmetlen várományos beszélt volna belőle. Hogy azonban készült rá, nemcsak lelkileg és szellemileg, hanem messzenéző tervekkel is, az iránt nincs semmi kétségem.

Glattfelder Gyula nagy főpapi egyéniség volt, aki mint püspök Prohászka után legalább egy évtizedet betöltött a magyar katolicizmus életében. Ő volt hosszú ideig Prohászka halála után az egyetlen magyar püspök, akivel egyházmegyéje határain túl az egész ország is számolhatott. Talán merészség, de mégis le merem írni: Glattfelder minden valamirevaló papot ismert az országban, s azok is talán a püspöküknél is jobban ismerték őt.

Nem is csoda! A Magyar Püspöki Kar igen szürke képet mutatott az első világháború után. Az ország feldarabolása erős egyéniségű, nagy püspököket szakított el az anyaországtól. Fischer-Colbrie Kassán, Majláth Erdélyben rekedt, s épp a csonkaországban hiányoztak a nagy egyéniségek. Szmrecsányi egri érsekben csak a felcseperedett aulistát lehetett látni, Zichy kalocsai érsek egy Mosonyi Dénes nevű oldalkanonokban öltött testet, Rott Nándor már csak

divatjamúlt tubákolásával keltett feltűnést, Fetser győri püspök szélütötten, később Hanauer váci püspök is súlyos betegen vonszolta életét. Mikes püspök lett volna az egyetlen ép ember, ha a püspökséget nem főúri foglalkozásnak fogta volna fel, akárcsak a Nagyváradon maradt Széchenyi Miklós. Az újonnan kinevezettek közül Virágh Ferencről senki sem tudta, hogy miért is lett püspök, de viszont Shvoy Lajos egy új püspökstílust honosított meg Fehérváron az ország áldására.

Nagyon is érthető tehát, hogy a magyar közönség, mely mindig úgy érezte, hogy a püspöki karban nemcsak jó kormányzóknak, hanem szellemi vezéreknek is kell ülniök, Prohászka halála után minden reményét Glattfelder püspökben látta. S nem is csalódott! Hivatalosan megmaradt Szeged püspökének, de második székhelye a főváros lett, s többet foglalkozott országos ügyekkel, mint egyházmegyéje ügyes-bajos dolgaival.

Délceg, szép magas alakja, okosságot, fölényt sugárzó feje, érces zengő baritonja, fiatalon elért nagy sikerei inkább a parancsnok, mint a püspök atya allűrjeit kényszerítették rá. Közvetlen, megértő és barátságos volt, de azért önkénytelenül is bizonyos fensőbbséggel kezelt mindenkit. Ennek ellenére nem vette rossznéven, sőt: szerette, ha valaki vitatkozni tudott vele. Jómagam például, ahogy komolyabb sikereket kezdtem elérni mint szónok és író, a látszat szerint mindig hadilábon álltam vele. Ha meglátott valahol, nem állta meg, hogy valamelyik cikkemre csípős megjegyzést ne tegyen. Én persze szintén nem maradtam adósa, és replikáztam. A kívülálló sokszor azt hitte, hogy összetűzés volt közöttünk, pedig a püspök csak „kötekedő" természetének nyitott szelepet, s élvezte az én felfortyanó, szenvedélyes vitámat.

Hogy különben mennyire megbecsült és szeretett, azt két esetben mutatta meg különösképpen. Először mikor Bangha Béla halálát jelentettem neki, s egyúttal felkértem a temetésre. „Maga, Zoltán — mondotta halkan —, sokat vesztett a páter halálával." Nem tudtam felelni, annyira elérzékenyültem. „De ne aggódjék, vagyunk még néhányan, akik pótolni fogjuk a veszteséget!" — s valami soha addig nem tapasztalt melegséggel megszorította a kezemet. Másodszor, mikor megjelent Bangháról szóló életrajzom, s ő maga felkérés nélkül írt róla egy rám rendkívül hízelgő recenziót az Egyházi Lapokban. Mióta az eszemet tudom, ez volt az első eset, hogy egy püspök recenziót írjon valakinek a könyvéről!

A történelemhamisítás mindig és mindenütt szokásban van, legalábbis abban az értelemben, hogy politikai irányok érdekében iparkodnak beállítni a múlt eseményeit. Ez alól nem kivétel Magyarország sem, különösen az első világháború szerencsétlensége

óta. Elég gondolnunk a Kossuth—Széchenyi ellentétre, a két nagy magyar zseni tragikus ellentétére, ami azóta is mindig epigonok politikai pecsenyesütésére szolgált.

De ennek a történelemhamisító tendenciának valóságos atyamestere és klasszikusa volt a mi időnkben Szekfű Gyula, aki meglepő tehetséggel szolgálta ki mindenkori gazdáit. Először a bécsi udvart A száműzött Rákóczi című könyvével, mely hivatva volt a legtisztábbnak tartott szabadsághős erkölcsi nimbuszát megtépázni. Majd egy váratlan fordulattal Bethlen István maradi és minden szociális reform elől elzárkózó politikáját, hogy aztán egy még váratlanabb fordulattal mint moszkvai követ végezze az összeomlás után. Valóságos fregoli volt ez az ember, aki azonban gyors ruhaváltásait nem színpadon, hanem egy szerencsétlen nemzet hátán vitte véghez.

Szekfű Gyula, a jónevű Szekfű Ignác fehérvári teológiai tanár fivére, történésznek indult, de a lelke mélyén mindig politikai ambíciók dúltak. Első műve: A száműzött Rákóczi esetleg minden történelmi hitelessége mellett rejtett politikai célzatú írás volt, mely megjelenése után azonnal országos vihart és természetesen felháborodást váltott ki. Később Bécsből a császári udvari könyvtárból hazatérve a pesti egyetemen kapott tanszéket, s másik nagy történészünk, Hóman Bálint maga mellé vette. Alig melegedett meg Szekfű a hazai légkörben, Magyar Szemle címen folyóiratot alapított, melynek révén már aktívabban tudott belekapcsolódni a magyar közéletbe. Még később, mikor Milotay és Pethő, a két legnagyobb magyar újságíró elváltak, s az előbbi az Új Magyarságot, az utóbbi a Magyar Nemzetet megalapította, nyílt titok volt, hogy a liberális vizekre átevezett Magyar Nemzet háta megett Bethlen István keze van. Én ezt magától Szekfűtől tudtam meg, aki Pethő tragikus halála után mondta nekem, hogy Bethlen István őt kérte fel a Magyar Nemzet politikai irányítására.

Miután Szekfű Gyula nagy súlyt helyezett a vezető katolikus körök és személyek kapcsolatára, pálfordulásáig jó viszonyban voltunk. Annyira, hogy egy-két ízben felkért cikkírásra a Magyar Szemlében. Nem tudnám pontosan megmondani, hogy a zsidótörvénnyel (a felesége ugyanis bécsi zsidó nő volt) vagy már előbb kezdődött-e el Szekfű politikai elkanyarodása, mely őt hamarosan a földalatti kommunista mozgalmakkal való szövetkezésig vezette. Ekkor lett Szekfű ellenségemmé, amiről én persze nem tudtam. Ő engem tartott a legfőbb akadálynak a katolikus tömegek baloldali szinkronizálására. A különbség kettőnk között az volt, hogy én nyíltan vallottam magam és vallom ma is jobboldalinak, Szekfű meg mindig a „malom alatti politizálás" taktikáját követte, és tipikus pretoriánus módra mindig a hatalom oldalán állott.

Egészen más a légköre és technikája a folyóiratoknak, mint a napilapoknak. A kettőt szinte összehasonlítani sem lehet, legkevésbé egy kalap alá vonni. Az első nyugodt, zavartalan, elmélyedő munka, a másik gyors, sürgős, halasztást nem tűrő, időhöz kötött, megtorpanást nem ismerő, pontos munka. Lehet valaki jó folyóirat szerkesztő, de rossz újságíró, és fordítva. A kettőt csak a nyomtatott betű szolgálata, azaz az általánosító gyűjtőfogalom: „sajtó" tartja össze.

Jól érezték ezt a nagy különbséget a magyar Sajtókamara megalkotásánál, s ezért a két kategóriát, a napisajtót és az időszaki sajtót külön választották, sőt: még a napisajtón belül is szoros értelemben vett újságírónak csak azt fogadták el, aki hivatásszerűen, foglalkozásszerűen űzte az újságírást, és abból élt.

Magyarországon Turi Béla, az Alkotmány utolsó szerkesztője volt az első hivatásos pap-újságíró, de akkoriban még nem volt Sajtókamara, s ő maga lapja megszűnésével az újságírást egy esztergomi kanonoksággal cserélte fel. A Sajtókamara hivatalos megalakulásakor a harmincas években én voltam az egyetlen pap, aki hivatásszerűen és kizárólag az újságírásnak éltem, s utánam már nem is érkezett be senki más az ország összeomlásáig.

Újságírói pályafutásom tulajdonképpen már Erdélyben kezdődött, ahol a román megszállás első éveiben az akkor legkeményebb magyar ellenzéki politikát űző Brassói Lapok tudósítója lettem. Mikor elhagytam Erdélyt, és püspököm óhaja szerint Rómába mentem, a Brassói Lapok örömmel bízta rám a római tudósító munkáját. Pesten átutazva felajánlottam szolgálataimat a Nemzeti Újságnak, de ott elég rideg visszautasításra találtam. Erre a Magyarsághoz fordultam, mely készségesen elfogadott.

Végleges pesti megtelepedésemmel megszakadt a kapcsolatom a napilapokkal, míg aztán egy furcsa véletlen vissza nem sodort, s most már véglegesen, a napisajtóhoz. Az történt ugyanis, hogy Banghával a harmincas évek elején egy missziós körutat tettünk Dél-Amerikában, s a Nemzeti Újság felkért, hogy néhány tudósítást küldjek körutunkról. Kívánságának eleget is tettem, de persze csak futó benyomásokról számolhattam be. Az új kontinens a maga szokatlan, számomra teljesen más életével annyira meglepett, hogy idő kellett a megemésztésére. Mikor hónapok múlva hazakerültünk, úgy éreztem magam, mint a megdagadt folyó, melynek most már partot kell törnie, s mivel a Nemzeti Újságnál megkérdezték, van-e még valami az útitarisznyámban, azt feleltem, hogy csak most jön az igazi madárlátta falat, s erre szinte mint egy megszállott, ontani kezdtem dél-amerikai megfigyeléseimet és kalandjaimat. A riportsorozat tetszett a szerkesztőségnek s az olvasóközönségnek egyaránt, és később könyv alakban is megjelent Felhőkarcolók, őserdők, hazátlanok címen.

A magyar sajtó akkori alakját az 1919—20-as évek nagy keresztény nemzeti fellángolásának köszönhette, mely magára hagyta az addig uralkodó destruktív sajtót. Nagy szerencséje volt ennek az ellenforradalmi fellángolásnak, mely a politikától a sajtóig s irodalomig mindenütt éreztette hatását, hogy olyan nevekre támaszkodhatott, mint például Szabó Dezső, Surányi Miklós, Komáromi János, Bibó Lajos az irodalomban, Milotay István, Kádár Lehel, Lendvai István, Pethő Sándor az újságírásban, hogy csak a legnagyobbakat említsem.

A vezérszerep kétségtelenül Milotayé volt és maradt is mindvégig. Prohászkával és Banghával egyetemben ő érezte meg először az új idők szelét, s már a nagy fordulat előtt egy eleven, kombattáns, széles horizontokra épült folyóiratot alapított és indított Új Nemzedék címen, mely először ütötte meg az új hangot, mely azután az ellenforradalommal általánossá vált. Mikor Bangha Béla sajtóalapítása megindult, az Új Nemzedék napilappá vált, s első szerkesztője érthetően Milotay lett. Sajnos, ez a két korszakalkotó nagy magyar — nem tudom, kinek a hibájából — nem értette meg egymást, s az útjaik hamarosan szétváltak. Milotay megalapította a Magyarságot, mely elterjedettség és hatás szempontjából hamarosan maga mögött hagyta a Központi Sajtóvállalat lapjait, s egy-két évtizedig a magyar intelligencia hangszerelője s a nagy nemzeti kérdésekben és állásfoglalásokban vezetője lett.

Milotay István mélyen gondolkodó fő, ragyogó stiliszta, a magyar glóbus problémáinak alapos ismerője, keresztény magyar fajának olthatatlan szerelmese volt, aki a legjobb értelemben vett magyar értelmiség lelkiségének hű kifejezője és egyúttal ösztönös érzelmeinek mesteri hangszerelője volt. A magyar középosztály, az első világháború után annyi megrázkódtatásnak és mostoha sorsnak odadobva, benne ismert rá saját, csak homályosan megfogalmazott vagy csak épp ösztönösen megsejtett gondolataira és érzelmeire, s ezért szívesen adta át magát vezetésének. Valami állandó, kölcsönös viszony állott fenn kettejük között. Mindegyik adott és kapott is valamit a másiktól. A magyar középosztály, mely akkor az országban még uralkodó elem volt, sokat kapott Milotaytól, de Milotay is a magyar középosztálytól.

Mivel a Magyarság fejlécén együtt állott a Milotay és a Pethő neve, s a vasárnapi számokban a megejtő Milotay-vezércikk után közvetlenül Pethő egy-egy magvas tanulmánya következett, a közönség mint valami ikreket nézte, akik egyszerre születtek és kiegészítik egymást, holott nagyon is távol álló egyéniségek voltak, akiknek útjai előbb-utóbb szét kellett hogy váljanak. Milotay ugyanis író és újságíró volt elsősorban és lénye legmélyebb gyökeréig, Pethő ellenben tanár és történész, akit azonban nem a halott

történelmi tények, hanem az azokból lekövetkeztethető politikai gondolatok érdekeltek. A kiegyezés korától kezdve ritka alapossággal s talán a hivatásos történészeket is elhomályosító módon ismerte a magyar politika minden titkát, s állandóan ahhoz mérte a napi politikában felmerült problémákat. Mélyen szántó fejtegetéseit egy nemes veretű, elegáns, de természetesen nem könnyű olvasmányú stílusban fejezte ki, s ezért távolról sem volt annyi olvasója vagy pláne rajongója, mint Milotaynak.

A katolikus napisajtó nem a Bangha Béla alapításával kezdődött Magyarországon. Lonkay Antal, aki tündöklő idealizmussal viselhette és viselheti az első katolikus újságíró nevét, már 1860-ban alapított Idők Tanúja szép címmel egy egyházpolitikai napilapot, mely aztán tízéves fennállás után összeolvadt Török János Pesti Hirnökével, s a Magyar Állam nevet vette fel. Lonkay halála után a szerkesztésben Hornig Károly, a későbbi veszprémi püspök és bíboros, majd Komácsy Lajos s végül Szemnec Emil követték, akik közül főként az utolsó kitűnő nevet vívott ki magának. Annál inkább lesüllyedt és elszíntelenedett az utolsó szerkesztő, Cziklay Aladár alatt, amikor a lapot már csak Magyar Állat néven emlegették.

A Néppárt alapításával esik egybe egy új katolikus napilap, az Alkotmány megjelenése, mely Turi Béla nevével forrott össze. Jól ismertem, nagyra becsültem, szerettem, de egész iránya, mentalitása iránt nem tudtam felmelegedni. Nem látott mást, mint alkotmányjogi és pártpolitikai témákat. Elemében volt, ha közjogi vitákba szólhatott bele, de a nagy szociális, kulturális, nemzetiségi és katolikus restaurációs kísérletek figyelmén kívül maradtak. Csak a politika érdekelte s még a katolicizmuson belül is csak a katolikus autonómia. Az Alkotmány 1919-ben megszűnt, s mikor én a napisajtóban megjelentem, ő már rég hallgatott volt. Ha találkoztunk, kedves, figyelmes volt, de úgy nézett rám, mintha egy másik világból szálltam volna alá. Én reálisabb voltam, s úgy néztem rá mint a részvétlenségbe fulladt alkotmányjogi csaták élő veteránjára.

Egy nagy magyar tehetség szomorú vergődését kellett közelről is látnom Lendvai Istvánban. Költő volt a legjavából, de amellett harcos publicista. Talán senkinek sem kapcsolódott össze az élete annyira a katolicizmussal, mint az övé. Sajnos, elég korán az ital rabja lett, s a tehetsége is — fejlődés helyett — összezsugorodott. Lassan és fokozatosan egyhúrú hegedűs lett, aki már csak az antiszemitizmus húrján tudott játszani. Annál nagyobb volt a meglepetés, amikor az Új Nemzedék szerkesztőségét, ahol kezdettől fogva szolgált, az újonnan alapított Magyar Nemzettel cserélte fel. Mindkét szerkesztőség jól járt vele: az Új Nemzedék, hogy meg-

szabadult tőle, mert már alig tudták valamire használni, s a Magyar Nemzet, hogy egy hírhedt antiszemitát bemutathatott megtérése után, és kiporoltathatta vele volt barátait. Az ostrom alatt eltűnt az éjszakában. Valószínű, hogy bomba érte, de olyan hírek is voltak, hogy nyilasok lőtték volna le.

Mikor én a Nemzeti Újsághoz beléptem munkatársnak — anélkül, hogy a Magyar Kultúra szerkesztőségét feladtam volna —, egy jól összeszokott gárdát találtam együtt, amelyben minden jó újságírói kvalitás megvolt, csak éppen az ügyért való lelkesedés hiányzott. Hogy miért, azt az esetleges egyéni hibákon kívül a vállalat vezetőségének tulajdonítom, melynél lehetetlenebbet sem akkor, sem azóta elképzelni sem tudok. A Központi Sajtóvállalatnak, melynek tulajdona volt a Nemzeti Újság és az Új Nemzedék, volt egy vezérigazgatója s egy nem tudom, milyen delegáltja. A vezérigazgató egy elvilágiasodott pap, semmihez sem értett, tehát szellemet, lelkesedést nem diktálhatott, megelégedett alattvalói hódolatával s a legfelkapottabb éttermek légkörével. A kiadóhivatali igazgató inkább szónokolni, mint szervezni szeretett. A delegált, ki rá ült mindkettőre, állítólag mint a legitimista mágnás csoport megbízottja tette be a lábát a vállalatba, mikor még ezek az urak áldoztak a sajtóra. Ez a grófi gyámkodás bizonyos idő után megszűnt volt, de a delegált megragadt, s most már a főpapokat, a nagyvállalatokat vagy éppen a kormányt fejte. Mesterségébe annyira belejött, hogy már akkor is fejt, amikor arra szükség nem volt.

Nagyobb baj volt azonban, hogy ez a fejős ember a lapok szerkesztésébe is beleütötte az orrát, s a fontosabb vagy kényesebb cikkek megítélésének a jogát, sokszor magának a témának is a meghatározását magához ragadta. Rettenetes tehertétel volt az egész szerkesztőség számára, de különösen nekem, akinek erőteljes stílusától s meg nem alkuvó mentalitásától ő félt a legjobban. Nekem egyetlen cikkem sem jelenhetett meg az ő jóváhagyása nélkül.

A Nemzeti Újság felelős szerkesztője Tóth László volt, egy valóban tehetséges és kitűnő tollú újságíró, akinek csak a lustasága volt nagyobb a tehetségénél. Igazán nem ambicionálta, mint minden más főszerkesztő, hogy legalább vasárnaponkint egy-egy jó vezércikkel keltsen feltűnést, ellenkezőleg: néha hetekig semmit sem írt. De legalább munkatársainak az iramot tudta volna diktálni, azaz ha ő a szerkesztőségben valóban agy és szív lett volna, mely hajt és éltet mindenkit! De, sajnos, ehhez is lusta volt, s csak néha, kivételes alkalmakkor ragadta fel magát az írásra vagy irányításra. Különben unta az egész üzemet, rossz volt nézni azt az unott arcot, amivel egy kéziratot a kezébe vett.

Annak ellenére, hogy nem volt harcos publicista, és semmiféle politikai iránynak nem volt a megtestesítője, a kommunisták mégis

perbe fogták, hazug vádak alapján többszörösen elítélték, s valamelyik fegyházban lehelte ki a lelkét. Néptörvényszéki tárgyalásain bátran, férfi módjára viselkedett, s mártírhalála százszorosan kiengesztelte gyarlóságait.

A szerkesztést magát, vagyis az anyag összeállítását és megrostálását Kállay Miklós és Endrődy Béla látták el. Mindkettő kimondottan íróember volt, akiknek az irodalomban is komoly nevük volt. Kállay elmélyült szellem és jellemes férfi volt. Munkáját komolyan vette, pontosan megjelent a szerkesztőségben, s beletemetkezett a kéziratokba és kefelevonatokba. Nagyon rövidlátó volt, szinte az orrával olvasta a betűket. Ítélete mindig megbízható volt, mert kritikai érzéke alapos tudással párosult.

Endrődy épp az ellenkezője volt. Felületes, léha, bohém, akinek lelkéhez a kabarék világa állt közelebb. Világnézete és erkölcsi felfogása sem állott magasabban. Szeretett a mágnás világhoz dörzsölődni, s életmódjában s modorában azokat utánozta. Lelkületére jellemző, hogy a háborús összeomlás után a katolikus újságtól azonnal át tudott a szélsőbaloldalhoz evezni, ahol aztán előbbi imádata tárgyát, a grófi világot arcátlanul és perverz kéjjel mocskolta hétről hétre.

A gárda többi tagja mind megállta a helyét, s kellő vezetés mellett, ami pedig hiányzott, még többet lehetett volna kihozni belőlük. Nem az ő hibájuk, hogy a lap sablonosan jó volt, de nem támasztott nagyobb érdeklődést.

Az újságírás hőskorából, amikor még csupa bohém ülte meg a szerkesztőségeket, s azok a legegzotikusabb egyéniségekkel voltak tele, az én időmben már csak egy maradt minálunk. Früchtl Ede volt a becsületes neve, de csak Tatának hívta mindenki, és általános népszerűségnek örvendett. Még a régi Alkotmánynál kezdte pályafutását, s ő volt mindig a legfőbb egyházi szakértő. Amellett hatalmas lexikális tudása volt, s hozzá kitűnő memóriája, annyira, hogy szinte minden kérdésre tudott feleletet vagy legalábbis eligazítást adni.

Az élete valóságos regény volt, a leghihetetlenebb elemekből összeszövődve. Fiatalon nem tartott egyáltalán lakást, még albérleti szobát sem, hanem éjfélkor beszállt a szabadjegyével valamelyik hosszútávú gyorsvonatba (Fiume — Lawoczne — Kőrösmező — Predeal), adott a kalauznak jó borravalót, aztán lefeküdt egy gondosan lezárt első osztályú félfülkébe, s aludt reggelig. Aztán kiszállt, megmosakodott (bár ebben senki sem volt biztos), megreggelizett a vasúti restiben, s az ellenvonattal visszajött a fővárosba. Kevés ruhaneműjét a szerkesztőségben tartotta. Az italra korán rákapott, s éjfélre mindig „kikészült". Botrányt azonban soha nem csinált. Ettől a különben hivatással járó gyöngeségtől eltekintve feddhetet-

len életű és erkölcsű ember volt. Mulatságos kis alakja, főként mikor ünnepi alkalmakkor zsakettbe öltözött és cilindert hordott, a katolikus megmozdulásoknak, körmeneteknek, felvonulásoknak meghitt, színes velejárója volt.

Az első világháborúban bevonultatták őt is katonának, sőt: frontszolgálatra, majd később orosz fogságba került. Szibériából per procuratorem házasságot kötött otthon hagyott jegyesével. Mindenki azt hitte, hogy a filigrán apró emberke elpusztul a fogságban, és távházasságát is azzal magyarázták, hogy maga sem bízik életben maradásában. Pedig épen és sértetlenül visszajött, s a házasságából is két szép gyermek származott. Néhány évig a közvetlen szomszédságában laktam, s így a szerkesztőségen kívül is naponta többször találkoztunk. Abban az időben már állandóan ivott, a magyar recept szerint reggel pálinkát, délben sört, este bort. Ritkán, csak egyházi ünnepségekre volt teljesen józan állapotban, de azért munkáját mindig kifogástalanul elvégezte. A sok alkohol — ellentétben a közfelfogással — nem a fejébe szállt, hanem a lábába és nyelvébe, de az egészségének nem ártott. Maga mesélte, hogy egyszer volt vesevérzése, de az is csak ütés következtében, mert ittasan ráesett egy vaskorlátra.

Már a Magyar Kultúrával s a Nemzeti Újsággal éppen elég dolgom volt, a véletlen mégis úgy adta, hogy a testvérlap, az Új Nemzedék szerkesztőségébe is be kellett kapcsolódnom. Ez már névtelen, de viszont annál érdekesebb és izgatóbb újságírói munka volt.

Az Új Nemzedék úgynevezett déli bulvárlap volt, mely nem az előfizetőkre, hanem az utcai árusításra volt bazirozva. Rikkancsai a déli órákban beszáguldották a város legforgalmasabb utcáit, s a napi szenzációt harsányan kikiáltva közvetlenül szolgálták ki a hivatalokból, gyárakból, üzemekből kiözönlő és hosszabb-rövidebb villanyosozásra kényszerült közönséget. Másik előnye volt az ilyen déli lapnak, hogy el tudta érni a déli órákban induló gyorsvonatokat, s így a vidéki nagy gócpontokba is még aznap eljutott.

Amilyen lényeges volt a bulvárlapoknál, hogy minden számukban legyen valami szenzáció, valami színes tudósítás, riport a politikai, közgazdasági, társadalmi élet keretéből, éppoly fontos volt, hogy legyen egy rövid, pattogó, dübörgő, magával sodró vezércikke, mely közhangulatot és közvéleményt teremtsen gondolatainak. A különbség persze igen nagy volt a reggeli és déli lapok hangja, stílusa és előállítási módja között. A reggeli lapoknak az egész előző nap rendelkezésükre állott, a déli lapoknak pár óra alatt kellett megszületniök és az utcára kifutniok. A szerkesztőségi munka reggel 7-kor kezdődött, s átlag 10-re már be is fejeződött. Míg az egyes rovatvezetők a távirati anyagot vagy bizalmas értesüléseket dol-

gozták fel, addig összeült a szellemi vezérkar a vezércikk témájának a megállapítására. Ez szinte percek alatt megtörtént, s aztán a kiválasztott témához hozzáfűzte mindenki a maga gondolatait. Majd körülnéztünk magunk között, vajon kinek „fekszik" a legjobban a téma kidolgozása. Az illetőnek pár percnyi ideje volt a gondolkozásra, aztán egy gyorsíróval bezárkózott egy magányos szobába, és szinte egy szuszra le kellett a vezércikket diktálnia.

Én gyors és precíz fogalmazó hírében állottam, s ezért hetenkint 2—3 vezércikk megírása rám esett. Szerencsémre már a Magyar Kultúránál kineveltem magamnak egyik barátom leányában egy kitűnő gyorsírót, s így annyira hozzászoktam a diktáláshoz, hogy már elképzelni sem tudtam, hogy magam körmölgessek vagy gépeljek. Ennek köszönhettem azt is, hogy olyan bő irodalmi termelésre voltam képes. Nálam már anakronisztikus volt a szokásos megjelölés: írta Ny. Z., mert már semmit nem írtam, csak diktáltam.

Az Új Nemzedéknél kedvezőbb volt a légkör a lelkes munkára, mint a Nemzeti Újságnál. Saly Dezső a legjobb főszerkesztők egyike volt. Sokat olvasott, mindig jól tájékozott s amellett bátor kiállású ember, aki valóban vezette és lelkesíteni tudta a szerkesztőségi gárdát, s akiben nem is a főnököt, hanem a kiváló és nélkülözhetetlen karmestert láttuk. Írni azonban ő sem szeretett, úgy látszik, ez már hozzátartozott a főszerkesztői hagyományokhoz.

Itt is volt a szerkesztőségben három munkatárs, akiket az összeomlás után az újonnan született és irányított sajtó zavaros hullámain kellett viszontlátni. Ezek között messze kimagaslott Mihelics Vid, aki iskolapéldája volt annak a típusnak, mely a legjobb kvalitások mellett sem tud érvényesülni. Komoly egyetemi tanulmányok után szociológusnak indult, de egyetemi tanszékhez nem jutott, s mikor végre hozzájuthatott, az összeomlás után alapított egri katolikus egyetemen, annak tiszavirág életével neki is leáldozott. De mint újságíró sem tudott érvényesülni, mert ott meg a professzort nem tudta levetni. Színtelen stílusú, merev ember volt, aki nagy tudását újságírói könnyedséggel nem tudta aprópénzre váltani. A kommunizmusnak kellett jönnie, s abban is jó későn egy új egyházpolitikai iránynak, hogy végre mint a progresszív katolicizmus főideológusa érvényesüljön, tehetséges unalmasan kiszolgálva két urat: a katolicizmust és a kommunizmust.

De ha Mihelicsben haláláig megmaradt bizonyos öntudat és mértéktartás a hatalom kiszolgálásában, egy másik katolikus újságíróban már csak a könyörtelen és fékevesztett törtető érvényesült. Neki nem kellett ideológia, amire különben képtelen is lett volna, ő egyszerűen hervadhatatlan érdemeket akart szerezni a hatalom kiszolgálásában. Valóságos apologétája lett a kommunizmusnak s a rendszer túlkapásainak, és pökhendi szemérmetlenséggel

védte meg például még azokat a letartóztatásokat, pereket, ítéleteket is, amikkel ártatlan papok özönét sújtották. Hogy miért lépett erre a sikamlós útra, az az ő egyéni lelkiismeretének a dolga, de hogy eladni és szállítani merészelte a katolicizmust, az már örökre megbocsáthatatlan marad!

A harmadik gyászvitéz viszont színésznek indult, de nem vált be, és gazdag lírai vénával került az újságíráshoz. Csak ott és akkor lehetett igazában használni, amikor a témánál lírai húrokat kellett pengetni vagy nemzeti és egyházi ünnepek leírásánál harsogó szavakban tobzódni. Igazi ripacs volt, aki a semmit is rivaldafénybe állította, s a szerkesztőségi diktálást is a szavalás hangskálájával tévesztette össze. Mikor a zsidótörvény őrá is veszélyessé vált, kétszer is felkeresett a Magyar Kultúra szerkesztőségében. Először azzal, hogy a feleségét helyezzem biztonságba az elhurcolás elől, ami egy zárdában meg is történt; másodszor azzal, hogy most már neki magának mentsem meg az életét. Róla is azonnal gondoskodtam a Kongregációs Otthon épületében, ahol akkor már néhány politikai üldözött mellett pár száz zsidó is tanyázott. Ott azzal keltett feltűnést, hogy az ínséges idők ellenére szokatlanul nagy étvágya volt, s hogy minden tilalom ellenére naponta kiszökött a házból, hogy egy fiatal leány ablaka alatt trubadúroskodjék, míg végre az ostrom alatt egy fáradt golyó a lába sarkát fel nem sértette. Sántítva került haza, de még megjátszotta a haldokló hattyú táncát. A veszély elmúltával a „felszabadult" új világban sietett feleségétől elválni, nekem meg háláját azzal mutatta ki, hogy többet felém se nézett, s nyolc hónapos fogságom alatt az együttérzés egy szavára vagy sorára sem méltatott. Igazi hamisíthatatlan és gyógyíthatatlan ripacs volt!

Mint vasutas csemetét gyermekkoromtól kezdve vonzott és ellenállhatatlanul csalogatott a messzeség, s ezzel előrevetette árnyékát az utazásra való rátermettség s az állandó vágyakozás az utazásra. Az első diákkori utazásokat az érettségi után kiszélesítette a római kiküldetés s a hét évi külföldi tartózkodás, mely szerencsére megedzett és felvértezett minden honvágy ellen, sőt: még olthatatlanabb szomjúságot oltott belém az egész világ megismerésére.

Életem nagy álmát, távoli és egzotikus országok megismerését két szerencsés véletlennek köszönhetem. Az első véletlen P. Banghának egy magyar missziós terve, a másik a budapesti Eucharisztikus Világkongresszus előkészülete volt.

Bangha Béla neve a harmincas években már annyira fogalom volt, hogy a világ minden részéből a magyarok kérdéseikkel vagy kéréseikkel nem a prímáshoz vagy a püspöki karhoz (talán hiába-

való is lett volna!), hanem hozzá fordultak. Így például egyszerű munkás emberektől, dél-amerikai kivándorlóktól kapott leveleket, amikben mostoha sorsuk mellett elpanaszolták azt a nagy lelki ínséget, amiben ott az idegenben éltek. Szerencséjükre Banghához és nem Csernoch prímáshoz fordultak, aki pár évvel azelőtt a francia kivándoroltak lelki gondozására engem szemelt volna ki, de mikor azt kérdeztem, ki fog ott eltartani, azt felelte, hogy „Perselyezni fogsz!" Hát amire az akkor még valóban gazdag püspököknek „nem volt fedezetük", azt vállalta Bangha, s az ő kíséretében vállaltam én is. Senkitől egy fillért nem kaptunk az útra, bár a kultuszminisztériumban erre lett volna fedezet, de ott kint sem perselyeztünk sehol sem a magyarok között.

De már elöljáróban két mulatságos és egyúttal botrányos részletet kell megemlítenem. Az első, hogy a trianoni kis Magyarország akkor még nem jutott el odáig, hogy diplomáciai képviseletet tartson mindenütt, s így Dél-Amerikának, ahová pedig a legtöbb magyar vándorolt ki az első világháború után, csak két követség jutott. Az egyik Brazíliának, a másik Argentínának. Brazíliában tehát lett volna követ, de a kivándorolt magyarok sorsával csak a Sao Paolo-i főkonzul, Boglár Lajos törődött. Argentínában azonban üresedésben volt a követi állás, s erre a magyar kormány nagy bölcsen egy nyalka nevű, Schlezinger Walter nevű alakot bízott meg a követség vezetésével. Ez a Schlezinger malackai születésű zsidó fiú volt, aki korán kikerült Buenos Airesbe, s mint borügynök tette magát ismertté. Mikor az első világháború kitört, az Osztrák—Magyar Monarchia Hollandiát kérte fel érdekei képviseletére, de mert a hollandusok magyarul nem tudtak, magyar tolmácsnak az épp ott lábatlankodó Schlezinger fiút alkalmazták. Így kezdődött el a malackai borügynök diplomáciai karrierje, aki a nagy fajvédő Gömbös Gyula kormánya alatt egyenesen tb. konzuli címet kapott, s a Buenos Aires-i Eucharisztikus Kongresszuson — nem tudon, hogy nem kacagányos díszmagyarban-e? — a keresztény-nemzeti Magyarországot képviselte. Mert az antiszemitának kihírelt országban ilyen esetek bőven voltak!

A úttal kapcsolatban még egy mulatságos, de az akkori magyar viszonyokat jellemző epizódunk volt. Elutazás előtt ugyanis a Nemzeti Banktól valutát kellett kérnünk, s az a hivatalos ész szokásos elferdülésével 20 angol fontot utalt ki egyetlenegy csekken, holott tudta, hogy mi több országot fogunk bejárni, s ezért egyedül ésszerű lett volna a valutát több csekkben kiutalni. De ez még semmi, ezután jött a még nagyobb meglepetés. A kapott csekk ugyanis a londoni Angol Bank csekkje volt, de természetesen a pesti Nemzeti Bankos urak aláírásával. Mikor Buenos Airesben be akartam váltani, elővettek egy nagy könyvet, hogy az aláírásokat ellenőriz-

zék. Abban a könyvben sok aláírás szerepelt, csak éppen a Magyar Nemzeti Bank uraié nem. Erre természetesen a csekket nem válthatták be, előbb Londonba kellett volna küldeni hitelesítés végett.

De a legmulatságosabb és legbosszantóbb az eset epilógusa volt. Hazaérve, a drágalátos csekkel siettem a Nemzeti Bankhoz visszaváltani, s elmesélni, hogy jártam vele. A kiszolgáló tisztviselő nevetve a társához fordult: „Nem megmondtam előre?" Azt hittem, a guta üt meg! De még ezzel sincs vége a mi csekkhistóriánknak. Kérvényt kellett írnom, hogy visszafizessék, s mikor arra sor került, kezelési illetéket vontak le belőle. Keserűen gondoltam arra, hogy külkereskedelmünk ilyen körülmények között el sem indulhatott!

Nagy élmény volt számomra Dél-Amerika, a nagyvárosok felhőkarcolóikkal s a lakatlan messzeségek felmérhetetlen földjeikkel. Mindez új és annyira szokatlan volt nekem, hogy árnyékba állította minden európai fogalmamat. Akkor döbbentem rá először, mennyire elhibázott dolog európai mértékkel közeledni más kontinens népeihez. Igaz ugyan, hogy vannak örök emberi tulajdonságok, amik velünk születnek és mindenütt egyformák, de azon túl a földnek, az éghajlatnak, a történelmi fejlődésnek van döntő szerepe az emberi élet s az emberi közösségek kialakításában. Nincs két egyforma nép, még ha ugyanabból a fajból hasadtak is ki!

Buenos Airesben léptünk először partra, s már abban a pillanatban tapasztalnunk kellett azt az áthidalhatatlan szakadékot, mely szegény kivándorolt honfitársainkat a hivatalos magyar képviselettől elválasztotta. A mólón csak egy pár ember várt és köszöntött bennünket, s a korláttal elzárt mólón kívül mint kirekesztettek álldogáltak magyar híveink, akikért tulajdonképpen jöttünk. Mivel követünk évek óta nem volt, mint ügyvivő a Schlezinger fiú állt ott, s mellette hitsorsosa és szövetségese, az egyetlen magyar lap szerkesztője, valami Faragó. Mindkettő erős propagandát fejtett ki ellenünk, hogy odajövetelünket megakadályozzák, de mikor ez nem sikerült, ők siettek elsőnek üdvözlésünkre és szolgálataik felajánlására, mintha semmi sem történt volna. Bangha vette elsőnek észre a kint rekedt magyarokat, s faképnél hagyva a díszes magyar képviseletet, odasietett a korláthoz, s meghatottan köszöntötte az ott szorongó magyarokat.

Bangha a jezsuiták nagy kollégiumában szállt meg, én azonban az egyik egyszerű magyar családnál. Hosszan tartó autóbuszozás után egy kültelki negyedben kötöttünk ki, ahol a ránk szakadt teljes sötétség miatt csak annyit láttam, hogy egy hosszú udvaron át a kétoldalról kivillanó ablakfények mellett vezettek egy alacsony kis lakásba.

Másnap reggel az a meglepetés ért, hogy a lakásban nincs fürdőszoba, de még csak vízcsap sincs, hanem az udvarra kellett kimen-

nem, s ott többedmagammal a sort kivárva egy vízcsorgónál megmosakodnom. Akkor nézhettem csak körül a reggel világosságában, és állapíthattam meg, hogy itt mindenütt a külvárosokban minden építkezés, berendezés ideiglenes, a szegény fluktuáló emigránsokhoz méretezve. Kőből, téglából vagy fából épült ház alig volt, hanem csak gyorsan felhúzott barakkok, családi kulipintyók horganyzott bádoglemezekből, deszkákból, kátránylapokból összeeszkábálva. De viszont áldott jó, szívélyes nép lakta — nemcsak a magyarok, hanem más nemzetiségű bevándoroltak is —, ahogy a hazátlanok az első ismeretlenségben, a szokatlan új világ első ijedelmében, a kenyérkereset első erőfeszítéseiben lenni szoktak.

Pár nap múlva átköltöztem a magyar követség épületébe, ahol egy másik fajta meglepetés várt. Az aránylag nagy és szép épületben lakott a malackai borügynök mint ügyvivő, és egy házmesterként alkalmazott öregebb házaspár. Az első éjszaka bekopogott hozzám a házmester, aki odahaza állami hivatalnok volt, és informált a helyzetről. Elmondta, hogy a követségen csak az üzletemberek a szívesen látott vendégek, viszont a szegény emigránsoknak, akik állásközvetítésért, segélyért vagy okmányokért jönnek, csak várakozásban, mellőzésben, sőt: rideg visszautasításban van részük. Arra is figyelmeztetett, hogy Schlezingernek egész kémhálózata van, ne bízzunk az általa ajánlott emberekben, és én különösen el ne áruljam, hogy vele beszéltem. Feltűnő összejátszása az eseményeknek, hogy másnap Schlezinger figyelmeztetett, hogy a pletykás házmester meséinek fel ne üljek!

Bár koloniális magyar életről akkor még szó sem lehetett, nagy tömeg magyar — ötvenezerre becsülték — verődött össze Buenos Airesben. Ezek egyik része a magyar kommün bukása után Bécs közbeeső állomásával vándorolt ki ide, és makacsul, szinte kihívóan megtartotta kommunista magatartását. Másik része az ország megcsonkítása folytán hazátlanná vált erdélyi, felvidéki, bácskai magyarok voltak, vasutas, postás, városi kisalkalmazottak, iparosok, akik egy idegen uralom kiszolgálása helyett a kivándorlást választották.

A magyarok lelki gondozását először egy lengyel páter, Wodarka József vállalta, aki mint az Isteni Ige Társaságának tagja néhány évet Magyarországon töltött, s úgy-ahogy, derekas lengyel kiejtéssel megtanult magyarul. Nagy szeretettel és önfeláldozással szentelte magát a magyaroknak, s ezzel örök hálára kötelezte le az első emigrációt. Mi már a hajóállomáson megismerkedtünk vele, de annál nagyobb volt a megrökönyödésem, amikor a magyarok minden őszinte elismerés és dicséret mellett azt mondogatták, hogy „Csak ne káromkodnék a szószéken!" Ennek a szelíd megszólásnak az a története, hogy a jó lengyel páter csak úgy hallomásból tanult

meg magyarul, s mivel az Isten nevét a magyarok betyár száján a legtöbbször abban a formában hallotta, hogy „az Istenét", azért azt hitte, hogy úgy kell kiejteni, s ahányszor a szószéken a szent nevet említenie kellett, mindig „az Istenét" mondta.

Amilyen nyomorult, kezdetleges, ideiglenes barakkok és viskók végeláthatatlan sora volt a fővárost gyűrűként körülzáró külváros, olyan gazdag, szép és fényűző volt a belváros és a rezidenciális negyedek. Argentína akkor állott gazdagsága és kibontakozása tetőpontján. A hús, búza, kukorica, tea, állatbőr kivitele óriási arányokban folyt, s ahhoz mérten a fejlődés is New York-i méreteket öltött. Valóságos paloták, fényűző lakóházak, felhőkarcolók, drága üzletek, luxuséttermek, tündöklő kávéházak egymás hegyén-hátán, s egyáltalán a jólét tobzódó színei. A cigarettát egyenesen kilóra mérték, s a vendéglőkben potom pénzért olyan óriási hússzeleteket adtak, hogy lelógott a tányérról, s a pénzváltók utcasorán a világ minden valutáját vették-adták, aminek még a látványától is mi, európaiak már rég elszoktunk. A kikötőben, mely nem is tenger, hanem egy tengerré szélesedett folyó partján áll — akárcsak a büszke Lisszabon —, hajók tömege kötött ki, rakódott, indult a világ mind a négy tája felé. Az európai s főleg hazai fogalmaink szerint bábeli forgalom és hajszolt élet volt, ami elénk tárult.

Mielőtt a magyarok missziózását megkezdtük volna, Bangha nem állotta meg, hogy ismeretterjesztő és felvilágosító előadást ne tartsunk a mi csonkaországunkról. Az előadás sikerét biztosították a jezsuiták, akik a vezetésük alatt álló kollégium révén a város színe-javát mozgósítani tudták. Bangha francia nyelven, én olaszul beszéltem. Az előzetes bizonykodás ellenére az volt a benyomásunk, hogy a franciát kevesen értették meg, s ezért nagyobb sikerem volt nekem, mert Buenos Aires nagy része olasz bevándorló.

Mivel a magyarok munkahelyeik szerint különböző és egymástól távol eső külvárosokban laktak, a missziózást is annak megfelelően különböző templomokban tartottuk. Bár az a maroknyi kommunista söpredék mindent elkövetett, hogy piszkolódó röplapokkal célunkat keresztezze, a misszió átlag a magyarok népes részvételével és nagy meghatottság mellett folyt le.

Vidéki missziós körutunkat egy Leguizamon nevű községben kezdtük, ahol valami 40 magyar család élt egy nagy kiterjedésű telepen. A földet az angol vasúttársaság adta bérbe, s a telepeseknek, akik 80—200 hektárt vettek megmunkálásba, 40 évig kellett volna az amortizációt fizetni, hogy a végén tulajdonosai lehessenek a földnek. Nem tudom, mennyiben volt köze a magyar követségnek a szerződés megkötéséhez, de mindenesetre szerencsétlen akció volt, mert a föld nagyrészt salétromos volt, s a 40 éves amortizáció elrettentő. A mintatelepítésnek szánt „földosztás" kudarcba fulladt,

a telepesek nagy része pár év sikertelen küzdelme után kereket oldott.

Rosarióban, az ország második legnagyobb városában nem sok magyart találtunk, de Kelety Lajos tb. konzul személyében olyan magyart üdvözölhettünk, aki hosszú időre megalapozta a magyarok hírnevét. Kelety az első világháború előtt ösztöndíjjal került ki Argentínába agrárpolitikai tanulmányokra, s a hosszan tartó háború alatt ott rekedt, állást vállalt és megnősült. Mindenesetre sokan szívesebben látták volna őt követségi ügyvezetőnek Buenos Airesben, magyarok és argentinok egyaránt.

Santa Fe városában viszont mulatságos kalanddal kezdődött a misszió. Egy korábbi vonattal érkeztünk meg, mint ahogy be volt jelentve. Egy Bleyer nevű főrendező fogadott bennünket azzal, hogy „Önök nem érkeztetek meg!", és vissza kellett utaznunk egy állomást, és ott bevárnunk a következő vonatot, hogy a fogadtatás teljes és ünnepélyes legyen. Hát abban aztán nem is volt hiba! Ott volt minden magyar, sok argentin, a polgármester s a garnizon parancsnoka. Bleyer olyan zagyva beszédet vágott ki, hogy a visszafojtott nevetéstől majdnem megpukkadtunk. Útközben megtudtam tőle magától, hogy argentin nőt vett feleségül, fia a jezsuitákhoz, leánya az apácákhoz jár iskolába. De mikor azt kérdeztem tőle, hogy ő milyen vallású, óvatosan és kitérőleg azt felelte, hogy szerinte „az erkölcs a fontos". Ezek után nem maradt semmi kétségem vallási hovatartozandósága felől.

A legkalandosabb utunk Missiones tartományba vezetett, mely már Paraguayjal határos. Két nap és két éjszaka egyfolytában vonaton ültünk Posadas tartományi székhelyig, hogy aztán onnan a legrégibb 40 magyar emigráns családot felkeressük. Posadastól kezdve úttalan utakon, mocsarakon, folyókon átgázolva és természetesen minden porcikánkig agyonrázva egy öreg, kimustrált Oldsmobile-on tíz órás keserves autózás után jutottunk el Corpusba, ahol egy lengyel páter által épített kis templomban folyt le a misszió. A magyarok ugyan 10—15 kilométeres körzetben szétszórva tanyákon laktak, de azért szépen összejöttek, a legtöbben lóháton.

Egyik este valahonnan az erdők felől tisztán megszólalt egy tárogató, s a holdvilágos éjszakában a nagy lakatlan messzeségek csendjében elzokogta Krasznahorka büszke várát, a Kék nefelejcset és Nagyasszonyunk, hazánk reményét. Egy derék, Trencsén vidéki csizmadia hozta magával hazulról a tárogatóját, és holdvilágos éjszakákon, mikor minden álmodozásra és melankóliára hangol, megszólaltatja ezt a különben is bűvös hangú hangszert, hogy a reménytelenül messze sodort magyarok ne felejtsék el a hazai emlékeket.

A fáradságos, néha egyenesen nyaktörő argentin utazások után

átmentünk Uruguayba, és Montevideóban ütöttük fel a tanyánkat. Itt már csak lelki munka várt ránk, mert a magyarok mind Montevideóban laktak, s a különben is kis ország csekély számú lakossága itt zsúfolódott össze. A háború alatt alaposan megszedte magát az ország, mert az európai tőke ide menekült és itt keresett gyümölcsöző befektetést. Akkor és abból épültek a fényes paloták, s a városfejlesztés is a fényűzés útjait járta.

Soha sehol még olyan rendezett s már gazdaságilag is megszilárdult magyar kolóniát nem találtunk, kivéve egy mindig és mindenütt megtalálható kommunista söpredéket, mely a nyájból kivert bika módjára csak rombolni tudott. Ezek a montevideói magyarok már nem gyökértelen, ide-oda hányódó proletárok voltak, hanem megállapodott, talajt fogott polgárok, a szorgalmas munka, a módosodás minden jelével. Sehol sem sikerült annyira a missziónk, mint itt, sehol olyan népes, egyenesen impozáns tömeget nem látott a kiválasztott templom, s a szentségekhez is tömegesen járultak.

A hivőknek ez a nagy buzgósága és odaadása válthatta ki a kommunista töredék haragját és gyűlöletét, ami nemcsak a gyalázkodó röpiratok özönében nyilvánult meg, amikben Banghát mint a proletárok gyilkosát s a proletárleányok megbecstelenítőjét állították be, hanem egy gyalázatos szentségtörő merényletben végződött. A misszió utolsó napja volt, s az érsek jelenlétében éppen én prédikáltam a szószéken, amikor a kijárat felől valami durva hangot hallottam, valami olyasfélét, hogy „Beszéljen a parlamenti pincék gyilkosairól!", s aztán egy súlyos tárgy (kalapács volt) repült a tömeg feje felett, s nagy robajjal eltalálta a Szent József-szobrot, mely darabokra törve lezuhant. Nehogy pánik törjön ki a zsúfolt templomban, én nyugodtan folytattam a beszédet, mintha semmi sem történt volna. Nem is mozdult senki a hívek közül, de azt láttam, hogy néhány markos magyar lefogta a tetteseket, és kiebrudalta a templomból. Igazi kommunista hőstett volt, mert rombolásban nyert kifejezést!

JANUÁR

JÉZUS NEVE HÓNAPJA

BOLDOGHÓ	TÉLHÓ
Csütörtök	1 ÚJÉV, KISKARÁCSONY
1. péntek, bűnbánat napja	2 N. Vazul, Naz. Gergely; Érd
1. szombat	3 Genovéva (Gyöngyvér)
Vízkereszt vasárnapja	4 Seton Erzsébet-Anna, Bu. Gáspár
Hétfő	5 Neum. János; Gerlák (Ellák)
Kedd	6 Gáspár, Menyhért, Boldizsár
Szerda	7 Pe. Rajmund, Január (Gyopárka)
Csütörtök	8 Szörény ap., Péter (Tas)
Péntek, bűnbánat napja	9 Julián, Vitályos vtk.
Szombat	10 Vilmos pk., X. Gergely p.
Vas. (Jézus megkereszt.)	11 Higyin p., Teodóz: Dózsa ap.
Hétfő	12 Ernő ap., Tigrius (Kaplony) vt.
Kedd	13 Hilár : Vidor et., Csongor
Szerda	14 Félix: Felekes (Bódog) vt.
Csütörtök	15 Remete Sz. Pál (Kicsind)
Péntek, bűnbánat napja	16 Marcell vt. p.: Marcal (Mácsa)
Szombat	17 Antal rt., Béke Királynője (Békés)
Évközi 2. vasárnap	18 Piroska vt. sz., B. Beátrix
Hétfő	19 Árpád-házi Szent Margit (Gyöngyi)
Kedd	20 Fábián, Sebestyén, B. Özséb
Szerda	21 Ágnes vt. sz. (Báránka)
Csütörtök	22 Vince vt., Anastáz (Enyed)
Péntek, bűnbánat napja	23 BA. eljegyzése (Aracsa, Arad)
Szombat	24 Szal. Ferenc (Szalók), Bedő vt.
Évközi 3. vasárnap	25 Pál ford., Bretannió (Bottyán)
Hétfő	26 Timót, Titus pkk.
Kedd	27 Arsz. János., Mer. Angyéla
Szerda	28 Akv. Tamás ea., Valér (Erőd)
Csütörtök	29 Konstánc (Taktamér)
Péntek, bűnbánat napja	30 Mártonka sz., Barzes (Bars)
Szombat	31 Bos. János ra., Péter ps. (Zalán)

JANUÁR

GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR		PROTESTÁNS NAPTÁR
1 Újév, Sz. Vazul	Csütörtök	Újév, Zwingli
2 Szilveszter: Sorostély	Péntek	Ábel, Béla
3 Malakiás próféta	Szombat	Énok, Benjámin
4 Hetven apostoltanítvány	Vasárnap	Titus, Leona
5 Teónás (Tompos)	Hétfő	Noé, Simon
6 *Epifánia*	Kedd	*Vízkereszt*
7 Ker. János, Iván	Szerda	Attila
8 György: Gyerő	Csütörtök	Marcel
9 Polieuktes vt.	Péntek	Szörény
10 Nisszai Gergely pk.	Szombat	Melánia
11 Teodóz: Dózsa ap.	Vasárnap	Ágota, Anikó
12 Zakeus vas.	Hétfő	Ernő
13 Sztratónikus vt. (Csongor)	Kedd	Vidor
14 Sinai atyák	Szerda	Bódog, Révész I.
15 Pál és János remete	Csütörtök	Lóránt, Lasco
16 Szent Péter lánca	Péntek	Gusztáv, Révész B.
17 N. Antal ap., rem.	Szombat	Antal
18 Nagy Atanáz et., Cirill	Vasárnap	Piroska
19 Makár remete, Fruzsina	Hétfő	Sára, Heid, Káté
20 Eutimus ap. (Ötömös)	Kedd	Fábián, Sebestyén
21 Miksa és Ágnes	Szerda	Ágnes, Kun Bert.
22 Timót, Anasztáz.	Csütörtök	Artur, Fejes I.
23 Kelemen vt. pk.	Péntek	Ézsaiás, Zelma
24 Xénia, Euzébia	Szombat	Taddeus
25 Naz. Gergely: Gecső ea.	Vasárnap	Saul megt.: Pál
26 Nagy Xenofon vt.	Hétfő	Vanda
27 Krizosztom (Karád)	Kedd	Lotár, Levente
28 Efrém szír egyháztanító	Szerda	Károly
29 Ignác ereklyéi átvitele	Csütörtök	Adél
30 Triódium, 3 szent pk.	Péntek	Mártonka
31 Cirus (Csörsz) és János	Szombat	Virgilia

A hold fényváltozásai:

Újhold 6-án
Első negyed 13-án
Holdtölte 20-án
Utolsó negyed 27-én

FEBRUÁR

LOURDES-I SZŰZ

BÖJTELŐ	TÉLUTÓ
Évközi 4. vasárnap	1 Sövér pk., Pión vt. (Ézelő)
Hétfő	2 Gyertyaszentelő (Fényő, -ke)
Kedd	3 Anzgár, Balázs pkk., Zákoly, Csapó
Szerda	4 Korzini András: Endrőd
Csütörtök	5 Ágota, Avitus (Ösöny, Ösönke)
1. péntek, bűnbánat napja	6 Japán vtk., Dorottya, Sümegi BA.
1. szombat	7 Juliána (Jávorka), Tódor
Évközi 5. vasárnap	8 Em. Jeromos, Honorát (Becsend)
Hétfő	9 Apolka vt. sz., Radnót pk.
Kedd	10 Skolasztika: Kolostya, M. Pál
Szerda	11 Lourdes-i Áldó BA. (Áldáska)
Csütörtök	12 B. Fces vtk.: Miklós, László, ts.
Péntek, bűnbánat napja	13 R. Katalin, Benignus (Bény, -öke)
Szombat	14 Cirill-Metód, Bálint, Adony
Évközi 6. vasárnap	15 K. Kolos, Erdélyi Síró BA.
Hétfő	16 Julianna, Pálfalvi BA. (Felhőke)
Kedd	17 Donát, Evermód (Edömén)
Szerda	18 Jeru. Simeon pk.: Semjén
Csütörtök	19 P. Konrád, Mansvét (Szende)
Péntek, bűnbánat napja	20 Eleutér (Aladár), Potám (Őned)
Szombat	21 Dam. Péter ea., Nóra
Évközi 7. vasárnap	22 Péter székf., Kort. Margit
Hétfő	23 Polikárp (Balambér), Szemere
Kedd	24, Mátyás, Montán vt. (Dobó)
Szerda	25 Nicefor (Géza), Taráz (Tarcal)
Csütörtök	26 Viktor, Győző rt., Sándor pk.
Péntek, bűnbánat napja	27 Leánder: Lándor pk., P. Gábor
Szombat	28 Román, Pupulus (Árvád, -cska)

FEBRUÁR

GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR		PROTESTÁNS NAPTÁR
1	Trifon (Turány) vt.	Vasárnap	Ignác, Benkő
2	Jézus tal. Simeonnal	Hétfő	Karolina
3	Simon és Anna	Kedd	Balázs
4	Izidor: Szidor	Szerda	Veronika, Rákóczi
5	Ágota: Teodula (Toldoska)	Csütörtök	Ágota
6	Bukolus	Péntek	Dorottya, Jób
7	Parténius pk.: Pertényes	Szombat	Tódor
8	Tivadar vt. Zakariás pr.	Vasárnap	Salamon, Aranka
9	Nicefor vértanú	Hétfő	Apollónia
10	Karalampiás	Kedd	Árpád, Elvira
11	Balázs vt., Teodóra	Szerda	Dezső, Bertold
12	Melécius pk. (Vécs)	Csütörtök	Lili, Balogh P.
13	Martinián és Zoé	Péntek	Ella
14	Ciril apostol	Szombat	Bálint
15	Onézimus vt.	Vasárnap	Zoltán, Emese
16	Pamfil vértanú	Hétfő	Juliánna
17	Tódor (Somodor)	Kedd	Konstantin
18	Leó pápa	Szerda	Simon, Luther
19	Árkippus	Csütörtök	Zsuzsánna
20	Katániai Leó főpap	Péntek	Aladár, Álmos
21	Timót rem.	Szombat	Eleonora: Nóra
22	Péter	Vasárnap	Gerzson
23	Polikárp (Balambér)	Hétfő	Alfréd
24	János feje megtalálása	Kedd	Mátyás apostol
25	Taráz pk. (Tarcal)	Szerda	Géza
26	Porfir pk. (Szederkény)	Csütörtök	Sándor
27	Prokóp	Péntek	Ákos
28	Vazul (Vászoly)	Szombat	Zakariás

A hold fényváltozásai:

Újhold 4-én
Első negyed 11-én
Holdtölte 18-án
Utolsó negyed 26-án

MÁRCIUS

SZENT JÓZSEF HÓNAPJA

BÖJTMÁS	TAVASZELŐ
Évközi 8. vasárnap	1 Albin pk., Leó (Arszlán) vt.
Hétfő	2 Szimplic p. (Somló), Pr. Ágnes
Kedd	3 Kunigunda: Kinga, Kamilla sz.
Hamvazósz., szigorú böjt	4 Kázmér, Elpid (Ete) vt.
Csütörtök	5 Özséb vt., Adorján vt.
1. péntek, bűnbánat napja	6 Viktorin (Csekőd), Jordán: Ardány
1. Szombat	7 Perpétua, Felicitás vtk., B. Tamás
Böjt 1. vasárnapja	8 Is. János, Szilván (Zsolt, Zoltán)
Hétfő	9 Rm. Franciska: Fanni, Ni. Gerg.
Kedd	10 40 vt. (Csetény, Cseténke)
Szerda	11 Konstantin (Szilárd), Ötömös pk.
Csütörtök	12 Gergely, Ince p. (Ináncs)
Péntek, bűnbánat napja	13 Szabin, Nimfodora (Sellő), B. Egyed
Szombat	14 Matild kné.: Tilda, Afrodiz (Abossa)
Böjt 2. vasárnapja	15 1848-as m. ünn., Specióz (Szepesd)
Hétfő	16 Geréb pk., Ábrahám: Ibrány
Kedd	17 Patrik (Abos), Ar. József: Izsép
Szerda	18 Jer. Cirill ea, Sándor (Kászon)
Csütörtök	19 József (Munkács, Forgácska)
Péntek, bűnbánat napja	20 B. Csák Mór, Martos pk.
Szombat	21 Benedek (Bendegüz, Bekény)
Böjt 3. vasárnapja	22 Gy. Katalin, Benvenut (Cséka)
Hétfő	23 Turib pk., Frumenc (Magod)
Kedd	24 Gábor, Berta, Svéd Katalin
Szerda. *Gyüm. oltó BA.*	25 Gyüm. oltó BA., Iréneus (Ernye)
Csütörtök	26 Emmánuel: Manó, Montán (Dabas)
Péntek, bűnbánat napja	27 Lidia vt., Sándor vt. (Alpár)
Szombat	28 Kap. János, Vitályos (Elemér)
Böjt 4. vasárnapja	29 Auguszta: Ágosta, Bertót kárm.
Hétfő	30 Kerény vt., Domnin (Urkony)
Kedd	31 Guidó: Vid., B. Erzs., Ámos

MÁRCIUS

	GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR		PROTESTÁNS NAPTÁR
1	Eudoxia vt.: Dóka	Vasárnap	Albin
2	Teodót püspök	Hétfő	Lujza
3	Eutrópius vértanú	Kedd	Kornélia: Nelli
4	Gerázimus apát (Ősze)	Szerda	Kázmér
5	Kónon vértanú	Csütörtök	Perpetua, Adorján
6	Ámori vtk.	Péntek	Jenő, Ursinus
7	Vazul: Vászoly vt.	Szombat	Tamás
8	Teofilaktus pk.	Vasárnap	Zoltán
9	Szebastéi 40 vt.	Hétfő	Franciska
10	Kodrát vt. (Karancs)	Kedd	Olimpia
11	Szofron pk.	Szerda	Szilárd
12	Teofán	Csütörtök	Gergely
13	Nicefor pk. (Géza)	Péntek	Rudolf, Krisztián
14	Benedek atya	Szombat	Matild
15	Nemzeti ünnep, Agápius	Vasárnap	Nemzeti ünnep
16	Szabin vt., Sándor pk.	Hétfő	Henrietta
17	Elek	Kedd	Gertrud
18	Jeruzsálemi Cirill pk.	Szerda	Sándor
19	József, Krizsán	Csütörtök	József
20	Szabbási kolostor vt.-i	Péntek	Hubert
21	Jakab vt.	Szombat	Benedek, Szikszai
22	Vazul vt., Izsák	Vasárnap	Katalin
23	Nikon vt.	Hétfő	Ottó
24	Zakár, Jakab	Kedd	Gábor
25	Gyümölcsoltó Boldogasszony	Szerda	Mária
26	Gábor	Csütörtök	Manó
27	Matróna vt.	Péntek	Hajnalka
28	Hilarion	Szombat	Gedeon: Gida
29	Márk pk.	Vasárnap	Ciril, Koppány
30	Lajtorjás János pk.	Hétfő	Mária, Márta
31	Hipácius (Huba)	Kedd	Árpád

A hold fényváltozásai:

Újhold 6-án
Első negyed 12-én
Holdtölte 20-án
Utilsó negyed 28-án

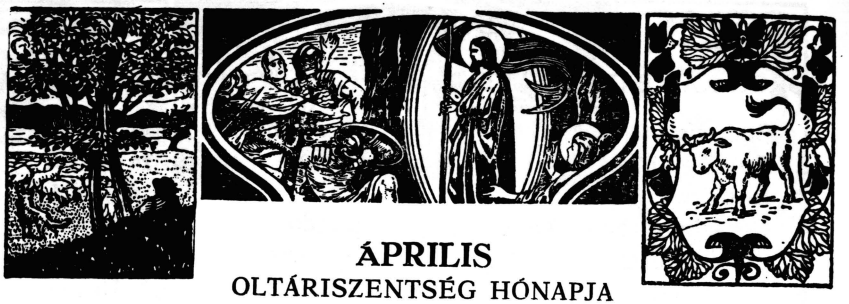

ÁPRILIS

OLTÁRISZENTSÉG HÓNAPJA

Sárkányölő (Szentgyörgyhó) TAVASZHÓ

Szerda	1 Hugó pk., Makár ap.
Csütörtök	2 Pauli Ferenc, Orbán pk. (Iba)
1. péntek, bűnbánat napja	3 Rikárd pk., Sixtus: Sükösd p. vt.
1. szombat	4 Izidor ea. (Turdos), Benkő fc.
Bőjt 5. vasárnapja	5 Ferr. Vince dm. (Vasárd, -ka)
Hétfő	6 Celesztény p., Szatur (Takson)
Kedd	7 La S. Ján. ra, Afrátes (Árpád)
Szerda	8 Dénes pk., Radnai BA. (Réde)
Csütörtök	9 Konrád, Deszignát (Szecsőd)
Péntek, bűnbánat napja	10 Ezékiel, Geján (Gyalán, -ta)
Szombat	11 Leó, Szaniszló vt., Benedek ps.
Virágvasárnap	12 Gyula p., Damján: Demők pk.
Hétfő	13 Márton p., Ida, Kvintil (Ötény)
Kedd	14 Tibor, Valérián vtk., Abund (Bőd)
Szerda	15 Eutikes vt. (Etes, -di)
Nagycsütörtök	16 Bernadetta; Enkrátisz (Enikő)
Nagypéntek: szigorú bőjt	17 Anicét p. (Etecsény), Rezső vt.
Nagyszombat	18 Amadé szerv., Galdin (Zatád)
Húsvétvasárnap	19 IX. Leó, Besnyői BA (Besnyő, -ke)
Hétfő	20 Tivadar, Krizofóra (Kincső)
Kedd	21 Anzelm: Enzsel ea., Parz. Konrád
Szerda	22 Zsótér p., Leonidás (Legénd)
Csütörtök	23 György vt., Béla pk., Ehellős vt.
Péntek, bűnbánat napja	24 György, Szigm. Fidél (Hived)
Szombat	25 Márk ev., Ányos: Ángyán pk.
Húsvét 2. vasárnapja	26 Tanácsadó BA, Kilit (Köllő)
Hétfő	27 Zita sz., Kástor vt. (Káta, Kátoly)
Kedd	28 Ch. Péter, Tiball vt. (Tiván, -da)
Szerda	29 Siénai Katalin, Robogány
Csütörtök	30 V. Pius, B. Zsófia

ÁPRILIS

	GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR		PROTESTÁNS NAPTÁR
1	Egyiptomi Mária remete	Szerda	Hugó
2	Titus, Amfián és Edézius	Csütörtök	Áron
3	Nicétás apát	Péntek	Ambrus
4	József vt.	Szombat	Izidor
5	Kolos, Teodul (Toldos)	Vasárnap	Vince
6	Szent Tamás apostol	Hétfő	Celesztin
7	György: Györös főpap	Kedd	Herman
8	Heródion vt.	Szerda	Lidia
9	Eupszik vt.	Csütörtök	Ágost
10	Terencius vt., pk.	Péntek	Zoltán, Zsolt
11	Antipás vt., pk.	Szombat	Leó
12	Virágvasárnap	Vasárnap	Gyula
13	Tamás ap.	Hétfő	Ida
14	Gyula p.; Damján	Kedd	Tibor
15	Aristárkos vt.	Szerda	Tas, Atala
16	Nagycsütörtök	Csütörtök	Nagycsütörtök
17	*Nagypéntek.* Szigorú böjt.	Péntek	*Nagypéntek*
18	Nagyszombat	Szombat	Nagyszombat
19	*Húsvétvasárnap*	Vasárnap	*Húsvétvasárnap*
20	Tivadar: Tiva remete	Hétfő	Tivadar
21	Január vt. pk.	Kedd	Aladár, Enikő
22	Szikeotus Tódor (Arda)	Szerda	Csilla, Szilárd
23	György: Gyerő: Gyorkos	Csütörtök	Béla
24	Szabbás: Sebők vt.	Péntek	György
25	Szent Márk evangélista	Szombat	Márk. ev.
26	Vazul:Vászoly vt. pk.	Vasárnap	Ervin
27	Simeon: Semjén	Hétfő	Rebeka, Arisztid
28	Józson, Szozipáter	Kedd	Valéria
29	9 cyzikusi vt., Memnon	Szerda	Lenke
30	idb. Jakab apostol	Csütörtök	Katalin

A hold fényváltozásai:

Újhold 4-én
Első negyed 11-én
Holdtölte 19-én
Utolsó negyed 27-én

MÁJUS

SZŰZ MÁRIA HÓNAPJA

LÉLEKHÓ (Pünkösdhó)		TAVASZUTÓ
1. péntek, bűnbánat napja	1	Munkás Sz. József, Bánk, Szalka
1. szombat	2	Atanázs ea., Szádok, Márk
Húsvét 3. vasárnapja	3	Fülöp, Jakab apsk., Sosteneus
Hétfő	4	Flórián: Flóris, Kocsárd bc. pk.
Kedd	5	Iréne: Jerne, B. Vid (Nyirjes)
Szerda	6	Benke: Áldóka, B. Árp. Erzs.: Zsóka
Csütörtök	7	Domitilla (Dalma), B. Gizella kné.
Péntek, bűnbánat napja	8	Dezsér pk., Benedek p.: Bekő
Szombat	9	Pakóm ap (Bakony), B. Albert ps.
Húsvét 4. vasárnapja	10	Antonin (Altagur), Jób pátr.
Hétfő	11	Ignác fc., Majol bc. (Máhol, Majlát)
Kedd	12	Pongrác, Ehellős vtk., Imelda sz.
Szerda	13	Gyemma (Gyöngy), Szervác
Csütörtök	14	Mátyás aps., Gar. Mihály: Mikecs ra.
Péntek, bűnbánat napja	15	Indár, Torkvát vtk. (Törked), Fürtike
Szombat	16	Nep. János, St. Simon (Botond)
Húsvét 5. vasárnapja	17	Paskál fc. vt. (Húsvéd, -ka)
Hétfő	18	I. János p.: Jóka, Venánc (Vadad)
Kedd	19	Celestény Péter, Pudens (Buda)
Szerda	20	Bernardin fc., Akvila (Alattyán)
Csütörtök	21	Bob. Andocs, Nikostrát (Hősed)
Péntek, bűnbánat napja	22	Júlia (Gyulácska), Rita, Ilka
Szombat	23	Dezső pk., Eutikius (Tékes) vt.
Húsvét 6. vasárnapja	24	Hadsegítő BA. (Hadad, Hadossa)
Hétfő	25	VII. Gergely, Orbán, Béda, Lenke
Kedd	26	Néri Fülöp, Fugác (Füged)
Szerda	27	Kenti Ágoston, B. Pelbárt
Áldozócsütörtök	28	Hegyi Bernát, B. Albert (Csanád)
Péntek, bűnbánat napja	29	Gellérke özv., Vótus rt. (Esküllő)
Szombat	30	A. Janka, Sz. Jobb (Kézd, Kézdi)
Húsvét 7. vasárnapja	31	Sarlós BA. (Sallód, -i)

MÁJUS

	GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR		PROTESTÁNS NAPTÁR
1	Jeremiás próféta	Péntek	Fülöp, Jakab
2	Nagy Atanáz egyháztanító	Szombat	Zsigmond, Kiss I.
3	Tódor, Timót és Móra vtk.	Vasárnap	Irma, Pósaházi
4	Pelágia vt. sz.	Hétfő	Flórián, Fóris
5	Iréne: Jerne vt.	Kedd	Gothárd, Kocsárd
6	Jób pátriárka	Szerda	Frida
7	Sz. Kereszt megjelenése	Csütörtök	Szilás
8	János ap. és evang.	Péntek	Mihály, Gizella
9	Sz. Miklós átvit.	Szombat	Ármin, Fodor
10	Buzgó v. Zelóta Simon ap.	Vasárnap	Gergely, Ildikó
11	Cirill és Metód pk.	Hétfő	Flóra. Anyák n.
12	Epifánius pk., Gyermán pt.	Kedd	Pongrác
13	Glicéria (Édeske), Szervác	Szerda	Szervác
14	Izidor vt.	Csütörtök	Bonifác
15	Pakóm (Bakony)	Péntek	Zsófia
16	Teodor: Tivadar	Szombat	Mózes
17	Andornok, Junia pannon vtk.	Vasárnap	Ubul
18	Pető és Dénes, Teodót	Hétfő	Erik
19	Patrók: Pátricius vt., pk.	Kedd	Sarolta, Előd
20	Talaléus vt.	Szerda	Bernát
21	Konstantin és Ilona	Csütörtök	Konstantin
22	Baziliszkusz vt. (Basagur)	Péntek	Júlia, Ilka
23	Mihály: Mikes pk.	Szombat	Dezső
24	Oszlopos Simon; Semjén	Vasárnap	Eszter
25	Ker. János fejereklyéje	Hétfő	Orbán, Szász Dom
26	Kárpos	Kedd	Ede, Janka
27	Therapont vt. pap	Szerda	Béda, Magda
28	Áldozócsütörtök	Csütörtök	Áldozócsütörtök
29	Teodózia szűz	Péntek	Maxim
30	Izsák szerz., Niceai atyák	Szombat	Botond, Nándor
31	Hermás vt. (Hargos)	*Vasárnap*	Petronella, Angéla

A hold fényváltozásai:

Újhold 3-án
Első negyed 10-én
Holdtölte 18-án
Utolsó negyed 26-án

JÚNIUS

JÉZUS SZÍVE HÓNAPJA

TŰZÁLDÓ (Szentiványhó) NYÁRELŐ

Hétfő	1 Jusztin vt. Gaudenc (Kadocsa)
Kedd	2 Marcellin, Ed. BA. (Ildikó), Etele
Szerda	3 Ugandai vtk., Klotild, Cecil (Csellő)
Csütörtök	4 Kerény, Rutilus (Szőny, -ike)
1. péntek, bűnbánat napja	5 Bonifác hith., Szancius (Csány)
1. szombat	6 Norbert: Norbát ra, Kolos (Káld)
Pünkösdvasárnap	7 Róbert (Rasd), B. Hedvig prem.
Hétfő	8 Medárd (Medes), Klodulf (Siklód)
Kedd	9 Efrém ea, Felicián: Felcény vt.
Szerda	10 Margit, B. Dom. János (Bács)
Csütörtök	11 Barnabás aps., B. Gergely ps.
Péntek, bűnbánat napja	12 F. János, Antónia (Adonka)
Szombat	13 Pád. Antal fc. ea, Pereglény
Szentháromságvasárnap	14 Vazul, Elizeus, Eterius (Ilmár)
Hétfő	15 Vidos, Gyermána (Öcse), B. Jolánta
Kedd	16 R. Ferenc, Ferreol (Tömörkény)
Szerda	17 Ba. Gergely, Esk. Máté (Madacs)
Csütörtök	18 Teodul (Told), Amand (Szeretke)
Péntek, bűnbánat napja	19 Romuald ra, Gyárfás, Gyulánka
Szombat	20 Szilvér (Solymár), Pál, Cirjék
Úrnapja	21 Gonz. Alajos, Terencius (Csizér)
Hétfő	22 Paulin, Mórus Tamás, Ákos vt.
Kedd	23 Ediltrud (Édua), Józsiás k.
Szerda	24 Ker. János, Iván, Héros (Levente)
Csütörtök	25 Vilmos pk. Maxim (Mágocs, -a)
Péntek, *Jézus Szent Szíve*	26 János, Pál vtk., Vigyil (Örs)
Szombat	27 László (Csitár, Hados), A. Cirill
Évk. 13. vas., Péter-Pál ap.	28 Iréneus: Jernő, B. Kálm. (Kaland)
Hétfő	29 Péter-Pál apsk., Kassius (Kesző)
Kedd	30 Római első vtk., Tibold rt.

JÚNIUS

GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR		PROTESTÁNS NAPTÁR
1 Justin vt.	Hétfő	Arnold, Tünde
2 Nicefor pátr.	Kedd	Anna, Blanka
3 Lucián vt. Paula vt. és társai	Szerda	Klotild
4 Metrofán pk.	Csütörtök	Kerény
5 Tirusi Dorót	Péntek	Bonifás, Józsa
6 Besszárion, Hilárion	Szombat	Norbert, Szidónia
7 *Pünkösdvasárnap*	Vasárnap	***Pünkösdvasárnap***
8 Pünkösdhétfő	Hétfő	Médárd, Rák. Gy.
9 Alex., Cirill	Kedd	Félix
10 Sándor, Timót vt. pk.	Szerda	Margit
11 Bertalan és Barnabás apk.	Csütörtök	Barnabás
12 Onufrius remete	Péntek	Klaudius, Villő
13 Akvilina vt. szűz (Ölvedke)	Szombat	Tóbiás
14 Elizeus próféta	Vasárnap	Zaránd, Vazul
15 Ámos próféta	Hétfő	Jolán, Apák napja
16 Tikon püspök	Kedd	Szász K., Jusztin
17 Szábel vt. (Szabolcs)	Szerda	Laura
18 Leoncius vt. (Levente)	Csütörtök	Arnót
19 Judás-Tádé apostol	Péntek	Gyárfás
20 Metód vt. pk.	Szombat	Rafael
21 Julián vértanú (Jávor)	Vasárnap	Alajos
22 Özséb vt., pk.	Hétfő	Paulina
23 Agrippina vt. (Örkéndi)	Kedd	Zoltán
24 Ker. Szent János: Iván	Szerda	Iván, Béza
25 Febrónia vt. sz.	Csütörtök	Vilmos
26 Dávid remete	Péntek	János, Kont
27 Sámson pap	Szombat	László
28 Cirus és János ereklyéi	Vasárnap	Arszlán
29 ***Péter-Pál***	Hétfő	Péter és Pál
30 12 apostol	Kedd	Pál: Pósa

A hold fényváltozásai:

Újhold 2-án
Első negyed 9-én
Holdtölte 17-én
Utolsó negyed 24-én

IúLIUS

KRISZTUS VÉRE HÓNAPJA

SARLÓSHÓ (Szentjakabhó) NYÁRHÓ

Szerda	1 Jézus dr. Vére, Detre ap., Galló
Csütörtök	2. Ottó, Szvitun (Soltony)
1. péntek, bűnbánat napja	3 Tamás aps., Sz. pápák
1. szombat	4 Izabella kné., Ulrik: Oldor pk.
Évközi 14. vasárnap	5 Z. Antal: Antos, Berta özv.
Hétfő	6 Gor. Mária, Ézsiás próf.
Kedd	7 Edilburg (Delinke), B. Mikocsa dm.
Szerda	8 Kilián, Szerémi vtk. (Eperjes, Csató)
Csütörtök	9 Veronka, B. Bereck ps.
Péntek, bűnbánat napja	10 Amália, Szekunda (Zenedő)
Szombat	11 Benedek ra. (Bendegüz), Cobor vt.
Évközi 15. vasárnap	12 Gv. János ra, Paternián (Abony)
Hétfő	13 Henrik: Héder cs.
Kedd	14 Kamill (Kadán), Szolán (Zalán)
Szerda	15 Bonaventura: Bónis, Ladomér
Csütörtök	16 Kármelh. BA. (Szőlős, -ke)
Péntek, bűnbánat napja	17 Elek, Szórád András rt.
Szombat	18 Frigyes pk., Simforózsa és ts.
Évközi 16. vasárnap	19 Rufina (Bíborka), Epafrás (Eperke)
Hétfő	20 Margit vt., Illés (Élesd)
Kedd	21 Br. Lőrinc, Praxédes (Ráska), Dániel
Szerda	22 M. Magdolna, Szintike (Szinta)
Csütörtök	23 Apollinár: Polnár, Brigitta
Péntek, bűnbánat napja	24 Kinga (Csönge), Krisztina, Salómé
1. szombat	25 Jakab aps., Kristóf vt., Tödemér
Évközi 17. vasárnap	26 Anna és Joákim (Dédes,-ke)
Hétfő	27 Pentele vt., Aurél (Ajtony)
Kedd	28 Ince p., Bartuzius (Bars)
Szerda	29 Márta, László k. hal. (Torda)
Csütörtök	30 Kriz. Péter ea., Judit, Árboz
Péntek, bűnbánat napja	31 Loy. Ignác ra. (Iklód, Tüzinke)

JÚLIUS

GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR		PROTESTÁNS NAPTÁR
1 Kozma és Damján vtk.	Szerda	Tibold
2 Boldogasszony palástja	Csütörtök	Ottokár
3 Jácint vértanú	Péntek	Kornél, Soma
4 Krétai András püspök	Szombat	Függetlenségi nap
5 Ciril és Metód	Vasárnap	Enese
6 Nagy Szizoés rem.	Hétfő	Ézsaiás, Husz J.
7 Tamás és Ákos	Kedd	Cirill
8 Prokóp vértanú	Szerda	Teréz, Marót
9 Pongrác: Pongor	Csütörtök	Lukrécia
10 Cavei Szent Antal	Péntek	Amália, Kálvin
11 Eufémia: Fémike	Szombat	Izabella
12 Proklus vértanú	Vasárnap	Lili
13 Gábor arkangyal	Hétfő	Jenő
14 Akvila (Turul) és Onézimus	Kedd	Örs
15 Vladimir	Szerda	Henrik
16 Athenogénes (Atány)	Csütörtök	Ruth
17 Marina vértanú szűz	Péntek	Elek, Bullinger
18 Jácint vértanú: Acintos	Szombat	Frigyes
19 Makrina szűz	Vasárnap	Emilia
20 Illés próféta (Élesd)	Hétfő	Illés
21 Simeon remete: Semjén	Kedd	Olivér, Dániel
22 Mária Magdolna: Lenke	Szerda	Magdolna
23 Trofim és Teofil vtk.	Csütörtök	Lenke
24 Borisz	Péntek	Kinga, Krisztina
25 Anna asszony	Szombat	Jakab
26 Hermolaus, Paraszkéva vt.	Vasárnap	Anna
27 Pantaleon vt.: Pentele	Hétfő	Olga
28 Prokórus és Nikánor	Kedd	Ince, Bach
29 Kallinik vt.: Kálnok, Teodóta	Szerda	Márta
30 Szilás és Szilván ősker.	Csütörtök	Judit
31 Eudocimus	Péntek	Oszkár

A hold fényváltozásai:

Újhold 1-én
Első negyed 8-án
Holdtölte 16-án
Utolsó negyed 24-én
Újhold 30-án

AUGUSZTUS

BOLDOGASSZONY HÓNAPJA

SZŰZHÓ	NYÁRUTÓ
1. szombat	1 Lig. Alfonz (Altabarc), Etéd
Évközi 18. vasárnap	2 Ve. Özséb (Versény), Porciunkula
Hétfő	3 Evód (Regős, -sse), B. Ágoston
Kedd	4 Domonkos, Vianney János
Szerda	5 Havas BA. (Havadi), Emőd, Sükösd
Csütörtök	6 Úr színe vált., 1456 emléke
1. péntek, bűnbánat napja	7 Kajetán ra., Cirjék (Cenkes)
Szombat	8 Domonkos: Döme ra. (Désike)
Évközi 19. vasárnap	9 Rusztikus (Csedén, -ke), B. Alv. Ján.
Hétfő	10 Lőrinc, Astéria (Csilla), Blanka
Kedd	11 Klára, Zsuzsa, B. eml. Hunyad
Szerda	12 Krescencián: Kereskény, Sugárka
Csütörtök	13 Ipoly (Ibolya), Ber. Ján. (Barakony)
Péntek, bűnbánat napja	14 Özséb, Anastáz, Sz. Korona
Szombat	15 NAGY BA. (Nagyod, Forráska)
Évközi 20. vasárnap	16 István k., Rókus, Serénke
Hétfő	17 Jácint dm., Szeptim (Hetény)
Kedd	18 Ilona, Laura (Borostyán), Tarzicius
Szerda	19 Eu. János ra. (Ozdor), Lajos pk.
Csütörtök	20 ISTVÁN k. (Vajk), N. Sz. Bernát ra.
Péntek, bűnbánat napja	21 X. Pius (Pozson), Szidónus
Szombat	22 Királynő BA. (Tábor, Boglárka)
Évközi 21. vasárnap	23 Limai Rózsa, Fülöp, Zakeus (Cakó)
Hétfő	24 Bertalan aps. (Badacsony)
Kedd	25 Lajos, Kal. József (Kálozd, -zka)
Szerda	26 Zefirin (Szegfű), Pálos BA.
Csütörtök	27 Mónika, Cézárius (Décső)
Péntek, bűnbánat napja	28 Ágoston ea., B. Lukács (Bánd)
Szombat	29 Ker. Ján. fővét., Hipác (Huba)
Évközi 22. vasárnap	30 Bonónius (Bodony), B. Jakab ps.
Hétfő	31 Rajmund (Nimród), Robustyán vt.

AUGUSZTUS

	GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR		PROTESTÁNS NAPTÁR
1	Sz. Kereszt diadalmenete	Szombat	Melinda
2	István első vt. ereklyéi	Vasárnap	Gusztáv, Lehel
3	Izsák, Fausztus: Fástos	Hétfő	Ágoston
4	Efézsomi 7 gyermek vt.	Kedd	Domonkos
5	Fábius, Euszignius vt.	Szerda	Oszvald
6	Úr színeváltozása	Csütörtök	Berta, Bécsi béke
7	Doméc vértanú	Péntek	Ibolya
8	Emilián püspök	Szombat	László
9	Mátyás vt., ap.	Vasárnap	Emőd
10	Lőrinc vértanú	Hétfő	Lőrinc
11	Euplus szerpap vt.	Kedd	Zsuzsánna
12	Focius és Anicét vt.	Szerda	Klára
13	Maxim v. Miksa szerzetes	Csütörtök	Ipoly
14	Mikeás próféta: Mike	Péntek	Özséb
15	*Nagyboldogasszony*	Szombat	Mária
16	Diomédes vértanú	Vasárnap	Ábrahám
17	Miron vértanú pap	Hétfő	Anasztáz
18	Flórus és Laurus vtk.	Kedd	Ilona
19	András vt. és 2500 katona	Szerda	Huba
20	*Szent István király*	Csütörtök	István király
21	Tádé	Péntek	Sámuel
22	Agatonikus vértanú és társai	Szombat	Menyhért
23	Kálnok, Lupus vt. (Farkas)	Vasárnap	Farkas
24	Eutikius vt. (Tékes) ősker.	Hétfő	Bertalan
25	Bertalan apostol	Kedd	Lajos
26	Adorján és Natália vtk.	Szerda	Izsó
27	Poimén	Csütörtök	Gebhárd: Gibárt
28	Mózes vértanú: Majsa	Péntek	Ágoston
29	Ker. Szent János fővétele	Szombat	Erna
30	Sándor, János, ifj. Pál pátr.	Vasárnap	Rózsa
31	Boldogasszony öve ereklye	Hétfő	Erika

A hold fényváltozásai:

Első negyed 7-én
Holdtölte 15-én
Utolsó negyed 22-én
Újhold 29-én

SZEPTEMBER

ŐRANGYALOK HÓNAPJA

SEREGFŐ (Szentmihályhó) ŐSZELŐ

Kedd	1 Egyed ap., Anna pr.: Anikó
Szerda	2 Konkord (Kökénd, -i), Imre hal.
Csütörtök	3 N. Sz. Gerg., Ist. Pásztor A. (Csobán)
1. péntek, bűnbánat napja	4 Rozsálka sz., B. Ida, Mózes próf.
1. szombat	5 G. Lőrinc, Árkonc (Tárkány)
Évközi 23. vasárnap	6 Prezidius (Harka, -ány), Porfir
Hétfő, Munka ünnepe	7 B. Kassai vtk. (Kossa, Kassád)
Kedd	8 KIS BA. (Kücsid, Kücsike)
Szerda	9 Kl. Péter, Severjén, Gorgon (Gara)
Csütörtök	10 Tol. Mikó, Teodárd (Tardos)
Péntek, bűnbánat napja	11 Prótus (Bogor), Paciens (Senyő)
Szombat	12 Mária Neve (Gyüd, -ike), Kürt
Évközi 24. vasárnap	13 Aranysz. János (Karád), Tunyog
Hétfő	14 Kereszt Felmag., Kornél (Somos)
Kedd	15 Hétfájd.: Sasvári BA. (Hete)
Szerda	16 Kornél p. (Somogy), Ciprián: Cobor
Csütörtök	17 Bellarmin Rób., Sz. Ferenc sebhelyei
Péntek, bűnbánat napja	18 Kup. József, Ferreol (Tömörke)
Szombat	19 Január pk., Szabbác (Szabolcs)
Évközi 25. vasárnap	20 Euszták: Lestár, Teodóra (Tündér)
Hétfő	21 Máté aps.: Mátyus, Jónás próf.
Kedd	22 Móric, Exupér vtk. (Csegző)
Szerda	23 Tekla, Szózius (Somoró)
Csütörtök	24 Fogolykiváltó BA., Pacifik (Békés)
Péntek, bűnbánat napja	25 Gellért vt. pk. (Gyimes)
Szombat	26 Kozma, Damján, Ciprián (Surány)
Évközi 26. vasárnap	27 Páli Vince, Fidenc (Bizond)
Hétfő	28 Vencel, B. Salamon k.
Kedd	29 Mihály, Gábor, Ráfael főa.
Szerda	30 Jeromos ea., Leopardus (Barca)

SZEPTEMBER

	GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR		PROTESTÁNS NAPTÁR
1	Évkezdet. Simon.	Kedd	Egyed
2	**Mammás vt. remete**	Szerda	**Rebeka, István**
3	**Antim**	Csütörtök	**Albert**
4	**Babilás érs.**	Péntek	**Rozál, Pálma**
5	**Zakariás főpap**	Szombat	**Viktor, Petúr**
6	**Mihály arkangyal családja**	Vasárnap	**Zakariás**
7	Szózon vt. Munka ünnepe	Hétfő	Regina. Munka ü.
8	*Kisboldogasszony*	Kedd	**Mária**
9	**Joákim és Anna**	Szerda	**Ádám**
10	**Menodóra vt. sz.**	Csütörtök	**Erik**
11	**Teodóra bűnbánó (Tündér)**	Péntek	**Teodóra**
12	**Autonóm vt. püspök**	Szombat	**Guidó: Vid, Mária**
13	**Sír templ. felsz., Kornél**	Vasárnap	**Lóránt**
14	**Sz. Kereszt felmagasztalása**	Hétfő	**Szerénke**
15	**Nicetás nagy vt.**	Kedd	**Nikodémus**
16	**Eufémia vt. szűz**	Szerda	**Edit**
17	**Zsófia vértanú és 3 leánya**	Csütörtök	**Ottó, Bullinger**
18	**Eumén püspök (Enyég)**	Péntek	**Tamás, Titus**
19	**Trofim vt., Szabbác vt.**	Szombat	**Vilma**
20	**Euszták vt.: Lestár**	Vasárnap	**Friderika**
21	**Kodrát v. Kvadrát pk.**	Hétfő	**Máté**
22	**Fókás vértanú (Fekecs)**	Kedd	**Móric**
23	**Ker. Szent János fogantatása**	Szerda	**Tekla**
24	**Tekla szűz vt.**	Csütörtök	**Gellért**
25	**Eufrozina: Fruzsina vt. sz.**	Péntek	**Farkas, Virág**
26	**Nilus (Nyilas), János hal.**	Szombat	**Jusztina**
27	**Kallistrát és 50 katona vt.**	Vasárnap	**Adalbert**
28	**Baruk próféta, Kariton vt.**	Hétfő	**Vencel**
29	**Cirjék remete**	Kedd	**Mihály**
30	**Örmény Világosító Gergely**	Szerda	**Jeromos**

A hold fényváltozásai:

Első negyed 6-án
Holdtölte 13-án
Utolsó negyed 20-án
Újhold 27-én

OKTÓBER

RÓZSAFÜZÉR HÓNAPJA

FEJFAHÓ (Mindszenthó) — ŐSZHÓ

Csütörtök	1 Kis Sz. Teréz, Krescens (Kelemér)
1. péntek, bűnbánat napja	2 Őrangyalok (Örs, Öröske)
1. szombat	3 Gellért: Gyirót ap., Fástos
Évközi 27. vasárnap	4 Assz. Ferenc ra., Krispus (Bodor)
Hétfő	5 Placid, Pálma vtk., Attila pk.
Kedd	6 Brunó (Berény), Erótisz (Ercse)
Szerda	7 Rózsafüzér Királynője (Esenke)
Csütörtök	8 Magyarok Nagyassz. (Magyard, -i)
Péntek, bűnbánat napja	9 Dénes, Leon. János, Göntér rt.
Szombat	10 Bo. Ferenc, Gedő, Eulampia (Hajna)
Évközi 28. vasárnap	11 BA. Anyasága (Ajnárka), Zenőke
Hétfő	12 Miksa vt., Monás pk. (Nánás)
Kedd	13 Kálmán vt., Ede k., Teofil
Szerda	14 Kalliszt p., Burghard (Bogárd)
Csütörtök	15 N. Teréz, Aurélia (Aranka)
Péntek, bűnbánat napja	16 Al. Margit, Tiszt. BA. (Arika), Lehel
Szombat	17 Ant. Ignác, Heron (Tuhudun)
Évközi 29. vasárnap	18 Lukács ev., Asklepiád (Csokaly)
Hétfő	19 Jogues Izs. vt., Ker. Pál, Alk. Péter
Kedd	20 Vendel, Artémius vt.: Tihamér
Szerda	21 Orsolya, Viátor (Vétes, -di)
Csütörtök	22 Kordula vt. (Karaldi), Alódia
Péntek, bűnbánat napja	23 Kap. János (Koppány, -nka), Zaránd
Szombat	24 Kl. Antal, Ráfael, Maglór (Káldor)
Évközi 30. vasárnap	25 Krizsán (Örkönd), B. Mór pk.
Hétfő	26 Evariszt p., Dömötör: Dömös vt.
Kedd	27 Szabina, Elezbán (Besnyőd, Ellák)
Szerda	28 Simon, Tádé apsk., B. Gál fc.
Csütörtök	29 Nárcisz, Tódor (Somodor), Melinda
Péntek, bűnbánat napja	30 R. Alfonz, Luperkus (Farkasd)
Szombat	31 Farkas pk., Sztakisz (Csekez)

OKTÓBER

	GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR		PROTESTÁNS NAPTÁR
1	Boldogasszony védelme	Csütörtök	Lucián
2	Ciprián: Coborján vt. pk.	Péntek	Malvin
3	Areopagita Dénes vt.	Szombat	Helga
4	Jerót athéni püspök	Vasárnap	Ferenc
5	Karitina vt. sz.	Hétfő	Aurél
6	Tamás apostol	Kedd	Elfrida, Brunó
7	Szergius vt.: Sergyes	Szerda	Amália
8	Pelágia: Pelágyia bűnbánó	Csütörtök	Etelka
9	ifj. Jakab apostol	Péntek	Dénes
10	Eulamp (Fényőke, Hajnalka)	Szombat	Gedeon
11	Fülöp szerpap	Vasárnap	Kálmán, Zwingli
12	Andornok vértanú	Hétfő	Miksa
13	Papilás és Kárpus vtk.	Kedd	Ede, Béza
14	Nazár, Gyárfás, Prótás vtk.	Szerda	Helén
15	Lucián vértanú	Csütörtök	Teréz
16	Longyinus vértanú	Péntek	Gál
17	Ózeás próféta	Szombat	Hedvig
18	Lukács evangélista	Vasárnap	Lukács
19	Jóel próféta, Kleopátra özv.	Hétfő	Nándor
20	Artémius vértanú: Tihamér	Kedd	Irén
21	Hilárion apát	Szerda	Orsolya, Hilárius
22	Abercius püspök	Csütörtök	Előd
23	Jakab apostol, Ignác pátr.	Péntek	Gyöngyvér
24	Aretás hitvalló	Szombat	Salamon
25	Marcián és Martélyos vtk.	Vasárnap	Vilma
26	Dömötör vértanú: Demők	Hétfő	Demeter
27	Nesztor vt.	Kedd	Szabina
28	Parasceva, Terenc (Csizér)	Szerda	Simon, Júdás
29	Anastázia vértanú (Neste)	Csütörtök	Zénó
30	Zenóbius (Zsember), Zenó	Péntek	Kolos
31	Stachis	Szombat	Reformáció napja

A hold fényváltozásai:

Első negyed	6-án
Holdtölte	13-án
Utolsó negyed	19-én
Újhold	27-én

NOVEMBER

SZENVEDŐ LELKEK HÓNAPJA

MENYEGZŐS (Szentandráshó) ŐSZUTÓ

MINDENSZENTEK	1 MINDENSZENTEK (Ögyek)
Hétfő	2 HALOTTAK NAPJA, Viktorin
Kedd	3 P. Márton, Hubert, Szilvia (Zolna)
Szerda	4 B. Károly, Sarolta, B. János dm.
Csütörtök	5 Imre hg. (Téteny, Tétenke)
1. péntek, bűnbánat napja	6 Lénárd, B. Lorándh. Istv. ps.
1. Szombat	7 Engelbert (Csenger), Delinke
Évközi 32. vasárnap	8 4 koron. vt. (Zombor, Hódos)
Hétfő	9 Lateráni Baz., Tivadar, B. Ilona
Kedd	10 N. Sz. Leó, Av. András, Tünde
Szerda	11 Turi Márton pk., Bartók ap.
Csütörtök	12 Jozsafát vt., Asztrik (Ecser)
Péntek, bűnbánat napja	13 K. Szaniszló, Ennáta (Enéh)
Szombat	14 Lőrente pk., Pócsi BA. (Pozson)
Évközi 33. vasárnap	15 N. Albert ea., Samonás vt. (Csoma)
Hétfő	16 Skót Margit, Gyertód, Ödön, Ötemér
Kedd	17 Magyar Erzsébet (Berénke), Gerg.
Szerda	18 Péter-Pál Baz., Jenő
Csütörtök	19 Erzsébet, Köröspén pk. (Bodrog)
Péntek, bűnbánat napja	20 V. Félix (Bódog), Szolutor (Bulcsu)
Szombat	21 BA. bemutatása, (Bercsény, -nke)
Krisztus király vasárnap....	22 Cecilia: Cicelle vt. (Csellőke)
Hétfő	23 Kelemen, Kolumbán, Amfilok
Kedd	24 Krizsogon vt. (Zalkod, Kurszán)
Szerda	25 Alex. Katalin, Rézmán vt.
Csütörtök, Hálaadás napja	26 P. Lénárd, B. Vác rt., Hegyi BA.
Péntek, bűnbánat napja	27 Érmes BA. (Vezekény), Virgyil pk.
Szombat	28 Márkai Ják, Kreskon (Tényő)
Advent 1. vasárnapja	29 Szaturnin, B. Balázs ps. (Balmaz)
Hétfő	30 András aps.: Endre (Almás, -ka)

NOVEMBER

GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR		PROTESTÁNS NAPTÁR
1 **Kozma és Demjén vtk.**	Vasárnap	**Marianna**
2 **Acindin vt. (Öcsigür)**	Hétfő	**Győző**
3 **Acempszimás pk. vt.**	Kedd	**Hubert**
4 **Joannicius remete**	Szerda	**Károly**
5 **Galaktion, Episztémisz vtk.**	Csütörtök	**Imre**
6 **Pál pk., vt.: Pósa**	Péntek	**Lénárd**
7 **Hieron vértanú, Lázár**	Szombat	**Rezső**
8 **Mihály arkangyal**	Vasárnap	**Godofréd**
9 **Matróna, Onézifor vt.**	Hétfő	**Tivadar**
10 **Erásztus, Olimpus vtk.**	Kedd	**Luther, Réka**
11 **Vince, Ménás, Viktor vtk.**	Szerda	**Márton**
12 **Alamizsnás Szent János**	Csütörtök	**Jónás**
13 **Aranyszájú Szent János et.**	Péntek	**Szaniszló**
14 **Szent Fülöp apostol**	Szombat	**Klementín, Aliz**
14 **Szamonás vértanú (Csoma)**	Vasárnap	**Lipót**
16 **Szent Máté evangélista**	Hétfő	**Otmár**
17 **Csodatevő Szent Gergely**	Kedd	**Hortenzia**
18 **Román és Plátó vtk.**	Szerda	**Ödön, Jenő**
19 **Abdiás próféta**	Csütörtök	**Erzsébet**
20 **Dekapolisi Sz. Gergely vt.**	Péntek	**Jolán, Kiss Áron**
21 **Boldogasszony felajánlása**	Szombat	**Ilona, Hatvani**
22 **Filémon és Cecilia vtk.**	Vasárnap	**Cecilia**
23 **Amfilok püspök (Bokod)**	Hétfő	**Kelemen**
24 **Alexandriai Szent Katalin vt.**	Kedd	**Emma, Knox**
25 **Szent Kelemen pápa vt.**	Szerda	**Katalin**
26 Alipius remete. Hálaadó nap.	Csütörtök	**Jóka, Virág**
27 **Perzsa Szent Jakab**	Péntek	**Virgil**
28 **István vértanú**	Szombat	**Stefánia**
29 **Paramon vértanú**	Vasárnap	**Noé**
30 **Szent András ap. (Almás)**	Hétfő	**András, Adv. 1. v.**

A hold fényváltozásai:

Első negyed 4-én
Holdtölte 11-én
Utolsó negyed 18-án
Újhold 26-án

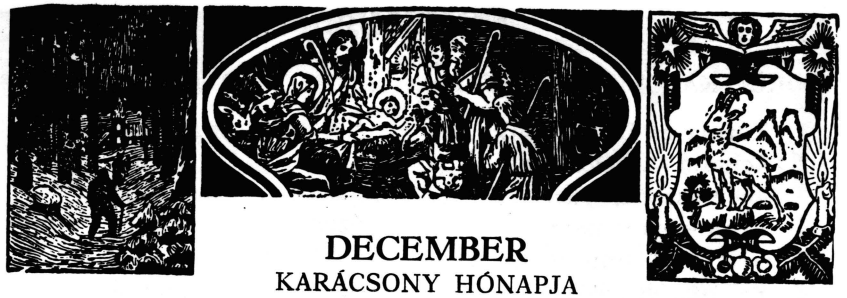

DECEMBER

KARÁCSONY HÓNAPJA

BŐVEDHŐ (Karácsonyhó)	TÉLELŐ
Kedd	1 Elegy pk., Diodór (Ozondur)
Szerda	2 Bibiána, Aranka, Szekurus (Csekős)
Csütörtök	3 Xav. Ferenc (Zovárd, Zovárka)
1. péntek, bűnbánat napja	4 Dam. János, Borbála, Ozmund (Ózd)
1. szombat	5 Szabbás: Sebők (Csaba), B. Lukács
Advent 2. vasárnapja	6 Miklós pk., Tercius (Torzok)
Hétfő	7 Ambrus ea., Polikárp: Korpos
Kedd	8 SZEPL. FOGANTATÁS (Emőke)
Szerda	9 F. Péter ra., Bassián (Vázson)
Csütörtök	10 Melkiás p., Lorétomi BA. (Lakod)
Péntek, bűnbánat napja	11 Damocsa p., Trázon: Terestyén
Szombat	12 Ch. Franciska (Csanta), Gvad. BA.
Advent 3. vasárnapja	13 Luca vt., Jodók: Józsa, Ottilia
Hétfő	14 Ker. János ea., B. Bertót fc.
Kedd	15 Valér, Crocifissa Mária ra.
Szerda	16 Etelka csné, Albina, Sidrák
Csütörtök	17 Lázár pk., Sturmius (Burány)
Péntek, bűnbánat napja	18 Úrváró BA. (Váród), Töhötöm
Szombat	19 Pelágyia, B. Pál (Bólya), Oros
Advent 4. vasárnapja	20 Döme ap., B. Dénes ps. (Dés, -ike)
Hétfő	21 Tamás, Kaniz. Péter, Tömös
Kedd	22 Zénó (Zigánd), Demeter: Dönkös
Szerda	23 Kenti Ján., Viktória, Umbert
Csütörtök. Szentest	24 Ádám, Éva (Ősed, Őse)
NAGYKARÁCSONY	25 JÉZUS SZÜLETÉSE (Zaránd)
Szombat	26 ISTVÁN 1. vt. (Előd, -ke)
Vasárnap, Szent Család	27 Boráldó Szent János (Böjte)
Hétfő	28 Aprószentek (Apor, -di, Fiád)
Kedd	29 Beket Tamás (Bökény), Damó vt.
Szerda	30 Dávid k., Sebő érs. (Csebe)
Csütörtök	31 Szilveszter: Sorostély, Estike

DECEMBER

	GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR		PROTESTÁNS NAPTÁR
1	Náhum próféta	Kedd	Natália, Károli
2	Habakuk próféta	Szerda	Aranka
3	Sofóniás próféta	Csütörtök	Olivia
4	Borbála vértanú szűz	Péntek	Borbála
5	Szabbás apát (Csaba)	Szombat	Vilma
6	*Szent Miklós püspök*	Vasárnap	Miklós
7	Szent Ambrus egyháztanító	Hétfő	Ambrus
8	*Boldogasszony fogantatása*	Kedd	Mária
9	Patápius remete	Szerda	Natália
10	Mennás vértanú (Nánás)	Csütörtök	Judit
11	Oszlopos Szent Dániel remete	Péntek	Lehel
12	Spiridion püspök	Szombat	Gábriella
13	Eustrát vt., Luca vt.	Vasárnap	Lucia
14	Tirzus és vértanútársai	Hétfő	Benő
15	Eleutér vt. pk. (Aladár)	Kedd	Johanna
16	Aggeus próféta	Szerda	Etelka, Linzi béke
17	Dániel próféta	Csütörtök	Lázár
18	Sebő és tsai vt. katonák	Péntek	Auguszta
19	Bonifác vértanú	Szombat	Viola, Gusztáv A.
20	Ignác vértanú	Vasárnap	Ignác, Teofil
21	Juliána (Jávorka) vt. szűz	Hétfő	Tamás
22	Anastázia vértanú (Neste)	Kedd	Zénó
23	Viktória vt., Tíz krétai vt.	Szerda	Viktória
24	Karácsony vigiliája	Csütörtök	Ádám és Éva
25	*Nagykarácsony*	Péntek	*Karácsony*
26	*Istenszülő B. A. és József*	Szombat	István
27	Szent István fővértanú	Vasárnap	János
28	Több ezer nikodémiai vt.	Hétfő	Kamilla
29	Aprószentek	Kedd	Dávid, Bocskay
30	Anizia vt.: Anikó	Szerda	Zoárd
31	Melánia, Szilveszter	Csütörtök	Szilveszter

A hold fényváltozásai:

Első negyed 4-én
Holdtölte 11-én
Utolsó negyed 17-én
Újhold 26-án

Tudnivalók az 1981-es év ünnepeiről

* Újév ..... jan. 1.
Vízkereszt ..... jan. 6.
Árpád-házi Sz. Margit .... jan. 19.
Gyertyaszentelő BA. ..... febr. 2.
Hamvazószerda ..... márc. 4.
1848-as magyar ünnep márc. 15.
Szent József ..... márc. 19.
Gyümölcsoltó BA. ..... márc. 25.
Virágvasárnap ..... ápr. 12.
Nagycsütörtök ..... ápr. 16.
Nagypéntek ..... ápr. 17.
Nagyszombat ..... ápr. 18.
Húsvétvasárnap ..... ápr. 19.
A Szent Antal kilenced
kezdete ..... ápr. 14.
Édesanyák napja ..... máj. 10.
Hősök napja ..... máj. 25.
* Áldozócsütörtök ..... máj. 28.
‡ Pünkösdi búcsú ..... jún. 7.
Szentháromság vas. .... jún. 14.
Úrnapja ..... jún. 21.
Jézus Szent Szíve ..... jún. 26.
Édesapák napja ..... jún. 21.
Szent László király ..... jún. 27.
Magyar hősök, vértanúk jún. 27.
Szent Péter és Sz. Pál .... jún 29.
Függetlenség ünnepe USA júl. 4.
Kármelhegyi BA. ..... júl. 16.
Porciunkula ..... aug. 2.
* Nagyboldogasszony .... aug. 15.
Szent István király ..... aug. 20.
Mária királynő ..... aug. 22.
Munka ünnepe ..... szept. 7.
Kisasszony napja ..... szept. 8.
‡ Őszi búcsú ..... szept. 13.
Szent Kereszt felmag. szept. 14.
Hétfájdalmas Szűz .... szept. 15.
Mihály, Gábor, Rafael
főangyalok üenepe szept. 29.
Assziszi Szent Ferenc .... okt. 4.
Aradi 13 magyar vért. .... okt. 6.
Magyarok Nagyaszonya okt. 8.
Kapisztrán Sz. János .... okt. 23.
1956-os szabadságharc .... okt. 23.
* Mindenszentek ünnepe nov. 1.
Halottak napja ..... nov. 2.
Szent Imre herceg ..... nov. 5.
Magyar Szent Erzsébet nov. 17.
Szűz Mária bemutatása nov. 21.
Krisztus Király ünnepe nov. 22.
Hálaadási ünnep USA .... nov. 26.
Advent első vasárnapja nov. 29.
* Szeplőtelen Fogantatás dec. 8.
* Karácsony ünnepe .... dec. 25.

II. RÉSZ

Római katolikus magyar papok címtára az Egyesült Államokban

FIGYELEM!

Cím- és telefonszám-változását, vagy helyesbítését kérjük azonnal beküldeni, de legkésőbb szeptember 15-ig a Vasárnap Kiadóhivatalának: Catholic Hungarians' Sunday 1739 Mahoning Avenue, Youngstown, Ohio 44509

SZENT ISTVÁN ZARÁNDOKHÁZ RÓMÁBAN:
Casa di S. Stefano
Via del Casaletto 481 — 00149 Roma, Italy
Telefonok: 53-73-319 és 53-77-361

AMERIKAI MAGYAR KATOLIKUS LIGA
Hungarian Catholic League of America
30 East 30th Street, New York, N. Y. 10016
Telefon: (212) 684-3623

Elnök:
MSGR. SZABÓ JÁNOS
South Bend

Alelnök:
MSGR. LENGEN G. IMRE
South Norwalk

Pénztárnok:
FR. POGÁNY GYÖRGY DR.
Irvington

Agana Hts., Guam
Fr. Németh Imre O.F.M. Cap
O. L. of the Blessed Sacrament

Akron, Ohio
Jézus Szent Szíve templom
Fr. Bartkó J. Alajos
734 Grant Street
Akron, Ohio 44311
Telefon: (216) 434-3842

Fr. Denka Ferenc
St. Edward's Home for the Aged
3131 Smith Rd.
Akron, Ohio 44313
Telefon: (216) 666-1183

Allentown, Pennsylvania 18101
Szent István templom
Fr. Kerestus Thomas J.
510 Union St., West
Telefon: (215) 439-0111

Arcadia, Fla. 33821
Fr. Fekete Jenő
R.R. 4, Box 875
Telefon: (813) 494-6251

Attica, Ohio 44807
Szent István templom
Fr. Vámos József
Rt. #2

Barberton, Ohio 44203
Szentháromság templom
Fr. Charles Reuter O.F.M.
Fr. Dengl Miklós O.F.M.
368 Wooster Road, North
Telefon: (216) 745-4735

Beaver Falls, Pa. 15010
Szent László templom
612 — 9th Street
Telefon: (412) 846-1215

Bellflower, California 90706
Fr. Kiss Imre, S.D.B.
13640 Bellflower Boulevard

Bethlehem, Pa. 18015
Kapisztrán Szent János templom
Fr. Jani György J.
910 East Fourth Street
Telefon: (215) 866-2714

Big Pine Key, Florida 33043
Fr. Schenley Wendel
P. O. Box 47
Telefon: (305) 872-2537

Bristol, Indiana 46507
Fr. Vrabély János
St. Mary's Church
P. O. Box 245

Brockton, Pennsylvania 17925
Fr. Lawrence Ferenc
124 East Green Street

Bronx, N.Y. 10458
P. Fülöp József, S.J.
P. Sóti János, S.J.
Fordham University
Murray-Weigel Hall
Telefon: (212) 933-2990

Brooklyn, Michigan 49230
Fr. Kertész Tamás, Dr. O.F.M.
St. Joseph's Shrine
Irish Hills
8743 U.S. 12

Brooklyn, New York 11227
Fr. Dallos Ferenc
St. Matthias Church
58-15 Catalpa Avenue

Buffalo, New York
Szent Erzsébet templom
Fr. Skrapits János
986 Grant Street
Buffalo, N.Y. 14207
Telefon: (716) 875-6586

MAGYAR PIARISTA ATYÁK:
Piarist Fathers
Calasanctius School
175 Windsor Avenue
Buffalo, New York 14209
Telefon: (716) 885-8508

Fr. Gerencsér István dr. Sch. P.
Házfőnök és igazgató
Fr. Pintér Mihály dr. Sch. P.
Fr. Palotai Mihály Sch. P.
Fr. Krigler Béla Sch. P.
Fr. Kővári Lajos Sch. P.
Fr. Fodor Miklós Sch. P.

Canisius College
Fr. Juhász László S.J.
Fr. Derecskey János S.J.
2001 Main Street
Buffalo, N.Y. 14208
Telefon: (716) 883-7000

Canisius High School
Fr. Moltesz József, S.J.
1180 Delaware Avenue
Buffalo, N.Y. 14209
Telefon: (716) 882-0466

Buffalo, South Dakota 57720
Szent Antal templom
Fr. Morvay András

Carteret, New Jersey 07008
Szent Erzsébet templom
Fr. Chonkó János
119 Washington Avenue
Telefon: (201) 541-5202

Chicago, Illinois
Magyarok Nagyasszonya templom
Fr. Horváth Ernő, nyug. pléb.
9237 Avalon Avenue
Chicago, Illinois 60619
Telefon: (312) 734-5057

Szent István templom
Fr. Mihályi E. Gilbert, dr. premontrei kanonok
2015 West Augusta Boulevard
Chicago, Illinois 60622
Telefon: (312) 486-1896

Cincinnati, Ohio 45229
Fr. Virágh Andor S.J.
3885 Dakota Ave.

Cleveland, Ohio
Szent Erzsébet templom
Fr. Nyeste János
9016 Buckeye Road
Cleveland, Ohio 44104
Telefon: (216 231-0325

Szent Imre templom
Fr. Kárpi Ferenc
Fr. Orley S. Richard
Ballássy Géza, diakónus
1860 West 22nd Street
Cleveland, Ohio 44113
Telefon: (216) 861-1937

Szent Margit templom
Fr. Roskó László
11607 Honeydale
Cleveland, Ohio 44120
Telefon: (216) 231-0531

Fr. Horváth Miklós dr. professzor
John Carroll University
University Heights
Cleveland, Ohio 44118
Telefon: (216) 932-3800

Clinton, Ohio 44216
Fr. Magyar S. József
St. George Church
7615 2nd Avenue, North

Corning, Iowa 50841
St. Patrick Church
Msgr. Kovács János F.
504 Grove Avenue
Telefon: (203) 322-3363

Dayton, Ohio 45404
St. Stephen's Church
Rev. John D. Sauter
1114 Troy Street
Telefon: (513) 222-3634

Derby, New York 14047
Piarista Atyák, Piarist Fathers
Fr. Pázmány Géza Sch. P. házfőnök helyettes
Old Lake Shore Road
Telef. (716) XH7-4412

Detroit, Michigan
Szent Kereszt templom
V. Rev. Csorba Domonkos O.F.M.
Kusztos és plébános
Fr. Páldeák Iván O.F.M.
8423 South Street
Detroit, Michigan 48209
Telefon: (313) 842-1133

Fr. Bali István
Carmel Hall
2560 Woodward Avenue
Detroit, Michigan 48201

Devon, Pennsylvania 19333
Piarista Atyák, Piarist Fathers
Devon Preparatory School
Valley Forge Road
Telefon: (215) 688-7337
Fr. Mustos István Sch. P.
Fr. Meskó Lajos Sch. P.
Fr. Magyar László dr. Sch. P.
Fr. Bendik István Sch. P.

DeWitt, Michigan 48820
Ferences Atyák
Franciscan Fathers
703 East Main Street
P.O. Box 250
Telefon: (517) 669-9252

Angyalos Boldogasszony lelkigyakorlatos ház
Fr. Lenner Jenő O.F.M. zárdafőnök
Fr. Mandl Maximus O.F.M. vikárius
Fr. Borsy György O.F.M.
Fr. Krupa Sándor O.F.M.

Doylestown, Pa. 18901
Pálos Atyák, Pauline Fathers
Our Lady of Czestochowa
P.O. Box 151
Telefon: (215) 345-0600 és (215) 345-0607
Very Rev. Zembrzusky Mihály O.S.P. Vicar General

East Chicago, Indiana 46312
Szentháromság templom
Fr. Skerl Alfonz
4759 McCook Avenue

Erie, Pennsylvania 16501
Fr. Domokos S. Sziárd dr.
Gannon College
109 West Sixth Street

Fairfield, Connecticut 06430
Szent Imre templom
Szőcs Dénes, Very Rev. rendfőnök
Fr. Németh Róbert O.F.M.
838 Kings Highway
Telefon: (203) 334-0312

Fairport Harbor, Ohio 44077
Szent Antal templom
503 Plum Street

Farrell, Pennsylvania 16121
Szentháromság templom
Fr. Kelemen Konrád O.F.M.
1132 Fruit Avenue
Telefon: (412) 342-0794

Flint, Michigan 48509
Blessed Sacrament Church
Fr. Kiss Máté O.F.M.
Fr. Phillip Schweda O.F.M.
P.O. Box 6335
Telefon: (313) 742-3151

Ft. Lauderdale, Florida 33308
Piarist Fathers
Gibbons High School
4605 Bay View Dr.

Fr. Miskolczy Kálmán dr. Sch. P.
Telefon: (305) 771-6525

Georgetown, Colo. 80452
Fr. Bartos G. József
9th & Taos

Glenmont, N.Y. 12077
Rev. Vida Elemér
St. Michael's Chapel
P.O. Box 85
Telefon: (518) 462-2016

Green Bay, Wis.
Fr. Holbay R. Kasszián
premontrei kanonok
Santa Maria Nursing Home
430 S. Clay St.

Very Rev. Veszelovszky Albin
dr. préposti vikárius
(Jászóvárról)
St. Willebrord's Church
209 South Adams Street
Telefon: (414) 435-6075

Hallandale, Fl. 33009
Fr. Sághy Pál plébános
St. Charles Borromeo Parish
123 N.W. 6th Ave.
Telefon: (305) 458-1904

Hammond, Indiana
Fr. Molnár Antal
St. Margaret Hospital
25 Douglas Street
Hammond, Indiana 46323

Fr. Vrabély György
1519 Hoffman Street
Hammond, Indiana 46322

Fr. Vrabély J. István
7104 Arizona Street
Hammond, Indiana 46323

Highland, Indiana 46322
Fr. Sipos D. József
9035 Idlewild Street

Honolulu, Hawaii 96800
Fr. Türk József
2747 Pali Highway

Hubertus, Wis. 53033
Fr. Keller Illés, O.C.D.
Holy Hill Monastery
Telefon: (414) 628-1838
vagy (414) 673-3540

Irving, Texas 75062
Ciszterci Atyák
Cistercian Abbey
Our Lady of Dallas
Route 2, Box 1.
Telefon: (214) 438-2044

Right Rev. Nagy Anzelm dr.
S.O. Cist., Apát
Fr. Monostori Bánk dr.,
O. Cist. Prior
Fr. Kis Horváth Paszkál,
O. Cist., Subprior
Fr. Szödényi Demjén dr.,
O. Cist.
Fr. Simon Lambert, O. Cist.
Fr. Csizmazia Placid dr.,
O. Cist.
Fr. Lékai Lajos dr.
O. Cist.
Fr. Ferenczy Csaba dr.,
O. Cist.
Fr. Rábay Kristóf, O. Cist.
Fr. March Ralph dr., O. Cist.
Fr. Zimányi Rudolf dr.,
O. Cist.
Fr. Hardy Gilbert dr., O. Cist.
Fr. Szarka Boldizsár, O. Cist.
Fr. Marton Henrik, O. Cist.
Fr. Major Márk dr., O. Cist.
Fr. Lackner Béda dr., O. Cist.
Fr. Kimecz Alajos, O. Cist.
Fr. Nagy Mózes dr., O. Cist.
Fr. Balás Dávid dr., O. Cist.
Fr. Novák Emilián dr., O. Cist.
Fr. Kovács Máté, O. Cist.
Fr. Chladek Menyhért, O. Cist.
Fr. Kereszty Rókus dr., O. Cist.
Fr. Mensáros Aurél, dr.,
O. Cist.
Fr. Lelóczky Gyula dr., O. Cist.
Fr. Farkasfalvy Dénes dr.,
O. Cist.
Fr. Marton Bernát dr., O. Cist.

Irvington, N. J. 07111
Nagyboldogasszony templom
Fr. Pogány György dr.
112 Maple Avenue
Telefon: (201) 374-8880

Johnstown, Pa. 15906
Szent Imre templom
416 — 6th Avenue

Kerman, California 93630
Fr. Tasy Ferenc
Box 486

Keyport, N.J. 07735
Fr. Rauch László
St. Joseph's Church

Kinde, Michigan 48445
St. Edward Church
Fr. Kalmár Ottó
5083 Park Avenue

Lackawanna, New York 14218
Mária mennybemenetele templom
Fr. Fodor Miklós Sch. P.
Adminisztrátor
80 Steelawanna Avenue
Telefon: (716) 822-9828

Lake City, Pennsylvania 16423
Fr. Dismachek Ferenc
Nyugdíjas
R.D. #1

Latrobe, Pennsylvania 15650
Fr. Samay Sebestyén dr. O.S.B.
Szent Vince Bencés Főapátság

Leechburg, Pa. 15656
Nagyboldogasszony templom
222 Third Street

Lorain, Ohio
Szent László templom
Fr. Demetzky Sándor plébános
1412 East 29th Street
Lorain, Ohio 44055
Telefon: (216) 277-8187

Rev. Julius E. Zahorsky
5856 Hoover Blvd.
Lorain, Ohio 44053
Telefon: (216) 233-7398

Los Angeles, California 90011
Szent István templom
Fr. Horváth A. Benedek dr.
premontrei kanonok
Fr. Fabian C. Dick
O. Praem.
3705 Woodlawn Avenue
Telefon: (213) 234-9246

McKean, Pennsylvania 16426
Fr. Kotyuk V. Joseph
St. Francis Xavier
8886 W. Grubb Road

McKeesport, Pa. 15132
Szent István templom
Fr. Kató István
2125 Beacon Avenue
Telefon: (412) 672-0693

Menlo Park, California 94025
Főegyházmegyei
Magyar Szórvány
Lelkészi Hivatala
St. Patrick's Seminary
Fr. Jaszovszky József dr.
Middlefield Road
Telefon: (415) 323-0819
és (415) 326-5621 Ext. 62

Miami, Fla. 33156
Msgr. Szabó I. János
6220 S.W. 108th Street
Telefon: (305) 661-5110

Miami Beach, Fla. 33139
Fr. Hoffmann Dezső
1250 West Avenue, Apt. 5 M

Milwaukee, Wisconsin 53233
Szent Imre templom
Fr. Pier G. Pius O.F.M.
1017 North 17th Street
Telefon: (414) 933-1240

Monterey, California 93940
Fr. Laczkovits József
P.O. Box 586

Fr. Domán Imre, Orat.
Our Lady of the Bl. Sacrament
P.O. Box 1688

Morristown, New Jersey 07960
Loyola Retreat House
Fr. Havas János, S.J.
161 James Street
Telefon: (201) 539-0740

Mt. Sterling, Ky. 40352
St. Patrick Church
Fr. Fölföldy Béla dr.
7 North Sycamore St.

Mt. Vernon, N. J. 10552
St. Ursula's Church
Fr. Kilián Csaba dr. O.F.M.
professzor
Fordham University
214 E. Lincoln Avenue
Telefon: (914) 668-0085

Munhall, Pennsylvania 15120
Szent Margit templom
Fr. Molnár Rikárd
435 Tenth Avenue

Munster, Indiana 46321
St. Thomas More Church
Fr. Matthew J. Kish
8501 Calumet Avenue

Neligh, Nebraska 68756
Fr. Diczky Pál
Antelope Memorial Hospital

New Brunswick, N.J. 08901
Szent László templom
Fr. Füzér Julián dr. O.F.M.
plébános

Fr. Pocsai Vendel O.F.M.
215 Somerset Street
Telefon: (201) 545-1427

New Orleans, La.
Fr. Tóth Victor dr.
St. Rosa of Lima Church
2545 Bayou Road
New Orleans, La. 70119

Fr. Mihalik Imre
Notre Dame Seminary
2901 S. Carrolton Avenue
New Orleans, La. 70118

New York, New York
Szent István templom
Fr. Szlezák Imre, O.F.M.
plébános-helyettes

Fr. Füzes József O.F.M.
414 East 82nd Street
New York, N.Y. 10028
Telefon: (212) 861-8500

Magyar Jezsuita Atyák
Hungarian Jesuit Fathers
Fr. Babos István, S.J. Superior
Fr. Ádám János, S.J.
Fr. Hegyi Márton S.J.
Fr. Héjja Gyula, S.J.
Fr. Varga Andor, S.J.

Fordham University
New York, N.Y. 10458
Telefon: (212) 933-2233

Msgr. Varga Béla
225 East 72nd Street
New York, N.Y. 10021
Telefon: (212) 249-6850

Hajtas Ferenc
USMCAD A.P.O.
New York, N.Y. 09175

Niles, Ohio 44446
Fr. Türk P. János
129 West Park Avenue

Northampton, Pa. 18067
Magyarok Nagyasszonya
templom
1324 Newport Avenue
Telefon: (215) 262-2227

North Tonawanda, N.Y. 14120
Msgr. Szabó J. Gyula
Church of the Ascension
168 Robinson Street
Telefon: (716) 694-0540

Notre Dame, Indiana 46556
Gabriel Asztrik
egyetemi tanár
A francia és a bajor tudo-
mányos akadémiák l. tagja
P.O. Box 578
Telefon: (219) 283-6870
(219) 232-0241

Oconomowoc, Wisc. 53066
Füz Balázs dr. O. Cist., Prior
Cistercian Abbey
Our Lady of Spring Bank
34639 W. Fairview Road
Telefon: (414) 567-7233

Orange, California 92667
Very Rev.
Parker Keresztesy László dr., a csornai premontreiek perjele
Fr. Szántó Hubert dr. O. Praem.
Fr. Gelencsér Pál O. Praem.
Fr. Horváth Ellák O. Praem.
St. Michael Junior Seminary and Novitiate
1042 Star Route
Telefon: (714) 633-2041

Passaic, New Jersey 07055
Szent István templom
Fr. Török Béla
223 Third Street
Telefon: (201) 779-0332

Pecos, New Mexico 87552
Abbey of Our Lady of Guadalupe
Fr. Almásy Alkuin
Telefon: (505) 757-6415

Perth Amboy, N.J. 08861
Magyarok Nagyasszonya templom
Fr. Horváth István
697 Cortland Street
Telefon: (201) 442-0512

Philadelphia, Pennsylvania
Archdiocesan Hungarian apostolate
Fr. Spaits S. György
7201 Milnor Street
Philadelphia, Pa. 19135
Telefon: (215) 624-1823

Fr. Chester J.C. Beattie
St. Dominic's Rectory
8504 Frankford Avenue
Philadelphia, Pa. 19136

Fr. Nagy Ágoston, C.M.
St. Vincent's Seminary
500 E. Chelten Ave.

Fr. Szeder Mihály S.J.
St. Joseph Rectory
321 Willings Alley
Philadelphia, Pa. 19106
Telefon: (215) 923-1734

Phillipsburg, New Jersey
Szent Péter és Pál templom
Fr. Kázmér Tamás dr.
Sayre Ave. and Anna Street
Telefon: (201) 454-2722

Pittsburgh, Pennsylvania
Szent Anna templom
Fr. Bolváry Pál
4735 Chatsworth Avenue
Pittsburgh, Pa. 15207
Telefon: (412) 421-3063

Fr. Varga L. József C.S.Sp. professzor
Duquesne University
915 Dorseyville Road
Pittsburgh, Pa. 15238

Portage, Pennsylvania 15946
Keresztelő Szent János templom
Fr. Talabér György
900 Johnson Avenue
Telefon: (814) 736-9747

Portola Valley, Calif. 94025
Bencés Atyák
Benedictine Fathers
Woodside Priory School
302 Portola Road
Tel.: iskola: (415) 851-8221
Tel.: kolostor: (415) 851-8220
Very Rev. Horváth Pius O.S.B. subprior
Fr. Hites Kristóf, O.S.B. igazgató
Telefon: (415) 851-8221

Fr. Barát Benignusz, O.S.B.
Fr. Jávor Egon dr., O.S.B.
Fr. Németh Maurus, O.S.B.
Fr. Brunner Emőd dr., O.S.B.
Telefon: (415) 851-8221

Princeton, New Jersey 08540
Fr. Jáki Szaniszló dr. O.S.B.
Seton Hall
P.O. #67

Prof. Dr. A.L. Gabriel
Institute for Advanced Study
Telefon: (609) 924-4400

Providence, R.I. 02903
Msgr. Varsányi I. Vilmos
Chancery Office
34 Fenner Street

Racine, Wisconsin 53403
Fr. Vajda Ferenc dr.
St. Lucy's Congregation
3059 Carpenter Avenue
Telefon: (414) 634-2832

Redlands, Calif. 92373
El Carmelo Retreat House
926 East Highland Avenue
P.O. Box 446
Telefon: (714) 792-1047

Roebling, New Jersey 08554
(Budai Kapisztránus Ferencesek)
Nagyboldogasszony templom
1290 Hornberger Avenue

Fr. Polgár Kapisztrán O.F.M.
házfőnök és plébános
Fr. Juhász Ágoston O.F.M.
Telefon: (609) 499-0161

Saint Bonaventure, N.Y. 14778
Fr. Gaál Gedeon dr. O.F.M.
Franciscan Institute
St. Bonaventure University
Telefon: (716) 375-2105

Saint James, N.Y. L.I. 11780
St. Philip and James Church
Fr. Cser László S.J.
Telefon: (516) 584-5454

Saint Louis, Missouri 63102
St. Mary of Victories Church
Fr. Somos József
Szent István Egyházközség
744 South 3rd Street
Telefon: (314) 231-9062

San Antonio, Texas 78216
Fr. Al Nagy O.M.I.
Oblate College of the South West
285 Oblate Drive
Telefon: (512) 341-1366

San Bernardino, Calif. 92410
Szent Teréz templom
Fr. Varga József
923 Congress Street
San Bernardino, Calif. 92410
Telefon: (714) 885-3038

Fr. Schilly Károly
2525 Arrowhead Avenue
San Bernardino, Calif. 92405

Santa Ana, California 92703
Premontrei Atyák
Norbertine Fathers of Csorna
1248 West Bishop Street
Telefon: (714) 547-4823

Fr. Rudnay Kelemen, O. Praem.
házfőnök
Fr. Haigli Sziárd, O. Praem.

San Francisco, Calif. 94121
Fr. Nimród Ferenc
professzor
470 24th Avenue

Scranton, Pa. 18508
Szent István templom

South Bend, Indiana 46613
Magyarok Nagyasszonya templom
Rev. Robert Mahoney
Fr. Molnár D. Antal
829 West Calvert Street
Telefon: (219) 289-6704

Msgr. Peterson Elemér
1705 S. Catalpa Street
Telefon: (219) 288-0225

South Norwalk, Conn. 06854
Szent László templom
Msgr. Lengen G. Imre
Fr. Burke F. Edwin
Fr. Bálint J. István
25 Cliff Street
Telefon: (203) 866-1867

South River, N.J. 08882
Szent István vértanú templom
Fr. Poór R. Albert
20 William Street
Telefon: (201) 257-0100

Spring Valley, Illinois 61362
Fr. Kassovic Kálmán
Szent Antal templom
327 East St. Paul Street

Steubenville, Ohio 43952
Fr. Mészáros István
411 South Fifth St.

Syracuse, N.Y. 13214
Fr. Szebenyi András, S.J.
Le Moyne Heights College
Telefon: (315) 446-2882

Tampa, Fla.
Fr. Fekete Jenő

Throop, Pa. 18512
St. Mary's Church
524 Dunmore Street
Telefon: (717) 489-2491

Toledo, Ohio 43605
Szent István templom
Fr. Hernády Márton
1880 Genesee Street
Telefon: (419) 691-1673

Trenton, N.J. 08610
Szent István templom
Fr. Siska Ernő
210 Genesee Street
Telefon: (609) 394-5965

Tribodane, La. 70301
Fr. Tóth Victor, dr.
Rt. 3, Box 625
Telefon: (504) 633-2903

Troy, Michigan 48084
Fr. Rékási S. József dr.
premontrei kanonok
750 Coachman Drive, 4
Telefon: (313) 689-1807

Vero Beach, Florida 32960
St. Helen Church
Fr. Gullay Domonkos
2085 Tallahassee Avenue

Walston, Pennsylvania 15781
Szent Antal templom
Fr. Varga György

Warsaw, Indiana, 46580
Jézus Szent Szíve templom
Fr. Horváth Márton
2000 East Center Street
Telefon: (219) 267-5842

Waterbury, Conn. 06702
Immac. Conception Church
Fr. Kish S. Zoltán
74 West Main Street

Washington, D.C. 20017
A piarista atyák tanulmányi
háza
Very Rev. Irányi László dr.
Sch. P. Provinciális
1339 Monroe Street N.E.
Telefon: (202) 529-7734

Catholic University
Fr. Őrsy László S.J.
Curley Hall, Box 63
Washington, D.C. 20057
Telefon: (202) 625-4687

Georgetown University
Fr. Sebes József, S.J.
Fr. Zrinyi József, S.J.
Telefon: (202) 625-4989

The Catholic University of
America
Fr. Zalotay József dr.
Telefon: (202) 635-5650

Waukesha, Wis. 53186
Fr. Szépe W. László dr.
W224 — S3685 Guthrie Rd.

West Chester, Pa. 19380
Fr. Kovács D. Lajos
Sts. Peter & Paul Rectory
1322 Boot Road

Westphalia, Texas
(P. O. Lott, Texas 76656)
Rt. 2, Box 53A
Telefon: (817) 584-3273

Windber, Pennsylvania 15963
Szűz Mária templom
705 Somerset Avenue
Telefon: (814) 467-7642

Woodbridge, N.J. 07095
Kármelhegyi Boldogasszony templom
Fr. Vincze Mihály
267 Smith Street
Telefon: (201) 634-1438

Yonkers, New York 10701
Szent Margit templom
Fr. Kiss Gábor S.J.
plébános
76 Locust Hill Avenue
Telefon: (914) 423-2211

Youngstown, Ohio
Szent István templom
Fr. Török Dezső
854 Wilson Avenue
Youngstown, Ohio 44506
Telefon: (216) 743-1905

Magyarok Nagyasszonya templom
Fr. Vitéz Baán, O.F.M.
545 North Belle Vista Avenue
Youngstown, Ohio 44509
Telefon: (216) 799-6829

Fr. Bakos István
3267 Sheridan Rd.
Youngstown, Ohio 44502

Alverna Ferences Zárda
Erdélyi Ferences Atyák
517 South Belle Vista Avenue
Youngstown, Ohio 44509
Telefon: (216) 799-1888
Very Rev. Szőcs Dénes O.F.M.
Delegátus Provinciális
Fr. Mészáros György O.F.M.
zárdafőnök
Fr. Dengl Miklós O.F.M.
vikárius
Fr. Kugler Gottfried, O.F.M.
Fr. Kafka Szergiusz, O.F.M.
Fr. T. Péter Regalát O.F.M.

A "VASÁRNAP" Szerkesztősége és Kiadóhivatala:

Fr. Dengl Miklós O.F.M.
felelős szerkesztő
1739 Mahoning Avenue
Youngstown, Ohio 44509
Telefon: (216) 799-2600

Ferences Nyomda
Könyv- és Kegytárgyüzlet:

1739 Mahoning Avenue
Youngstown, Ohio 44509
Telefon: (216) 799-2600

Görög katolikus magyar papok címtára az Egyesült Államokban

ARCHDIOCESE OF MUNHALL, PA.

Most Rev.
Stephen J. Kocisko, D. D.
Metropolitan Archbishop of Munhall
50 Riverview Avenue
Pittsburgh, Pa. 15214

Chancery Office:
54 Riverview Avenue
Pittsburgh, Pa. 15214
Phone: 412-322-7300

Auxiliary Bishop - Vicar General
Most Rev.
John M. Bilock, D.D., V.G.
62 Riverview Avenue
Pittsburgh, Pa. 15214

Egyházközségek:

Daisytown, Pa.
St. Nicholas Church
administrated from Brownsville

Brownsville, Pa. 15417
Very Rev. John Bobak, S.T.D. J.C.D.
St. Nicholas Church
302 Third Street
Phone: 412-785-7573

Pittsburgh, Pa. 15203
Rev. Msgr. Erno Dunda, S.T.D., Ph.D.
St. John the Baptist Church
1720 Jane Street
Phone: 412-431-1090

Duquesne, Pa. 15110
St. Mary's Church
1209 Kennedy Avenue
Phone: 412-466-1914

Erie, Pa. 16504
Rev. Julius Kubinyi, S.T.D.
Sts. Peter & Paul Church
3415 Wallace St.
Phone: 814-866-7140

McKeesport, Pa. 15132
Transfiguration Church
Rev. Msgr. Basil Shereghy, S.T.D.
121 Six Street
Phone: 412-672-0728

Munhall, Pa. 15120
St. Elias Church
Rev. Msgr. George Vida
4200 Homestead-Duquesne Rd.
Phone: 412-461-1712

Youngstown, Ohio 44511
St. George Church
Rev. Daniel Loya
1762 Canfield Road
Phone: 216-782-2865

Miami, Fla. 33135
Rev. Vladimir Fedeles
Pastor Emeritus
1117 S.W. 22nd Ave.

Perryopolis, Pa. 15473
Very Rev. Julius Marina, J.U.D.
R.D. 1, Box 147
Straown Road
Phone: 412-736-8103

Ashtabula, Ohio 44004
St. Nicholas Church
1104 E. 15th St.
Phone: 216-964-3536

DIOCESE OF PASSAIC

Most Rev.
Michael J. Dudick, D.D.
Bishop of Passaic

Chancery Office
101 Market Street
Passaic, N.J. 07055
Phone: 201-778-9595

Auxiliary Bishop
Most Rev.
Thomas V. Dolinay, D.D.
717 Arctic St.
Bridgeport, Conn. 06608

Bridgeport, Conn. 06605
Holy Trinity Church
Rev. Marcel L. Szabo, OSBM
155 Schofield Ave.
Phone: 203-334-7089

Brooklyn, N.Y. 11222
Rev. John Slivka
143 Kent St.
Phone: 212-389-3725

Carteret, N.J. 07008
St. Elias Church
42 Cook Ave.
Phone: 201-541-5213

Hazleton, Pa. 18201
Rev. Joseph Homa
227 E. Beach St.
Phone: 717-455-3232

Landsdale, Pa. 19446
Rev. Thomas Korpics
1001 Valley Forge Rd.

Manville, N.J. 08835
St. Mary Church
224 S. Main St.
Phone: 201-725-0615

Matawan, N.J. 07747
Basilian Fathers of Mariapoch Monastery
360 Monastery Lane
Phone: 201-566-8445

Provincial-Superior
Very Rev. Joseph J. Erdei, OSBM
Fr. Stephen J. Skinta, OSBM
Fr. Basil Rakaczky, OSBM
Fr. Marcel Szabo, OSBM
Fr. Laurence Wolf, OSBM

New Brunswick, N.J. 08901
St. Joseph Church
Rev. Frank Eles
30 High Street
Phone: 201-545-1686

New York, N.Y. 10028
Exaltation of the Holy Cross Church
Very Rev. Joseph J. Erdei, OSBM
321 East 82nd Street
Phone: 212-737-1159

Paramus, N.J. 07652
Rev. Orestes Koman
6 Palm Court

Perth Amboy, N.J. 08861
St. Michael Church
Rev. Basil Rakaczky, OSBM
401 Hall Avenue
Phone: 201-826-7792

Scranton, Pa. 18505
Rev. Stephen J. Skinta, OSBM
310 Broadway
Phone: (717) 342-8930

Trenton, N.J. 08611
St. Nicholas Church
Rev. László Orosz
968 S. Broad Street
Phone: 609-392-2282

Trenton, N.J. 08629
Rev. Joseph Mackov
Pastor Emeritus
1016 Revere Avenue
Phone: 209-396-5773

Winter Park, Fla. 32789
Rev. George Berzinec
Pastor Emeritus
1911 Nottingham Drive
Phone: 305-678-1112

DIOCESE OF PARMA

Most Rev.
Emil J. Mihalik, D.D.
Bishop of Parma

Chancery Office
1900 Carlton Road
Parma, Ohio 44134
Phone: 216-741-8773

Albuquerque, N.M. 87108
Rev. John Kovach
7300 Bell Ave. S.E.

Bedford, Ohio 44146
Very Rev. Sebastian Sabol, OSBM
264 Warrensville Center Rd.
Phone: 216-232-4555

Burton, Ohio 44021
Máriapócs kegyhely
Byzantine Catholic Church of
The Weeping Madonna of Mariapoch
17486 Mumford Road
Telefon: Kegyhely és nővérek: 216-834-4078

Very Rev. Alex Bobak, S.T.D.
17486 Mumford Road
Phone: 216-834-8807

Cleveland, Ohio
Rev. Hilarion Benedik, OSBM
2420 West 14th St.
Cleveland, Ohio 44113

St. Michael Church
4504 Bridge Street
Cleveland, Ohio 44102
Phone: 216-651-4008

St. John the Baptist Church
2779 Ambler St. & Buckeye Rd.
Cleveland, Ohio 44104
Phone: 216-231-2444

Detroit, Michigan 48217
St. John Church
Rev. Bela Nyika, Ph.D.
441 S. Harbaugh St.
Phone: 313-841-0290

Fontana, Calif. 92335
Rev. Victor Herbert
9112 Oleander Ave.

Lorain, Ohio 44052
St. Michael Church
Rev. Bartholomew Paytas, S.A.
3056 Reeves Ave.
Phone: 216-282-3808

Taylor, Mich. 48180
Christ the King Church
20701 Haig St. at Polk
Phone: 313-291-0251

Toledo, Ohio 43605
St. Michael Church
2008 Valentine Street
Phone: 429-691-5656

Római katolikus magyar papok címtára Kanadában

Bolton, Ontario L0P1A0
Fr. Tamás László
Box 176

Calgary, Alberta
Szent Erzsébet templom
Fr. Molnár István
Fr. Spáczay Zoltán
819-13th Avenue S.W.
Calgary, Alberta T2R0L1
Telefon: 262-4203
Telefon: 262-4091

Fr. Horváth Miklós
910-7A Street, N.W.
Calgary, Alberta T2M3J3

Courtland, Ontario N0J1E0
Szent László templom
Fr. Bordeaux Ottó, S.J.
P.O. Box 190
Talbot Road
Telefon: (519) 842-8698

Fr. Reisz Elemér, S.J.
Talbot Road
P.O. Box 190
Telefon: (519) 842-5831

Cupar, Saskatchewan
Fr. Firkola E. József
St. Patrick's Rectory
P.O. Box 57

Dundalk, Ontario
Fr. Csiszár István
271 Main St.
St. John Rectory

Edmonton, Alberta
Szent Imre templom
Fr. Gombos Mihály S.D.B.
Fr. Hámor József
10665 — 98th Street

Esterhazy, Saskatchewan
Győzedelmes B. A. templom
P.O. Box 161

Granby, Quebec
Fr. Németh Antal
Séminaire du Verbe Divin
C. P. 518
Telefon: (514) 378-7732

Hamilton, Ontario L8L2W4
Szent István templom
Fr. Eördögh András S.J.
Fr. Nagy Ferenc S.J.
130 Barton Street East
Telefon: (416) 529-1213

Fr. Borbély István S.J.
Fr. Hitter József, S.J.
St. Elizabeth Nursing Home
307 John Street, South
Telefon: (416) 529-3589

"A Szív szerkesztősége
Fr. Chilla Raymond, S.J.
P.O. Box 458
Station "A"
Hamilton, Ont. L8N3H8
Telefon: (416) 527-7618

Rev. Charles Kovari, S.J.
307 John Street, South
Hamilton, Ont. L8N2E1
Telefon: (416) 525-7010

Langrut, Manitoba
Szent Imre templom

London, Ontario N6B1L6
Szent István templom
Fr. Molnár Miklós S.J.
plébános
Fr. Beőthy Tamás, S.J.
377 Horton Street
Telefon: (519) 434-9963

Montreal, Quebec
Magyarok Nagyasszonya
templom
Fr. Deák Ferenc, S.J.
plébános
Fr. Boday Jenő, S.J.
Fr. Csókay Károly, S.J.
90 Guizot Street West
Montreal 351. Quebec
Telefon: (514) 387-9503

Fr. Kocsis József
7498 Outremont Avenue
Montreal, Quebec H3N2L8
Telefon: (514) 271-5231

Dr. Kozma György
7141 Sherbrooke St. W.
Montreal, Que. H4B1R6
Telefon: (514) 482-1261

Ottawa, Ontario K1Y0H3
St. George's Parish
Fr. Töreki Ödön, S.J.
415 Piccadilly Avenue
Telefon: (613) 728-0201

Regina, Saskatchewan S4N3N4
Szent István templom
Fr. Vezér Mihály
2241 Reynold Street

Scarborough, Ontario M1L4P9
Fr. Makko Lajos
3330 Danforth Ave.
Apt. 724
Telefon: (416) 691-4729

St. Romuald, Lévi, Que. G6V6V4
Fr. Pfemettier János O.C.S.D.

Stockholm, Saskatchewan
Szent Erzsébet templom
Fr. Kulcsár András
P.O. Box 88
Fr. Molnár István
Box 310
Stockholm, Sask. S0A3Y0

Toronto, Ontario
Szent Erzsébet templom
Fr. Jaschkó Balázs, S.J.
házfőnök, plébános
Fr. Békési István, S.J.
Fr. Máté József, S.J.
Fr. Orbán Miklós S.J.
282 Spadina Avenue
Toronto, Ontario M5T2E5
Telefon: (416) 368-7692

Fr. Horváth Tibor, S.J.
Telefon: (416) 922-2476

Fr. Somfai Béla, S.J.
94 Kendall Ave.
Toronto, Ont. M5R1L9
Telefon: (416) 923-7212

Fr. Miklósházy Attila, S.J.
47 Ranleigh Avenue
Toronto, Ont. M4N1X2
Telefon: (416) 484-0181

Fr. Nemesszegy Ervin, S.J.
Fr. Biron László, S.J.
Hungarian Jesuit Noviciate
Szent Imre Noviciátus
94 Lyndhurst Ave.
Toronto, Ont. M5R2Z7
Telefon: (416) 921-6572

Fr. Kipfensteiner István
St. Benedict Parish Church
2194 Kipling Ave.
Toronto (Rexdale) Ont.
M9W4K9
Telefon: (416) 743-3830

Msgr. Henkey C. Károly dr.
1372 King St. W.
Toronto, Ontario M6K1H3
Telefon: (416) 532-2879

Fr. Marosfalvy László, S.J.
512 Jarvis St.
Toronto, Ont. M4Y2H6
Telefon: (416) 964-2211

Gabriel Asztrik
Egyetemi tanár
A francia és a bajor tudományos akadémiák l. tagja
P.O. Box 130
Station F.
Toronto, Ont. M4Y2L4
Telefon: (416) 921-3151 Ext. 397
(416) 967-5768 magán

Oromocto, N.B. E0G2P0
Fr. Záchfalvy L. István
St. Mary's Chapel
CFB Gagetown

Vancouver 12, B.C. V5N1S2
Magyarok Nagyasszonya templom
Fr. Ugrin Béla S.J.
1810 East Seventh Avenue
Telefon: (604) 253-2577

Welland, Ontario
Magyarok Nagyasszonya templom
Msgr. Horváth István
Fr. Padányi Károly
337 Hellems Avenue
Telefon: (416) 734-3772

Windsor 14, Ontario
Szent Antal templom
Fr. Gáspár Márton
1504 Elsmere Avenue
N8X4H3
Telefon: (519) 253-6403

Winnipeg, Manitoba
Szent Antal templom
Fr. Szabó Szerén O.F.M.
365 Burnell Street
Winnipeg, R3G2B1
Telefon: (204) 772-8140

Görög katolikus magyar papok címtára Kanadában

Courtland, Ontario
Szent György templom
Rev. Andor Rakaczky, dr.
R.R. 2
Courtland, Ontario N0J1E0
Telefon: (519) 842-5601

Hamilton, Ontario
Szent Mihály templom
Fr. Girhiny János dr.
653 North Shore Blvd. E.
Burlington, Ont. L7T1X4
Telefon: (416) 639-3339

Welland, Ontario
Keresztelő Szent János templom
Rev. Conrad B. Dachuck
422 David St.
Welland, Ontario L3B2B8
Telefon: (416) 732-4102

Windsor, Ontario
Very Rev. G. Kádár nyugdíjban

Szent György templom
Ft. Bodnár István esperes
Szűz Mária Oltalma, g.k.
631 Giles Blvd. East
Windsor, Ontario N9A4E3
Telefon: (529) 258-9173

Római katolikus magyar női szerzetes rendek az Egyesült Államokban

DAUGHTERS OF DIVINE REDEEMER
(Isteni Megváltó Leányai)

Anyaház:
999 Rock Run Road
Elizabeth, Pa. 15037

Katolikus Magyar Aggmenház
Little Flower Manor
Springfield Road
Darby, Pa. 19023

DAUGHTERS OF DIVINE CHARITY
(Isteni Szeretet Leányai)

Anyaház:
St. Joseph Hill
205 Major Avenue
Arrochar, N.Y. 10305
Telefon: (212) 747-1904

St. Mary's Home
225 East 72nd Street
New York, N.Y. 10021
Telefon: (212) 249-6850

St. Mary's Residence
3664 Trumbull Avenue
Detroit, Michigan 48208

Katolikus Magyar Aggmenház
St. Elizabeth Briarbank
1315 North Woodward Ave.
P.O. Box 224
Bloomfield Hills, Mich. 48103
Telefon: (313) 644-1011

SISTERS OF SOCIAL SERVICE
(Szociális Testvérek Társasága)

440 Linwood Avenue
Buffalo, N.Y. 14209
Telefon: (716) 883-0112

935 Tifft Street
Buffalo, N.Y. 14220
Telefon: (716) 825-5464

SOCIAL MISSION SISTERS
(Magyar Missziós Nővérek)

P.O. Box 399
Lenox Hill Sta.
New York, N.Y. 10021

Our Lady of Máriapócs
17486 Munford Road
Burton, Ohio 44021
Telefon: (216) 834-4078

SISTERS OF SOCIAL SERVICE
(Szociális Testvérek Társasága, Canada és California)

Anyaház:
1120 Westchester Place
Los Angeles, Calif. 90019

Noviciátus:
4316 Lanai Road
Encino, California 91316

SISTERS OF MERCY
(Szatmári Irgalmas Nővérek)

St. Joseph's Home
Rt. 1 — Box 353-A
Hewitt, N.J. 07421
Telefon: (201) 853-7212

Római katolikus magyar női szerzetes rendek Kanadában

SISTERS OF SOCIAL SERVICE
(Szociális Testvérek Társasága, Canada és California)

P.O. Box 88
Stockholm, Sask.

500 Huron Street
Toronto, Ontario

3017 Lacon Street
Regina, Saskatchewan

3589 St. Famille Street
Montreal, Quebec

Courtland, Ontario

Lelkigyakorlatos ház és Noviciátus
Mount Cenacle
88 Fennel Avenue, W.
Hamilton, Ontario
Telefon: (416) 385-1222

SOCIETY OF THE SACRED HEART SISTERS
(Jézus Szíve Népleányai Társasága)

Sacred Heart Day Nursery
56 Spadina Road
Toronto, Ontario M5R2T3
Telefon: (416) 921-1864

Corda Books - Könyvszolgálat
56 Spadina Road
Toronto, Ontario M5R2T3
Telefon: (416) 921-1864

Jézus Szíve Otthon
Box 249
Courtland, Ontario N0J1E0
Telefon: (519) 842-5831

SISTERS OF OUR LADY
(Kalocsai Szegény Iskolanővérek)

546 Euclid Avenue
Toronto, Ontario

ST. ELIZABETH NURSING HOME (For Aged People)

307 John Street, South
Hamilton, Ontario
Telefon: (416) 529-3589

Magyar egyházi szolgálatban álló lelkészek Európában

ANGLIA

Msgr. Dr. Ispánky Béla Főlelkész	GB -	**London,** N.W.2. 56 Randall Ave. Tel.: 452 79 53

AUSZTRIA

Msgr. DDr. László István Delegátus, Apostoli Vizitátor, Püspök	A-7000	**Eisenstadt** St. Rochus Str. 21 Tel.: 25 25
Msgr. Anisich Jenő	A-6900	**Bregenz** Kloster Riedenburg Tel.: /05574/ 31 453
Msgr. Dr. Gróh Béla	A-6020	**Innsbruck** Richard Wagner Str. 3 Tel.: /05222/ 26 322
Dr. Kerny Géza	A-4020	**Linz/Donau** Senefelderstr. 6 Tel.: /07222/ 42 5 86
Marosi László	A-9800	**Spittal/Drau** Kapelengasse 15 Tel.: /04762/ 33 4 63
Mihályffi János	A-5010	**Salzburg** Sinnhubstr. 25 Tel.: /06222/ 87 93 67
P. Nyers János SDB	A-8010	**Graz** Brockmanngasse 69 Tel.: /03122/ 72 76 74

P. Dr. Őry Miklós S.J. P. Benkő Antal, S.J.	A-9010	**Klagenfurt** Kaufmanngasse 2 Tel.: /04222/ 85 4 09 /04222/ 72 795/06
P. Dr. Radnai Tibor OFM Cap.	A-1010	**Wien** Stephansplatz 5 Tel.: /0222/ 520 02 22
P. Szollár Lajos SDB	A-1030	**Wien** Hagenmüllergasse 31 Tel.: /0222/ 72 25 01
P. Németh József, S.J.	A-1238	**Wien-Kalksburg** Promenadenweg 3 Tel.: /0222/ 88 41 59
Tóth Béla	A-6040	**Innsbruck** Pontlatzer Str. 51

BELGIUM

Dobai Sándor Főlelkész	B-4000	**Liege** 33 rue des Anglais Tel.: /041/ 23 39 10
P. Matyasovich Henrik S.J.	B-3000	**Leuven** Blijde Inkomstraat 18 Tel.: /016/ 22 44 35
P. Pártos László, S.J.	B-1050	**Bruxelles** 186 rue Washington
Dr. Szabó Lajos	B-1050	**Bruxelles** 123 rue de l'Arbre Bénit Tel.: /02/ 648 53 36

FRANCIAORSZÁG

Fülöp Gergely	F - 65	**Ste-Foy-les-Lyon** 74 chemin de Grand Roule Tel.: /0033 78/ 51 24 02
Dr. Hieró István	F-75010	**Paris** 42 rue Albert Thomas Tel.: /0033/ 1 208 61 70
Kiss István	F-57340	**Viller par Morhange** Moselle
Dr. Ruzsik Vilmos CM Főlelkész	F-59910	**Bondues** 308 Route Nationale Tel.: /20/ 78 25 58

HOLLANDIA

Hegyi György	NL-5223	**s'Hertogenbosch** Vasco de Gama Straat 12 Tel.: /073/ 21 70 52

NÉMETORSZÁG

Msgr. Valentiny Géza Németországi főlelkész	D-8000	**München 81** Oberföhringerstr. 40 Tel.: /089/ 98 26 37/38
Ambrus Szaniszló Plébános	D-6000	**Frankfurt/Main** Oppenheimerstr. 49 Tel.: /0611/ 61 21 66
Bányász Károly Plébános	D-4400	**Münster** Koskamp 6 Tel.: /025/ 01 49 33
Bárány József Czódor István	D-2000	**Hamburg 65** Langenstücken 40-42 Tel.: /040/ 601 92 94
P. Bölcsföldi Sándor, S.J.	D-5300	**Bonn 2** Ev. Krankenhaus
P. Dr. Endrédy Csanád OSB	D-8455	**Kastl üb. Amberg** Ung. Gymnasium Tel.: /09625/ 249
Dr. Eperjes Ernő Plébános	D-8000	**München 81** Oberföhringerstr. 40 Tel.: /089/ 98 26 37/38
Dr. Fábián Károly	D-8024	**Oberhaching** St. Rita Heim Innerer Stockweg 6
Fejős Ottó	D-7000	**Stuttgart** Werastr. 63 Tel.: (0711) 43 37 86
Füstös Antal	D-8000	**München 81** Oberföhringerstr. 40 Tel.: /089/ 98 26 37/38
P. Gyurás István, S.J.	D-8455	**Kastl über Amberg** Klosterburg 2. Tel.: Int. 0925 542

Dr. Harangozó Ferenc	D-8000	**München 81** Oberföhringerstr. 40 Tel.: /089/ 98 26 37/38
Dr. Iván László	D-8455	**Kastl üb. Amberg** Ung. Gymnasium Tel.: /09625/ 249
P. Jálics Ferenc, S.J.	D-8500	**Nürnberg 10** Virchowstrasse 27
P. Dr. Juhász Ferenc SDB	D-8455	**Kastl üb. Amberg** Ung. Gymnasium Tel.: /09625/ 249
P. Dr. Karikás Günter OSB	D-8455	**Kastl üb. Amberg** Ung. Gymnasium Tel.: /09625/ 249
v. Kölley György	D-8000	**München 81** Oberföhringerstr. 40 Tel.: /089/ 98 26 37/38
Kőmives János	D-8900	**Augsburg** Sterngasse 5 Tel.: /0821/ 257 04
Mikó György	D-4300	**Essen** Steeler Str. 110 Tel.: /0201/ 28 47 40
P. Mórocz István OFM	D-6800	**Mannheim** Friedrich Ebert Str. 34 Tel.: /0621/ 33 500
P. Nádor Albert OFM Plébános	D-5000	**Köln** Thieboldsgasse 96 Tel.: /0221/ 23 80 60
Dr. Radics János	D-8455	**Kastl üb. Amberg** Ung. Gymnasium Tel.: /09625/ 249
Szigeti István	D-5100	**Aachen** Viktoria Allee 25 Tel.: /0241/ 50 05 11
P. Szőke János SDB	D-6240	**Königstein/Taunus** Postfach 1209 Tel.: /06174/ 3091

P. Dr. Tarnay Brunó OSB	D-7987	**Weingarten** Irmentrudstr. 15 b. Tel.: 0751-58676
Dr. Törgyes Lajos	D-8304	**Mallersdorf** Kloster Tel.: /08772/ 240
Msgr. Dr. Vargha Gábor	D-8571	**Michelfeld/Opf.** Kloster Tel.: /09643/ 233

NORVÉGIA

P. Dr. Horváth Kálmán S.J. Főlelkész	N-	**Oslo 4** Gladsvej 23 Tel.: 15 32 44
P. Dr. Szentiványi Dezső S.J.	N-	**Oslo 4** Gladsvej 23/II Tel.: 15 32 44
P. Sárosi József, S.J.	N-	**Oslo 1** Akersveien 5 Tel.: 02 207226

OLASZORSZÁG

P. Kovách Angelus OFM. Cap.	I-00187	**Roma** Via Vittorio Veneto 27 Tel.: 46 28 50
P. Láng Imre, S.J.	I-00186	**Roma** Via del Seminario 120 Tel.: 06 679 80 41
P. Salamon László OFM Cap.	I-00193	**Roma** Via della Conciliazione 44 Tel.: /00396/ 56 13 68

SVÁJC

P. Cserháti F. Kálmán OFM	CH-3007	**Bern** Sulgeneckstr. 7 Tel.: /031/ 25 61 42
Dr. Kerényi György	CH-8003	**Zürich** Schrennengasse 26 Tel.: /0041/ 1/ 33-41-78

Németh János	CH-4000	**Basel** Schneidergasse 27 Tel.: /061/ 25 68 70
P. Rába Lukács OSP	CH-1004	**Lausanne** Av. de Bergieres 59 Tel.: /021/ 20 99 70
Dr. Vecsey Lajos	CH-9053	**Teufen/Ar.** "Fernblick" Tel.: /071/ 33 39 25

HALOTTAINK

Márton Áron erdélyi püspök
1980. szeptember 29.

Talabér György
1979. december 20.

Balázskövi József SDB
1980. január 16.

P. Fehér Tamás O. Cist.
1980. február 5.

Kóczán Boldizsár
1980. március 6.

Németh Ernő
1980. junius 4.

Vidóczy István
1980. december 1.

dr. Kótai Zoltán
1980. augusztus 3.

Viglás Gyula
1980. december 8.

R. I. P.!

Az Egyesült Államokban és Kanadában működő római és görög katolikus magyar papok betűrendes névjegyzéke

Ádám János, N. Y.
Almásy Alkuin, New Mexico

Babos István, New York
Bakos István, Youngstown
Balás Dávid dr., Irving
Bali István, Detroit
Barát Benignusz, Portola Valley
Barna Sándor, g.k. Welland, Ont.
Bartkó J. Alajos, Akron
Bartos G. József, Georgetown, Col.
Bálint J. István, South Norwalk
Békési István, Toronto Ont.
Bendik István, Devon, Pa.
Benedik Hilarion, g.k. Cleveland
Beőthy Tamás, London, Ont.
Berzinec George g.k. Winter Park, Fla.
Bilock, János, g.k. Pittsburgh
Biron László, S.J. Toronto, Ont.
Bobák János dr., g.k. Brownsville
Bobák Sándor dr., g.k. Burton, O.
Boday Jenő, Montreal
Bodnár István, g.k. Courtland
Bodnár Vince, nyugdíjba
Bolváry Pál, Pittsburgh
Borbély István, Hamilton, Ont.
Bourdeaux Ottó, Courtland, Ont.
Borsy György, DeWitt
Brunner, Emőd, Portola Valley
Burke F. Edwin, South Norwalk

Chilla Raymond, Hamilton, Ont.
Chladek Menyhért, Irving
Chonkó János, Carteret
Cser László, St. James, N. Y.
Csiszár István, Dundalk, Ont.
Csizmazia Placid dr., Irving
Csókay Károly, Montreal
Csorba Domonkos, Detroit

Dachuck Conrad B., Welland, Ont.
Dallos Ferenc, Brooklyn
Deák Ferenc, Montreal, Can.
Demetzky Sándor, Lorain
Dengl Miklós, Youngstown
Denka Ferenc, Akron, Ohio
Derecskei János, Buffalo
Dick Fabian, O. Praem., Los Angeles
Diczky Pál, Neligh
Dizmacsek Ferenc, Lake City, Pa.
Dolinay Tamás, g.k. Bridgeport, Ct.
Domán Imre, Monterey, Calif.
Domonkos S. Sziárd dr., Erie
Dudick Mihály, g.k. püspök Passaic, N. J.
Dunda Ernő dr., g.k. Msgr. Pittsburgh, Pa.

Éles Ferenc, g.k. New Brunswick
Eördögh András, S.J., Hamilton, Ont.
Erdei J. József, g.k., Matawan
Erdey P. Francisco S.D.B. Mexico

Farkasfalvy Dénes dr., Irving
Fedeles Vladimir, g.k. Miami
Fehér Tamás, Irving
Fekete Jenő, Arcadia, Fla.
Ferenczy Csaba dr., Irving
Firkola E. József, Cupar, Can.
Fölföldy Béla dr., Mt. Sterling
Fülöp József, S.J., Bronx, N.Y.
Füz Balázs, Oconomowoc, Wisc.
Füzér Julián dr., New Brunswick

Füzes József, New York
Gaál Gedeon dr.
Saint Bonaventure, N. Y.
Gabriel Asztrik dr.,
Notre Dame, Ind.
Gáspár Márton, Windsor, Ont.
Gelencsér Pál, Orange, Cal.
Gerencsér István dr., Buffalo
Girhiny János, g.k., Hamilton, Ont.
Gombos Mihály, Edmonton, Can.
Gullay Domonkos, Vero Beach
Haigli Sziárd, Santa Ana, Calif.
Hámor József, Edmonton, Alta.
Hardy Gilbert dr., Irving
Havas János, Morristown, N.J.
Hegyi Márton, New York
Héjja Gyula, New York
Henkey C. Károly, dr. Msgr., Toronto, Ont.
Herbert Victor, g.k. Fontana, Cal.
Hernády Márton, Toledo
Hites Kristóf, Portola Valley
Hitter József, Hamilton, Ont.
Hoffer Lipót dr., Sao Paulo, Brazília
Hoffmann Dezső, Miami, Fla.
Holbay R. Kasszián, Green Bay, Wisc.
Homa József g.k., Hazleton, N.J.
Horváth A. Benedek, Los Angeles, Calif.
Horváth Ellák, Orange, Calif.
Horváth Ernő, Chicago
Horváth István, Perth Amboy
Horváth István, Msgr.
Welland, Ont., Canada
Horváth P. József, South Bend
Horváth Márton, Warsaw
Horváth Miklós dr., Cleveland
Horváth Miklós, Calgary, Alta.
Horváth Pius, Portola Valley
Horváth Tibor, Willowdale, Can.
Irányi László dr., Very Rev.
Washington, D.C.
Jáki Szaniszló dr., Princeton, N.J.
Jani J. György, Bethlehem, Pa.
Jaschkó Balázs, Toronto, Ont.
Jaszovszky József dr. Menlo Park
Jávor Egon dr., Portola Valley
Juhász Ágoston, Roebling
Juhász László, Buffalo, N.Y.
Kádár G. g.k. nyugdíjas
Kafka Szergiusz, Youngstown
Kalmár Ottó, Kinde, Mich.
Kárpi Ferenc, Cleveland
Kassovic Kálmán, Spring Valley
Kató István, McKeesport
Kázmér Tamás dr., Phillipsburg
Kecskés A. József, Huntington Park, Calif.
Kelemen Konrád, Farrell, Pa.
Kertész Tamás, Brooklyn, Mich.
Keller Illés, Hubertus, Wis.
Kerestus Thomas J., Allentown
Kereszty Rókus dr., Irving
Kilián Csaba dr., Mt. Vernon, N.Y.
Kimecz Alajos, Irving
Kish Gábor, S.J. Yonkers, N.Y.
Kish J. Matthew, Munster, Ind.
Kish S. Zoltán, Waterbury
Kiss Imre, Bellflower
Kiss Máté, Flint, Mich.
Kocsis József, Montreal, Que.
Kociskó István, g.k. püspök
Pittsburgh, Pa.
Kopfensteiner István, Toronto, Ont.
Korpics Tamás, g.k. Landsdale, Pa.
Kotyuk V. József, McKean, Pa.
Kovách D. Lajos, Philadelphia
Kovach John, g.k. Albuquerque
Kovács János, Msgr., Corning, Iowa
Kovács Máté, Irving
Kővári Károly, Hamilton, Can.
Kővári Lajos, Buffalo
Kozma, György, Montreal
Kranewitter Wilhelm, Los Ang.
Kreigler Béla, Buffalo
Krupa Sándor, DeWitt, Mich.

Kubiny, Gyula, g.k., Erie, Pa.
Kugler Gottfried, Youngstown
Kulcsár András, Stockholm, Can.

Lackner Béda, Irving
Laczkovits József, Monterey
Lawrence Ferenc, Brockton
Lékai Lajos dr., Very Rev. Irving
Lelóczky Gyula dr., Irving
Lengen G. Imre, Msgr.
South Norwalk
Lenner A. Jenő, DeWitt
Loya, Daniel, g.k., Youngstown

Maczkov József, g.k., Trenton
Magyar József dr., Sao Paulo, Br.
Magyar S. József, Clinton
Magyar László dr., Devon
Mahoney Robert, South Bend, Ind.
Major Márk, Irving
Makkó Lajos, Scarborough, Ont.
Mandl Maximus, DeWitt, Mich.
March Ralph dr., Irving
Marina Gyula dr. g.k., Msgr.
Perryopolis, Pa.
Marosfalvy László, Toronto, Can.
Marton Bernát, Irving
Marton Henrik, Irving
Máté I. József, Toronto, Ont.
Mensáros Aurél dr., Irving
Meskó Lajos, Devon
Mészáros György, dr., Youngstown, Ohio
Mészáros István, Steubenville
Mihalik Emil, g.k. püspök
Parma, Ohio
Mihalik Imre, New Orleans
Mihályi E. Gilbert dr., Chicago
Miklósházy Attila, Toronto, Ont.
Miskolczy Kálmán dr.,
Ft. Lauderdale
Molnár D. Antal, South Bend
Molnár Antal, Hammond, Ind.
Molnár István, Stockholm, Sask.
Molnár Miklós S.J., London, Ont.
Molnár Rikárd, Munhall
Moltesz József, Buffalo
Monostori Bánk dr., Irving
Morvay András, Buffalo, S. Dak.
Mustos István, Devon

Nagy Ágoston, Philadelphia
Nagy Al, San Antonio, Texas
Nagy Anzelm dr., Rt. Rev., Irving
Nagy Ferenc S.J., Hamilton, Ont.
Németh Antal, Grandby, Que.
Németh Imre, Agana Hts., Guam
Németh Róbert, Fairfield
Nemesszeghy Ervin, S.J.,
Toronto, Canada
Nimród Ferenc, S. San Francisco
Novák Emilián, Irving
Nyeste János, Cleveland, Ohio
Nyika Béla dr., g.k. Detroit

Orbán Miklós, Toronto, Ont.
Orley Richard, Cleveland, Ohio
Orosz László, g.k., Trenton, N.J.
Őrsy László, Washington, D.C.

Padányi Károly, Welland, Ont.
Pajtás Bertalan, g.k., Lorain
Parker-Keresztesy László dr.,
Orange
Páldeák Iván O.F.M., Detroit
Pázmány Géza, Derby
Peterson G. Elmer, South Bend
Pfemetter János, St. Romuald,
Que.
Pier G. Pius, Milwaukee, Wis.
Pintér Mihály dr., Buffalo
Pócsai Vendel O.F.M.,
New Brunswick, N.J.
Pogány György, dr., Irvington
Polgár Kapisztrán, Roebling
Poór P. Albert, South River

Rábay Kristóf, Irving
Rakaczky, Andor dr., Courtland,
Ont.
Rakaczky Bazil, g.k., Perth
Amboy, N.J.
Rauch László, Keyport, N.J.
Reisz H. Elemér, Courtland, Ont.
Reuter Charles OFM, Barberton
Rékási S. József, Troy, Mich.
Roskó László, Cleveland
Rudnay Kelemen, Santa Ana

Sabol Sebastian, Bedford, Ohio
Sághy Pál, Hallendale, Fla.
Samai Sebestyén dr., Latrobe
Schilly Károly, San Bernardino
Schweda Phillip, Flint, Mich.
Sebes József, Washington
Schenley Wendel, Big Pine Key
Sereghy László dr., g.k. McKeesport
Simon Lambert, Irving
Sipos D. József, Highland, Ind.
Siska Ernő, Trenton, N.J.
Skerl Alfonz, East Chicago
Skinta István, g.k., Scranton
Skrapits János, Buffalo
Slezák István, Ituna, Can.
Somfay Béla, Toronto, Ont.
Somos József, St. Louis
Sóti János, S.J. Bronx, N.Y.
Spaits, S. György, Philadelphia
Spáczay Zoltán, Calgary
Szabó Gyula, Msgr., N. Tonawanda N.Y.
Szabó János, Msgr., Miami
Szabó Marcell, g.k., Bridgeport
Szabó Szerén, dr., Winnipeg
Szántó Hubert dr., Orange
Szarka Boldizsár, Irving
Szebenyi András, Syracuse
Szeder Mihály, Philadelphia
Szépe W. László dr., Waukesha, Wis.
Szlezák Imre, New York
Szlivka János, g.k. Brooklyn
Szőcs Dénes, Fairfield
Szödényi Demjén dr., Irving

Tamás László, Bolton, Ont.
Tasy Ferenc, Kerman
Töreki Ödön, Ottawa, Ont.
Török Béla, Passaic, N.J.
Török Dezső, Youngstown, Ohio
Tóth Viktor, Tribodane, La.
T. Péter Regalát, Youngstown
Türk János, Niles, Ohio
Türk József, Honolulu

Ugrin Béla, Vancouver, B.C.

Vajda Ferenc dr., Racine
Vámos E. József, Attica, Ohio
Varga Andor, New York
Varga Béla , Msgr., New York
Varga György, Walston
Varga József, San Bernardino
Varga L. József, Pittsburgh
Varsányi I. Vilmos Msgr. Providence
Végvári Vazul, Detroit
Veszelovszky Albin dr., Very Rev., Green Bay
Vezér Mihály, Regina, Sask.
Vida Elemér, Glenmont, N.Y.
Vida György, g.k. Munhall
Vincze Mihály, Woodbridge
Virágh Andor, Cincinnati
Vitéz Baán, Youngstown, Ohio
Vrabély György, Hammond
Vrabély J. István, Hammond
Vrabély János, Bristol

Wolf Laurence, Matawan

Yarnovitz Róbert, g.k. Duquesne

Záchfalvy L. István, Oromocto, N.B.

Záhorszky Gyula dr., Lorain
Zalotay József dr., Washington
Zembrzuski Mihály, Very Rev., Doylestown
Zimányi Rudolf dr., Irving
Zrinyi József, Washington

Megjelent
WASS ALBERT:

A kastély árnyékában

című műve a Vasárnap kiadásában.

A könyv első kiadása 1943-ban a budapesti Révai Kiadónál látott napvilágot. A leghíresebb és legsikeresebb Wass Albert-könyv kíméletlen őszinteséggel tárja föl azt a folyamatot, melynek során a XIX. század liberális légkörében az ősi magyar föld, Erdély, kezdett átcsúszni a jövevény oláhság kezébe.

Megdöbbentő korrajz, bátor leleplezés, nagyszerű lélekábrázolás, izgalmas meseszövés — mindezt nyújtja Erdély nagy írójának 37 év után most második kiadásban megjelent könyve, A kastély árnyékában

Megrendelhető a Vasárnap könyvosztályán:
1739 Mahoning Ave., Youngstown, O. 44509
Ára: 12 dollár, plusz 60 cent portó

MEGJELENT! MEGJELENT!

II. János Pál, a vasfüggöny mögül jött pápa

II. János Pál pápa életéről szóló első, magyar nyelven írt könyv — életrajz —, sőt: talán dokumentumgyűjteménynek is nevezhető szépirodalmi mű, a Vasárnap legújabb szenzációs meglepetése.

Már maga a cím is magában foglalja az értékes könyv tartalmát: „A vasfüggöny mögül jött pápa", aki végigszenvedte a háború és kommunizmus ezernyi megpróbáltatását, mely az Istenben való hitét napról napra növelte, erősítette. Aki közénk jött, hogy — amint az előszóban olvasható — „.. dinamikus egyéniségével fölrázza a fásultakat, s igazi evangéliumi emberként a legelhagyatottabbakért is szót emel .."-jen.

Az írók a könyv első fejezetében, a váratlan konklávé váratlan választása cím alatt részletesen leírják a körülményeket, miként lett Karol Wojtyla Róma püspöke, valamint Szent Péter utódjaként II. János Pál pápa.

A további fejezetekben az írók az olvasó elé tükrözik a pápa gyermekkorát, ifjúságát, diákkorát. A fiatalembert, mint egyetemi hallgatót, aki megismerkedik a nehéz munkás élettel, de a nehéz testi munka nem kedvetleníti el, hanem színdarabok írásával, előadásokkal vigasztalja elcsüggedt társait.

A könyv minden oldala színes élőképként vetíti az olvasó szemei elé a legfőbb pásztor, a Szentatya mindennapos életét, aki nem követi a régi szokásokat, s nem hordja fején a hagyományos tiarát, hanem krisztusi egyszerűségével, s nagy szeretettel a szívében hirdeti Krisztus tanításait. Szinte lépésről lépésre le van írva a Szentatya világevangelizációs útja.

Az utolsó fejezet: A Szentatya és Magyarország A lengyel pápa és Mindszenty kapcsolatának fejtegetése méltó befejezés.

Megrendelhető a Katolikus Magyarok Vasárnapja könyvosztályán, 1739 Mahoning Avenue, Youngstown, Ohio 44509. Ára 15 dollár és 1 dollár portó.

Ára: 6 dollár